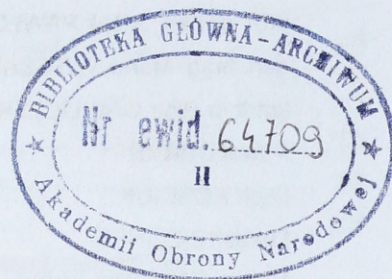

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON 5869/08

JACEK PAWŁOWSKI

SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA ROZPRZESTRZENIANIU BRONI MASOWEGO RAŻENIA

WARSZAWA 2008

Zespół autorski:

prof. dr hab. Jacek PAWŁOWSKI	kierownik zespołu, wstęp i zakończenie
gen. bryg. Marek WITCZAK	podrozdział 1.1
kmdr dr Piotr GAWLICZEK	podrozdział 4.1, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, zał. 1, 5, 6
Paweł DURYS	podrozdział 1.2, 4.2
Lech KOŚCIUK	podrozdział 1.3
Łukasz ZIELIŃSKI	podrozdział 3.1
Marcin NAPIÓRKOWSKI	podrozdział 3.2
kmdr por. Robert WERESZKO	podrozdział 3.3, zał. 2, 3, 4
mjr Piotr CIEŚLIK	podrozdział 3.3, zał. 2, 3, 4
Robert DRZAZGA	rozdział 2

Recenzent: prof. dr hab. Michał KRAUZE

Redakcja merytoryczna: prof. dr hab. Jacek PAWŁOWSKI

Redakcja techniczna: Bożenna MAKASEWICZ

Korekta autorska

Projekt okładki: Genowefa MAJCHROWSKA

© Copyright by Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 681-40-55, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 547/2008

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
Rozdział 1	
WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI	13
1.1. Pojęcie broni masowego rażenia	13
1.2. Pojęcie i sposoby przeciwdziałania proliferacji	28
1.3. Rozprzestrzenianie broni masowego rażenia – wzrost zagrożenia na przełomie XX i XXI wieku	37
Rozdział 2	
PRAWNOMIĘDZYNARODOWY REŻIM NIEPROLIFERACJI BRONI MASOWEGO RAŻENIA I KONSEKWENCJE JEGO NARUSZENIA (na przykładzie sankcji Rady Bezpieczeństwa nałożonych na Islamską Republikę Iranu)	52
Rozdział 3	
INICJATYWA PRZECIWKO PROLIFERACJI BRONI MASOWEGO RAŻENIA JAKO GLOBALNY SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA PROLIFERACJI	71
3.1. Geneza, treść i rozwój inicjatywy PSI	72
3.2. Implementacja PSI w wymiarze narodowym – analiza stanu prawnego	88
3.2.1. Ustawowe kompetencje w kontekście wdrażania postanowień inicjatywy	90
3.2.2. Przepisy dotyczące zapobiegania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia	103
3.2.3. Przechwytywanie – działania operacyjne	107
3.3. Implementacja PSI – rola czynnika wojskowego	113
Rozdział 4	
PRZECIWDZIAŁANIE PROLIFERACJI W TEORII I PRAKTYCE ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH ORAZ W ŚWIELE PRAC NIEZALEŻNYCH INSTYTUCJI I KOMISJI	145
4.1. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych	146
4.2. Rozwój zdolności wojskowych NATO w zakresie przeciwdziałania proliferacji ..	153
4.3. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności Unii Europejskiej	159
4.4. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności grupy G8	160
4.5. Przeciwdziałanie proliferacji w pracach niezależnych komisji międzynarodowych. Raport Blix	165
4.6. Problematyka przeciwdziałania proliferacji w świetle raportów instytutu SIPRI	170
ZAKOŃCZENIE	176
Bibliografia	180

Załącznik 1 – Wspólne działanie Rady Unii Europejskiej 2006/419/WPZiB z dnia 12 czerwca 2006 r. wspierające wdrożenie rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 1540(2004) w ramach realizacji strategii UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia	189
Załącznik 2 – Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia w zakresie udziału Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych	198
Załącznik 3 – Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia w zakresie udziału sił Marynarki Wojennej RP w sytuacjach kryzysowych	200
Załącznik 4 – Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia w zakresie udziału Sił Powietrznych RP w sytuacjach kryzysowych	203
Załącznik 5 – Oświadczenie przywódców G8 „Globalne partnerstwo krajów G8 przeciwko proliferacji broni i materiałów masowego rażenia”	205
Załącznik 6 – Raport SIPRI – 2007	210

WSTĘP

Współczesny świat nie jest miejscem bezpiecznym, a wpływa na to szereg czynników, z których jednym z ważniejszych jest proces globalizacji oraz towarzyszące mu nieodłącznie zjawisko proliferacji broni masowego rażenia (BMR)¹ oraz technologii podwójnego zastosowania. Należy też podkreślić, że ryzyko globalnego konfliktu jądrowego znacznie spadło po zakończeniu zimnej wojny. Niemniej jednak ludzkości grożą lokalne starcia atomowe, a przykładem może być Bliski Wschód lub Azja. Wielu naukowców jest przekonanych, że lokalny konflikt nuklearny może doprowadzić do globalnej katastrofy (tzw. efekt domina). Ponadto naukowcy i eksperci twierdzą, że strach przed ocieplaniem się klimatu może zwiększyć zagrożenie nuklearne, bowiem coraz więcej krajów będzie sięgało po energię atomową, a przez to zwiększy się ryzyko rozprzestrzeniania broni jądrowej.

Interesujących informacji na temat dwóch potencjalnych scenariuszy przeprowadzenia uderzenia z wykorzystaniem środków BMR dostarcza biuletyn Międzynarodowej Sieci Inżynierów i Naukowców przeciwko Proliferacji (INESAP)². Pierwszy scenariusz dotyczy bezpośredniego uderzenia (*Direct Attack*), gdyby terroryści byli zdolni do pozyskania środków BMR. Zakłada uderzenie przeciwko ściśle określonej celowi z użyciem amunicji konwencjonalnej, poprzez sabotaż elektroniczny w celu uzyskania skażenia ekwiwalentnego efektom użycia BMR (*Through Electronic Sabotage in Order to Create WMD-Equivalent Contamination*). Środkiem przeniesienia mógłby być pocisk raketowy, przy czym w przypadku ugrupowania niepaństwowego nie jest prawdopodobne, aby był to balistyczny raketowy pocisk kierowany o zasięgu strategicznym. W ramach drugiego scenariusza celem mogłyby się stać elektrownie jądrowe, reaktory doświadczalne, instalacje wzbogacania materiałów promieniotwórczych, miejsca składowania odpadów radioaktywnych i toksycznych. Dlatego szczególnego znaczenia nabiera wykrycie i udaremnienie każdego zamiaru przeprowadzenia takich działań.

Definicja proliferacji zapożyczona została z nauk biologicznych, w których jej znaczenie rozumiane jest jako „rozmnażanie lub rozrost komórek”. W tym jednak konkretnym przypadku – w odniesieniu do proliferacji BMR – termin ten został zapożyczony z języka angielskiego, w którym *proliferation* oznacza „rozprzestrzenianie”.

¹ W pracy skrót BMR będzie się odnosił zarówno do samej broni masowego rażenia, jak i do komponentów jej wytwarzania oraz środków przenoszenia i materiałów do ich budowy.

² *Non-Proliferation and WMD Terrorism*, Bulletin 19 – Terror, Counterterrorism and Nuclear Disarmament, International Network of Engineers and Scientists Against Proliferation, December 2006, maszynopis.

Obecny stan zagrożenia proliferacją BMR wynika z wielu czynników o charakterze politycznym, gospodarczym oraz naukowo-technicznym, spośród których najważniejsze to: rozwój programów BMR i środków przenoszenia w państwach szczególnego zatroskania, znaczne zasoby broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, rozwój wiedzy i postęp technologiczny, liberalizacja kontroli przepływu towarów i osób w skali światowej oraz załamanie się światowego procesu rozbrojeniowego.

W dzisiejszym świecie aktywne przeciwdziałanie proliferacji BMR jest bardzo ważną dziedziną polityki zewnętrznej wielu państw. Większość z nich uwzględnia też kontrproliferyację w strategii zapewniania swego bezpieczeństwa. Jako główne, prawne metody przeciwdziałania proliferacji BMR uwzględnia się: budowanie ogólnych norm prawa międzynarodowego (*ius cogens*), zawieranie umów międzynarodowych oraz ustanawianie wewnętrznego porządku prawnego sprzyjającego przeciwdziałaniu proliferacji BMR (w szczególności prawodawstwo dotyczące kontroli eksportu oraz zasad odpraw granicznych i tranzytu towarów).

Za sukces lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia uznaje się fakt, że nie dopuszczono do powiększenia liczby państw posiadających BMR na skutek rozpadu byłego ZSRR. Należy też zauważyć, że wśród działań na rzecz zmniejszenia zagrożenia transferem technologii do produkcji broni masowego rażenia ważną rolę odgrywają międzynarodowe porozumienia w zakresie kontroli transportu towarów i technologii, tzw. reżimy kontroli eksportu. W poszczególnych rodzajach BMR realizują swoje zadania: w obszarze broni biologicznej i chemicznej – Grupa Australijska, w obszarze broni jądrowej i materiałów rozszczepialnych – Grupa Dostawców Jądrowych oraz w obszarze środków przenoszenia – Reżim Kontrolny Technologii Rakietowych.

Grupa Australijska została utworzona w 1985 r. w celu koordynacji polityki eksportowej w dziedzinach związanych z zakresem przedmiotowym Konwencji o zakazie broni biologicznej (podpisanej w 1972 r.) oraz Konwencji o zakazie broni chemicznej (podpisanej w 1993 r.). W skład Grupy wchodzi obecnie 39 państw. Podstawowymi celami działalności Grupy Australijskiej są: ograniczenie groźby rozprzestrzeniania broni chemicznej i biologicznej, skuteczna realizacja postanowień Konwencji o zakazie broni biologicznej i Konwencji o zakazie broni chemicznej oraz zwiększenie przejrzystości polityki eksportowej państw Grupy w zakresie kontrolowanych technologii oraz harmonizacja procedur wydawania licencji eksportowych w tym zakresie.

W ostatnim czasie ważnym obszarem zainteresowania Grupy Australijskiej stała się działalność grup terrorystycznych poszukujących dostępu do broni biologicznej

i chemicznej. Kontrola ta opiera się na tzw. liście ostrzegawczej, która obejmuje 63 związki chemiczne, oraz dwóch dodatkowych listach wprowadzonych w 1991 r., na których umieszczono prekursory chemiczne oraz organizmy biologiczne. Obowiązujące w Polsce wykazy towarów i technologii obejmują szczególną kontrolą obrotu z zagranicą ww. listy w zakresie związków chemicznych (tzw. prekursorów chemicznych), toksyn, bakterii i innych form patogennych, a także urządzeń i technologii, które mogą mieć zastosowanie do badań lub produkcji broni chemicznej i biologicznej.

Grupa Dostawców Jądrowych (*Nuclear Suppliers Group – NSG*) – to kolejna organizacja zajmująca się przeciwdziałaniem proliferacji BMR. Została utworzona w 1974 r. po udanym próbnym wybuchu jądrowym wykonanym przez Indie. Znana początkowo jako Klub Londyński, Grupa przyjęła w 1978 r. zasady postępowania dostawców w obrocie towarami i technologiami jądrowymi dla celów pokojowych, z myślą o niedopuszczeniu do dalszego rozprzestrzeniania broni jądrowej. NSG stawia sobie za cel promocję lepszego zrozumienia i wsparcia dla kontroli eksportu jądrowego poprzez większą przejrzystość, dialog i współpracę dostawców i odbiorców, tak aby eksport towarów i technologii nuklearnej przeznaczonych również do celów pokojowych nie służył jednocześnie rozprzestrzenianiu broni jądrowej.

Reżim Kontrolny Technologii Raketowych (*Missile Technology Control Regime – MTCR*) został utworzony w 1987 r. w celu kontroli eksportu raket zdolnych do przenoszenia broni jądrowej oraz kontroli eksportu technologii związanych z tym sprzętem. Po doświadczeniach wojennych w Zatoce Perskiej, w 2003 r. rozszerzono zakres kontroli na rakiety zdolne do przenoszenia broni biologicznej i chemicznej. MTCR jest kluczowym instrumentem przeciwdziałania proliferacji systemów raketowych jako środków przenoszenia broni masowego rażenia. Państwo przystępujące do MTCR zobowiązuje się, że rozważając transfery towarów i technologii mających związek z raketami, będzie działać zgodnie z tzw. wytycznymi, które określają sposób postępowania w tym zakresie. Podstawą działania Reżimu jest lista kontrolna, tzw. „Aneks-lista towarów i technologii”.

Użycie lub groźba użycia broni masowego rażenia znacząco wpłynęły na sytuację środowiska bezpieczeństwa XXI wieku. Proliferacja tej broni, a także systemów przenoszenia (*Delivery Means*) stanowi największe zagrożenie oraz ryzyko dla pokoju i bezpieczeństwa w XXI wieku. Przez pojęcie systemów przenoszenia należy rozumieć zarówno balistyczne pociski raketowe (*Ballistic Missiles*), jak i pociski manewrujące (*Cruise Missiles*).

Sprawa podjęcia szybkich i skutecznych działań ma istotne znaczenie w związku z rosnącą liczbą krajów dysponujących środkami przenoszenia broni masowego rażenia na duże odległości, w tym o zasięgu strategicznym. Stąd – jak ocenia H. Kissinger, znany amerykański politolog oraz dyplomata: *Kwestia proliferacji broni jądrowej do państw, które dotąd jej nie miały, urasta zatem do jednego z kluczowych wyzwań zapobiegawczej dyplomacji*³.

Pomimo wysiłków społeczności międzynarodowej proliferacja wymknęła się spod pełnej kontroli. Zakończenie zimnej wojny oraz efekty globalizacji wywarły znaczący wpływ na możliwości rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, poddając w wątpliwość skuteczność wielu porozumień, traktatów i konwencji międzynarodowych. Bariery mające zapobiec nielegalnemu handlowi uzbrojeniem i sprzętem wojskowym stopniowo okazywały się coraz bardziej nieskuteczne. Rozprzestrzenienie się wiedzy na temat techniki i technologii BMR, a nawet „kupowanie” naukowców stały się zjawiskiem niemożliwym do powstrzymania. Na dodatek pojawiła się kwestia tzw. technologii podwójnego zastosowania (*Dual Use Technologies*), która jeszcze bardziej skomplikowała kwestię proliferacji.

Kolejnym wyzwaniem dla skutecznych działań przeciwko proliferacji jest związek między BMR a aktorami niepaństwowymi. Zarazki węgla uwalnione w Waszyngtonie po uderzeniach terrorystycznych 11 września 2001 r. szczególnie wyostrzyły sposoby postępowania w dziedzinie kontroli systemów uzbrojenia a nieproliferacją. Broń chemiczna i biologiczna są traktowane przez wiele państw jako bomby jądrowe ubogich (*Poor Man's Atomic Bombs*), łatwe do produkcji. Ich posiadanie może powodować poczucie pewności większe niż gwarancje bezpieczeństwa udzielane przez kraje trzecie.

Należy odnotować, że zagrożenia proliferacją BMR były przedmiotem zorganizowanej w dniach 19–21 stycznia 2006 r. konferencji przez Centrum Studiów Globalnych (*Centre for Global Studies* – CFGC) oraz Centrum Globalnych Badań Strategicznych (*Centre for Global Security Research*) – jednostki organizacyjnej *Lawrence Livermore National Laboratory's*. Konferencja na temat: „Redukowanie ryzyka proliferacji BMR poprzez inicjatywy wielostronne”⁴ była poświęcona kompleksowemu podejściu mającemu zablokować lub przynajmniej powstrzymać proliferację. W trakcie dys-

³ H. Kissinger, *Siła i dyplomacja*, „Rzeczpospolita”, 13–14 maja 2006, s. 7.

⁴ *Reducing the Risks of WMD Proliferation through Multilateral Initiatives*, Lawrence Livermore National Laboratory's Center for Global Strategic Research, (CSGR) January 19-21, 2006, maszynopis. Szczegółowe omówienie wyników badań przedstawiono w załączniku 2: *Terroryzm jądrowy, chemiczny, biologiczny jako współczesne zagrożenia asymetryczne – cz. II. Wpływ terroryzmu BMR na strategię bezpieczeństwa wybranych krajów oraz działalność organizacji międzynarodowych*, praca zbiorowa pod redakcją Jacka Pawłowskiego, AON, Warszawa 2006 r.

kusji podkreślano, że postęp techniczny ułatwił proliferację BMR, natomiast postęp ten jest o wiele wolniejszy niż wydaje się to wielu obserwatorom.

Interesujących informacji na temat współczesnych zagrożeń związanych z proliferacją BMR dostarczają wyniki badań dokonanych w 2005 r. przez amerykańskiego senatora Richarda G. Lugara, przewodniczącego Senackiego Komitetu ds. Stosunków Zagranicznych (*Chairman, Senate Foreign Relations Committee*). Przeprowadzone zostały metodą ankietową wśród 85 ekspertów – przedstawicieli najwyższych amerykańskich sfer politycznych, naukowych, dyplomatycznych i technicznych. Z badań wynika, że respondenci dostrzegają realną możliwość, nawet w perspektywie najbliższych pięciu lat, wykonania uderzenia z wykorzystaniem środków BMR przeciwko jednemu z miast lub innemu celowi znajdującemu się na terytorium USA. Takie prawdopodobieństwo ocenione zostało na 16,4%, natomiast w perspektywie dziesięciu lat prawdopodobieństwo wzrosło do 29,2%⁵.

Znaczącą koncepcją w obszarze przeciwdziałania proliferacji BMR jest wspólna amerykańsko-rosyjska, globalna inicjatywa w sprawie zwalczania terroryzmu jądrowego (*Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*). Została ona oficjalnie ogłoszona w trakcie spotkania prezydentów obu krajów w St. Petersburgu w Rosji 15 czerwca 2006 r.⁶ W deklaracji wstępnej stwierdzono, że Stany Zjednoczone i Rosja są zdecydowane do zwalczania zagrożenia terroryzmem jądrowym, który jest jednym z najbardziej niebezpiecznych wyzwań dla bezpieczeństwa międzynarodowego⁷. Celem inicjatywy, otwartej dla innych państw, jest poszerzanie współpracy w obszarze zwalczania globalnej groźby terroryzmu jądrowego. Ma ona obejmować między innymi poprawę kontroli i fizycznej ochrony materiałów jądrowych i substancji radioaktywnych, a także instalacji jądrowych, wykrywanie i likwidowanie nielegalnego przemytu lub innej nielegalnej działalności związanej z takimi materiałami, przede wszystkim w celu zapobieżenia dostępu terrorystom do broni jądrowej, zmniejszania i likwidowania skutków aktów terroryzmu jądrowego, zwiększenie współpracy w dziedzinie rozwoju środków technicznych służących zwalczaniu terroryzmu jądrowego oraz spowodowanie, że działania prawne obejmą wszelkie możliwe przedsięwzięcia uniemożliwiające potencjalnym terrorystom jądrowym znalezienie bezpiecznego schronienia, wzmocnienie

⁵ *The Lugar Survey on Proliferation threats and Responses*, The Office of Senator Richard G. Lugar, Washington DC, strona internetowa senatora R.G. Lugara: <http://lugar.senate.gov>, dostęp 2006-05-11.

⁶ *U.S. – Russia Joint Fact Sheet on the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*, Media Note, Office of Spokeman, U.S. Department of State, strona internetowa: www.state.gov/r/prs/ps/2006, dostęp 2007-05-01.

⁷ *Announcing the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*, White House, Joint Statement by the U.S. President George Bush and Russian Federation President V.V. Putin, St. Peterburg, Russia, strona internetowa www.state.gov/r/eur/rls/or/6902, dostęp 2007-05-01.

narodowych instrumentów prawnych zapewniających skuteczne ściganie oraz nieuchronne karanie nie tylko terrorystów, lecz także osób ułatwiających akty terroryzmu.

Podstawę prawną prac w ramach inicjatywy mają stanowić zapisy Międzynarodowej konwencji w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego (*International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*), przyjętej przez ONZ w kwietniu 2005 r., Konwencji w sprawie ochrony fizycznej materiałów jądrowych i instalacji jądrowych (*Convention on the Physical Protection of the Nuclear Material and Nuclear Facilities*) oraz rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1373 i 1540⁸. Jednocześnie Stany Zjednoczone i Rosja zwróciły się z zaproszeniem do państw partnerskich o włączenie się do inicjatywy, a do Międzynarodowej Agencji Energii Jądrowej z prośbą o przyjęcie roli obserwatora. W związku z realizacją postanowień inicjatywy planowane jest między innymi organizowanie ćwiczeń wielonarodowych i spotkań eksperckich w celu wymiany doświadczeń. Wspomniana inicjatywa jest konsekwencją wyznaczania nowych priorytetów strategicznych Stanów Zjednoczonych, opublikowanych na początku lutego 2006 r. w Czteroletnim Przeglądzie Obronnym (*Quadrennial Defense Review – QDR*). To trzecie opracowanie tego typu, stanowiące „białą księgę” strategii USA. Wskazano w nim między innymi na konieczność (...) *zapobiegania zdobyciu oraz użyciu przez wroga państwa i siły niepaństwowe broni masowego rażenia*⁹.

Również w wypowiedziach przedstawicieli kierownictw resortów obrony wiodących europejskich państw Sojuszu można znaleźć podobne oceny. Na przykład generalny inspektor Bundeswehry gen. W. Schneiderhan stwierdził, że (...) *istnieje powszechna zgoda co do tego, że do największych zagrożeń należy zaliczyć proliferację BMR, środków jej przenoszenia, a także materiałów i komponentów do nich, a ponadto przestępczość zorganizowaną i handel narkotykami, stanowiące źródło finansowania działalności terrorystycznej*¹⁰.

W opracowaniach naukowych i publicystyce na temat systemu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia wskazuje się coraz częściej na rosnące prawdopodobieństwo użycia BMR przez terrorystów, w tym szczególnie przez organizacje o charakterze mafijnym. Literatura w zakresie przedmiotowej problematyki ma z re-

⁸ Security Council resolution 1540 (2004) on the non-proliferation of weapons of mass destruction, adopted on 28 April 2004.

⁹ M. Kaczmarek, *Pożegnanie z transformacją?*, „Polska Zbrojna” 2006, nr 10, s. 28.

¹⁰ W. Schneiderhan, „Die Bundeswehr im Transformationsprozess”, wykład wygłoszony 15 marca 2006 r. w Berlinie w ramach Forum „Przyszłość” (niem. *Forum Zukunft*), strona internetowa Bundeswehry: <http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde>, dostęp 2007-05-14.

guły charakter publicystyczny lub popularnonaukowy. Można sformułować więc wniosek o braku prac, które stanowiłyby uogólnienie zachodzących procesów.

Tematyka implementacji systemu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu BMR jest niejednoznacznie pojmowana i definiowana, także w państwach członkowskich NATO i Unii Europejskiej. Potwierdza to wstępna analiza piśmiennictwa. Na przykład w ramach NATO opublikowano w marcu 2007 r. opracowanie studyjne: „Przyszłe środowisko bezpieczeństwa” (*Future Security Environment – FSE*)¹¹. Należy odnotować, że w trakcie prac nad FSE szczególnej analizie poddano pięć studiów, zbliżonych merytorycznie do istoty FSE. Były to opracowania pod egidą ONZ (*A more secure world: Our shared responsibility*), Wielkiej Brytanii (*Strategic trends*), Kanady (*Future security environment 2025*), Rady Wywiadu Narodowego Stanów Zjednoczonych (*Global trends 2015*), a także Dowództwa Sił Połączonych Stanów Zjednoczonych (*The joint operational environment – Into the future*). Ponadto wnikliwej analizie zostały poddane „białe księgi” na temat obronności opublikowane w państwach członkowskich NATO.

Dostępne opracowania są jednak niewystarczające, aby na ich gruncie prowadzić kompleksowy proces dydaktyczno-naukowy w zakresie tematu. Stąd też zrodziła się dość pilna potrzeba prowadzenia badań naukowych w obszarach mających bezpośredni lub pośredni związek z proliferacją BMR oraz działalnością zarówno pojedynczych państw, jak i organizacji międzynarodowych, a w ich wyniku opracować materiały dydaktyczne.

Dla osiągnięcia celów naukowo-dydaktycznych dokonano wielu analiz, syntez i ocen na podstawie istniejącej bibliografii oraz wniosków z badań zagranicznych instytutów i organizacji naukowych, w tym szczególnie z państw NATO. Cennym źródłem wiedzy było zaangażowanie przedstawicieli zespołu autorskiego w prace zmierzające do utworzenia Międzynarodowego Centrum Doskonalenia z OPBMR na potrzeby NATO i UE. Przedstawiciele zespołu mieli ponadto możliwość uczestniczenia w pracach Zespołu ds. europejskiego współprzewodniczenia Wyższej Grupy Obronnej NATO ds. Proliferacji (DGP)¹².

Ważnym źródłem wiedzy był też udział Autorów w konferencjach naukowych, seminariach, warsztatach oraz innych przedsięwzięciach dotyczących przedmiotowych zagadnień. Przykład stanowią między innymi:

¹¹ *Future Security Environment (FSE)*, First Edition March 2007, Headquarters, Supreme Allied Command Transformation, Norfolk Wirginia, rękopis.

¹² Kwestię tę szczegółowo reguluje decyzja nr 159 MON z dnia 30 marca 2007 roku w sprawie powołania Zespołu do spraw europejskiego współprzewodniczenia Wyższej Grupy Obronnej NATO ds. Proliferacji (DGP), rękopis.

– IV międzynarodowa konferencja na temat: „Ochrona przed bioterroryzmem” zorganizowana przez Wojskowy Instytut Higieny i Epidemiologii 14–15.09.2006 r. w Puławach;

– seminarium naukowe na temat: „Obrona przed bronią masowego rażenia – 2030”, zorganizowane 9.05.2006 r. przez Centrum Szkolenia OPBMR w SZ RP w Warszawie;

– seminarium naukowe na temat: „Aktualne problemy ochrony radiologicznej w SZ RP – narażanie wojsk na niskie dawki promieniowania jonizującego”, zorganizowane 12.04.2006 r. przez Centralny Ośrodek Analizy Skażeń oraz Państwową Agencję Atomistyki w Warszawie;

– posiedzenie plenarne grupy roboczej NATO ds. OPBMR, zorganizowane 27–29.09.2006 r. przez KG NATO w Brukseli.

Wyniki badań przedstawiono w niniejszym opracowaniu, które składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz sześciu załączników. W rozdziale pierwszym przedstawiono zagadnienia wprowadzające do problematyki badań. Dotyczą one pojęcia „broń masowego rażenia” oraz „proliferaacja broni masowego rażenia”. Opisano wzrost zagrożenia związanego z rozprzestrzenianiem tego typu uzbrojenia, a także scharakteryzowano działania mające na celu zapobieganie i przeciwdziałanie temu zjawisku. Rozdział drugi poświęcony jest prawnomiędzynarodowym reżimom nieproliferaacji broni masowego rażenia i konsekwencjom jego naruszenia. Zagadnienie to zostało opracowane na przykładzie sankcji Rady Bezpieczeństwa nałożonych na Islamską Republikę Iranu. W rozdziale trzecim skupiono się na inicjatywie przeciwko proliferacji BMR, uwypuklając jej genezę, zasadnicze treści, rozwój oraz zakres implementacji inicjatywy na poziomie narodowym. Natomiast rozdział czwarty obejmuje zagadnienia związane z innymi formami przeciwdziałania proliferacji BMR, ukazując jednocześnie rolę NATO, UE, ONZ, G8 w tym zakresie.

WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Specjalistyczne wydawnictwa i literatura przedmiotu zawierają szereg definicji broni masowego rażenia (BMR). Pomimo powszechnego rozumienia treści zawartych w terminie „broń masowego rażenia” istnieje szereg nowych zjawisk, które w ujęciu metodologicznym powinny zostać włączone w jego obszar. Wynika to z pewnością z postępu nauki i techniki oraz nowych obszarów nauki zajmujących się badaniem zjawisk z pogranicza nauk wojskowych i społecznych oraz politycznych.

1.1. Pojęcie broni masowego rażenia

Według definicji zawartej w „Słowniku terminów i definicji NATO”, broń masowego rażenia to: „*broń o dużej sile rażenia i możliwości spowodowania zniszczeń siły żywej, infrastruktury lub innych zasobów na dużą skalę*”¹³. Rozwinięciem tej definicji jest termin zawarty w „Słowniku terminów i definicji NATO dotyczących zagrożeń chemicznych, biologicznych, radiologicznych i nuklearnych”, to: „*technologicznie zaawansowane urządzenia (systemy), skonstruowane na potrzeby sił zbrojnych danego państwa, przeznaczone do przenoszenia i uwolnienia nad wybranym celem bojowych środków chemicznych, biologicznych i promieniotwórczych, bądź też wywołania wybuchu jądrowego*”¹⁴.

Należy stwierdzić, że definicja obowiązująca w Siłach Zbrojnych RP, zawarta w wydawnictwie „*Obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych*” w pełni odzwierciedla powyższe określając broń masowego rażenia jako: „*rodzaj broni przeznaczony do masowego rażenia ludzi, sprzętu bojowego i obiektów rozmieszczonych na dużych obszarach*”¹⁵. Do broni masowego rażenia zalicza się: broń jądrową, broń chemiczną, biologiczną oraz radiologiczną. Jako broń masowego rażenia mogą być stosowane również niektóre środki wykorzystywane w przemyśle i zaliczane do grupy toksycznych środków przemysłowych (TŚP).

Biorąc pod uwagę definicje z wydawnictw 1 i 2 (przypis 13 i 14) należy stwierdzić, że zawarty w nich obszar pojęciowy został ujęty w sposób aksjologiczny

¹³ AAP-6, Słownik terminów i definicji NATO, NATO Glossary of terms and definitions; NATO 2005.

¹⁴ Źródło: NATO Glossary of Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Terms and Definitions English and French, AAP-21(B), July 2006, I – 10 (tłumaczenie).

¹⁵ DD/3.8, Obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych, MON 2006.

w wydawnictwie 3 (przypis 15), dodając cały obszar zagrożeń niekonwencjonalnymi środkami walki. Definicja zawarta w „DD/3.8, Obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych, MON 2006”, sytuuje broń masowego rażenia w kategorii środka prowadzenia wojny oraz umożliwia jej rozwinięcie w przypadku zdefiniowania nowych rodzajów broni, których właściwości wskazywałyby na ich umiejscowienie w rozpatrywanym obszarze.

Każda broń masowego rażenia składa się z dwóch elementów podstawowych: czynnika rażącego – środka bojowego – odpowiednio: jądrowego, radiologicznego, biologicznego lub chemicznego oraz ze środka służącego do jego przenoszenia tj. od miejsca odpalenia do miejsca w którym oczekujemy na wystąpienie rażących efektów oddziaływania. Wśród środków przenoszenia najważniejsze to: rakiety, samoloty, bezpilotowe środki latające, artyleria, przenośne generatory aerozoli oraz inne niekonwencjonalne metody pozwalające na wykonanie skrytego uderzenia na cel.

Broń jądrowa

Bronią jądrową nazywamy ogół technicznych środków walki wraz ze środkami ich przenoszenia, których rażące działanie opiera się na wykorzystaniu energii wewnątrzjądrowej, powstającej w czasie reakcji jądrowych o charakterze wybuchowym.

Energia broni jądrowej pochodzi z rozszczepienia ciężkich lub syntezy lekkich pierwiastków. Rozszczepienie jądrowe zachodzi, gdy jądra izotopów bardzo ciężkich pierwiastków, na przykład uranu czy plutonu, pochłaniają neutrony. Jądra tych izotopów są mało stabilne i dodanie małej ilości energii kinetycznej pochodzącej z neutronu powoduje ich rozszczepienie na dwie części, podczas którego następuje uwolnienie ogromnej ilości energii i kilku nowych neutronów. Jeżeli przynajmniej jeden neutron z każdego rozszczepienia jest pochłaniany i powoduje reakcję rozszczepienia kolejnego jądra to reakcja jest podtrzymywana bez konieczności dopływu energii z zewnątrz. Mamy do czynienia z tak zwaną reakcją łańcuchową. Gdy średnio więcej niż jeden neutron z każdego rozpadu wywołuje rozszczepienie kolejnego jądra to liczba neutronów i ilość wydzielonej energii rośnie w funkcji wykładniczej czasu. Reakcja fuzji, zwana często reakcją termojądrową, jest reakcją zachodzącą pomiędzy jądrami izotopów lekkich pierwiastków (np. wodoru). Jeżeli do

jąder tych dostarczy się dostatecznie dużo energii łączą się one tworząc jedno lub więcej nowych jąder, czemu towarzyszy wydzielenie się energii.

Energię wybuchu jądrowego porównuje się z energią wyzwalaną przez wybuch określonej masy trotylu (TNT) i wyraża za pomocą tzw. równoważnika trotylowego. Eksplozja bomby jądrowej może być dokonana w powietrzu, na powierzchni ziemi lub wody oraz pod ziemią i pod wodą. Wybuch bomby jądrowej powoduje powstanie czynników rażących: fali uderzeniowej, promieniowania cieplnego, promieniowania jonizującego oraz promieniotwórczego skażenia terenu.

Fala uderzeniowa jest głównym czynnikiem rażenia wybuchu. Na falę uderzeniową przypada około 50% całkowitej energii wybuchu jądrowego. Sprężone pod ciśnieniem kilkudziesięciu milionów atmosfer powietrze rozprzestrzenia się od środka wybuchu na zewnątrz z prędkością ponaddźwiękową. Warstwa przesuwającego się, sprężonego powietrza rozchodzi się we wszystkich kierunkach i napotykając po drodze uzbrojenie i sprzęt wojskowy, domy, drzewa i inne przedmioty, niszczy je. Przedmioty znajdujące się w dalszej odległości uszkadza. Pośrednie działanie rażące fali uderzeniowej na ludzi obejmuje obrażenia wtórne, wywołane przez walące się budynki, odłamki gruzu, kamieni i inne przedmioty. Fala uderzeniowa wybuchu rozchodząc się promieniście zanika wraz z odległością od źródła, a po osłabnięciu rozchodzi się na znaczne odległości jako fala dźwiękowa.

W czasie wybuchu jądrowego cały ładunek jądrowy zamienia się w gazy o temperaturze około miliona stopni Celsjusza. Ogrzane do wysokich temperatur pary i gazy, w tym również otaczające je powietrze, tworzą świecąca strefę, zwaną kulą ognistą. Promieniowanie cieplne rozprzestrzenia się z prędkością światła we wszystkie strony, wywołując pożary przestrzenne lasów, zabudowań i sprzętu.

Promieniowanie przenikliwe powstające w wyniku wybuchu jądrowego stanowi strumień promieniowania gamma i promieniowania neutronowego, zdolny do przenikania przez różne materiały o znacznej grubości. Czas rażącego działania promieniowania przenikliwego jest stosunkowo krótki i wynosi 10–15 s. Promieniowanie przenikliwe powoduje schorzenia organizmów w postaci choroby popromiennej.

Zasadniczym efektem eksplozji jądrowych jest powstanie dużych ilości materiałów promieniotwórczych o stosunkowo dużym okresie półrozpadu (od dni do tysiącleci). Głównym źródłem tych produktów są resztki pozostałe po reakcji

rozszczeplenia. Drugorzędnym źródłem jest aktywacja neutronami nie-radioaktywnych izotopów występujących w elementach konstrukcyjnych bomby lub środowisku zewnętrznym.

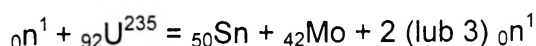
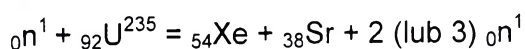
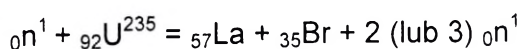
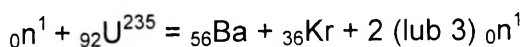
Izotopy o krótkim okresie półrozpadu uwalniają swoją energię gwałtownie, tworząc obszary o wysokim stopniu skażenia promieniotwórczego, które szybko ulegają neutralizacji. Izotopy o długim czasie półrozpadu uwalniają energię w czasie większych okresów czasu, tworząc obszary o mniejszym poziomie napromieniowania, jednak o większej trwałości. Z tego powodu produkty rozszczepienia mają początkowo bardzo wysoki poziom promieniotwórczości, który jednak gwałtownie maleje – wraz ze zmniejszeniem intensywności radiacji zmniejsza się również szybkość procesów rozpadu.

W wyniku wybuchu jądrowego powstaje promieniowanie gamma. Promieniowanie to oddziałuje z powietrzem, jonizuje atomy powietrza, a powstającym elektronom nadaje kierunek ruchu zbliżony do kierunku rozprzestrzeniania się promieniowania. Przyspieszane elektrony są źródłem promieniowania elektromagnetycznego o niezbyt dużej częstotliwości, ale o bardzo dużym natężeniu. Impuls elektromagnetyczny wybuchu jądrowego indukuje wysokie napięcie w sieciach i urządzeniach elektrycznych, co powoduje powstawanie uszkodzeń. Zmieniają się również własności jonosfery zaburzając łączność radiową.

Broń jądrową dzielimy ze względu na rodzaj wykorzystywanej w niej reakcji jądrowej, na jedno-, dwu- i trójfazową.

W broni jądrowej jednofazowej, zwanej również atomową, jedynym źródłem energii jest reakcja rozszczepienia jąder pierwiastków ciężkich, takich jak uran czy pluton. Poprzez gwałtowne połączenie (w wyniku wybuchu ładunku konwencjonalnego) kilku części ładunku rozszczepialnego o masie podkrytycznej przekracza się krytyczną granicę reakcji. Istnieją jednak limity geometryczne dotyczące rozmiaru takich głowic. Większe bomby wymagają większej ilości materiału rozszczepialnego, który po pierwsze utrudnia utrzymanie go w formie mas podkrytycznych przed detonacją, a po drugie utrudnia połączenie go w masę (nad)krytyczną zanim neutrony, pochodzące z promieniowania tła, czy z samorzutnego rozszczepienia (dotyczy to zwłaszcza Pu-239), spowodują przed-detonację, w rezultacie nie wszystkie części ładunku rozszczepialnego zostaną złączone.

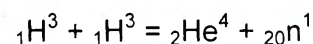
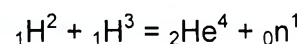
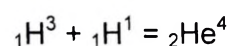
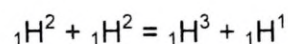
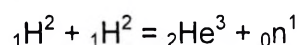
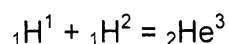
Przykładowe reakcje jądrowe rozszczepienia:

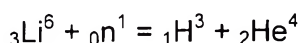
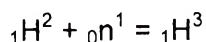
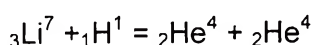
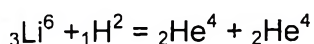
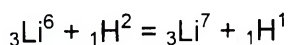

Broń jądrowa dwufazowa wykorzystuje energię powstałą w wyniku reakcji syntezy (fuzji) jąder pierwiastków lekkich. Powszechnie nazywa się ją również bronią termojądrową ze względu na olbrzymie temperatury, w jakich zachodzi reakcja syntezy; lub wodorową, ponieważ podstawowymi składnikami reakcji są izotopy wodoru – deuter i tryt. Rozpoczęcie i utrzymanie fuzji wymaga bardzo wysokiej temperatury, dlatego bomba wodorowa zawiera ładunek rozszczepialny (pierwszy stopień), którego detonacja inicjuje fuzję w ładunku drugiego stopnia. Ładunki drugiego stopnia mogą być łączone w prawie dowolnej ilości i wielkości (jedna reakcja fuzji inicjuje następną). Fakt ten, oraz brak ograniczeń masy krytycznej a także znacznie większa niż w przypadku ładunków rozszczepialnych wydajność, umożliwiają budowę broni o mocy znacznie większej niż w przypadku zwykłej bomby atomowej.

Bomba neutronowa to specjalna odmiana dwufazowej broni jądrowej. W czasie wybuchu takiej bomby nie występuje zjawisko absorpcji neutronów powstających w czasie syntezy. Powstające w ten sposób intensywne promieniowanie wysokoenergetycznych neutronów stanowi główny czynnik rażącego działania. Siła wybuchu broni neutronowej jest relatywnie niska. Skażenie promieniotwórcze terenu jest niewielkie a promieniowanie neutronowe nie niszczy materii, lecz przez nią przenika zabijając organizmy żywe.

Ważniejsze reakcje syntezy termojądrowej:

Energia uzyskana w wybuchu ładunku dwufazowego może oddziaływać bezpośrednio lub zostać wykorzystana do kolejnego procesu – jest to realizowane w bombie typu rozszczepienie – synteza – rozszczepienie to znaczy w **trójfazowej broni jądrowej**. Energia w czasie eksplozji trójfazowej broni jądrowej wydziela się w trzech kolejnych etapach. Przebieg dwóch pierwszych jest taki sam jak w broni jądrowej dwufazowej, natomiast źródłem energii w fazie trzeciej jest reakcja rozszczepienia jąder izotopu uranu 238 za pomocą neutronów prędkich. Neutrony te są wytwarzane w reakcjach termojądrowych. Uran 238 stanowi obudowę komory reakcyjnej, w której przebiega wybuch ładunku dwufazowego. Ponieważ rozszczepienie tego materiału i uzyskanie energii następuje w wyniku pochłaniania prędkich neutronów, a nie reakcji łańcuchowej, zatem nie jest konieczne zapewnienie masy krytycznej uranu.

Do broni jądrowej, należy również dodać tzw. bomby zasolające lub bomby kobaltowe. Ich działanie podobne jest do broni typu rozszczepienie–fuzja–rozszczepienie, jednak zamiast rozszczepialnych pierwiastków z III fazy, stosuje się nierozszczepialne, specjalne dobrane izotopy, głównie kobalt (stąd nazwa bomby – kobaltowe). Warstwa pierwiastka nierozszczepialnego pochłania neutrony, powstające w fazie fuzyjnej, co powoduje przejście izotopu do stanu wysokiej radioaktywności. Użycie takiej bomby powoduje duże skażenie promieniotwórcze terenu. Zmienny efekt skażenia można uzyskać poprzez zastosowanie odpowiednich izotopów. Złoto jest przeznaczone do krótkoterminowego skażenia (trwającego dni), tantal i cynk do skażenia pośredniego (trwającego miesiące), kobalt z kolei stosuje się do skażenia długoterminowego (trwającego lata).

Broń radiologiczna

Broń radiologiczna to określenie rodzaju broni, której działanie polega na dyspersji materiału radioaktywnego i skażeniu dużej powierzchni za pomocą

konwencjonalnej eksplozji lub poprzez rozpylenie. Środki promieniotwórcze mogą być również rozprzestrzeniane z dymem powstałym w wyniku ich spalania. W broni radiologicznej mogą być wykorzystane materiały promieniotwórcze z ośrodków realizujących zarówno cywilne jak i wojskowe programy jądrowe, lub odpady promieniotwórcze z reaktorów badawczych. Innym źródłem materiałów promieniotwórczych mogą być izotopy promieniotwórcze stosowane w przemyśle lub medycynie. Ogromne nagromadzenie w świecie substancji radioaktywnych, łatwość konstrukcji, znaczny stopień komplikacji funkcjonowania dużych aglomeracji oraz bardzo duże koszty usuwania materiałów promieniotwórczych stwarzają niebezpieczeństwo użycia tego rodzaju broni przez skrajne ugrupowania terrorystyczne.

Broń chemiczna

Broń chemiczną stanowią bojowe środki trujące (BŚT) i środki ich przeniesienia. Bojowymi środkami trującymi nazywamy grupę związków chemicznych, które poprzez swoje oddziaływanie na organizmy żywe mogą spowodować masowe porażenie ludzi, zwierząt i roślin. Pod względem chemicznym prawie wszystkie BŚT są związkami organicznymi. Większość bojowych środków trujących dobrze rozpuszcza się w tłuszczach (olejach, smarach) oraz w rozpuszczalnikach organicznych (alkoholach, dichloroetanie, benzenie). Należą one do różnych klas związków chemicznych, z czego wynika ich zróżnicowana reaktywność chemiczna, trwałość i mechanizm toksycznego działania. Zatrucie żywego organizmu następuje po wniknięciu BŚT do jego wnętrza. Drogami przenikania (tzw. wrotami skażenia) mogą być: układ oddechowy, skóra, błony śluzowe, przewód pokarmowy i otwarte rany. Właściwości toksycznych związków chemicznych związane są z budową ich cząsteczek, a w szczególności z występowaniem określonych, aktywnych grup funkcyjnych. W następstwie reakcji chemicznej bojowych środków trujących ze składnikami żywego organizmu dochodzi do zaburzenia niektórych procesów biochemicznych, co objawia się zewnętrze jako tak zwany obraz zatrucia.

Bojowe środki trujące dzieli się na grupy, a jako kryterium podziału przyjmuje się:

1. własności toksykologiczne;
2. właściwości fizykochemiczne;
3. przeznaczenie wojskowe.

Ze względu na sposób toksycznego działania bojowych środków trujących na organizm ludzki można je podzielić na:

- paralityczno–drgawkowe np. sarin, soman, tabun, V-gazy – zakłócające przebieg impulsów nerwowych;
- parzące (nekrozujące) np. iperyty, luizyty – powodujące w miejscu kontaktu środka ze skórą trudno gojące się oparzenia, podobne do termicznych;
- duszące np. fosgen – upośledzające funkcje układu oddechowego, powodujące obrzęki płuc;
- drażniące – dzielą się na dwie podgrupy: lakrymatory, które podrażniają nerwy czuciowe oczu i wywołują silne łzawienie, (np. bromoaceton), oraz sternity – podrażniające zakończenia nerwów w górnych drogach oddechowych (np. adamsyt, CS i chloroacetofenon);
- ogólnotrujące – zaburzające podstawowe czynności wszystkich komórek organizmu (np. cyjanowodór, chlorocyjan);
- psychotoksyczne – działają podobnie jak narkotyki: dezorganizują centralny układ nerwowy (np. BZ, LSD-25).

Istnieją również tzw. fitotoksyczne bojowe środki trujące (m.in. simazyna, kwas 2,4–dichlorofenoksyoctowy), które niszczą uprawy roślinne, powodując ich defoliację oraz usychanie.

Powyższa klasyfikacja nie jest w wielu przypadkach jednoznaczna, ponieważ niektóre bojowe środki trujące charakteryzują się kompleksowym działaniem toksycznym np. iperyty i luizyty oprócz działania parzącego wykazują działanie ogólnotrujące.

Ze względu na stan skupienia bojowe środki trujące dzieli się na:

- gazowe (fosgen, arsenowodór);
- ciekłe (kwas pruski, iperyt, sarin, soman);
- stałe (adamsyt, chloroacetofenon, CS).

Kryterium podziału fizycznego bojowych środków trujących uwzględnia stan skupienia bojowych środków trujących w temperaturze 20°C oraz prężność par w tej

temperaturze przy ciśnieniu 1013 hPa (lotne, średniolotne i mało lotne bojowe środki trujące).

Kryterium chemiczne uwzględnia budowę chemiczną cząsteczek bojowych środków trujących i ich własności.

Ważną cechą charakterystyczną bojowych środków trujących jest czas toksycznego działania w terenie. Z tego punktu widzenia wyróżnia się: nietrwałe (krótko działające) bojowe środki trujące, utrzymujące się w terenie od kilku do kilkudziesięciu minut (np. fosgen, cyjanowodór, sarin w warunkach letnich); trwałe (długo działające) bojowe środki trujące, które zachowują działanie rażące przez okres od kilku godzin do kilku tygodni (np. VX, soman, iperyty). Czas rażącego działania bojowych środków trujących zależy bezpośrednio od warunków meteorologicznych (trwałość środków trujących).

W armiach państw NATO, do czasu podpisania konwencji o zakazie broni chemicznej obowiązywał podział bojowych środków trujących na następujące grupy:

- etatowe środki trujące produkowane wyłącznie do celów militarnych i aktualnie znajdujące się na wyposażeniu wojsk (np. VX, sarin, iperyt siarkowy, adamsyt, chloroacetofenon, CS, BZ i inne);
- rezerwowe środki trujące - które produkowano na skalę przemysłową do celów niewojskowych, jako półprodukty w przemyśle chemicznym (np. fosgen, cyjanowodór, chlorocyjan, niektóre związki arsenu);
- warunkowo etatowe substancje - na ogół mniej toksyczne od bojowych środków trujących - produkowane przez przemysł chemiczny (np. insektycydy, arsenowodór, fosforowodór) lub związki toksyczne będące do dyspozycji w niewielkich ilościach ze względu na wysoki koszt produkcji, lub takie, których produkcja przemysłowa nie jest jeszcze możliwa (np. niektóre toksyny i środki psychotoksyczne, dywersyjne bojowe środki trujące).

Z wojskowego punktu widzenia bojowe środki trujące klasyfikuje się przyjmując za podstawę ich właściwości bojowe. Ze względu na charakter porażenia siły żywej przeciwnika wyszczególnia się: uśmiercające (letalne) bojowe środki trujące, które powodują zatrucie śmiertelne lub wymagające długotrwałego, specjalistycznego leczenia porażonych (np. sarin, VX, fosgen, cyjanowodór); obozwładniające bojowe środki trujące, powodujące przejściową niezdolność do walki

w okresie kilku godzin do kilku dni (psychotoksyczne bojowe środki trujące); nękające bojowe środki trujące, utrudniające przeciwnikowi prowadzenie działań bojowych, zmuszając go do użycia indywidualnych środków ochrony przed skażeniami, nie stwarzając praktycznie niebezpieczeństwa zatruć śmiertelnych (drażniące bojowe środki trujące).

Podział ten nie jest w pełni precyzyjny, ponieważ charakter porażenia pozostaje w ścisłym związku z wchłoniętą dawką. Bojowe środki klasyfikowane do grupy obezwładniających przy wyższym stężeniu lub wyższej gęstości skażenia mogą powodować porażenie śmiertelne, natomiast niskie stężenia środków letalnych mogą powodować jedynie okresowe obezwładnienie siły żywej.

Ze względu na czas wystąpienia objawów porażenia bojowe środki trujące dzieli się na: szybko działające, których skutek działania występuje natychmiast lub najwyżej po kilku minutach od wchłonięcia bojowych środków trujących (sarin, VX, cyjanowódór, drażniące bojowe środki trujące); wolnodziałające, których objawy działania występują po tzw. okresie utajonego działania (fosgen, iperyty, niektóre psychotoksyczne bojowe środki trujące).

Broń biologiczna

Broń biologiczna to środki biologiczne oraz urządzenia pozwalające na ich przenoszenie, rozpylanie lub rozsiewanie. Do środków biologicznych zaliczane są mikroorganizmy (lub organizmy wytwarzające toksyny), które wywołują choroby u ludzi, roślin, zwierząt lub powodują psucie się (destrukcyjny rozpad) materiałów. Oddziaływanie środków biologicznych na człowieka jest uzależnione od ich rodzaju oraz podjętych przez niego czynności profilaktyczno-ochronnych. Środki biologiczne, których działanie nie jest śmiertelne zazwyczaj oddziałują przez określony czas. Natomiast, środki o działaniu śmiertelnym oraz epidemio-twórcze są przyczyną powstawania zasadniczych strat w rejonie prowadzonych działań. Wykrywanie i rozpoznanie ataku bronią biologiczną jest trudne, ponieważ symptomy jej użycia są podobne do objawów występujących przy chorobach powstałych w sposób naturalny.

Broń biologiczna ma następujące właściwości:

1. Małe koszty produkcji – nie wymaga stosowania zaawansowanych technologii.

2. Duża dostępność – znaczna część drobnoustrojów wywołuje choroby wśród zwierząt (np. laseczka wąglika, pałeczka dzumy), stąd mogą być pozyskane z naturalnych epizootii.

3. Duża skuteczność – drobnoustroje i toksyny można w szczególny sposób preparować (np. przez modyfikacje genetyczne), aby zwiększyć ich zdolności do przetrwania w środowisku, wirulencję, śmiertelność i lekoodporność.

4. Słaba wykrywalność na początkowym etapie – jako środki biologiczne wykorzystywane są patogeny, które wywołują niezwykle rzadkie choroby (np. wirus ospy prawdziwej, której ostatni przypadek pojawił się w 1978 r.). Dodatkową trudnością jest brak „zapowiedzi” zachorowań wśród ludzi opartych na raportach epidemiologicznych dotyczących zwierząt (w przypadku antropozoonoz).

5. Krótki okres inkubacji.

6. Możliwość przeprowadzenia zarówno skrytego jak i jawnego ataku w stosunkowo prosty sposób, bez konieczności stosowania skomplikowanej aparatury i wyposażenia specjalistycznego.

7. Duży efekt psychologiczny – duże nakłady na usuwanie skutków ataku biologicznego.

8. Wysoka podatność populacji cywilnej na działanie czynników biologicznych – brak szczepień przeciwko większości potencjalnych patogenów.

Klasyfikacja środków biologicznych jest ważna w celu odpowiedniego wykrywania, identyfikacji, profilaktyki i leczenia. Środki biologiczne, które mogą być stosowane jako broń dzielą się na:

1. Bakterie – małe wolnożyjące organizmy, z których większość może być hodowana na stałej lub ciekłej pożywce. Organizmy te zbudowane są z jądra komórkowego, cytoplazmy i błony komórkowej. Rozmnażają się przez podział prosty. Choroby, które wywołują często są wrażliwe na specyficzną terapię antybiotykową.

2. Wirusy – są organizmami, które wymagają do rozmnażania innych żywych komórek. Są one ściśle uzależnione od komórek gospodarza, które zakażają. Wywołują choroby, które generalnie nie reagują na antybiotyki, ale są zwalczane związkami antywirusowymi o ograniczonym zastosowaniu.

3. Riketsje – są to mikroorganizmy, które są formą pośrednią pomiędzy bakteriami i wirusami. Tak jak bakterie, posiadają enzymy metaboliczne i błony komórkowe, wykorzystują tlen i są czułe na szerokie spektrum antybiotyków. Podobieństwo do wirusów przejawia się w tym, że namnażają się tylko w komórkach żywych.

4. Chlamydie – są to wyłącznie wewnątrzkomórkowe pasożyty niezdolne do wytworzenia własnego źródła energii. Podobnie jak bakterie są wrażliwe na szeroki zakres antybiotyków oraz jak wirusy, do rozmnażania wymagają żywych komórek.

5. Grzyby – są to organizmy cudzożywne, zdolne do rozwoju beztlenowego i czerpania pożywienia z rozkładającej się materii organicznej. Większość grzybów wytwarza zarodniki, a formy wolnożyjące można znaleźć w glebie. Choroby wywoływane przez grzyby mogą być wrażliwe na różne środki grzybobójcze.

6. Toksyny – to toksyczne substancje chemiczne wytwarzane przez i otrzymywane z roślin, zwierząt lub mikroorganizmów. Niektóre toksyny mogą być otrzymane na drodze chemicznej. Toksyny mogą być zwalczane przez specyficzne przeciwciała i wybrane środki farmakologiczne.

Według Centrum Kontroli Chorób w Atlancie (USA), wyróżnia się trzy główne grupy patogenów chorobotwórczych oznaczone kolejno literami alfabetu:

A – patogeny o wysokiej zjadliwości i śmiertelności, łatwe do utrzymania w środowisku, których przydatność, jako „wojskowych” bojowych środków biologicznych została sprawdzona w przeszłości. Do tej grupy zaliczamy:

1. Wąglik (anthrax) – *Bacillus anthracis*;
2. Jad kiełbasiany (botulismus) – toksyna *Clostridium botulinum*;
3. Dżuma (pestis) – *Yersinia pestis*;
4. Ospa prawdziwa (*variola mavarola maiioror*) – orthopoxvirus;
5. Tularemia – *Francisella tularensis*;

6. Wirusowe gorączki krwotoczne – filovira,

B – patogeny o stosunkowo niskiej zjadliwości i śmiertelności, stosunkowo trudne do utrzymania w środowisku:

1. Bruceloza – *Brucella* sp;

2. *Salmonella* sp.;

3. *Escherichia coli* O157 – H7;

4. *Shigella* sp;

5. Pseudonosacizna (melioidosis) – *Burkholderia pseudomallei*;

6. Papuzica (psittacosis) – *Chlamydia psittaci*;

7. Gorączka Q – *Coxiella burnetii*;

8. Enterotoksyna B – *Staphylococcus* sp.;

9. Dur plamisty – *Rickettsia prowazekii*;

10. Wirusowe zapalenia mózgu – alphavira (np. wenezuelskie końskie zapalenie mózgu, wschodnie końskie zapalenie mózgu, zachodnie końskie zapalenie mózgu);

11. Zagrożenie skażenia wody, np.: *Vibrio cholerae*, *Cryptosporidium parvum*.

C – patogeny, których użyteczność do otrzymywania broni biologicznej obecnie jest niewielka:

1. Gorączka krwotoczna z zespołem nerkowym – Hantaviruses;

2. Gruźlica odporna na leki – *Mycoplasmasp*;

3. Malajskie (japońskie) zapalenie mózgu – Nipahvirus;

4. Kleszczowe zapalenia mózgu;

5. Kleszczowa gorączka krwotoczna;

6. Żółta febra – Flavovirus.

Czasem dodatkowo wymienia się grupę **D**, na którą składają się patogeny, które prawdopodobnie nigdy nie zostaną wykorzystane jako broń biologiczna (np. wirus grypy – łatwy do rozpoznania przez epidemiczne występowanie i wirus HIV – ze względu na długi okres utajenia).

Broń biologiczna może znaleźć zastosowanie podczas ataku na pojedyncze osoby, oddziały wojska, a także ludność cywilną. Celem ataku biologicznego mogą być także jednorodne monokultury roślinne lub hodowle zwierząt gospodarskich.

Toksyczne środki przemysłowe

Toksyczne Środki Przemysłowe - to toksyczne, promieniotwórcze lub biologiczne substancje w postaci stałej, ciekłej lub gazowej. Substancje te mogą być produkowane lub wykorzystywane w zakładach przemysłowych, medycynie, wojsku oraz innych gałęziach gospodarki narodowej. Toksyczne środki przemysłowe mogą występować jako związki i pierwiastki chemiczne – Toksyczne Środki Chemiczne (TŚC) (*ang. TIC*); substancje biologiczne – Toksyczne Środki Biologiczne (TŚB) (*ang. TIB*) i radioaktywne – Promieniotwórcze Środki Przemysłowe (PŚP) (*ang. TIR*). Toksyczne środki przemysłowe znajdujące się w obiektach produkcyjnych, magazynowych oraz podczas transportu nie przedstawiają istotnego zagrożenia dla wojska. Jednak uwolnienie ich w wyniku awarii lub celowego działania może stwarzać duże zagrożenie.

Toksyczne środki przemysłowe wykorzystywane przez przemysł stwarzają poważne zagrożenie skażeniami w rejonach objętych działaniami prowadzonymi przez wojsko. Zdarzenia ROTA (*Releases Other Than Attack*) obejmują uwolnienia toksycznych substancji chemicznych, promieniotwórczych i biologicznych z przyczyn innych niż użycie broni masowego rażenia. Może być to spowodowane uszkodzeniem lub zniszczeniem: zbiorników w zakładach przemysłowych, środków transportujących, instalacji produkcyjnych oraz elektrowni jądrowych.

Toksyczne Środki Chemiczne – wytwarzane i wykorzystywane w przemyśle w procesach produkcji mogą spowodować powstanie skażeń chemicznych. Większość środków chemicznych wykorzystywanych w przemyśle posiada właściwości toksyczne, ponadto są łatwopalne i wybuchowe oraz są reaktywne, to znaczy że mogą w sposób niekontrolowany i gwałtowny reagować przy zetknięciu z powietrzem lub wodą. Właściwości fizykochemiczne niektórych substancji generują znacznie większe zagrożenie niż ich toksyczność. Większość środków uwalnianych do środowiska w chwili wypadku jest w postaci par lub cieczy wywołując efekt toksyczny. Działają one na organizm głównie przez drogi oddechowe, skórę w postaci pyłu, par lub gazu, rzadziej przez przewód pokarmowy. W przypadku

dużych stężeń mogą powodować objawy zatruc natychmiast, ale w normalnych warunkach technologicznych mogą przez dłuższy czas kumulować się w organizmie bez widocznych objawów.

Toksyczne Środki Biologiczne w przypadku uwolnienia mogą powodować powstanie lokalnych lub rozległych skażeń biologicznych. Może do nich dojść w wyniku przypadkowego uwolnienia, działań terrorystycznych, awarii lub uszkodzenia instalacji przeznaczonych do produkcji i magazynowania. Do obiektów w których mogą występować środki biologiczne zalicza się szpitale, instalacje medyczne, sanitarne i badawcze, zakłady produkcyjne i magazyny oraz instalacje do przetwarzania odpadów przemysłu farmaceutycznego lub rolnego.

W wyniku uszkodzenia tego typu obiektów mogą powstawać niewielkie rejony uwolnienia które ze względu na dużą zdolność do rozprzestrzeniania się z wiatrem oraz długi czas trwałości w środowisku w postaci przetrwalników mogą powodować duże zagrożenia. W przypadku bardzo niekorzystnych warunków atmosferycznych strefy skażeń mogą być bardzo rozległe.

Promieniotwórcze Środki Przemysłowe – potencjalnymi źródłami skażeń promieniotwórczych są m.in.: przemysł jądrowy, instytuty badawcze, zakłady przetwarzające i magazynujące odpady radioaktywne, źródła promieniowania używane w przemyśle, medycynie. Uszkodzenie obiektów, w których przechowywane są środki promieniotwórcze lub odpady promieniotwórcze może spowodować uwolnienie substancji promieniotwórczej do atmosfery. Awaria taka powoduje zazwyczaj rozległe skażenia promieniotwórcze, a poziom zagrożenia dla osób przebywających na tym terenie, nawet przez krótki czas, jest bardzo duży. W zależności od rodzaju środków promieniotwórczych oraz sposobów ich rozprzestrzeniania mogą powstać różne rodzaje stref skażeń. Celowe uwolnienie materiałów lub odpadów promieniotwórczych przy niekorzystnych warunkach atmosferycznych może spowodować rozprzestrzenianie się skażeń na znaczne obszary powodując małe skażenie i niewielkie zagrożenie dla osób tam przebywających.

Należy zaznaczyć, że definicja broni masowego rażenia w ujęciu doktryny „DD/3.8, Obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych” umożliwia jej dokładne zrozumienie i interpretację na wszystkich szczeblach dowodzenia oraz oddaje aktualny stan wiedzy w rozpatrywanym obszarze.

1.2. Pojęcie i sposoby przeciwdziałania proliferacji

Wśród obecnie występujących zagrożeń we współczesnych stosunkach międzynarodowych zagrożenie proliferacją broni masowego rażenia stanowi obok wyzwań związanych z terroryzmem międzynarodowym przedmiot szczególnego zaniepokojenia społeczności międzynarodowej. Zagrożenie to jest wynikiem aktywności państw szczególnego zatroskania tzw. „*states of concern*” i aktorów niepaństwowych, którzy to poprzez posiadanie tej broni lub chęć wejścia w jej posiadanie dążą do osiągnięcia własnych interesów i wzmocnienia swojej pozycji na arenie międzynarodowej¹⁶.

Wzrost prawdopodobieństwa niekontrolowanej proliferacji broni masowego rażenia i jej użycia (szczególnie broni biologicznej) w akcji terrorystycznej staje się jednym z najistotniejszych zagrożeń odnoszących się do funkcjonującego obecnie systemu stosunków międzynarodowych (*casus* rozwijanych programów nuklearnych przez Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną i Islamską Republikę Iranu). Tym samym wzrasta zarówno znaczenie zapobiegania jej rozprzestrzenianiu, jak i zapewnienie ochrony ludności cywilnej na własnym terytorium przed skutkami jej użycia. Obecnie obserwowaną tendencją jest dążenie do adekwatnej możliwości reagowania na te zagrożenia zarówno przez Siły Zbrojne, jak i przez cywilny system reagowania kryzysowego (*vide* postawa NATO i UE).

Powaga, z jaką zagrożenia proliferacją broni masowego rażenia są postrzegane przez poszczególne państwa (szczególnie Stany Zjednoczone), jak również całą społeczność międzynarodową, przyczynia się do podejmowania szeroko zakrojonych działań na płaszczyźnie prawnej, politycznej (dyplomatycznej), ekonomicznej i militarnej. Działania te mają na celu nie tyle całkowicie zlikwidować bezpośrednie zagrożenia związane z proliferacją BMR oraz możliwymi atakami terrorystycznymi z jej użyciem, ale raczej nakierowane są na jak najskuteczniejsze zapobieganie jej ewentualnemu użyciu, jak również mają na celu istotny wzrost zdolności do przeciwdziałania tym zagrożeniom oraz skutkom użycia broni masowego rażenia. W ten sposób należy rozpatrywać także możliwe wysiłki sił zbrojnych w przeciwdziałaniu proliferacji BMR, jak również działalność innych kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa organów (służby

¹⁶ Szerzej na temat problematyki broni masowego rażenia w stosunkach międzynarodowych: W. Walker: „*Weapons of Mass Destruction and International Order*”, The International Institute for Strategic Studies, 2004.

wywiadowcze, służby wymuszania prawa), które mają zapobiec wejściu w posiadanie broni masowego rażenia przez ugrupowania terrorystyczne.

Problem proliferacji broni masowego rażenia stanął również w sposób zdecydowany na prawie wszystkich forach współpracy międzynarodowej, począwszy od wyspecjalizowanych agend systemu Narodów Zjednoczonych (np. Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej, Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej), Sojuszu Północnoatlantyckiego (Wyższa Grupa Polityczno-Wojskowa NATO ds. Proliferacji i Wyższa Grupa Obronna NATO ds. Proliferacji) czy też Unii Europejskiej (*vide* działania podejmowane w ramach Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa). Państwa szeroko pojętego Zachodu wzmacniają współpracę w obszarze pozyskiwania i wymiany informacji w zakresie zagrożenia proliferacją BMR i możliwością ataków terrorystycznych z jej użyciem, zwiększają również własne zdolności do wykrywania i obrony przed skutkami użycia BMR.

Ważnym składnikiem w przeciwdziałaniu zagrożeniom związanym z proliferacją BMR są działania rozbrojeniowe. Do najważniejszych w tym kontekście należą: reżim Traktatu o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej (NPT) wraz z aktywnością Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej (CWC) oraz Konwencja o zakazie rozwoju, produkcji i przechowywania broni biologicznej (BTWC). Na arenie międzynarodowej działania te są podejmowane także w ramach koalicji antyterrorystycznej, głównie w sferze aktywności polityczno-militarnej (np. Globalne Partnerstwo przeciwko broni masowego rażenia, Inicjatywa Krakowska – PSI), jak również w ramach prac poszczególnych reżimów kontroli eksportu (Grupa Dostawców Jądrowych (NSG), Grupa Australijska (AG) czy też Reżim Kontrolny Technologii Rakietowych (MTCR)).

Dążąc do precyzyjnego określenia zagadnień dotyczących problematyki przeciwdziałania proliferacji, istotne staje się samo pojęcie proliferacji. Termin proliferacja stanowi dosłowne tłumaczenie słowa „*proliferation*” z języka angielskiego, którego polskimi odpowiednikami są słowa „*rozprzestrzenianie*” i „*rozpowszechnianie*”. Został on zapożyczony z nauk biologicznych, w których przez proliferację rozumie się „*rozrastanie się tkanek*”¹⁷.

¹⁷ Por. *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa 1980.

W ramach polityczno-wojskowego spojrzenia na to zagadnienie, można stwierdzić, iż samo zjawisko proliferacji broni masowego rażenia jest nieobce problemom bezpieczeństwa międzynarodowego od prawie półwiecza. Postrzeganie wagi zagrożenia proliferacją broni masowego rażenia przez poszczególne państwa jest uzależnione nie tylko od bezpośredniego zagrożenia jakie stwarza to zjawisko dla ich bezpieczeństwa w sensie militarnym, ale także od poziomu korzyści jakie czerpią państwa z utrzymania obecnego *status quo* zarówno w zakresie systemu porozumień rozbrojeniowych, jak i w szerszym ujęciu, wynikających z obecnego układu stosunków międzynarodowych¹⁸. Układ ten, mimo znaczącej konsolidacji interesów głównych aktorów mocarstw i organizacji międzynarodowych w kwestii zagrożeń terroryzmem i bronią masowego rażenia, nie likwiduje różnic w ocenie możliwości i sposobów przeciwdziałania powyższym zagrożeniom¹⁹. Istotnym w tym kontekście pozostaje fakt, iż od początku lat 90-tych XX wieku wzrasta znaczenie i waga tzw. działań nieproliferacyjnych (*non-proliferation*) bądź też kontrproliferacyjnych (*counter-proliferation*)²⁰.

W kontekście możliwych sposobów przeciwdziałania proliferacji, w świetle aktywności państw i organizacji międzynarodowych, dotyczących proliferacji broni masowego rażenia, wskazane wydaje się podejście do tego zagadnienia z punktu widzenia instrumentów polityki zagranicznej państwa. W szczególności dotyczy to

¹⁸ Do najistotniejszych uwarunkowań, które wpłynęły na obecny stan zagrożenia proliferacją (w dalszej kolejności na podejmowane działania w zakresie jej przeciwdziałania) należy zaliczyć: (1) rozwój programów broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia państw szczególnego zatroskania; (2) istniejące zasoby broni masowego rażenia głównych mocarstw, w tym przede wszystkim państw b. ZSRR; (3) rozwój wiedzy technologicznej w tym zakresie; (4) liberalizację kontroli przepływu towarów i osób w skali światowej; (5) „załamanie się” światowego procesu rozbrojeniowego; (6) funkcjonowanie i efektywność forów międzynarodowych prowadzących negocjacje na temat kolejnych reżimów nieproliferacyjnych.

¹⁹ Związek zagrożenia terroryzmem broni masowego rażenia ze zjawiskiem proliferacji broni masowego rażenia wydaje się być oczywisty, aczkolwiek jest postrzegany często w sposób uproszczony. Proliferacja jest zjawiskiem, w którym uczestniczą zarówno państwa, jak i aktorzy niepaństwowi, a jego istotą jest dążenie do posiadania broni masowego rażenia oraz jej ewentualnego użycia. Jednakże, należy pamiętać, iż nie zawsze działania skierowane przeciwko państwom proliferatorom są adekwatne do zapobiegania przedostaniu się broni masowego rażenia w ręce terrorystów. Wynika to z faktu, iż ugrupowania terrorystyczne kładą większy nacisk na pozyskanie broni masowego rażenia gotowej lub prawie gotowej do użycia na tzw. „czarnym rynku” albo od państw sponsorujących międzynarodowy terroryzm. Ta druga możliwość wydaje się być wprawdzie znacznie mniej prawdopodobna, chociażby ze względu na małą – z punktu widzenia państwa – przewidywalność zachowań terrorystów. Z kolei państwa progowe, posiadając większą bazę naukowo-technologiczną, skupiają swoje wysiłki zarówno na pozyskiwaniu technologii podwójnego zastosowania, jak i na bardziej „przetworzonych” komponentach broni masowego rażenia. Por. także J. Parachini: „*Non-Proliferation Policy and the War on Terrorism*”, (w:) „*Arms Control Today*”, October 2001, s. 13-15.

²⁰ Pojęcia nieproliferacji i kontrproliferacji w świetle ich angielskiego źródłostwu mają zupełnie inne znaczenie. Pojęciem nieproliferacji określa się działania (z reguły na płaszczyźnie prawnej), których celem jest zapobieganie proliferacji. Z kolei pojęcie kontrproliferacji odnosi się do wszystkich działań, które służą zwalczaniu proliferacji, włączając w to działania natury prawnej, politycznej (dyplomatycznej), ekonomicznej oraz w szczególności militarnej. W tym drugim znaczeniu należy również rozumieć to zagadnienie w świetle treści prezentowanych przez autora niniejszego rozdziału.

polityki bezpieczeństwa państwa w wymiarze zewnętrznym, gdyż na szczeblu narodowym podstawę powstrzymania proliferacji broni masowego rażenia stanowi system kontroli eksportu²¹. Ze względu na zasygnalizowaną już ewolucję środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego, większość państw i organizacji międzynarodowych (m.in. Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego i Unia Europejska) uwzględniła w swoich strategiach różne sposoby przeciwdziałania zagrożeniom proliferacji broni masowego rażenia.

Ze względu na ich różną użyteczność i uzupełniający się charakter należy szczególnie zaznaczyć, że sposoby te wzajemnie się przenikają i często są stosowane razem. Kryterium ich rozróżnienia jest płaszczyzna, na której rozgrywa się „walka” z proliferacją broni masowego rażenia. Dlatego też możemy wyróżnić prawne, polityczne (dyplomatyczne), ekonomiczne i militarne sposoby przeciwdziałania zjawisku proliferacji²².

Do podstawowych **prawnych** metod przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia należy zaliczyć:

1. Budowanie ogólnych norm prawa międzynarodowego (tzw. *ius cogens*). Stanowią one podstawę systemu nieproliferaacji, kontroli zbrojeń i rozbrojenia. Normy te, o charakterze prawnie wiążącym, zawarte są m.in. w głównych porozumieniach dotyczących zakazu produkcji, posiadania i użycia poszczególnych kategorii broni masowego rażenia. Szczególne znaczenie należy przypisać w tym względzie Traktatowi o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej z 1967 r. Zakazuje on mocarstwom jądrowym przekazywania broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych, jak również udzielania pomocy, zachęcania lub nakłaniania jakiegokolwiek państwa nie dysponującego bronią jądrową do produkowania lub uzyskiwania inną drogą takiej broni lub urządzeń wybuchowych.

2. Zawieranie umów międzynarodowych. Umowy takie dotyczą różnych aspektów problematyki nieproliferaacji, kontroli zbrojeń i rozbrojenia. Należą do nich m.in. pełnozakresowe porozumienia o zabezpieczeniach zawierane przez państwa-strony Traktatu NPT, które nie dysponują bronią jądrową, z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej.

²¹ Opiera się on na systemie weryfikacji transakcji dotyczących towarów, technologii, usług i dóbr podwójnego zastosowania (tzw. *dual-use*) o przeznaczeniu wojskowym określonych na tzw. listach kontrolnych.

²² Typologia ta została opracowana w Departamencie Polityki Obronnej MON.

3. Ustanawianie wewnętrznego porządku prawnego sprzyjającego przeciwdziałaniu proliferacji broni masowego rażenia. W szczególności należy wskazać tutaj na wspomniane już prawodawstwo dotyczące systemu kontroli eksportu oraz zasad odpraw granicznych i tranzytu towarów.

Polityczne i dyplomatyczne sposoby przeciwdziałania proliferacji możemy pogrupować na:

1. Kształtowanie woli państw do **przyjęcia prawnych norm przeciwdziałania** proliferacji oraz weryfikacji ich stosowania, a także woli państw do reagowania na nie zastosowanie się do przyjętych norm prawnych. Przykładem takich działań jest polityka Unii Europejskiej, która w grudniu 2003 r. przyjęła Strategię UE przeciwko proliferacji broni masowego rażenia. Jednym z podstawowych kroków, jakie Unia Europejska ma podjąć w walce z proliferacją broni masowego rażenia są m.in. akcje dyplomatyczne na rzecz upowszechniania porozumień rozbrojeniowych²³.

2. Budowanie **atmosfery politycznej** podkreślającej wagę przeciwdziałania proliferacji oraz konieczność **wykorzystywania wszelkich metod jej zwalczania**. Celowi temu służą np. konferencje międzynarodowe, organizowane pod auspicjami m.in. Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej wyspecjalizowanych agend (Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, Organizacji ds. Zakazu Broni Chemicznej), których zadaniem jest dyskusowanie i wymiana informacji na temat zagrożeń, które stanowi proliferacja broni masowego rażenia, a także omawianie działań służących niwelowaniu i eliminowaniu tego zjawiska.

3. Kształtowanie **mechanizmów** konsultacji politycznych w sytuacji groźby użycia broni masowego rażenia lub działań proliferacyjnych, w tym wywieranie nacisku na państwa dopuszczające się tego typu działań. Jednym z bardziej znanych mechanizmów konsultacji politycznych, w wymiarze wielostronnym, są spotkania przywódców najbardziej uprzemysłowionych państw świata (tzw. Grupy G8)²⁴. W ich trakcie, wielokrotnie, dyskutowano i przyjmowano deklaracje, których celem było wywarcie presji bądź potępienie działań państw, które są podejrzewane o rozwijanie

²³ Szerzej na temat samej Strategii: P. Wyganowski: „Unia Europejska a broń masowego rażenia. Zestawienie głównych inicjatyw UE w roku 2003 i w pierwszej połowie 2004 r.”, (w:) L. Kościuk (red.): „Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2003/2004 rok”, Warszawa 2005, s. 148-163.

²⁴ Szerzej na temat tego mechanizmu: A. Dybczyński: „Środowisko międzynarodowe a zachowania państw”, Wrocław 2006.

programów broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia. W wymiarze uniwersalnym taki mechanizm stanowi Rada Bezpieczeństwa ONZ, która jest głównym źródłem odniesienia państw, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, w przypadku kryzysu międzynarodowego na tle broni masowego rażenia. Najczęściej Rada Bezpieczeństwa ONZ wydając rezolucje w takiej sprawie ustanawia strategię działania społeczności międzynarodowej w celu zażegnania kryzysu na drodze pokojowej, jednakże jednocześnie legitymizując możliwe działania z użyciem siły w przypadku niezastosowania się do rezolucji²⁵. Typowym tego przykładem jest kryzys wokół programów broni masowego rażenia Iraku.

Kolejną grupę stanowią **ekonomiczne** metody przeciwdziałania proliferacji. Są to między innymi:

1. Stosowanie i promowanie wśród partnerów handlowych stosowania zakazu lub ograniczeń w handlu komponentami do produkcji BMR lub materiałami podwójnego zastosowania. Mechanizm ten jest szeroko rozpowszechniony wśród państw należących do międzynarodowych porozumień nieproliferacyjnych – tzw. reżimów kontroli eksportu. Należą do nich: Grupa Australijska, Grupa Dostawców Jądrowych oraz Reżim Kontroli Technologii Raketowych. Ich celem jest ograniczenie rozprzestrzeniania związków chemicznych i biologicznych podwójnego zastosowania, technologii jądrowych, a także kontrola transferów technologii, które mogłyby przyczynić się do tworzenia systemów przenoszenia dla tego typu broni²⁶.

2. Stosowanie i promowanie stosowania **ogólnych sankcji handlowych** mających na celu ograniczenie finansowych możliwości pozyskiwania broni masowego rażenia lub zdolności do jej wytworzenia, a także wymuszenie w ten sposób dobrowolnej lub wymuszonej wewnętrznie weryfikacji strategii politycznej państwa proliferatora. Jest to jeden z bardziej skutecznych sposobów, często stosowany przez Stany Zjednoczone, wobec państw podejrzewanych o rozwój programów broni masowego rażenia²⁷.

²⁵ Szerzej na ten temat: T. Strulak: „*Niebezpieczeństwo rozprzestrzeniania broni masowego rażenia*”, (w:) J. Symonides (red.): „Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy”, Warszawa 2006, s. 481-505.

²⁶ Por. kompleksowy artykuł na temat reżimów kontroli eksportu: M. Beck i S. Gahlaut: „*Creating a New Multilateral Export Control Regime*”, (w:) „Arms Control Today”, April 2003, s. 12-18.

²⁷ Sankcje były m.in. stosowane wobec Libii, w kontekście rozwijanych przez Trypolis programów broni jądrowej, biologicznej i chemicznej. Ich zawieszenie, a następnie zniesienie było możliwe dopiero po podjęciu w grudniu 2003 r. decyzji przez władze tego państwa o wyrzeczeniu się realizacji powyższych programów i poddaniu się pełnej kontroli inspekcjom realizowanym przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej i Organizację ds. Zakazu Broni Chemicznej.

Do ostatniej grupy – **militarnych** metod przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia – należą:

1. Prowadzenie szczegółowego rozpoznania aktywności państw i aktorów niepaństwowych w dziedzinie proliferacji. Jest to realizowane w ramach działalności operacyjnej prowadzonej przez służby wywiadu wojskowego, z użyciem szerokiego spektrum dostępnych środków (m. in. wywiadu osobowego i zaawansowanych technologicznie systemów *ISR – Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*)²⁸.

2. Rozwijanie współpracy polityczno-wojskowej i udzielanie pomocy eksperckiej i finansowej w dziedzinie eliminacji broni masowego rażenia. Ze względu na wysoki stopień zagrożenia jakie stwarza proliferacja, jest ona coraz częściej przedmiotem współpracy polityczno-wojskowej (na szczeblu politycznym, wojskowym i operacyjnym), która oprócz wymiany informacji na temat oceny stopnia zagrożenia tym zjawiskiem dotyczy również zagadnień szczegółowych. W wielu przypadkach, szczególnie przy znacznej różnicy w potencjale współpracujących państw i dużym znaczeniu politycznym jednej z jej stron, jej kluczowym elementem może być pomoc ekspercka i finansowa w dziedzinie eliminacji broni masowego rażenia. Przykładem dobrze ilustrującym ww. sytuację jest współpraca amerykańsko-rosyjska przy niszczeniu zapasów rosyjskiej broni chemicznej²⁹.

3. Wykorzystywanie przewagi militarnej lub groźby użycia siły jako argumentu wspomagającego proces nakłonienia proliferatora do zmiany strategii działania. Coraz częściej czynnik militarny jest stosowany jako element wspomagający zmianę decyzji państwa proliferatora. Należy wszakże pamiętać, że czynnik ten w klasycznej postaci występuje niezmiernie rzadko, a często bywa stosowany jako jeden z wielu elementów strategii przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia³⁰.

4. Użycie sił zbrojnych (bez prowadzenia otwartych działań zbrojnych) do zapobiegania lub przejęcia dostaw broni masowego rażenia lub komponentów do jej produkcji. Jest to jeden z kluczowych elementów najbardziej dynamicznie rozwijającej się inicjatywy w zakresie przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia –

²⁸ O pewnych „słabościach” tego instrumentu przeciwdziałania proliferacji: G. F. Treverton: „*Intelligence: The Achilles Heel of the Bush Doctrine*”, (w:) „*Arms Control Today*”, July/August 2003, s. 9-11.

²⁹ Por. P. Durys, Ł. Zieliński: „*Likwidacja broni chemicznej w Rosji*”, (w:) L. Kościuk (red.) „*Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2002 rok*”, Warszawa 2003, s. 184-189.

³⁰ W ocenie części ekspertów taki właśnie scenariusz został zastosowany wobec Libii. Sukces działań sił sprzymierzonych w Iraku w połączeniu z trwającymi od wielu lat sankcjami ekonomicznymi nałożonymi na Libię, spowodował zmianę w strategii Trypolisu, która ostatecznie zdecydowała się w pokojowy sposób rozbroić.

Proliferation Security Initiative (PSI). Jej zasadniczym celem jest przechwytywanie nielegalnych transportów broni masowego rażenia, komponentów do jej produkcji, a także środków do jej przenoszenia. Zadaniem PSI jest rozwój partnerskiej współpracy między „podobnie myślącymi” państwami, na poziomie służb wywiadowczych i służb wdrażania prawa, w celu wspólnego przeciwstawienia się proliferacji. Główny wysiłek inicjatywy został skupiony na rozwijaniu praktycznych możliwości wykrywania i przechwytywania lub uniemożliwiania transportów środków i sprzętu związanego z technologiami i techniką proliferacyjną³¹.

5. Prewencyjne ataki na instalacje służące do produkcji broni masowego rażenia lub materiałów do jej produkcji. Dzięki zaawansowanym systemom uzbrojenia (szczególnie precyzyjnego rażenia celów) siły zbrojne coraz większej ilości państw są zdolne do przeprowadzania prewencyjnych ataków na instalacje służące do produkcji broni masowego rażenia lub materiałów do jej produkcji. Pomimo licznych wątpliwości dotyczących legalności tego typu działań³², pozostaje ono w kręgu zainteresowania części państw jako potencjalnie skuteczny środek przeciwdziałania proliferacji. Do najbardziej spektakularnych ataków w tym zakresie należy zaliczyć zbombardowanie irackiego reaktora atomowego „Osirak” w pobliżu Bagdadu przez lotnictwo izraelskie w dniu 7 lipca 1981 r.³³

6. Użycie sił zbrojnych do rozbrojenia oraz zapewnienia nieproliferacyjnej polityki danego państwa lub podmiotu niepaństwowego. Ten sposób działania na płaszczyźnie militarnej znajduje swoje pełne odzwierciedlenie w interwencji sił sprzymierzonych w Iraku, która – niezależnie od toczących się w dalszym ciągu dyskusji wśród licznej rzeszy jej zwolenników i przeciwników³⁴ – została podjęta m.in. w oparciu o czynnik „posiadanej” przez Irak broni masowego rażenia³⁵. W jej efekcie można mówić o swoistym wykonaniu funkcji rozbrojeniowej wobec tego państwa

³¹ Szerzej na ten temat: rozdziały autorstwa Łukasza Zielińskiego, kmr. Roberta Wereszki i mjr. Piotra Cieślaka. Ponadto, P. Durys: „*Inicjatywa PSI – nowy wymiar zwalczania proliferacji*”, Warszawa 2006; M. J. Valencia: „*The Proliferation Security Initiative: Making Waves in Asia*”, The International Institute for Strategic Studies, 2005.

³² Ciekawą monografią poruszającą tę kwestię jest praca J. Kranza: „*Wojna, pokój czy uspokajanie? Współczesne dylematy użycia siły zbrojnej*”, Warszawa 2006, s. 53-59. Ponadto, P. Durys, P. Pacholski: „*Dyplomacja prewencyjna a uderzenia wyprzedzające. Ewolucja mechanizmów bezpieczeństwa międzynarodowego*”, Warszawa 2004; J. Steinbruner, „*Confusing Ends and Means: The Doctrine of Coercive Pre-emption*”, (w:) „*Arms Control Today*”, January/February 2003, s. 3-5.

³³ Por. P. Durys, P. Pacholski: „*Broń masowego rażenia Iraku. Ocena i ewolucja zagrożenia*”, Warszawa 2002, s. 9.

³⁴ Por. np. D. Cortright i G. A. Lopez: „*Disarming Iraq: Nonmilitary Strategies and Options*”, (w:) „*Arms Control Today*”, September 2002, s. 3-7.

³⁵ O wpływie wojny w Iraku na politykę w zakresie nieproliferacji: J. Cirincione: „*How Will the Iraq War Change Global Nonproliferation Strategies?*”, (w:) „*Arms Control Today*”, April 2003, s. 3-6.

i zapewnieniu jego statusu jako państwa nie posiadającego broni masowego rażenia³⁶.

Przedstawione powyżej sposoby przeciwdziałania proliferacji, na płaszczyźnie prawnej, politycznej, ekonomicznej i militarnej, mają na celu nie dopuścić do powiększenia liczby państw posiadających broń masowego rażenia. W obliczu zaistniałej słabości, wysoce skutecznych w dobie dwubiegunowego świata – prawnych mechanizmów powstrzymywania tego zjawiska – społeczność międzynarodowa coraz częściej, szczególnie po wydarzeniach z 11 września 2001 r., podejmuje działania w zakresie aktywnego zwalczania proliferacji, których efektem ma być ograniczenie proliferacji broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia³⁷. Koncepcja ta, zainicjowana i propagowana przez Stany Zjednoczone, już od drugiej połowy lat 90-tych XX wieku, znalazła swoje pełne odzwierciedlenie w szeregu dokumentach, przyjętych przez Stany Zjednoczone w 2002 r. Należą do nich m.in. Przegląd Polityki Nuklearnej (NPR), Strategia Bezpieczeństwa Narodowego (NSS) oraz Narodowa Strategia Zwalczania Broni Masowego Rażenia (NSCWMD). Dokumenty te dają podstawę do włączenia praktycznie wszystkich amerykańskich instytucji i agend rządowych do zwalczania zjawiska proliferacji, na wzór „wojny z terroryzmem”³⁸.

Podejście to znajduje swoje pełne odzwierciedlenie we wspomnianej już Inicjatywie w zakresie przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia, Inicjatywie w zakresie Redukcji Zagrożeń Globalnych dla Bezpieczeństwa (*Global Threat Reduction Initiative*) oraz rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1540.

Poszukiwanie nowych, skutecznych form przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia jednoznacznie wskazuje też na istniejącą różnicę w określaniu właściwych metod zwalczania zagrożeń proliferacją broni masowego rażenia między Stanami Zjednoczonymi a Rosją, Chinami, czy też częścią europejskich członków NATO. Podczas, gdy Stany Zjednoczone preferują politykę likwidowania dróg

³⁶ Por. P. Durys: *Programy zbrojeniowe: Irak*, (w:) L. Kościuk (red.) „Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2003/2004 rok”, Warszawa 2005, s. 41-44.

³⁷ Por. L. J. Korb i A. Tiersky: „*The End of Unilateralism? Arms Control After September 11*”, (w:) „Arms Control Today”, October 2001, s. 3-7; K. M. Kartchner i G. R. Pitman: „*Alternative Approaches to Arms Control in a Changing World*”, (w:) „Disarmament Diplomacy”, January/February 2002, s. 3-12.

³⁸ Por. P. Durys, M. Kuberski: „*Polityka kontroli zbrojeń i rozbrojenia USA*”, (w:) L. Kościuk (red.) „Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2003/2004 rok”, Warszawa 2005, s. 131-134; „*The Bush Administration's Nonproliferation Policy: An interview with Assistant Secretary of State John S. Wolf*”, (w:) „Arms Control Today”, June 2004, s. 14-19.

pozyskiwania broni masowego rażenia niezależnie od dotychczasowych osiągnięć prawnomiędzynarodowych w tym zakresie, druga grupa państw kładzie większy nacisk na wzmocnienie i odpowiednią modyfikację działań opartych o dotychczas istniejący system kontroli zbrojeń i rozbrojenia, uzupełniany częstokroć nowymi instrumentami np. środkami zwalczania finansowania proliferacji broni masowego rażenia³⁹.

1.3. Rozprzestrzenianie broni masowego rażenia – wzrost zagrożenia na przełomie XX i XXI wieku

Przeeglądy ocen bezpieczeństwa międzynarodowego czynione przez placówki badawcze wyspecjalizowane w tego rodzaju problematyce, jak również oficjalne dokumenty narodowe, czy takich organizacji jak Sojusz Północnoatlantycki oraz Unia Europejska, wskazują jednomyślnie na broń masowego rażenia jako kluczowe zagrożenie dla bezpieczeństwa społeczności międzynarodowej⁴⁰. Jak by nie brzmiało to paradoksalnie, to pomimo widocznego postępu cywilizacyjnego na świecie, coraz łatwiejszego dostępu do wiedzy, łatwości przemieszczania się i komunikowania, rozwoju globalizacji, w tym samym czasie pogłębia się przepaść między biednymi a bogatymi, narastają napięcia między różnymi kulturami, religiami, grupami etnicznymi. Sygnalizowany postęp nie prowadzi więc nieuchronnie do osłabienia woli sięgania po instrument siły dla rozstrzygania konfliktów czy forsowania swoich różnorodnych celów. Można postawić tezę, że jest wręcz przeciwnie. Występujące różnice w możliwościach i zdolnościach potencjalnych oraz realnych adwersarzy powodują między innymi sięganie po wysoce wyrafinowane środki i sposoby walki. Ale nawet nie tylko walki – nawet pojedynczego uderzenia/ataku. Odnosi się to również do broni masowego rażenia.

Celem ataku może być bez mała każdy punkt na mapie świata. Pod warunkiem, że daje to gwarancje bolesnego ugodzenia w społeczeństwo, we wrażliwe (krytyczne), życiowo ważne, elementy jego organizacyjnej infrastruktury, że

³⁹ Por. G. Forden: „*Avoiding Enrichment: Using Financial Tools to Prevent Another Khan Network*”, (w:) „*Arms Control Today*”, June 2005, s. 14-19.

⁴⁰ Zob. coroczne wydawnictwo Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem – „*SIPRI Year Book - World Armaments and Disarmament*”, *Strategia Bezpieczeństwa UE*, „*European Defence Agency. An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs*” – www.eda.europa.eu; przyjęte na szczycie NATO w Rydze w 2006 roku Kompleksowe Wytyczne Polityczne (*Comprehensive Political Guidance*) – www.nato.int/docu/basicxt061129e.htm.

podważy to jego przekonanie o bezpiecznych warunkach funkcjonowania, że zasieje w społeczeństwie wątpliwości do słuszności prowadzonej przez władze polityki, wreszcie, że stanie się to głośnym medialnym wydarzeniem.

Odnotujmy, że oto nie tak dawno doszło do pierwszego w historii użycia broni masowego rażenia – broni chemicznej, przez aktora niepaństwowego, sekty religijnej. 20 marca 1995 roku sekta „Najwyższa Prawda” zaatakowała przy pomocy bojowego środka trującego – sarinu, tokijskie metro. W wyniku tego ataku 12 osób straciło życie, ponad 5500 ucierpiało w wyniku kontaktu z trującymi oparami. Przy czym zaatakowani nie zostali – nazwijmy to „obcy”. Uderzenie zostało skierowane w niewinnych, przypadkowych współobywateli tego samego państwa.

Broń masowego rażenia pojawiła się w arsenałach państw w dwudziestym wieku. Był to efekt nieustannego postępu rozwoju uzbrojenia. Podstawową motywacją jest tu dążenie do wejścia w posiadanie broni pozwalającej na wykonanie rozstrzygającego uderzenia, przesądzającego o wynikach ewentualnego starcia. Rozwój nauki w takich obszarach jak chemia, biologia i fizyka dostarczył wiedzy jak broń chemiczną, biologiczną, radiologiczną i jądrową można stworzyć. Rozwój techniki dał odpowiedź na to: jak ją bezpiecznie wyprodukować, elaborować środki przenoszenia i na końcu efektywnie ewentualnie użyć w konflikcie. Wejście w posiadanie broni masowego rażenia wraz dysponowaniem środkami przenoszenia, szczególnie raketami balistycznymi dalekiego zasięgu, wyznaczało mocarstwowy status państwa oraz jego międzynarodową rolę. Warto w tym miejscu jednocześnie zwrócić uwagę, że mogło to mieć miejsce przy posiadaniu przez państwa stosownego zaplecza naukowego, bazy technologicznej, dostępu do odpowiednich surowców i w sumie dużej koncentracji wysiłku.

Opisany proces był charakterystyczny dla drugiej połowy dwudziestego wieku. Szczególną rolę w tym procesie odegrały obie wojny światowe, które znacznie zdynamizowały dążenie państw do wprowadzenia do swoich arsenatów broni, która pozwalałaby jednoznacznie rozstrzygnąć na swoją korzyść ewentualny konflikt. Wtedy konflikt totalny, rozgrywany na olbrzymich obszarach, o kontynentalnym rozmachu, angażujący cały potencjał państw – demograficzny, przemysłowy, naukowy i wojskowy. Proces ten jeszcze bardziej nasiliła zimna wojna – czas globalnej rywalizacji dwu systemów społeczno-ekonomicznych, zogniskowanej w rywalizacji dwu bloków polityczno-wojskowych – NATO i Układu Warszawskiego.

Olbrzymi potencjał niszczycielski broni masowego rażenia, zwielokrotniony w trakcie wyścigu zbrojeń w drugiej połowie dwudziestego wieku, paradoksalnie „unieruchomił” potęgę militarne. Perspektywa totalnej wzajemnej zagłady wyzwoliła odstraszącą funkcję broni masowego rażenia, szczególnie broni nuklearnej. Chociaż broń ta była intensywnie rozwijana, nawet pod kątem prowadzenia wojny z jej użyciem, to po kryzysie kubańskim w 1962 roku – de facto – przyjęły się w stosunkach między Wschodem a Zachodem reguły gry zakładające niedopuszczalność konfliktu. Wzięła bowiem górę świadomość pojawienia się wysokiego prawdopodobieństwa, że ewentualna wojna zakończy się wspólną zagładą. Jednocześnie pociągnęło to także za sobą dążenie mocarstw do ograniczenia ilości członków „klubu” państw władających taką bronią. Zaowocowało to między innymi takimi porozumieniami międzynarodowymi jak:

- podpisany 1 lipca 1968 roku Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej;
- podpisana 10 kwietnia 1972 roku Konwencja o zakazie badań, produkcji i magazynowania broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksyn oraz o ich zniszczeniu;
- podpisana 13 stycznia 1993 roku Konwencja o zakazie i zniszczeniu broni chemicznej⁴¹.

Chociaż bezsprzecznie wysiłki te, i sygnalizowane porozumienia, miały na celu zachowanie status quo w światowym układzie sił, to mimo wszystko tworzyły one bariery dla niekontrolowanego procesu rozprzestrzeniania się broni masowego rażenia. Trzeba jednak przyznać, że bariery nieszczelne. Brak dostatecznej kontroli przepływu wiedzy, materiałów, technologii przy determinacji władz państwowych, często kosztem olbrzymich wysiłków i nakładów pozwoliło grupie krajów - Argentynie, Brazylii, Indiom, Izraelowi, Irakowi, Iranowi, KRLD, Libii, Republice Południowej Afryki, Syrii, Pakistanowi, bardzo się zbliżyć do wejścia w posiadanie lub wręcz zbudować własny potencjał broni masowego rażenia.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że o ile w przypadku broni nuklearnej i środków jej przenoszenia wykrycie prac i – do pewnego stopnia – śledzenie ich postępów jest możliwe, to w przypadku pozostałych rodzajów BMR jest wysoce

⁴¹ Szerzej zob. „Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, funkcjonowanie”, pod redakcją E. Haliżaka i R. Kuźniara, Warszawa 1994, s. 227-281, a także J. Goldblat, „Agreements for Arms Control”, SIPRI, Taylor&Francis Ltd. London 1982.

problematiczne. Broń nuklearna wymaga bowiem wybudowania dużych instalacji, szczególnie do produkcji materiału rozszczepialnego, co w obecnym stanie techniki rozpoznania satelitarnego właściwie nie może umknąć uwadze. Z dużą dozą pewności jest możliwe także identyfikowanie próbnych eksplozji. Technika satelitarna i radiolokacyjna pozwala także śledzić wysiłki na rzecz budowy rakiet balistycznych do przenoszenia głowic z bronią masowego rażenia.

Już w tamtym czasie wskazywano, że jednym z zasadniczych problemów jest wiarygodny sposób monitorowania rzeczywistego stanu rzeczy w przypadku podejrzeń, że broń masowego rażenia jest budowana, czy, że dane państwo weszło w jej posiadanie. Problemem było również stworzenie skutecznego mechanizmu przeciwdziałającego rozprzestrzenianiu. W pierwszym przypadku główną rolę odgrywały służby wywiadowcze mocarstw i ich narodowe środki rozpoznania technicznego (radary, sejsmografy, satelity). W traktacie NPT wprowadzono mechanizm inspekcji instalacji nuklearnych, ale tylko w tych krajach, które do niego przystąpiły i w odniesieniu do instalacji pokojowych. W przypadku przeciwdziałania, zaplanowano, że główną rolę będą odgrywały sankcje ze strony wspólnoty międzynarodowej wobec proliferatora. Sankcje podejmowane z mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ. Widać więc na tle doświadczeń z przeszłości, że dla sprawy przeciwdziałania rozprzestrzenianiu kluczowe znaczenie ma wiarygodna identyfikacja, że prowadzone są działania na rzecz uzyskania broni masowego rażenia.

W przypadku broni chemicznej, jeśli jest ona produkowana na masową skalę i w podobnej skali są elaborowane środki przenoszenia oraz magazynowane w specjalnych składach, fakty te są możliwe do wykrycia i monitorowania. Jednocześnie ma miejsce prosta zależność – im ta produkcja jest mniejsza i na dodatek ukrywana, tym identyfikacja takiego stanu rzeczy staje się coraz trudniejsza, bez mała niemożliwa.

Podobnie się rzecz ma w odniesieniu do broni biologicznej i bakteriologicznej.

Problem rozprzestrzeniania broni masowego rażenia skomplikował się jeszcze bardziej, gdy stało się możliwe uczestnictwo w tej śmiertelnie niebezpiecznej grze aktorów niepaństwowych. Oto bowiem w wyniku zaostrzania się konfliktów i napięć nie tylko na osi państwa-państwa, ale również z udziałem grup etnicznych, religijnych oraz aktywności grup zorganizowanej przestępczości, a także w wyniku coraz

szerszego dostępu do wiedzy, ujawniły się czynniki bardzo silnie stymulujące proces proliferacji i czyniące coraz bardziej prawdopodobnym poszerzenie się kręgu dysponentów broni masowego rażenia. Obecnie obok państw w szeregu posiadaczy broni masowego rażenia mogą się z powodzeniem znaleźć grupy rebelianckie, skrajne ugrupowania polityczne, czy religijne, terroryści, kryminaliści, a nawet zdeterminowani, dysponującymi stosownymi funduszami psychopaci. W efekcie wspomniane wyżej uwarunkowania powodują, że coraz bardziej prawdopodobną staje się możliwość, że broń masowego rażenia zostanie użyta.

Zaistniały stan rzeczy implikuje postawienie takiej zasadniczej tezy, że w świecie ukształtowała się nowa sytuacja strategiczna. Oto bowiem nawet potęga militarna i technologiczna supermocarstw nie gwarantuje im absolutnej przewagi nad znacznie słabszym przeciwnikiem. Przeciwnikiem, którego obecnie mogą charakteryzować między innymi następujące kluczowe parametry:

- Jeśli jest to aktor niepaństwowy, to jest on niezmiernie trudny do zidentyfikowania, a jeśli nawet jest to możliwe, to z kolei jest niezmiernie trudne – jeśli nie niemożliwe – zidentyfikowanie lokalizacji jego potencjału broni masowego rażenia. Podobne trudności mogą mieć miejsce w odniesieniu do lokalizacji ośrodka kierowniczego, identyfikacji osób, które pełnią kierownicze role. Innymi słowy problemem staje się znalezienie odpowiedzi na jedno z podstawowych pytań: kto atak przeprowadził, kto o nim zdecydował, czy kto zdecydował o jego przygotowywaniu?

- Jeśli jest to aktor niepaństwowy, lub państwowy, ale tzw. państwo „upadłe”, czy „zbójce”, to jest to w istocie przeciwnik niepodatny na reguły gry strategicznej między państwami. Mamy tu na myśli niewrażliwość na odstraszenie, trudność zadania mu strat, które zmusiłyby go do oczekiwanego postępowania. Trudność uderzenia w cele, które po zniszczeniu pozbawiałyby go potencjału umożliwiającego kontynuację wykonywania ataków z użyciem BMR, czy wreszcie co zmusiłoby go do zmiany postawy, rezygnacji dalszego działania (rezygnacji rozumianej jako swego rodzaju poddanie się).

- Przeciwnika tego cechuje determinacja i wola niekonwencjonalnego sposobu atakowania. W istocie świadomie realizujące formułę konfliktu asymetrycznego – podjęcia walki ze znacznie silniejszym nieprzyjacielem i dysponowania zdolnościami do zadawania mu bardzo bolesnych strat. Kluczowym czynnikiem jest

tu przede wszystkim zjawisko używania jako nosicieli broni, wykonawców ataku terrorystycznego – ludzi. Osób gotowych realizować swoją misję za cenę śmierci samobójczej. Stawia to między innymi pod znakiem zapytania skuteczność odstrasżającą funkcję sankcji karnej, szczególnie tej najwyższej – kary śmierci, w przypadkach, czy to karania za przygotowywanie takiego ataku, czy próbę jego przeprowadzenia. W tym kontekście odnotowania wymaga także i to, że często ataku terrorystycznego realizowanego przez nazwijmy to „czwartą kolumnę”, obywateli państwa atakowanego lub przebywających na jego terytorium z mocy otrzymania azylu lub prawa stałego pobytu, ale jednak sympatyzujących z ideami, czy wartościami grupy wykonującej atak.

- Przeciwnik ten realizuje swoje uderzenie z zaskoczenia, w miejscach które sam wybiera. Co więcej, w przypadku ataku terrorystycznego przeprowadzonego bronią biologiczną czy bakteriologiczną, wystąpią trudności z szybką identyfikacją momentu ataku, jego miejsca i generalnie ocenienia, czy jest to zjawisko naturalne, czy właśnie z pełną premedytacją przeprowadzone uderzenie.

- Jest to przeciwnik, którym może być także struktura kryminalna, zorganizowana grupa przestępcza starająca się osiągnąć różnorodne korzyści, włącznie z możliwością wpływania na władze państwowe, świat biznesu.

Kreśląc obraz tej nowej sytuacji strategicznie zasadnym jest także podjęcie próby wybiegnięcia do przodu. Należy mieć świadomość, że zagrożenie proliferacją broni masowego rażenia jest obecnie silnie uwikłane w konflikt kultur i wartości między światem islamu, a szeroko rozumianym Zachodem. Osobnego odnotowania w tym miejscu wymaga dosyć często wskazywana stymulująca rola w stosunku do rozprzestrzeniania BMR konfliktu bliskowschodniego. Mając świadomość, że ma on swoje odniesienie do interesów wielkich mocarstw, nie jest trudno dostrzec, że proliferacja w tym regionie ma kontekst znacznie wykraczający poza ramy tego obszaru. Mówiąc wprost ma ona wpływ na bezpieczeństwo światowe.

Po stronie wyznawców islamu uczestniczą w tej grze zarówno państwa, jak i aktorzy niepaństwowi, w tym ugrupowania w pełni świadomie, z premedytacją, sięgające po terror. Obecnie ofiarami takich ataków są niewinni, przypadkowi ludzie. Tym bardziej będzie to miało miejsce przy użyciu broni masowego rażenia. Jeśli takie ataki będą miały miejsce, zrodzi to nieuchronnie w zaatakowanym społeczeń-

stwie oczekiwanie na reakcję ze strony decydentów politycznych, struktur państwa – szczególnie wojska i sił specjalnych. Jeśli takie ataki będą się powtarzać i skutkować masowymi ofiarami, zacznie to rodzić rządę odwetu. Otworzy się tym samym przestrzeń dla skrajnych ugrupowań politycznych w państwach zachodnich. Ugrupowań, czy nawet jednostek, które w takiej sytuacji będą silnie motywowane do sięgnięcia po te same metody walki. W efekcie może dojść do uruchomienia spirali eskalującej potencjalny konflikt do dynamiki oraz skali trudnej do przewidzenia i opanowania. Tak rozwijający się konflikt będzie dotyczył walki o wartości podstawowe dla każdej ze stron i tym samym zawęzi się pole dla ewentualnego kompromisu. Co więcej, starcie motywowane fundamentalnymi wartościami będzie musiało prowadzić do wysokiego poziomu emocji determinujących zachowania społeczności weń zaangażowane, utrudniając tym samym znalezienie racjonalnego sposobu przerwania i zakończenia takiego konfliktu.

Poziom edukacji zachodnich społeczeństw, jak i możliwość pojawienia się hojnych sponsorów takiej reakcji na działania terrorystów, taki bieg zdarzeń czyni wiarygodnym. Co więcej, należy w tym miejscu pamiętać, że rodzimy terroryzm nie jest zjawiskiem obcym dla Zachodu. Miał lub ma on miejsce w Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Włoszech, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, czy Francji. Tym bardziej będzie to prawdopodobne, jeśli będzie się powtarzać scenariusz ataków terrorystycznych, w których będą zaangażowani imigranci lub przedstawiciele obcych nacji już urodzeni w krajach, które w przeszłości udzieliły gościny ich przodkom – pozwoliły się im bogacić i edukować.

Jest poniekąd prawidłowością, że rebelianci, skrajne ugrupowania polityczne permanentnie stoją wobec problemu pozyskiwania środków finansowych dla prowadzenia swojej aktywności. Bardzo często sposobem jest angażowanie się w kontrabandę, szczególnie narkotyków oraz ich produkcję. Nierzadko prowadzi to do tworzenia się powiązań ze światem przestępczym. Nieuchronnie owocuje to tworzeniem się zależności polityków, liderów politycznych od świata przestępczego lub lokowania się liderów świata przestępczego w kluczowych strukturach decyzji politycznych. Zdobycie broni masowego rażenia ma dla chcących nią dysponować tak dużą wartość, że opisany sposób pozyskania niezbędnych pieniędzy jest zupełnie realistyczną perspektywą. W efekcie powstaje stan rzeczy, w którym struk-

tury polityczne mogą uzyskać wpływ na decyzje o użyciu broni masowego rażenia, mogą także uzyskać tą drogą wiedzę, jak taką broń osiąść.

Ważnym, nowym czynnikiem strategicznym jest również to, że zagrożenie może być skierowane nie tylko przeciwko ludności. W opinii ekspertów równie cennym obiektem ataku może być rolnictwo – produkcja zwierzęca czy roślinna⁴². Całkiem realna jest możliwość wywoływania epidemii wśród zwierząt hodowlanych, jak również rozprzestrzenianie chorób niszczących rośliny mające znaczenie w produkcji rolnej. W efekcie atak taki może doprowadzić do zachwiania produkcją rolną na danym obszarze, wyeliminować określonego producenta, czy produkty z rynku, zachwiać tym rynkiem. Należy pamiętać, że podobne skutki może mieć szantaż, że tego rodzaju atak nastąpi.

O podobnych konsekwencjach można mówić w przypadku ewentualnego ataku na przemysł spożywczy, farmaceutyczny czy kosmetyczny, w celu skażenia lub zatrucia ich produktów. Nie trudno więc dojść do wniosku, że w skrajnych przypadkach może to być owoc nie tylko działań struktur kryminalnych, ale także może stać się narzędziem bezwzględnej walki konkurencyjnej w gospodarce.

Kluczowym obiektem potencjalnego ataku zawsze pozostawać będzie jednak ludność, nawet pośrednio. Rzecz w tym, że stanowi ona potencjał demograficzny zaatakowanego, jak również – co jest bardzo ważne szczególnie w wymiarze politycznym – jest to elektorat mogący wywierać wpływ na władzę polityczną swojego kraju. Dla przykładu – dla grup terrorystycznych, czy skrajnych ugrupowań politycznych lub religijnych, skuteczne przeprowadzenie ataku z użyciem broni masowego rażenia to udowodnienie własnej, nieograniczonej siły oraz determinacji w walce o swoje cele. To przede wszystkim sposób na podważenie morale przeciwnika, zasianie w zaatakowanym społeczeństwie wątpliwości, co do słuszności realizowanej przez władze polityki. To także podważenie społecznego zaufania do tej władzy – poddanie w wątpliwość, wręcz udowodnienie, że nie jest ona w stanie skutecznie zapewnić bezpieczeństwo swoim wyborcom.

Z tego punktu widzenia, atak powodujący masowe ofiary, atak spektakularny, to najlepsza i najkrótsza droga do realizacji wyżej wspomnianych celów. Fakt takiego

⁴² Do dnia dzisiejszego funkcjonują podejrzenia, że choroba „szalonych krów”, która wystąpiła w Wielkiej Brytanii w latach osiemdziesiątych nie była spowodowana przez czynniki naturalne.

ataku nieuchronnie zostanie odnotowany w mediach. Można zakładać, że w środkach masowego przekazu będą obecne przez dłuższy czas relacje z akcji ratowniczej. W efekcie, przesłanie będzie docierać zarówno do zwolenników, jak i przeciwników. Dla tych pierwszych wiadomością będzie, że nie jesteśmy bezbronni, a wręcz przeciwnie – jesteśmy liczącym się graczem mogącym boleśnie uderzyć, bądźcie z nami. Wiadomość dla tych drugich to, że walcząc o swoją sprawę będziemy bezwzględni, stać nas na zadawanie masowych strat, zmieńcie swoją postawę i politykę.

Tego rodzaju logika powoduje, że należy brać pod uwagę jako potencjalne cele ataku przede wszystkim duże skupiska ludności – miasta, a szczególnie miejsca masowej jej koncentracji. W efekcie najbardziej zagrożone są duże budynki biurowe, miejsca masowych imprez, transport komunalny – szczególnie w godzinach szczytu i utrudnionej ewakuacji pasażerów jak np. metro. Taką samą rolę może odegrać dla przykładu atak na sieć wodociągową. Jak dostarczyć broń na takie miejsce ataku, i jak go przeprowadzić, w dużym stopniu pozostaje już tylko sprawą nieskrępowanej wyobraźni i pomysłowości. Musi on być oczywiście dobrze przygotowany, co niestety, jak pokazują doświadczenia przeprowadzonych ataków, nie stanowi dla ich sprawców zbytnej trudności.

Nie można również wykluczyć, że celem ataków z użyciem broni masowego rażenia mogą być wojska uczestniczące w operacjach zaprowadzania pokoju, w działaniach stabilizacyjnych. Wśród ekspertów panuje przekonanie, że rośnie prawdopodobieństwo łączenia tzw. improwizowanych ładunków wybuchowych (*Improvised Explosive Device*) – obecnie bardzo często wykorzystywanych przez rebeliantów, czy ugrupowania terrorystyczne – z bronią masowego rażenia.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że dla skutecznego przeprowadzenia ataków na wyżej wspomniane cele wcale nie jest potrzebna duża ilość substancji trujących lub skażonych. Fakt ten w istotny sposób determinuje to, jakiej skali może być produkcja broni masowego rażenia, w jakich warunkach może być ona realizowana, czy wreszcie jaki może być sposób wejścia w jej posiadanie. W tej ostatniej kwestii spektrum możliwych działań jest stosunkowo szerokie. W skrócie – albo trzeba ją wyprodukować samemu, kupić lub ostatecznie ukraść lub zdobyć. Ta ścieżka dojścia do broni masowego rażenia jest praktykowana tak przez aktorów państwowych, jak i niepaństwowych.

Jeśli wybraną ścieżką dojścia do broni masowego rażenia jest wytworzenie jej własnym wysiłkiem – kluczowym pytaniem staje się: jak? Co sygnalizowano już wcześniej ogólny wzrost poziomu edukacji społeczeństw, a szczególnie ułatwienie dostępu do niezbędnej wiedzy przez internet, w dużym stopniu usunęły bariery na drodze do wytworzenia prymitywnych rodzajów broni masowego rażenia. Zaawansowane technologicznie jej rodzaje, a szczególnie broń nuklearna, wymagają jednak nazwijmy to „wyrafinowanej” wiedzy. Przy tym wiedzy nie tak łatwo dostępnej. W konsekwencji rodzi to zapotrzebowanie na naukowców, badaczy, techników, konstruktorów, którzy wiedzą lub potrafią znaleźć odpowiedź na postawione wyżej pytanie – jak?

W przypadku państw, jest to zazwyczaj prowadzenie własnych badań naukowych, w tym edukowanie dla tych potrzeb niezbędnego zasobu badaczy i konstruktorów. Nie jest tajemnicą, że taki proces edukacyjny jest często realizowany na uczelniach krajów wysoko rozwiniętych, w Stanach Zjednoczonych, czy w państwach Europy Zachodniej.

Nowy aspekt do sprawy wniosły konsekwencje upadku Związku Radzieckiego. Wraz z upadkiem tego państwa, a szczególnie poważnym załamaniem finansowania badań i produkcji broni masowego rażenia w kryzysowej sytuacji znalazła się liczna rzesza naukowców i techników z ośrodków badawczych, laboratoriów, uczelni i zakładów produkcyjnych. Ludzie ci, jeszcze do niedawna elita, bardzo często znaleźli się w krytycznych warunkach materialnych, pozbawieni środków do życia. Ta dramatyczna sytuacja w efekcie uczyniła to środowisko podatnym na dobrze płatne oferty pracy poza granicami państw powstałych na gruzach ZSRR. Dodatkowo takiej opcji sprzyjał fakt poważnego osłabienia nadzoru państwowych struktur odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, które wraz z dezintegracją ZSRR same zostały objęte procesem zmian⁴³.

Jeszcze inny wariant proliferacji wiedzy został ujawniony w 2004 roku. Okazało się bowiem, że duży wkład w rozwijanie irańskiego programu nuklearnego ma „ojciec” pakistańskiej broni atomowej dr A. Khan. Potraktował on swoją wiedzę w kategoriach komercyjnych, niejako praw autorskich, o których losach może sam decydować. W efekcie swoją wiedzę sprzedał za sowite wynagrodzenie. Nie bez

⁴³ Świadome niebezpieczeństw, jaki ten stan niesie dla bezpieczeństwa własnego, jak i bezpieczeństwa międzynarodowego, Stany Zjednoczone w porozumieniu z władzami Rosji uruchomiły finansowane przez siebie programy badawcze, które środowisku temu dały zajęcie i środki do życia.

podstaw można jednak przypuszczać, że transfer ten miał miejsce jednak za cichym przyzwoleniem władz Pakistanu. Nie spotkała go bowiem żadna poważna sankcja z ich stron. Można przypuszczać, wojskowe władze pakistańskie znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. Ograniczonej możliwości kontrolowania i ewentualnego ukarania obywatela cieszącego się olbrzymim autorytetem i poparciem społecznym. Naukowca, który z powodzeniem mógł się odwołać do społecznego poparcia dla swojej decyzji, bowiem prowadziła ona do wsparcia współwyznawców islamu w wysiłkach obrony przed zagrożeniem ze strony USA.

O wadze problemu zagrożenia ze strony rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, a dokładnie zagrożenia jej użyciem, decydują oczywiście konsekwencje – masowość ofiar. Natura ewentualnego ataku terrorystycznego w istocie rzeczy sprowadza bez mała do zera możliwość wczesnego ostrzegania przed takim atakiem. W związku z tym, że nie jest możliwe przewidzenie miejsca jego przeprowadzenia, przygotowania do sprostania jego skutkom muszą obejmować właściwie cały kraj. Przy czym rzecz nie polega tylko na odkażaniu i dezaktywacji. Równie ważnymi kwestiami stają się sprawny system wykrywania skażeń, odpowiedni system pomocy medycznej, czy wreszcie dobrze przygotowany system sterowania społecznymi zachowaniami dla zapobieżenia panice, aby nie dopuścić do zwielokrotnienia liczby ewentualnych ofiar. Ważnym składnikiem tego rodzaju przygotowań musi być także współpraca międzynarodowa – gotowość udzielenia pomocy w usuwaniu skażeń, zatrzymania rozprzestrzeniania się zakażeń, chorób ich lokalizacja. Jest to bowiem wspólny interes wspólnoty międzynarodowej minimalizować skutki ataku z użyciem BMR, bowiem bardzo łatwo mogą one przekroczyć granice zaatakowanego państwa.

Na tym tle jest w pełni zrozumiałym, że stworzenie kompleksowego mechanizmu przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia ma pierwszorzędne znaczenie. Przy czym rzecz nie polega tylko na stworzeniu skutecznych barier dla rozprzestrzeniania tej broni, ale równocześnie stworzenia i praktykowania mechanizmów, które w maksymalnym stopniu zredukowały możliwość użycia broni masowego rażenia.

Nie ulega wątpliwości, że kluczowym parametrem takich wysiłków jest powszechność – zaangażowanie w nie bez mała wszystkich państw. Jak pokazuje bowiem – dla przykładu – doświadczenie Układu NPT, jeśli reżim restrykcji i mechanizmów koniecznych działań jest praktykowany przez wszystkich staje się on

tym samym poważnym utrudnieniem proliferacji. Jednocześnie należy przyznać, że nie przesądza to o zahamowaniu proliferacji. Niestety nawet tak szeroki reżim jej nie powstrzymuje. Oczywiście złudną jest nadzieja, że w świecie w którym różnice interesów to prawidłowość możliwym jest stworzenie w pełni powszechnego systemu ograniczeń. Tym niemniej, maksymalnie szerokie grono państw uczestniczących w takim systemie restrykcji i wspólnych działań zwiększa szanse na poważne zmniejszenia ryzyka, że dojdzie do użycia broni masowego rażenia.

Kolejnym istotnym parametrem takiego systemu jest potrzeba jego kompleksowości. Rzecz bowiem polega na tym aby na każdym możliwym etapie i w każdym możliwym aspekcie, czy obszarze, tworzyć bariery, mechanizmy nie tylko hamujące proces rozprzestrzeniania, ale niedopuszczające do użycia broni masowego rażenia. Świadomość nieobliczalnych konsekwencji użycia tej broni kieruje przede wszystkim uwagę w stronę prewencji. Tworzenia barier na wszelkich możliwych etapach procesu proliferacji i w odniesieniu do wszelkich jej aspektów. Nie mając ambicji wskazania na wszystkie związane z tym kwestie, wskażmy tylko na niektóre z nich odgrywające kluczową rolę dla sprawy.

Jednym z pierwszych jest kwestia monitorowania sytuacji. Fundamentalnym zadaniem jest śledzenie wszelkiej aktywności wskazującej na dążenie do wejścia w posiadanie broni masowego rażenia. Przy czym nie może się to sprowadzać tylko do aktywności mającej bezpośredni związek z wejściem w posiadanie, czy stworzeniem tej broni. Nie mniej ważnym jest monitorowanie różnego rodzaju ugrupowań, czy państw, które są zainteresowane posiadaniem takiej broni. Ze zrozumiałych więc względów szczególna odpowiedzialność spoczywa na służbach specjalnych – wywiadzie osobowym i technicznych środkach rozpoznania. Przy czym o efektach decyduje tu także wola współpracy międzynarodowej – wymiany informacji, ich weryfikacja, czy wspólne akcje.

Działalność wywiadowcza i współpraca międzynarodowa w tym zakresie odgrywa również olbrzymią rolę we wczesnym ostrzeganiu przed atakiem lub groźbą ataku, szczególnie terrorystycznego. Jakkolwiek nie można zapominać o prawdopodobieństwie błędnych ocen i szacunków, co może przekładać się na podejmowaniu decyzji w oparciu o fałszywe przesłanki. Najdobitniejszym przykładem takiego przypadku stały się błędne oceny amerykańskie odnośnie zaawansowania prac Iraku w realizacji programów broni masowego rażenia oraz rakiet balistycznych,

które były jednymi z kluczowych czynników o podjęciu przez USA i koalicjantów decyzji do drugiej inwazji na ten kraj w 2003 roku.

Skuteczne przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu musi brać pod uwagę, że w procesie pozyskania, czy zbudowania własnego arsenału broni masowego rażenia kluczowe znaczenie mają odpowiedzi na pytania: jak, co, z czego, za co, kto, od kogo?

Idąc tym tropem ważnym jest monitorowanie tego czy jakieś państwo, ugrupowanie, osoba starają się zdobyć niezbędną wiedzę dla wytworzenia BMR. Uzyskać dostęp do takiej wiedzy, czy ekspertów ją posiadających. Może to być moment uchwycenia pierwszej nitki prowadzącej do uzyskania wiedzy o tym co jest obiektem zainteresowania, kto się tym interesuje i dlaczego. Niezbędny jest więc nadzór nad zasobami wiedzy i ludzi, którzy znają odpowiedź na pytanie: jak? Nie bez znaczenia może być też monitorowanie losów osób kształcących się w dziedzinach mających kluczowe znaczenie w odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie.

Kwestia „jak” ma także swoje odniesienie do konkretnych technologii, niezbędnych urządzeń, substancji, materiałów koniecznych nie tylko dla stworzenia sensu stricte broni masowego rażenia, ale także instalacji do jej aktywacji, rozprawienia czy eksplozji, co w przypadku broni nuklearnej ma podstawowe znaczenie. Zrozumiałym jest więc, że dla powstrzymania rozprzestrzeniania pierwszorzędne znaczenie ma kontrola wszystkich ogniów, etapów dochodzenia do broni masowego rażenia. Kontrola w szerokim sensie jej rozumienia. Oznacza to więc przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa BMR w tych państwach, które już ją posiadają, aby nie została ona z nich po prostu wykradziona. Osobną kwestią o fundamentalnym znaczeniu jest zapobieganie, niedopuszczanie do przekazywania niezbędnych materiałów, urządzeń i technologii do jej wytwarzania, czy wręcz samej broni masowego rażenia z krajów, które już ją zbudowały do państw chcących wejść w jej posiadanie. Odnosi się to także do środków przenoszenia BMR, głównie raketowych pocisków balistycznych.

W związku z tym, że wysiłki na rzecz czy to pozyskania, czy zbudowania samemu broni masowego wymagają solidnego zaplecza finansowego ważnym staje się także śledzenie przepływów środków finansowych, ich wykorzystywania.

* * *

Proliferacja broni masowego rażenia niesie za sobą poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego i stabilności stosunków międzynarodowych. Patrząc na problem z perspektywy interesów narodowych należy pamiętać, że atak z użyciem tego rodzaju broni może prowadzić do zachwiania stabilnego i normalnego funkcjonowania społeczeństwa, jego struktur państwowych. Przede wszystkim będzie on poważnym zagrożeniem dla życia i zdrowia ludzi, ale także:

- może zdestabilizować system sprawowania władzy państwowej;
- może zagrozić sprawnemu funkcjonowaniu infrastruktury mającej znaczenie dla zorganizowanego życia społecznego;
- może zachwiać pokojem społecznym;
- doprowadzić do zachwiania stabilnością gospodarki.

Nie można zapominać, że może być także zarzewiem konfliktu międzynarodowego. Doświadczenie wskazuje bowiem, że nawet groźba wejścia w posiadanie broni masowego rażenia może być silną motywacją dla podjęcia uprzedzających działań zbrojnych – vide przypadek izraelskiego ataku lotniczego na będący w budowie iracki reaktor w Osirak⁴⁴, czy powtarzające się informacje o możliwym uderzeniu Stanów Zjednoczonych na irańskie instalacje nuklearne. Nie jest trudno dostrzec, że zagrożenie ze strony proliferacji jest charakterystyczne przede wszystkim, jeśli nie głównie, dla obszarów napięć, tłących się konfliktów. Bliski Wschód, Iran, Korea Północna to punkty na mapie świata gdzie problem rozprzestrzeniania broni masowego może eksplodować już nie w postaci groźby, ale faktycznego jej użycia. Biorąc pod uwagę, że w punktach tych splatają się interesy wielu państw, w tym mocarstw, to uprawnionym jest formułowanie hipotezy że jeśli taka eksplozja nastąpi, to może zostać tym samym uruchomiony łańcuch wydarzeń układających się w ciąg zagrażający pokojowi i bezpieczeństwu międzynarodowemu w skali nie mniejszej – a być może nawet większej – niż miało to miejsce w czasach „zimnej wojny”.

Omawiany problem rzutuje także na uwarunkowania realizacji operacji kryzysowych czy stabilizacyjnych realizowanych przez siły zbrojne państw wspólnoty międzynarodowej zaangażowane w takie operacje. Z roku na rok rośnie bowiem

⁴⁴ 7 lipca 1981 roku grupa izraelskich samolotów F-16 skutecznie zbombardowała będący w budowie reaktor atomowy, co w efekcie zatrzymało program nuklearny Bagdadu.

prawdopodobieństwo, że również w stosunku do nich może być użyta broń masowego rażenia.

W takim stanie rzeczy jak najbardziej uzasadnionym staje się poszukiwanie rozwiązań, które w maksymalnym stopniu prowadziłyby do redukcji możliwości rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, w tym jej użycia lub groźby użycia. Wymaga to zarówno prowadzenia pogłębionych analiz naukowych, jak i formułowania konkretnych praktycznych rozwiązań implementowanych między innymi w wymiarze prawnomiędzynarodowym, politycznym, jak i czysto wojskowym.

PRAWNOMIĘDZYNARODOWY REŻIM NIEPROLIFERACJI BRONI MASOWEGO RAŻENIA I KONSEKWENCJE JEGO NARUSZENIA (na przykładzie sankcji Rady Bezpieczeństwa nałożonych na Islamską Republikę Iranu)

Przez prawnomiędzynarodowy reżim nieproliferaacji broni masowego rażenia należy rozumieć system, na który składają się traktaty, zobowiązania, praktyki, organizacje i normy, mające na celu przeciwdziałanie rozpowszechnianiu broni takiego rodzaju. Choć żaden z wymienionych elementów systemu nie jest w stanie samodzielnie osiągnąć zakładanego celu, a ich uzupełnianie się i współdziałanie jest koniecznym warunkiem dla skutecznego zapobiegania proliferacji, to zwrócić uwagę należy na pierwszoplanową rolę systemu traktatów. Umowy międzynarodowe określają prawa i obowiązki państw–stron, tworzą prawne ramy dla podejmowania działań, określają funkcjonowanie organizacji (instytucji) oraz stanowią główną podstawę dla identyfikacji naruszeń systemu oraz podejmowania działań restrykcyjnych przez wspólnotę międzynarodową wobec państw, które nie wywiązują się ze swoich zobowiązań.

W rezultacie w celu omówienia szczególnego narzędzia przeciwdziałania proliferacji jakim są sankcje międzynarodowe, trzeba spojrzeć na zespół norm prawa międzynarodowego, którego naruszenie jest źródłem zastosowania określonych środków restrykcyjnych.

System traktatów

System traktatów uniwersalnych nieproliferacyjnych nie jest „bogaty” i składają się nań trzy umowy międzynarodowe (w tym jeden projekt) oraz system „umów wykonawczych” funkcjonujących pod auspicjami Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA).

Najważniejszym traktatem jest bez wątpienia *Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*, sporządzony w Moskwie, Waszyngtonie i Londynie dnia 1 lipca 1968 r.⁴⁵ Obecnie stronami Traktatu jest 190 państw – co stawia NPT w „czołówce” traktatów najbardziej uniwersalnych pod względem liczby państw, które związały się jego postanowieniami. Polska ratyfikowała NPT w dniu 3 maja 1969 r. „Uniwersalność” NPT stanowi bez wątpienia o jego „sukcesie”. Porażką jest natomiast brak związania się

⁴⁵ DzU z 10.04.1970 r. nr 8 poz. 60.

traktatem przez państwa, które posiadają albo uważane są za państwa posiadające broń jądrową, a mianowicie: Indie, Pakistan i Izrael. KRLD jednostronnie wycofała się z traktatu w 2003 roku.

Głównym celem „Układu...” jest zminimalizowanie niebezpieczeństwa wybuchu wojny jądrowej poprzez zapobieżenie rozprzestrzeniania broni jądrowej. Traktat bazuje na trzech podstawowych i komplementarnych zasadach: nieprolifracji, prawa do pokojowego wykorzystania energii atomowej oraz rozbrojenia jądrowego.

W celu zapobieżenia proliferacji, traktat dokonuje *de facto* podziału państw na posiadające broń jądrową w momencie związywania się „Układem...” (USA, ZSRR, Wielka Brytania, Francja, Chiny) oraz pozostałe, które takiej broni nie posiadają. Następnie określony jest podział praw i obowiązków państw „klubu nuklearnego” oraz pozostałych. Państwa „klubu”, zobowiązane są do *„nieprzekazywania komukolwiek bezpośrednio lub pośrednio broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych oraz kontroli nad taką bronią lub takimi urządzeniami wybuchowymi, jak również do nieokazywania pomocy, niezachęcania i nienakłaniania w jakikolwiek sposób jakiegokolwiek państwa nie dysponującego bronią jądrową do produkowania lub uzyskania inną drogą broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych i kontroli nad taką bronią lub urządzeniami wybuchowymi.”* (art. I). Pozostałe Państwa zobowiązane zostały do *„nieprzyjmowania od kogokolwiek, bezpośrednio lub pośrednio, broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych oraz kontroli nad taką bronią lub takimi urządzeniami wybuchowymi, do nieprodukcowania i niezyskiwania inną drogą broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych oraz do nieubiegania się i nieprzyjmowania jakiegokolwiek pomocy w produkowaniu broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych.”* (art. II). Niejako w zamian za zobowiązanie do powstrzymania się od uzyskania broni jądrowej pozostałe państwa otrzymały potwierdzenie nieodłącznego prawa do rozwijania energii atomowej dla celów pokojowych (art. IV ust. 1) oraz zapewnienie, iż w tym celu będzie im dostarczana odpowiednia pomoc (art. IV ust. 2). Artykuł V przewiduje dodatkowo, iż państwa nieposiadające broni jądrowej, będą mogły korzystać z potencjalnych korzyści wynikających z *„jakiegokolwiek pokojowego zastosowania wybuchów jądrowych”* oraz iż cena za wykorzystanie urządzeń wybuchowych będzie dla nich możliwie jak najniższa i nie obejmowała będzie kosztów badań i rozwoju.

Wykorzystanie energii jądrowej dla celów pokojowych przez państwa nie posiadające broni jądrowej ma się odbywać zgodnie ze środkami zabezpieczającymi, tak aby „nie dopuścić do przekształcenia energii jądrowej przeznaczonej do celów pokojowych w broń jądrową lub inne jądrowe urządzenia wybuchowe” (art. III ust. 1). Takie środki zabezpieczające mają zostać przyjęte w porozumieniach (porozumienia zabezpieczające – *safeguards agreements*) zawartych przez te państwa z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej. Zabronione jest udostępnianie dla celów pokojowych jakiegokolwiek państwu nie dysponującemu bronią jądrową wyjściowego lub specjalnego materiału rozszczepialnego lub urządzenia lub materiału przeznaczonego lub przygotowanego do przerabiania, wykorzystania lub produkcji specjalnego materiału rozszczepialnego, jeżeli ten wyjściowy lub specjalny materiał rozszczepialny nie będzie podlegał środkom zabezpieczającym określonym w porozumieniu z MAEA (art. II ust. 2).

Ocena wypełniania przez państwa obowiązków nałożonych przez NPT oraz zgodności ich działań z porozumieniami zabezpieczającymi spoczywa na Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. Jest kwestią bezsporną, że system weryfikacji odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu przestrzegania reżimu nieprolifacji. W następstwie dokonywanych na jego podstawie ocen, w stosunku do państw naruszających swoje zobowiązania, podejmowane mogą być różnorakie działania, łącznie z zastosowaniem kolektywnych środków restrykcyjnych na podstawie rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych. Bliższe omówienie systemu weryfikacji MAEA nastąpi w dalszej części opracowania.

Artykuł VI Układu nakłada na Państwa strony obowiązek prowadzenia w dobrej wierze rokowań w sprawie skutecznych kroków mających na celu zaprzestanie w najbliższym czasie wyścigu zbrojeń jądrowych, w sprawie rozbrojenia jądrowego oraz w sprawie układu o powszechnym i całkowitym rozbrojeniu pod ścisłą i skuteczną kontrolą międzynarodową.

Układ o całkowitym zakazie prób jądrowych (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBT) został otwarty do podpisu 10 września 1996 r. Celem traktatu jest wprowadzenie zakazu testów wybuchów jądrowych. Pomimo tego, iż traktat podpisało 176 państw a 138 związało się jego postanowieniami, nie wszedł on jeszcze w życie. Wynika to z faktu, iż traktat wymaga ratyfikacji przez 44 państwa wymienione w załączniku. Wśród tych 44 państw Indie, Pakistan i KRLD nie podpisały Traktatu,

natomiast Chiny, Kolumbia, Egipt, Indonezja, Iran, Izrael i USA podpisały, lecz nie ratyfikowały Traktatu.

Układ o zakazie materiałów rozszczepialnych (Fissile Material Cut-off Treaty – FMCT) nie został do dnia dzisiejszego podpisany i funkcjonuje jedynie jako projekt. Celem traktatu jest zakaz produkcji wysoko-wzbogaconego uranu, który może zostać przeznaczony do budowy broni jądrowej. Przyjęcie traktatu jest mało realistyczne w najbliższej przyszłości, z uwagi na kwestie polityczne oraz zastrzeżenia niektórych państw co do zakresu projektowanej weryfikacji przestrzegania jego postanowień.

System weryfikacji Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej

System weryfikacji jak już wskazano wyżej ma podstawowe znaczenie dla efektywności reżimu nieprolifracji – pozwala na sprawdzenie czy państwa wypełniają swoje zobowiązania międzynarodowe. System działa ponadto jako środek budowy wzajemnego zaufania między państwami, pozwala na realizację założeń współpracy w dziedzinie pokojowego wykorzystania energii jądrowej. W szczególnych przypadkach system weryfikacji funkcjonuje jako system wczesnego ostrzegania i umożliwia wspólnocie międzynarodowej podjęcie odpowiednich kroków.

Podstawą systemu są zawarte przez MAEA z państwami porozumienia zabezpieczające (ponad 140) oraz protokoły dodatkowe. Porozumienia zabezpieczające określają zobowiązania państw w zakresie postępowania z określonymi materiałami rozszczepialnymi oraz zobowiązania proceduralne, polegające przede wszystkim na przedstawianiu stosownych danych i raportów Agencji. Takie informacje pozwalają Agencji na ocenę, czy dane państwo wypełnia swoje zobowiązania w oparciu o wcześniej deklarowane dane (na temat np. ilości materiałów rozszczepialnych, czy określone informacje co do działań w sferze jądrowej). Porozumienia zabezpieczające pozwalają Agencji na weryfikację danych poprzez system monitoringu (np. kamery, pieczęcie) i oceny. Częstym środkiem kontroli Agencji są inspekcje (*ad hoc*, rutynowe, specjalne) oraz wizyty. Podczas takich kontroli inspektorzy Agencji sprawdzają stosowne dokumenty oraz dokonują innych koniecznych czynności (np. pobieranie próbek).

Podczas gdy porozumienia zabezpieczające pozwalają w praktyce dokonać oceny wiarygodności danych przedstawionych Agencji przez same państwa, to protokoły dodatkowe stanowią podstawę do kontroli czy dane państwo nie posiada materiałów, które nie zostały wcześniej zgłoszone. Na podstawie protokołów

dodatkowych⁴⁶ państwa są zobowiązane do przekazywania Agencji i jej inspektorom wszystkich informacji, które dotyczą użycia paliwa jądrowego, łącznie z miejscami składowania odpadów jądrowych. Inspekcje na podstawie protokołu mogą być dokonywane w terminie 24 godzin (w niektórych przypadkach nawet 2 godzin) od zawiadomienia i mogą one dotyczyć wszystkich obiektów jądrowych.

Na podstawie dokonanych ocen następuje ewaluacja zgodności postępowania danego państwa ze standardami pokojowego wykorzystania materiałów jądrowych zawartymi w porozumieniach zabezpieczających. Efektem działań weryfikacyjnych Agencji jest m.in. coroczny raport Rady Gubernatorów (*Safeguard Statement*).

W kontekście funkcji i zadań MAEA w zakresie nieprolifracji oraz omawianych dalej sankcji należy wskazać na ważną rolę, jaką w zapobieganiu proliferacji spełnia Grupa Dostawców Jądrowych. Składająca się z 30 państw grupa (w tym Polska), określiła zasady kontroli eksportu materiałów jądrowych i technologii oraz towarów podwójnego zastosowania. Wytyczne postępowania (*NSG Guidelines*) określają zasady postępowania oraz wymogi które muszą być spełnione przy eksporcie określonych materiałów. Wytyczne NSG odwołują się w swoich zapisach m.in. do konieczności realizacji warunków określonych przez MAEA. Ponadto Grupa prowadzi zestawienie towarów i technologii jądrowych, którymi obrót podlega ograniczeniom.

Irański program nuklearny – geneza konfliktu i negocjacje

Iran jest stroną Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej – podpisał układ 1 lipca 1968 r. i złożył ostatni dokument ratyfikacyjny 5 marca 1970 r. Od 15 maja 1974 r. obowiązuje go protokół zabezpieczający; dodatkowy Protokół został podpisany z Iranem 18 grudnia 2003 r.

Początki irańskiego „program nuklearnego” przypadają na koniec lat 50-tych, kiedy to Iran zakupił od Stanów Zjednoczonych reaktor badawczy. Plany rozwoju energetyki jądrowej i budowy obiektów jądrowych w Iranie powstały w połowie lat siedemdziesiątych. Zostały one zawieszony w roku 1979 r., a następnie wznowione w 1991 r. wraz z podpisaniem umowy z Chinami w dziedzinie energetyki jądrowej. W roku 1995 Iran podpisał umowę z Federacją Rosyjską na zakończenie budowy

⁴⁶ INFCIRC/540(corrected), *Model Protocol Additional to the Agreement(s) between State (s) and the International Atomic Energy for the Application of Safeguards* (<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/1998/infirc540corrected.pdf>).

elektrowni atomowej w Bushehr⁴⁷. Aktualnie oficjalne plany Iranu to wybudowanie siedmiu elektrowni jądrowych do 2025 r. (1000 MW każda)⁴⁸. Obserwatorzy zwracają uwagę, iż plany te są wyjątkowo ambitne jak na kraj bogaty w złoża ropy i gazu, które wydają się wystarczające zarówno na potrzeby energetycznego rynku wewnętrznego jak i na potrzeby eksportu. Stąd między innymi „podejrzliwość” opinii światowej co do prawdziwych celów, jakie przyświecają irańskiemu pokojowemu programowi nuklearnemu.

W roku 2002 Iran potwierdził wcześniejsze spekulacje dotyczące budowy dwóch obiektów jądrowych, które mogłyby być użyte do produkcji materiałów rozszczepialnych (obiektu do wzbogacania uranu w Natanz oraz obiektu w którym produkowana mogła być ciężka woda w Arak). W roku 2003 opinie światową zaskoczyła informacja, według której jeden z twórców pakistańskiego programu nuklearnego, Abdul Quadeer Khan, sprzedał jakoby Iranowi dokumentację odnoszącą się do technologii jądrowej. W tym samym roku Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej rozpoczęła inspekcje irańskich obiektów jądrowych.

Prowadzone inspekcje ujawniły, iż Iran, wbrew swoim zobowiązaniom na podstawie Porozumienia zabezpieczającego, dokonywał niedeklarowanych działań polegających na wzbogacaniu Iranu oraz separacji plutonu. Pod koniec 2003 roku pod presją społeczności międzynarodowej Iran zgodził się na wstrzymanie tej działalności. Równoległe do rozmów prowadzonych z Agencją rozpoczęły się również negocjacje z UE-3 (Francja, Wielka Brytania, Niemcy) na temat przyszłości irańskiego programu nuklearnego. Iran podjął również zobowiązanie, iż przekaże wszystkie informacje na temat podejmowanych wcześniej działań jądrowych oraz, że podpisze Protokół dodatkowy, co nastąpiło 18 grudnia 2003 r. Po opublikowaniu przez Agencję raportów z 10 listopada 2003 r.⁴⁹ oraz 24 lutego 2004 r.⁵⁰, w których Agencja stwierdziła, iż Iran w ciągu ostatnich 18 lat naruszał swoje zobowiązania międzynarodowe wynikające z Układu NPT oraz porozumienia zabezpieczającego, Iran zerwał rozmowy z UE-3.

W obliczu rosnącej presji międzynarodowej, w szczególności ze strony Stanów Zjednoczonych, Iran wrócił do stołu negocjacyjnego i 14 listopada 2004 r.

⁴⁷ Country Nuclear Power Profiles, http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/cnpp2004/CNPP_Webpage/pages/countryprofiles.htm.

⁴⁸ CRS Report for Congress „Iran's Nuclear Program: Recent Developments”; www.fas.org/sgp/crs/nuke/RS21592.pdf

⁴⁹ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf>.

⁵⁰ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2004/gov2004-11.pdf>.

zawarł z UE-3 tzw. „Porozumienie paryskie”⁵¹. Na mocy tej umowy zobowiązał się do zawieszenia wszelkich prac mających na celu wzbogacanie uranu oraz separację plutonu, a także do tymczasowego stosowania Protokołu dodatkowego, do czasu jego ratyfikacji. W zamian kraje UE-3 zgodziły się na rozpoczęcia rozmów na temat współpracy gospodarczej oraz zasad udzielania pomocy dla Iranu.

Porozumienie paryskie miało charakter deklaracji politycznej, której celem była budowa zaufania między stronami. Strony zgodziły się co do konieczności rozpoczęcia negocjacji umowy, która w przyszłości regulowałaby wszystkie kwestie związane z działalnością jądrową Iranu. Negocjacje takiej umowy rozpoczęły się w styczniu 2005 r., natomiast w marcu 2005 roku przystąpiono do rokowań w sprawie traktatu o współpracy gospodarczej. W marcu 2005 r. Stany Zjednoczone, w akcie poparcia dla prowadzonych rozmów, zgodziły się na wycofanie swego sprzeciwu co do członkostwa Iranu w WTO oraz zgodziły się rozważyć sprzedaż części zamiennych do samolotów cywilnych do Iranu.

Po wyborze Mahmuda Ahmadineżada na prezydenta Iranu w czerwcu 2005 r., stanowisko Iranu uległo usztywnieniu. W sierpniu 2005 r. Iran odrzucił plan UE-3, na mocy którego proponowano pomoc w pokojowym wykorzystaniu energii atomowej w zamian za rezygnację ze wzbogacania i przetwarzania uranu, demontaż obiektu do produkcji ciężkiej wody w Arak, możliwość rozszerzonych inspekcji oraz zobowiązanie do nie wypowiedzania układu NPT. W styczniu 2006 r. Iran wznowił wzbogacanie uranu oraz zawiesił stosowanie Protokołu dodatkowego.

W następstwie tych działań Rada Gubernatorów MAEA przyjęła w dniu 4 lutego 2006 r. rezolucję GOV/2006/14⁵² w której stwierdziła, iż Iran „wznowił prac związane z konwersją uranu w obiekcie Isfahan 8 sierpnia 2005 r. oraz podjął kroki mające na celu wznowienie wzbogacania uranu 10 stycznia 2006 r.” i poprosiła Dyrektora Generalnego Agencji, aby przekazał stosowny raport Radzie Bezpieczeństwa ONZ w tej materii, ze wskazaniem na działania które powinny być podjęte przez Iran (tj. zawieszenie wzbogacania uranu i innej działalności, stosowanie tymczasowe i szybka ratyfikacja Protokołu dodatkowego, wdrożenie środków zapewniających przejrzystość działań, ponowne rozważenie celowości budowy reaktora badawczego napędzanego ciężką wodą). W konsekwencji rezolucji Agencji, Rada Bezpieczeństwa ONZ w dniu 29

⁵¹ http://www.iaea.org/NewsCenter/Focus/laealiran/statement_iran21102003.shtml.

⁵² <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2006/gov2006-14.pdf>.

marca 2006 r. wydała oświadczenie Przewodniczącego Rady⁵³ w którym wezwała Iran do podjęcia działań wskazanych w rezolucji Agencji oraz określiła trzydziestodniowy termin, w którym Agencja została zobowiązana do przekazania Radzie informacji na temat działań podjętych przez Iran⁵⁴.

Pomimo zapewnień ze strony Iranu o współpracy z Agencją, działania mające na celu wzbogacanie uranu były kontynuowane. W związku z powyższym 28 kwietnia 2006 r. Agencja przedstawiła Radzie Bezpieczeństwa raport w którym wskazała na braki w jej wiedzy co do istotnych elementów irańskiego programu jądrowego, które „*uniemożliwiły stwierdzenie postępów w zakresie zapewnienia braku niedeklarowanych materiałów i działań jądrowych*”. Jednocześnie Agencja postanowiła o prowadzeniu dalszych inspekcji.

Kolejny raport Agencji z 8 czerwca 2006 r. wskazywał na zmniejszające się zainteresowanie ze strony Iranu co do współpracy z Agencją. W międzyczasie stali członkowie Rady Bezpieczeństwa oraz Niemcy (tzw. 5+1) wystąpili z nową propozycją negocjacji, oferując Iranowi pakiet korzyści (np. rozpoczęcie rokowań na temat przystąpienia do WTO, złagodzenie amerykańskich sankcji ekonomicznych, pomoc w budowie energetyki jądrowej) w zamian za rezygnację z dotychczasowych działań, pełną implementację Protokołu dodatkowego oraz współpracę z Agencją. Z drugiej strony Iranowi zagrożono ewentualnymi sankcjami, co w kontekście zgodnej postawy stałych członków Rady Bezpieczeństwa, stanowiło wyraźny sygnał polityczny o możliwości podjęcia zdecydowanych kroków przez społeczność międzynarodową. Sankcje miały dotyczyć ograniczeń wizowych dla irańskich obywateli, zamrożenie środków finansowych, embargo handlowe w odniesieniu do broni oraz zaawansowanych technologii, zakaz importu ropy z Iranu oraz sankcje polityczne (zablokowanie starań Iranu o członkostwo w WTO). Państwa 5+1 określiły termin odpowiedzi na ich propozycje do 12 lipca 2006 r., podczas gdy Iran zgodził się na udzielenie odpowiedzi do 22 sierpnia 2006 r. W ten sposób, w związku z bezskutecznym upływem terminu, w dniu 31 lipca 2006 r. Rada Bezpieczeństwa przyjęła Rezolucję 1696 (2006).

⁵³ <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8679.doc.htm>.

⁵⁴ <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8679.doc.htm>.

Rezolucja 1696 (2006)

Rezolucja 1696 (2006)⁵⁵ została przyjęta na podstawie art. 40 Rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych (tj. „*Akcja w razie zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju i aktów agresji*”). Artykuł 40 Karty stosowany jest jako podstawa do wezwania przez Radę Bezpieczeństwa zainteresowanych stron do podjęcia określonych działań i dostosowania się do zarządzeń tymczasowych Rady, w celu zapobieżenia zaostrzeniu się sytuacji oraz przed sięgnięciem po poważne środki restrykcyjne na podstawie art. 39⁵⁶.

Rezolucja 1696 (2006) w jednym z pierwszych akapitów preambuły powołuje się na Traktat NPT wskazując na jego art. I i II, stanowiąc tym samym pewną wskazówkę interpretacyjną, według której należy czytać postanowienia Rezolucji. Wskazano na generalny zakaz proliferacji broni jądrowej i wynikające z tego obowiązki. Ostatni akapit preambuły jednoznacznie odnosi się do „*zagrożenia proliferacją wynikającego z irańskiego programu nuklearnego*”.

Rezolucja wzywa następnie Iran do spełnienia wymogów postawionych przez Agencję w rezolucji GOV/2006/14 „*będących podstawą do budowania zaufania co do wyłącznie pokojowych celów programu nuklearnego [Iranu] i do rozwiązania istotnych kwestii*”. Następnie w Rezolucji zażądano, aby Iran wstrzymał wszystkie działania związane ze wzbogacaniem i przetwarzaniem uranu, włączając w to prace badawcze i rozwojowe, i poddał je weryfikacji Agencji. Jednocześnie zwrócono uwagę, iż spełnienie przez Iran warunków określonych w Rezolucji przyczyni się do znalezienia dyplomatycznego rozwiązania, które zagwarantuje Iranowi możliwość prowadzenia aktywności nuklearnej dla celów pokojowych.

Rezolucja zawiera propozycję podjęcia prac nad długofalowymi i całościowymi rozwiązaniami w celu rozwoju stosunków i współpracy z Iranem. Należy zwrócić uwagę na punkt 5 Rezolucji, który wzywa państwa do zastosowania „*zgodnie z ich prawem krajowym oraz w zgodzie z prawem międzynarodowym*” środków restrykcyjnych polegających na „*zachowaniu ostrożności*”⁵⁷ oraz zapobieganiu transferowi jakichkolwiek

⁵⁵ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf>.

⁵⁶ Powołanie się w przypadku Rezolucji 1696 na art. 40, a nie na art. 39 Karty, stanowiło kompromis polityczny, gdzie z jednej strony niektórzy członkowie Rady chcieli uniknąć mocnych sformułowań odnoszących się do zagrożenia pokoju i bezpieczeństwa (stąd brak powołania się na art. 39), a z drugiej strony konieczne było znalezienie formuły umożliwiającej nadanie Rezolucji charakteru wiążącego.

⁵⁷ „*exercise vigilance*”.

przedmiotów, materiałów, towarów i technologii, który mógłby przyczynić się do irańskich działań związanych ze wzbogacaniem, przetwarzaniem oraz programem rozwoju rakiet balistycznych. Należy jednak stwierdzić, że pomimo powyższych stwierdzeń (wezwanie państw do określonych działań) Rezolucja 1696 (2006) nie była rezolucją wprowadzająca klasyczne sankcje międzynarodowe na podstawie art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych.

W Rezolucji zwrócono uwagę na doniosłą rolę Agencji i zobowiązano ją do dalszych działań, w tym przedstawienia do dnia 31 sierpnia 2006 r. raportu dotyczącego całkowitego zawieszenia przez Iran wszystkich działań o których mówi Rezolucja oraz zgodności irańskich działań z wymaganiami Agencji. Punkt 8 Rezolucji mówiący, iż w przypadku niezastosowania się Iranu do jej postanowień, zamiarem Rady będzie przyjęcie stosownych środków w oparciu o art. 41 Rozdziału VII Karty, stanowił wyraźny sygnał, iż Rada Bezpieczeństwa nie będzie dłużej tolerować podwójnej „gry” prowadzonej przez władze w Teheranie i jest zdecydowana sięgnąć po zdecydowane środki.

Analizując znaczenie Rezolucji 1696 (2006) należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną istotną kwestię. Dotychczasowe wezwania i żądania kierowane do władz w Teheranie nie miały charakteru prawnie wiążącego. Przyjmowały one formę oświadczeń przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa lub rezolucji Agencji, w których wzywano Iran do określonych działań lub zaniechań. Przyjęcie Rezolucji 1696 (2006) w oparciu o rozdział VII Karty zmieniło prawną pozycję Iranu. Dotychczas prezentował on interpretację na podstawie której jego działania były zgodne z prawem międzynarodowym, a zwłaszcza z artykułem IV Układu NPT, który gwarantuje *„nieodłączne prawo wszystkich stron układu do rozwoju badań, produkcji i wykorzystywania energii jądrowej dla celów pokojowych”*. Według Iranu prawo takie mogło być w żadnym zakresie ograniczane poprzez oświadczenia czy nawet rezolucje Agencji. Po przyjęciu Rezolucji 1696 (2006) wszystkie państwa zobowiązane są do jej wykonania zgodnie z art. 25 Karty, który stanowi, iż *„Członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje Rady Bezpieczeństwa zgodnie z niniejszą Kartą”*.

Tak więc rezolucja 1696 (2006) była „ostatnim ostrzeżeniem” dla władz w Teheranie. Stanowiła również sygnał, iż stali członkowie Rady Bezpieczeństwa są

w stanie osiągnąć porozumienie⁵⁸ co ewentualnego ukarania Iranu za działania sprzeczne z jego międzynarodowymi zobowiązaniami.

31 sierpnia 2006 r. Agencja, zgodnie z punktem 7 Rezolucji, przekazała Raport⁵⁹ w którym stwierdzono m.in., że Iran nie zawiesił działań związanych ze wzbogacaniem i naruszał postanowienia Protokołu dodatkowego. Agencja stwierdziła również, iż nie jest w stanie dokonać odpowiedniego sprawdzenia irańskich deklaracji pod względem ich prawidłowości i kompletności, a w konsekwencji nie może wydać jednoznacznej opinii co do pokojowego charakteru irańskiego programu jądrowego.

W dniu 22 sierpnia 2006 r., tj. w określonym przez siebie terminie, Iran przedstawił swoje stanowisko wobec propozycji państw 5+1. Rokowania bazujące na dotychczasowych propozycjach prowadzone przez szefa europejskiej dyplomacji J. Solanę trwały do końca września 2006 r. i zakończyły się fiaskiem. Próby wypracowania dyplomatycznego rozwiązania podejmowano jeszcze 2 miesiące, aż 23 grudnia 2006 r. Rada Bezpieczeństwa przyjęła jednogłośnie rezolucję 1737 (2006), wprowadzającą sankcje na Iran.

Rezolucja 1737 (2006)

Rezolucja 1737 (2006)⁶⁰ została jednogłośnie przyjęta na podstawie art. 41 Rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych, który przewiduje, iż *„Rada Bezpieczeństwa może określić, jakie środki, nie pociągające za sobą użycia siły zbrojnej, należy zastosować dla wykonania jej decyzji, oraz może zażądać od członków Organizacji Narodów Zjednoczonych zastosowania takich środków. Środki te mogą obejmować zupełne lub częściowe wstrzymanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji: kolejowej, morskiej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innej, jak również zerwanie stosunków dyplomatycznych”*.

Podczas wystąpień poprzedzających przyjęcie Rezolucji członkowie Rady Bezpieczeństwa odnieśli się do podstaw podjęcia takiej decyzji przez Radę oraz celów, dla których ma być ona przyjęta. Wskazano przede wszystkim na fakt niezastosowania się Iranu do wcześniejszych decyzji Rady i Agencji oraz kontynuowania

⁵⁸ Wcześniejsza postawa stałych członków Rady Bezpieczeństwa nie była jednolita – przez długi czas Rosja oraz Chiny sprzeciwiały się podejmowaniu zdecydowanych działań w stosunku do Iranu.

⁵⁹ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2006/gov2006-53.pdf>.

⁶⁰ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>.

zakazanej działalności (USA). Podkreślono, że Rezolucja ma na celu skłonienie Iranu do powrotu do negocjacji (Wielka Brytania, Chiny) oraz wyrażono przekonanie, że znalezienie politycznego i dyplomatycznego rozwiązania będzie możliwe w przyszłości (Rosja).

Tekst Rezolucji 1737 (2006) składa się z 9 punktów preambuły oraz 25 punktów operacyjnych. W preambule Rada odwołuje się do wcześniejszych dokumentów Rady Bezpieczeństwa tj. Oświadczenia Przewodniczącego z 29 marca 2006 oraz Rezolucji 1696 (2006) oraz raportów Dyrektora Generalnego MAEA. W punkcie 6 preambuły Rada stwierdza, że Iran nie zawiesił wszystkich działań związanych ze wzbogacaniem Rezolucji 1696 (2006), nie podjął na nowo współpracy z Agencją na podstawie Protokołu Dodatkowego i nie wypełnił zobowiązań koniecznych do budowy zaufania wynikających z Rezolucji 1696 (2006). W związku z powyższym Rada zobowiązała Iran do określonych działań i zdecydowała o podjęciu wobec Iranu środków restrykcyjnych.

Punkt operacyjny 2 Rezolucji zobowiązuje Iran do zawieszenia działań uważanych za „wrażliwe” z punktu widzenia reżimu nieproliferacyjnego, tj.: wszystkich działań związanych ze wzbogacaniem oraz prac na projektami związanym z wykorzystaniem ciężkiej wody. Iran został również zobowiązany do współpracy z Agencją w celu umożliwienia jej sprawdzenia, czy nałożone na niego zobowiązania zostały wypełnione. Iran został również zobligowany do szybkiej ratyfikacji Protokołu dodatkowego.

W zakresie środków restrykcyjnych nakładanych na Iran, trzeba stwierdzić, że Rada Bezpieczeństwa zdecydowała się w Rezolucji 1737 (2006) na stosunkowo łagodne potraktowanie Teheranu. Wynikało to z różnic w podejściu do Iranu w gronie członków Rady Bezpieczeństwa oraz koniecznością znalezienia kompromisowego rozwiązania, jak i ze świadomości konieczności pozostawienia sobie możliwości dokonania dalszych kroków, w przypadku niezastosowania się przez Iran do postanowień rezolucji. Skupiono się zatem przede wszystkim na utrudnieniu Iranowi prowadzenia dalszych prac nad programem jądrowym, poprzez zastosowanie ograniczeń w obrocie materiałami nuklearnymi oraz materiałami podwójnego zastosowania. Pozostałe sankcje, z wyłączeniem sankcji finansowych, mają raczej charakter „propagandowy” i nie są dotkliwe dla Iranu.

Embargo

Punkt operacyjny 3 Rezolucji nałożył na państwa obowiązek podjęcia środków niezbędnych do zapobieżenia dostarczania, sprzedaży lub transferu, bezpośrednio albo pośrednio, ze swojego terytorium, lub przez ich obywateli lub przy wykorzystaniu statków ich bander lub samolotów, do Iranu lub na jego rzecz (albo w celu użycia w Iranie) wszystkich przedmiotów, materiałów, wyposażenia, towarów i technologii (bez względu na to czy pochodzą z ich terytorium czy też nie), które mogą przyczynić się do działań związanych ze wzbogacaniem, lub produkcji ciężkiej wody albo też do rozwoju systemów przenoszenia broni nuklearnej. „Towary” o których mowa, zostały enumeratywnie wymienione poprzez dowołanie do określonych pozycji znajdujących się na liście Grupy Dostawców Jądrowych w dokumencie Rady Bezpieczeństwa S/2006/814⁶¹ oraz liście Reżimu Kontrolnego Technologii Raketowych w dokumencie Rady Bezpieczeństwa S/2006/815⁶². Dodatkowo Rada zastrzegła możliwość wprowadzenia innych pozycji przez Komitet sankcyjny, który został powołany na podstawie punktu 18 Rezolucji. W zakresie pewnych „towarów” określonych w punkcie 4 (a) i (b) Rezolucji, pozostawiono państwom prawo do samodzielnej oceny czy podlegają one zakazowi określonemu powyżej, o ile państwo takie stwierdzi, że mogą być używane do celów wzbogacania itd. Przy eksporcie „towarów” określonych w punkcie 5 Rezolucji, państwa zostały zobowiązane do zapewnienia szczególnych zasad bezpieczeństwa oraz do powiadomienia odpowiednio Komitetu lub Agencji.

Punkt operacyjny 6 Rezolucji nałożył na państwa zakaz dostarczania do Iranu jakiegokolwiek pomocy technicznej, finansowej, inwestycyjnej i innych usług oraz dostarczania środków finansowych, które mogłyby być związane z dostarczaniem, sprzedażą, transferem lub wytwarzaniem lub używaniem zakazanych „towarów” wyszczególnionych wyżej.

W stosunku do wymienionych wyżej sankcji Komitet sankcyjny może w poszczególnych, określonych jednostkowo przypadkach zastosować wyłączenia zakazu. Warunkiem tego jest, aby dostarczane towary lub pomoc nie przyczyniały się do rozwoju irańskich technologii odnoszących się do programu nuklearnego oraz rakiet balistycznych i były przeznaczone dla potrzeb wyżywienia, rolnictwa,

⁶¹ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/573/37/IMG/N0657337.pdf?OpenElement>.

⁶² <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/574/12/IMG/N0657412.pdf?OpenElement>.

medycyny i innych potrzeb humanitarnych. Dodatkowo, przy realizacji takich dostaw, zawierane umowy muszą określać dane użytkownika końcowego oraz zobowiązanie Iranu do nieużywania dostarczonych towarów dla potrzeb rozwoju programu nuklearnego lub rozwoju raket balistycznych.

W operacyjnym punkcie 7 zakazano Iranowi eksportu przedmiotów związanych z technologią nuklearną określonych w dokumencie S/2006/814 oraz technologią raket balistycznych określonych w dokumencie S/2006/815, oraz zakupu takich towarów z Iranu.

Sankcje dotyczące podróży i środków finansowych

Sankcjami Rady zostały objęte osoby fizyczne i prawne określone w załączniku do Rezolucji. Do listy mogą być dołączone również inne podmioty określone przez Komitet sankcyjny.

Jeśli chodzi o osoby fizyczne, to w załączniku wymieniono enumeratywnie siedem osób zaangażowanych w irański program nuklearny, cztery osoby zaangażowane w program rozwoju raket balistycznych oraz jedną osobę zaangażowaną w obydwa programy (razem 12 osób). Państwa zostały zobowiązane w operacyjnym punkcie 10 do „zachowania ostrożności” odnośnie przekraczania przez te osoby granic państw lub tranzytu przez ich terytorium oraz do powiadamiania Komitetu o wszelkich przypadkach przekraczania granicy państw przez wymienione osoby. Użyta formuła „zachowanie ostrożności” nie została bliżej sprecyzowana – państwom pozostawiono swobodę w interpretacji zakresu podejmowanych działań. Wydaje się jednak, iż celem Rezolucji 1737 nie było na tym etapie wprowadzanie ograniczeń podróży danych osób, a jedynie spowodowanie utrudnień w ruchu osobowym. Powyższe ograniczenia nie obowiązywały jeśli podróż miała być związana z przedmiotami określonymi w punkcie 3 (b) (i) oraz (ii) Rezolucji.

Punkt operacyjny 12 Rezolucji zobowiązał Państwa do zamrożenia środków finansowych i zasobów ekonomicznych znajdujących się na ich terytorium, które są w posiadaniu lub znajdują się pod kontrolą osób oraz podmiotów określonych w załączniku do Rezolucji oraz podmiotów które mogą być określone w przyszłości przez Komitet sankcyjny. Oprócz 12 osób wymienionych wyżej, Załącznik wskazał 7 podmiotów (jednostek) zaangażowanych w rozwój programu nuklearnego oraz 3 podmioty (jednostki) zaangażowane w rozwój programu raketowego. Wyłączone spod powyższego reżimu

mogą być wydatki przeznaczone na „podstawowe potrzeby” (wymienione w punkcie 13 (a)). O możliwości zastosowania takiego zwolnienia decydują państwa. Wydatki nadzwyczajne mogą zostać zwolnione z ograniczeń pod warunkiem odpowiedniej notyfikacji Komitetowi oraz jego zgody. Wyłączeniu poddane są również płatności na rzecz osób trzecich wymagane na podstawie orzeczenia sądowego, administracyjnego lub arbitrażowego, pod określonymi warunkami, oraz płatności konieczne dla działań związanych z przedmiotami określonymi w punkcie 3 (b) (i) oraz (ii). Zamrożenia nie stosuje się również do płatności, które wynikają z umów cywilnoprawnych, jeśli państwo stwierdzi, że nie są związane z „towarami” będącymi przedmiotem sankcji oraz nie będą otrzymane przez osoby określone w załączniku do Rezolucji.

Inne ograniczenia

Rezolucja w punkcie 12 ogranicza zakres współpracy Iranu z MAEA do kwestii wyżywienia, rolnictwa, medycyny, bezpieczeństwa i innych celów humanitarnych oraz do zawężonej współpracy w dziedzinie jądrowej (punkty 3 (b) (i) oraz (ii)), pod warunkiem, że nie odnosi się ona do działalności jądrowej „wrażliwej” pod względem proliferacji, określonej punkcie 2.

W punkcie 17 państwa zostały wezwane do zachowania ostrożności oraz podjęcia działań mających na celu uniemożliwienie obywatelom Iranu podejmowania specjalistycznych studiów lub szkoleń w dziedzinach nauki, które mogą przyczynić się do rozwoju irańskiego programu nuklearnego oraz środków przenoszenia broni jądrowej.

Komitet sankcyjny

Podobnie jak w przypadku innych sankcji międzynarodowych, Rada powołała do życia Komitet sankcyjny. Do jego kompetencji należy zbieranie informacji od państw na temat realizacji postanowień Rezolucji, tworzenie listy dodatkowych „towarów” do których zastosowanie ma embargo (tj. punkt 3 Rezolucji) uzupełnianie listy osób fizycznych i podmiotów do których będą miały zastosowanie sankcje przewidziane w punktach 10 i 12. W celu ułatwienia implementacji sankcji Komitet może wydać wskazówki dotyczące ich stosowania (*guidelines*). Po upływie każdego 90 dni od przyjęcia Rezolucji Komitet przedstawi Radzie Bezpieczeństwa raport na temat swoich działań oraz realizacji Rezolucji, wraz z wnioskami i zaleceniami dotyczącymi w szczególności sposobów wzmocnienia efektywności poszczególnych środków restrykcyjnych zawartych w Rezolucji.

Państwa zostały zobowiązane do złożenia Komitetowi raportów na temat realizacji rezolucji w ciągu 60 dni od jej przyjęcia.

Również w terminie 60 dni MAEA została zobowiązana do przedstawienia raportu odnoszącego się do zawieszenia wszelkiej działalności wymienionej w Rezolucji oraz zgodności postępowania Iranu z wymaganiami MAEA. Na podstawie wyników tego raportu Rada Bezpieczeństwa pozostawia sobie prawo do podjęcia kolejnych decyzji, co do dalszego postępowania w kwestii Iranu, łącznie z zastosowaniem środków na podstawie art. 41 Karty.

Rezolucja 1747 (2006)

Zgodnie z punktem 23. Rezolucji 1737 (2006), MAEA przedstawiła w dniu 22 lutego 2007 r. Radzie Bezpieczeństwa raport⁶³, w którym poinformowała o braku możliwości jednoznacznego stwierdzenia nieistnienia niedeklarowanego materiału jądrowego oraz niedeklarowanej działalności, braku wstrzymania działalności związanej ze wzbogacaniem oraz dalsze prowadzenie projektów dotyczących ciężkiej wody. Raport wykazał, iż Iran nie wywiązał się ze zobowiązań nałożonych w Rezolucji 1737 (2006). W konsekwencji zgodnie z punktem 24 (c) Rada podjęła dalsze stosowane środki na podstawie art. 41 Karty i w dniu 24 marca 2007 r. jednogłośnie przyjęła Rezolucję 1747 (2007)⁶⁴.

Podczas wystąpień poprzedzających przyjęcie Rezolucji zwrócono uwagę, iż propozycje dyplomatycznego uregulowania sporu wciąż pozostają „na stole” (Wielka Brytania), a celem Rady nie jest ukaranie Iranu, lecz skłonienie go do powrotu do negocjacji (Chiny). Jednomyślne przyjęcie rezolucji stanowiło jednoznaczny sygnał dla Iranu, iż dalsze niewypełnienie zobowiązań międzynarodowych doprowadzi do postępującej izolacji Iranu i pogorszy stan jego bezpieczeństwa.

Rezolucja 1747 (2007) składa się z 9 punktów preambuły i 13 punktów operacyjnych. Zasadniczym celem Rezolucji jest zaostrenie i rozszerzenie zakresu środków restrykcyjnych zwartych w Rezolucji 1737 (2006) oraz wprowadzenie embarga na broń. W preambule podkreślono wagę jaką Rada Bezpieczeństwa przywiązuje do politycznego i dyplomatycznego rozwiązania kwestii. Wyrażono także zaniepokojenie ryzykiem proliferacji wynikającym z irańskiego programu nuklearnego

⁶³ „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolution 1737 (2006) in the Islamic Republic of Iran”, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2007/gov2007-08.pdf>.

⁶⁴ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement>.

oraz niewypełnieniem przez ten kraj postanowień wcześniejszych rezolucji 1696 (2006), 1737 (2006) oraz wymogów postawionych przez Agencję.

Sankcje dotyczące podróży i środków finansowych

Rezolucja rozszerza zakres stosowania sankcji osobowych i podmiotowych poprzez uzupełnienie listy osób prawnych i fizycznych zaangażowanych w irański program nuklearny i raketowy, których przejazd lub pobyt na terytorium państw powinien być każdorazowo notyfikowany Komitetowi sankcyjnemu (lista obejmuje m.in. dowództwo Gwardii Rewolucyjnej oraz czwarty co do wielkości bank w Iranie – Bank Sepah). W porównaniu do poprzedniej rezolucji zwiększa się również zakres ograniczeń – do użytego w Rezolucji 1737 sformułowania „*exercise vigilance*” Rada dodała słowo „*restraint*”. Tak więc państwa, oprócz konieczności notyfikacji, zostały wezwane do wprowadzenia ograniczeń w ruchu określonych osób. Zakres przedmiotowego ograniczenia nie został sprecyzowany w Rezolucji i wydaje się, iż Rada pozostawiła do dyskrecjonalnej decyzji państw wybór środka „ograniczającego”. W stosunku do osób i podmiotów określonych w załączniku do Rezolucji zastosowano również zamrożenie środków finansowych poprzez odwołanie do stosownych postanowień rezolucji 1737 (2006).

Embargo

Punkt 5 Rezolucji wprowadza embargo na eksport broni z Iranu i zakazuje państwom importu takich towarów. Punkt 6 wzywa państwa członkowskie do zachowania ostrożności i ograniczeń przy podejmowaniu decyzji o sprzedaży do Iranu uzbrojenia, w tym m.in. samolotów i helikopterów bojowych, czołgów, wozów opancerzonych, wysokokalibrowych systemów artyleryjskich, okrętów wojennych, systemów raketowych (zapis ten dotyczy także udzielania pomocy finansowej, technicznej i szkoleniowej w odniesieniu do sprzedaży ww. rodzajów broni).

W punkcie 7 rezolucja apeluje do państw i międzynarodowych organizacji finansowych o niepodejmowanie wobec Iranu nowych zobowiązań dot. udzielania kredytów i wsparcia finansowego (z wyjątkiem środków przeznaczonych na cele humanitarne i rozwojowe).

Rada zwraca również uwagę na fakt, iż podjęcie na nowo negocjacji i współpracy ze wspólnotą międzynarodową przez Iran, przyniesie mu korzyści i zapewnia

o możliwości zakończenia sankcji w przypadku spełnienia zobowiązań międzynarodowych przez Teheran.

Ocena efektywności sankcji

Zgodnie z punktem 18 (h) Rezolucji 1737 (2006), po upływie 90 dni od daty przyjęcia Rezolucji, przewodniczący Komitetu sankcyjnego jest zobowiązany do przedstawienia Radzie Bezpieczeństwa raportu dotyczącego prac Komitetu oraz realizacji środków restrykcyjnych przewidzianych w rezolucji⁶⁵. W ten sposób realizowana jest „formalna” kontrola realizacji sankcji, która jednak nie musi pokrywać się z ich realną oceną.

Przewodniczący Komitetu przedstawił informację o raportach państw uzyskanych na podstawie punktu 19 Rezolucji, w których odniosły się one do implementacji jej postanowień. Według informacji z 58 państw, w 51 z nich przyjęto akty prawa wewnętrznego umożliwiające realizację Rezolucji – w 7 z nich legislacja krajowa była w fazie przyjmowania. Według informacji uzyskanych z MAEA, w następstwie przyjęcia sankcji 22 projekty (z 55) prowadzone przez Agencje zostały zawieszono. W okresie sprawozdawczym Komitet nie otrzymał żadnych żądań odnoszących się do włączenia na listę sankcyjną dodatkowych osób/podmiotów spełniających kryteria Rezolucji 1737 (2007) oraz odnoszących się do dodatkowych „towarów”, podlegających ograniczeniom Rezolucji. Komitet nie otrzymał również żadnych próśb o zastosowanie wyłączeń podmiotowych i przedmiotowych.

Merytoryczna, w odróżnieniu od formalnej, ocena efektywności sankcji, o ile nie prowadzi one do zaistnienia określonych faktów prawnych, musi mieć w przeważającej mierze charakter polityczny. Dokonywanie takiej oceny w stosunku do sankcji skierowanych przeciwko Iranowi, jest tym trudniejsze, że kwestia ta wg stanu z maja 2007 roku ma charakter otwarty. Wydaje się, iż planowany do przedstawienia w dniu 24 maja 2007 r. kolejny raport Agencji nie będzie różnił się zasadniczo od poprzednich i znajdzie się w nim kolejne stwierdzenie o braku wypełniania przez Iran nałożonych na niego zobowiązań. W tej sytuacji istnieje teoretycznie możliwość przyjęcia kolejnej rezolucji zaostrzającej sankcje⁶⁶.

⁶⁵ „Chairman's 90-day report to the Security Council”, 23.03.2007.
<http://www.un.org/sc/committees/1737/pdf/1737chair0307.pdf>.

⁶⁶ W tym tonie wypowiedź G. Busha z 24.05.07, Washington Post „US Urges New Sanctions as Iran Stands Firm on Nuclear Policy”, 25.05.2007.

Otwarte pozostaje jednak pytanie o zakres kolejnych restrykcji oraz implikacje takiej decyzji.

Trzeba stwierdzić, iż nałożone dotychczas sankcje nie zmieniły postawy Iranu, który konsekwentnie odrzuca sankcje jako bezprawne i wyklucza możliwość wypełnienia żądań Rady Bezpieczeństwa. Co więcej, według Prezydenta Ahmadineżada Iran wyłącza nawet czasowe wstrzymanie wzbogacania uranu i intensyfikuje swój program nuklearny, grożąc, iż „nie cofnie się z raz obranej drogi”. Taka postawa rodzi uzasadnione pytania co do realizacji przez dotychczas nałożone sankcje, ich funkcji. Inną kwestią jest ocena ich efektywności pod względem osłabienia irańskich możliwości odnoszących się do programu nuklearnego. Z pewnością wprowadzenie ograniczeń i zakazów co do eksportu do Iranu technologii podwójnego zastosowania może wpłynąć na tempo rozwoju programu.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż sankcje są elementem szerszej gry dyplomatycznej. Nie wydaje się aby, żaden z trzeźwo myślących polityków i analityków dopuszczał możliwość spowodowania zmiany zachowania Iranu wyłącznie za pomocą sankcji. Trzeba zwrócić uwagę na ograniczony, jak na razie, charakter sankcji oraz zawierane w każdej kolejnej rezolucji przypomnienie o możliwości ich uchylenia w przypadku powrotu Iranu do stołu negocjacyjnego. W ten sposób sankcje stanowią przede wszystkim element politycznego nacisku na Iran.

W szerszym kontekście przyjęcie Rezolucji 1737 (2006) i 1747 (2007) jest ważnym sygnałem dla społeczności międzynarodowej, iż Rada Bezpieczeństwa, pomimo wielu różnic dzielących jej członków, jest w stanie mówić jednym głosem o zagrożeniach proliferacji i stanowczo reagować na łamanie przez państwa zobowiązań międzynarodowych w tym zakresie. W ten sposób osiągnięto bardzo ważny aspekt prewencyjny – potencjalni „proliferatorzy” muszą liczyć się z poważnymi konsekwencjami, ponieważ Rada Bezpieczeństwa dała do zrozumienia, iż zamierza odgrywać aktywną rolę w walce z nieproliferacją broni masowego rażenia.

INICJATYWA PRZECIWKO PROLIFERACJI BRONI MASOWEGO RAŻENIA JAKO GLOBALNY SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA PROLIFERACJI

Gdy upadł komunizm i zakończyła się trwająca prawie pół wieku rywalizacja między wielkimi mocarstwami, pojawiła się teza o „końcu historii”, czyli zupełnym zażegnaniu konfliktów między państwami. Po atakach terrorystycznych w USA z 11 września 2001 roku świat przekonał się, że po ponad 10 latach od upadku muru berlińskiego nie można mówić, iż żyjemy w świecie wolnym od zagrożeń, w tym od terroryzmu. Rozwój terroryzmu jest ściśle powiązany z działalnością tzw. państw zbójcekich (upadłych), będących niejednokrotnie schronieniem dla działaczy ugrupowań terrorystycznych. Upadek systemu komunistycznego osłabił kontrolę niektórych państw nad posiadanymi przez nie materiałami do produkcji broni masowego rażenia (BMR). Zostało utrzymane lub wręcz wzrosło dążenie do produkcji własnej broni jądrowej. Głosy o możliwym użyciu BMR dobiegały i dobiegają również z kręgów terrorystycznych.

Przełom XX i XXI wieku to pojawienie się nowych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego. Zamiast obaw przed „wzajemnie zagwarantowanym zniszczeniem”, którego moglibyśmy się spodziewać w razie globalnej wojny jądrowej między dwoma mocarstwami, w trakcie „zimnej wojny” pojawił się strach przed terrorystami i państwami, próbującymi wejść w posiadanie BMR, aby użyć jej przeciwko ludności cywilnej lub w konfliktach z innymi państwami. Pomimo funkcjonowania międzynarodowego systemu porozumień rozbrojeniowych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i reżimów kontroli eksportu obawy te stały się jak najbardziej realne.

Pojawiło się zjawisko czarnorynkowego handlu materiałami niezbędnymi do produkcji BMR. Najsłynniejszym handlarzem na tym rynku stał się Abdul Qadeer Khan. Od lat siedemdziesiątych szefował on zespołowi, który stworzył pierwszą pakistańską bombę nuklearną. Zdobyte doświadczenie i kontakty pchnęły go jednak do rozpoczęcia działalności „pobocznej”, którą z powodzeniem rozwijał do 2003 roku⁶⁷ (o czym dalej w tym rozdziale). W znaczącym stopniu pomógł on kilku państwom, jeśli nie w uzyskaniu BMR, to w ułatwieniu prac nad nią, dzięki możliwościom zakupu urządzeń i technologii, np. do produkcji broni jądrowej.

⁶⁷ Zob. A.Q. Khana: Gordon Corera, *Shopping for Bombs*, Oxford University Press, 2006.

3.1. Geneza, treść i rozwój inicjatywy PSI

Administracja amerykańska, co najmniej od połowy lat dziewięćdziesiątych⁶⁸ dostrzegła wagę problemu, jakim jest przemyt BMR oraz materiałów do jej produkcji. W 1993 roku Stany Zjednoczone podjęły nieudaną próbę zatrzymania chińskiego statku podejrzewanego o przemyt komponentów do budowy broni chemicznej do Iranu. W tym samym roku amerykański Departament Obrony ogłosił *Defense Counter-proliferation Initiative*, której celem było niedopuszczenie, aby materiały do produkcji BMR wytworzone na terytorium byłego Związku Radzieckiego przedostały się w niepowołane ręce. Jednak dopiero w opublikowanej w grudniu 2002 roku Narodowej Strategii walki z bronią masowego rażenia⁶⁹ Stany Zjednoczone określiły przeciwdziałanie proliferacji jako jeden z priorytetów swojej polityki bezpieczeństwa. W dokumencie tym pojawia się również pojęcie „przechwytywania” BMR (*interdiction*) na określenie działań, jakie powinny podejmować amerykańskie siły przeciwko państwom i podmiotom pozapaństwowym przemycającym taką broń. Według dokumentu „Skuteczne akcje przechwytywania stanowią kluczową część amerykańskiej strategii zwalczania proliferacji i środków jej przenoszenia. Wzmocnione muszą zostać zdolności militarne, wywiadowcze, techniczne oraz służb wdrażania prawa dla zapobiegania przemieszczaniu materiałów, technologii i ekspertyz koniecznych dla wytworzenia BMR do wrogich państw i organizacji terrorystycznych”⁷⁰.

Pojawiające się coraz częściej raporty, z których wynikało, że czarny rynek BMR ma się całkiem dobrze, skłoniły rząd Stanów Zjednoczonych do wypełnienia luki w międzynarodowym systemie nieproliferacyjnym i do działań wymierzonych bezpośrednio w proliferatorów (zapobieganie proliferacji, tzw. *counterproliferation*). Podstawowym mechanizmem stała się Inicjatywa przeciwko proliferacji broni masowego rażenia (*PSI – Proliferation Security Initiative*) ogłoszona przez prezydenta USA George'a W. Busha w trakcie jego przemówienia w Krakowie na Wawelu 31 maja 2003 roku.

Główny wątek wystąpienia podejmował kwestie współpracy transatlantyckiej, nadwyrężonej po rozpoczętej kilka miesięcy wcześniej operacji w Iraku. Prezydent Bush

⁶⁸ Andrew C. Winner, *The Proliferation Security Initiative: The New Face of Interdiction*, *The Washington Quarterly*, Spring 2005, s. 130.

⁶⁹ *National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*, <http://www.whitehouse.gov>.

⁷⁰ Op. cit., str. 2.

wskazywał na współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa, które są wspólne dla USA i Europy i które powinny być wspólnie zwalczane: „Największym zagrożeniem dla pokoju jest rozprzestrzenianie broni nuklearnej, chemicznej i biologicznej. Musimy wspólnie działać, by powstrzymać te działania. (...) Kiedy broń ta i jej składniki są przerzucane z miejsca na miejsce, musimy mieć środki i zgodę na jej przechwycenie. Ogłaszam dzisiaj nowe przedsięwzięcie mające na celu walkę z proliferacją broni – Proliferation Security Initiative. Stany Zjednoczone wespół z grupą sojuszników, w tym z Polską, rozpoczęły prace nad nowymi porozumieniami, na mocy których można dokonać przeszukania na pokładzie samolotu lub statku przewożącego podejrzane ładunki oraz przechwycenia nielegalnej broni i technologii raketowych. Będziemy dążyć do tego, by partnerstwo to było jak najszersze, by trzymać najbardziej niszczycielską broń świata z dala od naszych wybrzeży, z dala od rąk naszych wspólnych wrogów⁷¹”.

Waszyngton zaprosił do Inicjatywy 10 państw (Australię, Francję, Hiszpanię, Japonię, Holandię, Polskę, Niemcy, Portugalię, Wielką Brytanię oraz Włochy), które już 12 czerwca 2003 roku spotkały się w Madrycie, a następnie w dniach 9–10 lipca w Brisbane. Uczestnicy tych spotkań zgodzili się, co do potrzeby podjęcia bardziej aktywnych działań w celu powstrzymania proliferacji. Spotkanie w Australii poświęcone było zdefiniowaniu akcji, jakie należy podejmować dla przechwytywania BMR na lądzie, morzu i w powietrzu. Podkreślono, że muszą być one zgodne z przepisami prawa międzynarodowego i krajowego poszczególnych państw. Zgodzono się, że kluczowe dla sukcesu operacji przechwytywania jest wypracowanie skutecznego modelu wymiany informacji. Dla poprawy zdolności państw w zakresie przechwytywania konieczne natomiast będzie przeprowadzanie ćwiczeń⁷².

Podczas tych spotkań doszło również do opracowania podstawowego dokumentu PSI, który przyjęty został 4 września 2003 roku w Paryżu – tzw. Oświadczenie o Zasadach Przechwytywania (*Statement of Interdiction Principles*)⁷³.

Oświadczenie zawiera zobowiązanie uczestników do stworzenia skutecznych ram przeciwdziałania proliferacji i zatrzymywania transportów BMR, środków jej przenoszenia oraz materiałów do jej produkcji. Potwierdza zgodność takich działań z narodowymi uregulowaniami prawnymi oraz stosownymi przepisami prawa między-

⁷¹ Pełny tekst przemówienia: http://www.usinfo.pl/bushvisit2003/wawel_pl.htm.

⁷² Oświadczenie Przewodniczącego spotkaniu w Brisbane, <http://www.proliferationsecurity.info>.

⁷³ Pełny tekst tłumaczenia na język polski: <http://www.msz.gov.pl>.

narodowego. Dokument potwierdza gotowość jego sygnatariuszy do współpracy ze wszystkimi państwami zainteresowanymi powstrzymaniem rozprzestrzeniania BMR.

Państwa PSI zobowiązują się w Oświadczeniu do:

- podejmowania skutecznych działań, indywidualnie lub wspólnie z innymi państwami, w celu przechwytywania transferu lub transportu BMR,
- przyjęcia usprawnionych procedur szybkiej wymiany informacji,
- dokonania przeglądu zasobów państwa, działań na rzecz umocnienia właściwych narodowych organów prawnych tam, gdzie jest to konieczne do osiągnięcia celów Inicjatywy, oraz działań na rzecz wzmocnienia, gdy zajdzie taka konieczność, właściwych przepisów prawa międzynarodowego.

Ponadto, kraje wspierające PSI zobowiązują się w Oświadczeniu do przeprowadzania na swoim terytorium inspekcji transportów (morskich, powietrznych, lądowych), gdy istnieje uzasadnione podejrzenie, że przewożony jest ładunek BMR przeznaczony do lub wywożony z państw i podmiotów pozapaństwowych dokonujących proliferacji.

Oświadczenie wprowadza, na potrzeby PSI, definicję państw i/lub podmiotów pozapaństwowych podejrzewanych o proliferację BMR („*state or nonstate actors of proliferation concern*”). Są to te podmioty, które angażują się w działalność proliferacyjną polegającą na (1) podejmowaniu starań na rzecz uzyskania lub rozwijania produkcji broni chemicznej, biologicznej lub nuklearnej i środków jej przenoszenia lub (2) transferowaniu (sprzedaży, nabywaniu, pośredniczeniu w nabyciu) BMR, środków jej przenoszenia oraz materiałów pochodnych.

Tym samym Inicjatywa stawia sobie za cel rozwiązywanie problemu, jakim jest przemyt BMR i nie wskazuje na konkretne państwa, które mogą być zamieszczone w ten proceder. Nie oznacza to jednak, że poszczególni członkowie PSI nie mogą określić kogo podejrzewają o takie działania. W październiku 2004 roku podsekretarz Stanu USA, John Bolton w gronie tym umieścił Koreę Północną, Iran i Syrię⁷⁴.

Oficjalne zaakceptowanie treści Oświadczenia jest warunkiem udziału w Inicjatywie⁷⁵. Kraje, które chcą brać udział w pracach PSI muszą ponadto:

⁷⁴ Andrew C. Winner, op. cit, s. 133.

⁷⁵ Patrz <http://www.state.gov/t/isn/rls/other/34726.htm>.

- dokonać przeglądu własnych zasobów zdolnych do podejmowania akcji przeciwko przemytowi BMR oraz wyrazić wolę wzmocnienia odpowiednich służb,
- określić obszary, w których mogą wyspecjalizować się w ramach PSI,
- ustanowić odpowiednie procedury współpracy wewnątrz kraju, między odpowiednimi służbami dla koordynacji działań w ramach PSI,
- brać udział w ćwiczeniach PSI oraz – w razie potrzeby – w realnych akcjach przeciwko proliferatorom.

Wymienione w Oświadczeniu działania i sytuacje, w jakich kraje PSI powinny dokonać akcji przechwycenia obejmują między innymi – jak wyżej wymieniono – abordaż i przeszukanie statku na wodach terytorialnych lub w porcie albo zmuszenie do lądowania i przeszukanie samolotu. Można sobie łatwo wyobrazić, że takie akcje wymagają koordynacji wielu służb i nie mogą być domeną jedynie sił zbrojnych. Zostanie to szerzej opisane w podrozdziale 3.2 – „Implementacja PSI w wymiarze narodowym”, jednak warto nadmienić, że dla powodzenia akcji przechwytywania niezbędna może okazać się współpraca służb celnych, granicznych, zarządzania kryzysowego itp. przy wsparciu – jeśli jest to konieczne (np. przy zmuszeniu do lądowania) – sił zbrojnych.

Aby jednak mogło dojść do operacji przechwycenia konieczne jest uzyskanie sprawdzonych informacji o przemyśle. Państwa PSI zobowiązały się w Oświadczeniu do przyjęcia usprawnionych procedur szybkiej wymiany informacji. Chodzi tu oczywiście o współpracę służb specjalnych różnych państw, której efektem jest uzyskanie wiedzy uzasadniającej przechwycenie ładunku. Można się domyślać, że szybka wymiana potwierdzonych informacji stanowi jeden z elementów skutecznego przechwycenia. Z oczywistych przyczyn państwa PSI nie dzielą się wiedzą na temat szczegółów współpracy wywiadów w tym zakresie. Departament Stanu USA podaje jedynie, że państwa popierające Inicjatywę zobowiązane są zidentyfikować w swoich strukturach punkty kontaktowe dla wymiany informacji. Zastrzega jednocześnie, że w konkretnych przypadkach wiedza wywiadowcza jest dzielona jedynie między państwami bezpośrednio zaangażowanymi w dany incydent⁷⁶.

⁷⁶ Patrz: <http://www.state.gov/t/isn/rls/fs/46839.htm>.

Aktywność publiczna w ramach PSI

Praktyczna działalność w ramach PSI nie jest szeroko opisana. Do najmniej znanych publicznie obszarów aktywności PSI zaliczają się same akcje przechwytywania. Podawana przez oficjalne źródła liczba operacji zatrzymania transportów BMR dzięki współpracy państw PSI nie przekracza trzydziestu⁷⁷. Jedynym podawanym przez administrację USA przykładem udanego przechwycenia jest zatrzymanie w październiku 2003 roku statku „*BBC China*” z podejrzanym ładunkiem transportowanym do Libii⁷⁸. Zatrzymanie to stało się jednym z czynników, dzięki którym Trypolis porzucił wcześniejszą politykę i zrzekł się dążeń do pozyskania BMR. Ujęcie statku było wynikiem szerszych działań wymierzonych w ujawnienie nielegalnej działalności – wspomnianego powyżej – pakistańskiego naukowca A. Q. Khana. Jednym z jego klientów był właśnie reżim Pułkownika Kadafigo. Amerykańskie i brytyjskie służby odkryły jednak, że na pokładzie „*BBC China*” znajdują się elementy do budowy wirówek – urządzeń służących do wzbogacania uranu (koniecznego do wytworzenia broni jądrowej), które wyprodukowane zostały w Malezji i stamtąd ruszyły w drogę do odbiorcy. Transport był dyskretnie kontrolowany przez służby specjalne USA i Wielkiej Brytanii. Po przekroczeniu Kanału Sueskiego i skierowaniu się w stronę Libii statek został zatrzymany przez służby niemieckie i włoskie. Ważne dla powodzenia akcji było to, że „*BBC China*” należał do Niemiec – zgoda Berlina pozwoliła na jego przeszukanie.

Sukces tej akcji został przedstawiony jako wzorowy efekt współpracy państw PSI. Podkreślano, że szybkość z jaką państwa zaangażowane w przechwycenie „*BBC China*” były w stanie podejmować działania oraz koordynować je z innymi partnerami potwierdza wartość PSI jako elastycznego, pozbawionego biurokracji praktycznego narzędzia walki z proliferacją⁷⁹. Akcja ta uzmysławiała także znaczenie wymiany informacji wywiadowczych.

Niewiele jest również komentarzy i relacji z – odbywających się okresowo – spotkań tzw. grupy ekspertów operacyjnych (*Operational Experts Group – OEG*)⁸⁰. Ich celem jest wzmocnienie narodowych zdolności państw PSI w zakresie

⁷⁷ Mark J. Valencia, *The Proliferation Security Initiative: A Glass Half-Full*, „Arms Control Today”, June 2007.

⁷⁸ Więcej: http://www.isis-online.org/publications/southasia/nuclear_black_market.html.

⁷⁹ David A. Simon, *The Proliferation Security Initiative: What Comes Next?*, Air Force Fellows (SDE) Air University, April 2005.

⁸⁰ Lista spotkań, które odbyły się do tej pory jest dostępna na <http://www.state.gov/t/isn/c12684.htm>.

przechwytywania. Ekspertsi biorący udział w pracach grupy to dyplomaci, wojskowi, przedstawiciele służb specjalnych, służb wdrażania prawa oraz prawnicy. Pracują oni nad rozwojem koncepcji operacji przechwytywania, organizują program ćwiczeń, dzielą się informacjami na temat rozwoju własnych narodowych systemów przechwytywania⁸¹. Nie biorą w nich udziału wszystkie państwa popierające Inicjatywę: na przykład w OEG w Singapurze, w lipcu 2006 roku, uczestniczyło 20 państw (Argentyna, Australia, Kanada, Dania, Francja, Niemcy, Grecja, Włochy, Japonia, Holandia, Nowa Zelandia, Norwegia, Polska, Portugalia, Rosja, Singapur, Hiszpania, Turcja, Wielka Brytania i USA)⁸².

Ponadto, odbywają się specjalne spotkania OEG poświęcone konkretnym tematom. W Kopenhadze w dniach 3–4 sierpnia 2004 roku odbyły się warsztaty poświęcone bezpieczeństwu przewozów kontenerowych. W 2005 roku w Los Angeles odbyło się spotkanie na temat przewozów lotniczych. We wrześniu 2006 roku Wielka Brytania zorganizowała konferencję poświęconą przemysłowi morskemu. Z kolei w dniach 31 stycznia – 1 lutego 2007 roku w Waszyngtonie odbyło się spotkanie, którego głównym tematem była kwestia finansowania proliferacji (o zagadnieniu tym szerzej w dalszej części rozdziału)⁸³. Tematyka tych spotkań świadczy o woli państw PSI, aby kwestiami zagrożeń związanych z proliferacją zainteresować również przedstawicieli firm transportowych, spedytorskich, władze portów lotniczych i morskich itp.⁸⁴

Najbardziej nagłośnionym medialnie elementem działalności PSI są bez wątpienia ćwiczenia. Jak już wyżej wspomniano, państwa PSI podjęły podczas spotkania w Brisbane decyzję w sprawie konieczności ich cyklicznego przeprowadzania. Sprawdzają one mechanizmy wymiany informacji między partnerami oraz metody współpracy wewnętrznej i międzynarodowej w przypadku konieczności zatrzymania niebezpiecznego transportu BMR⁸⁵. Ewidentny jest niekiedy przekaz ćwiczeń, który – w myśl organizatorów – powinien trafić na przykład do państw oskarżanych o nielegalny rozwój programów nuklearnych.

⁸¹ Statement of Peter C.W. Flory, Assistant Secretary of Defense for International Security Policy before the House Armed Services Committee Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, April 5, 2006, http://www.globalsecurity.org/wmd/library/congress/2006_h/060405-flory.pdf

⁸² http://www.mindef.gov.sg/imindef/news_and_events/nr/2006/jul/25jul06_nr.html

⁸³ Informacje o spotkaniach na podstawie danych ze strony Departamentu Stanu – vide przypis 13.

⁸⁴ Komunikat ze spotkania w Kopenhadze: <http://www.um.dk/NR/rdonlyres/9E191059-6E9C-40F6-8468-00109303883E/0/CopenhagenStatement.doc>

⁸⁵ Ron Huiskens, *The Proliferation Security Initiative: Coming in from the Cold*, <http://www.nautilus.org>

Pierwszym takim przedsięwzięciem było „*Pacific Protector*”, zorganizowane przez Australię we wrześniu 2003 roku na Morzu Koralowym. Przez trzy dni okręty i samoloty USA, Australii, Francji i Japonii dokonywały symulacji śledzenia i abor-
dażu statków przemycających BMR⁸⁶.

Zgodnie z informacjami Departamentu Stanu do połowy 2007 roku przeprowadzono 28 podobnych ćwiczeń na morzu, w powietrzu i na lądzie. Nie są to jednak „operacje” typowo militarne. Swoiście „interdyscyplinarny” charakter akcji przechwytywania wymaga, aby w ćwiczeniach brały udział tak zwane służby wdrażania prawa: celne, graniczne itp. Dobrze obrazuje to komunikat polskiej Marynarki Wojennej, wydany po przeprowadzonym na Morzu Bałtyckim w dniach 13–15 września 2006 roku ćwiczeniu morskim „*Amber Sunrise*”⁸⁷. W ćwiczeniu uczestniczyły służby duńskie, rosyjskie, szwedzkie i polskie. Wśród tych ostatnich wymieniono: Straż Graniczną, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbę Celną (Izba Celną w Gdyni), Marynarkę Wojenną, Ministerstwo Gospodarki Morskiej (Urząd Morski w Gdyni), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego w Gdańsku), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, władze lokalne oraz terminal portowy w Gdyni.

Wśród wielu ćwiczeń w ramach PSI warto wymienić jedno z najbardziej głośnych, przeprowadzonych pod koniec października 2006 roku. Odbyło się ono w Zatoce Perskiej, 20 mil morskich od wód terytorialnych Iranu⁸⁸. W ćwiczeniu wzięły udział siły morskie USA, Australii, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch oraz Bahrajnu. Według organizatorów celem ćwiczenia było zatrzymanie i przeszukanie statku podejrzanego o przemyt BMR. Działania te wywołały oficjalną reakcję władz w Teheranie, które oceniły manewry PSI jako prowokację.

Poza powyżej opisanymi „operacjami w terenie” PSI przeprowadza również gry symulacyjne, których celem jest przetestowanie procesów podejmowania decyzji w trakcie akcji przechwytywania⁸⁹.

Powyższa charakterystyka PSI pozwala dostrzec, że mamy do czynienia z nowym tworem w stosunkach międzynarodowych. PSI jest jedyną swego rodzaju

⁸⁶ David A. Simon, op. cit.

⁸⁷ Amber Sunrise 2006 PSI exercise, <http://www.navv.mw.mil/>.

⁸⁸ Michel Chossudovsky, *Weapons of Mass Destruction: Building a Pretext for Waging war on Iran?*, Global Research, November 1, 2006, <http://www.globalresearch.ca/PrintArticle.php?articleId=3657>.

⁸⁹ Pentagon Hosts PSI Maritime Game, October 1, 2004, <http://www.acronym.org.uk/docs/0410/doc15.htm>.

koalicją państw na rzecz zapobiegania proliferacji. Nie jest organizacją, nie posiada struktur, brak jest członkostwa sensu stricte (można najwyżej wyodrębnić dwie grupy państw popierających: uczestniczących w pracach OEG oraz resztę spośród ogólnej liczby 80 krajów, które wyraziły poparcie dla Oświadczenia i uczestniczą w ćwiczeniach lub spotkaniach politycznych). Kraje PSI nie podejmują tym samym zobowiązań o charakterze prawnomiędzynarodowym, a samo Oświadczenie ma charakter wyłącznie deklaracji politycznej, nieobligującej do żadnych działań. Przedstawiciele administracji amerykańskiej mówią: „*It is an activity, not organisation*”: zbiorowa aktywność państw, które są wspólnie przekonane o słuszności działań podejmowanych pod egidą PSI na rzecz zapobiegania proliferacji.

PSI a prawo międzynarodowe

Takie potraktowanie PSI sprawiło, że po czterech latach istnienia cieszy się ona poparciem ok. 80 państw⁹⁰. Jest to znaczące osiągnięcie, biorąc pod uwagę nietypowy charakter Inicjatywy.

Wśród państw pozostających poza Inicjatywą można natomiast usłyszeć głosy krytyczne wobec Inicjatywy. Wynikają one z kilku źródeł: faktu, że pomysłodawcą i liderem są USA oraz zastrzeżeń natury prawnomiędzynarodowej odnoszących się tak do struktury (postulat umiejscowienia PSI w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych – ONZ) jak i zakresu działalności (zarzut niezgodności akcji PSI z prawem międzynarodowym).

Pierwszy z argumentów przeciwników PSI jest czysto polityczny: awersja do PSI stanowi kontynuację, nastawioną antyamerykańsko, polityki danego państwa. Znacznie poważniejsze są natomiast zarzuty o niezgodność PSI z prawem międzynarodowym.

Zgodnie z treścią Oświadczenia o Zasadach Przechwytywania wszelkie akcje przechwytywania muszą być podejmowane w zgodzie z prawem międzynarodowym. Wiele państw podkreśla jednak, że akcje przechwytywania mogą doprowadzić do naruszenia tego prawa, zwłaszcza w zakresie prawa morza. Podczas gdy jurysdykcja państwa rozciąga się na obszar, który zajmuje oraz przestrzeń powietrzną nad nim. Podjęcie akcji przechwytywania na morzu otwartym będzie stanowić jawne pogwałcenie norm wyrażonych w Konwencji ONZ dotyczącej Prawa Morza

⁹⁰ Lista państw popierających: <http://www.state.gov/t/isn/c19310.htm>.

(UNCLOS), jeśli odbędzie się bez zgody państwa, pod którego banderą płynie dany statek.

Stany Zjednoczone, nie będące stroną UNCLOS, podjęły dwie inicjatywy w ramach PSI, których celem jest usankcjonowanie akcji przechwytywania na morzach otwartych.

Pierwszą z nich jest zawieranie przez Waszyngton porozumień dwustronnych z państwami posiadającymi największe floty morskie (w których zarejestrowanych jest najwięcej jednostek pływających). Tak zwane *Ship Boarding Agreements* zawarty z USA do tej pory Belize, Chorwacja, Cypr, Liberia, Malta, Wyspy Marshalla i Panama⁹¹. Strony tych porozumień jeśli podejrzewają, że statek zarejestrowany w państwie drugiej strony może przemycać na swoim pokładzie BMR mają prawo, po potwierdzeniu przynależności tego statku, zażądać wpuszczenia na pokład i dokonać przeszukania, nawet na wodach międzynarodowych.

Druga inicjatywa dla umożliwienia przeszukiwania statków podejrzewanych o przemyt BMR została podjęta przez rząd USA na forum Konwencji w sprawie zwalczania nielegalnych aktów na morzu (*Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation; SUA*). W październiku 2005 roku sygnatariusze tego porozumienia przyjęli poprawki, które włączają terroryzm i proliferację do katalogu przestępstw – nielegalnych działań na morzu i pozwalają na zatrzymanie na morzu otwartym statku podejrzewanego o jedno z tych przestępstw⁹². Nowe zapisy w Konwencji zachęcają ponadto państwa–strony do rozwijania wspólnych standardów i procedur operacyjnych w celu zatrzymania i przeszukania statku oraz zezwalają na zawieranie stosownych umów dwustronnych (takich jak opisane powyżej *Ship Boarding Agreements*). Należy jednak podkreślić, że unormowania te nie weszły jeszcze w życie⁹³.

PSI a ONZ

Kolejna grupa zarzutów to nie umieszczenie PSI w systemie ONZ. Kraje PSI od początku podkreślały, że Inicjatywa uzupełnia i rozwija postulaty Organizacji w zakresie przeciwdziałania proliferacji. W Oświadczeniu o Zasadach Przechwyty-

⁹¹ Patrz <http://www.state.gov/t/isn/c12386.htm>.

⁹² Mayuka Yamazaki, *Origin, Developments and Prospects for the Proliferation Security Initiative*, Georgetown University, str. 12.

⁹³ Patrz http://www.imo.org/Conventions/mainframe.asp?topic_id=259&doc_id=686#review.

wania możemy przeczytać, że PSI stanowi rozwinięcie Oświadczenia Przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa ONZ z 1992 roku, w którym podkreślono, że profile-racja stanowi poważne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a wszystkie państwa członkowskie ONZ powinny zapobiegać temu zjawisku.

Włączenie PSI w ramy ONZ byłoby tymczasem sprzeczne z filozofią republikańskiej administracji USA, która powołała ją do życia. W opinii twórców⁹⁴ Inicjatywa, dotycząc problemu aktualnego i poważnego, radzi sobie z nim i nie jest – jak dawali do zrozumienia – krępowana oenzetowską biurokracją.

W kwietniu 2004 roku Rada Bezpieczeństwa przyjęła tymczasem dokument, który wychodził naprzeciw postulatowi PSI. Jego pomysłodawcą były USA. Oznaczona numerem 1540 rezolucja ws. nieprolifracji broni masowego rażenia wzywa do niedopuszczenia do wejścia w posiadanie BMR przez grupy terrorystyczne i podmioty niepaństwowe. Zobowiązuje również członków ONZ do współpracy w walce z nielegalnym handlem tą bronią. Od momentu przyjęcia tego dokumentu kraje PSI podkreślają spójność rezolucji z Oświadczeniem ws. Zasad Przechwytywania.

Kolejny ważny krok wprowadzający (co prawda nie w bezpośredni sposób) PSI w ramy ONZ to rezolucja 1718, przyjęta 14 października 2006 roku jako rezultat przeprowadzenia próby nuklearnej przez Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną. Dokument Rady Bezpieczeństwa nałożył sankcje na reżim w Phenianie, wśród których jedna stanowi pochodną działań podejmowanych przez kraje Inicjatywy. Nakazuje mianowicie przeprowadzanie inspekcji towarów dostarczanych do i wysyłanych z Korei Północnej w celu weryfikacji postanowień rezolucji odnoszących się do kontroli nad materiałami wykorzystywanymi do produkcji BMR. Postanowienia te nakazują całkowity zakaz sprzedaży, przekazywania i dostaw do Korei Północnej materiałów rozszczepialnych wykorzystywanych w produkcji BMR i środków jej przenoszenia.

Nałożony rezolucją nr 1718 obowiązek przeszukiwania statków podejrzewanych o proliferację jest pierwszym tak wyraźnym odniesieniem w normie prawa międzynarodowego jaką jest rezolucja do zasad przyjętych w PSI. Podkreślali to

⁹⁴ *Bolton's Tough Style, Record Face Scrutiny Hearings Begin Today For U.N. Nominee*, Washington Post, April 11, 2005, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A42539-2005Apr10.html>

zwłaszcza przedstawiciele administracji USA: amerykański ambasador w Seulu stwierdził, że PSI uzupełnia implementację rezolucji 1718⁹⁵.

Wkrótce po przyjęciu rezolucji Chiny, pomimo głosowania za jej przyjęciem, wykluczyły swój udział w ewentualnych akcjach przechwytywania transportów z Korei Północnej. Podobne stanowisko wyraził Seul wyrażając obawę, że udział okrętów południowokoreańskich lub zgoda Południa na akcję sił USA na ich wodach terytorialnych może zaognić konflikt z KRLD. Stanowisko to jest podstawą decyzji Korei Południowej o nieprzystępowaniu do PSI. Domniemywa się jednak, że kraj ten uczestniczy w wymianie informacji wywiadowczych w ramach Inicjatywy⁹⁶.

Zdobywanie międzynarodowego poparcia

Dla przewyciężenia opinii nieprzychylnych Inicjatywie państwa popierające ją podejmują szereg działań propagujących jej cele i zasady. Jednym z przykładów są spotkania PSI, jakie odbyły się w Polsce w 2004 roku w Krakowie i w 2006 roku w Warszawie. Zgromadziły one kraje, które wyraziły swoje poparcie dla Inicjatywy akceptując cele i zasady PSI wyrażone w Oświadczeniu ws. Zasad Przechwytywania. Spotkania w Krakowie i Warszawie były jedynymi, które zostały szerzej nagłośnione i pozwoliły poznać bliżej politykę PSI.

Dokładnie w pierwszą rocznicę ogłoszenia PSI kraje ją wspierające spotkały się w Krakowie dla podsumowania pierwszego okresu działalności. W konferencji, która odbyła się w Teatrze imienia Juliusza Słowackiego wzięło udział 61 państw. Przedstawiciele państw, które rozpoczęły współpracę w ramach Inicjatywy dokonali prezentacji poświęconych zaangażowaniu środków krajowych w PSI, działaniom promującym oraz omawiającym ćwiczenia, które przeprowadzono w ciągu roku poprzedzającego spotkanie w Krakowie⁹⁷.

Jednym z najważniejszych rezultatów spotkania krakowskiego było włączenie Rosji do grona państw Inicjatywy. Nie została ona zaproszona do grona „założycielskiego” rok wcześniej. Do oficjalnego, choć dokonanego w nieformalnej atmosferze

⁹⁵ *Remarks at the Second Hankyoreh-Busan International Symposium*, Alexander Vershbow, U.S. Ambassador to the Republic of Korea, http://seoul.usembassv.gov/113_112506.html.

⁹⁶ Mark J. Valencia, *Maritime Interdiction of North Korean WMD Trade: Who Will Do What?*, Policy Forum Online 06-98A, November 3rd, 2006, <http://www.nautilus.org/fora/security/0698Valencia.html>.

⁹⁷ Materiały z konferencji dostępne są na stronie www.psi.msz.gov.pl.

przyłączenia się Rosji do PSI doszło 31 maja 2004 roku w podziemiach kopalni w Wieliczce⁹⁸.

Drugą konferencją wszystkich państw wspierających PSI było Spotkanie Polityczne Wysokiego Szczebla (*High Level Political Meeting, HLPM*), które odbyło się 23 czerwca 2006 roku w Warszawie. Wzięło w nim udział 65 delegacji.

Wydane na zakończenie konferencji Oświadczenie Przewodniczącego⁹⁹ informuje, że uczestnicy zgromadzili się, aby potwierdzić swoje poparcie dla PSI i zademonstrować konsensus społeczności międzynarodowej wspólnie zapobiegającej proliferacji BMR. Zgodzono się, że możliwość wykorzystania tej broni przez terrorystów stanowi jedno z największych zagrożeń dla świata.

Uczestnicy HLPM podkreślili, że PSI jest zgodne z ich ustawodawstwem krajowym oraz prawem międzynarodowym. Powołali się przy tym na, opisywaną powyżej, rezolucję 1540. Z zadowoleniem przyjęto fakt, że liczba państw popierających PSI rośnie, zwłaszcza w regionach, gdzie zagrożenie proliferacją jest ponadprzeciętne. Państwa te podejmują wiele działań, aby wzmocnić swoje struktury krajowe dla sprawniejszego wykrywania, uniemożliwiania przemytu oraz przechwytywania BMR. Dzięki temu kraje PSI efektywnie współpracują na rzecz powstrzymania proliferacji.

Ponadto wskazano na potrzebę zajęcia się problemem finansowania proliferacji, tak aby państwa PSI mogły wyszukiwać i zamrażać aktywa i transakcje związane z nielegalnym handlem BMR. Według niektórych źródeł to właśnie ten element konferencji stał się głównym osiągnięciem HLPM¹⁰⁰. Zatrzymywanie (przechwytywanie) transakcji między proliferatorami jest nie mniej ważne aniżeli same akcje przechwytywania BMR i pozwala na skuteczniejszą walkę z „czarnym rynkiem” handlu materiałami do produkcji tej broni.

Pomimo wielu działań podejmowanych na rzecz uniwersalizacji PSI wciąż wiele państw pozostaje poza Inicjatywą. Z punktu widzenia celów Inicjatywy konieczne byłoby włączenie się w nią takich państw jak Chiny, Indie, Pakistan, Indonezja czy Malezja. Te azjatyckie kraje leżą w pobliżu szlaków, którymi przemycana jest BMR i/lub są regionalnymi potęgami, których obecność poprawiłaby

⁹⁸ Adam D. Rotfeld, *Od autora, czyli o dyplomacji inaczej*, w: *Polska w niepewnym świecie*, Warszawa, 2006.

⁹⁹ Dostępne na stronie www.psi.msz.gov.pl.

¹⁰⁰ Richard Bond, *The Proliferation Security Initiative: Three Years On*, <http://www.basicint.org>.

skuteczność PSI. Inicjatywa jest również słabo reprezentowana na Bliskim Wschodzie i w Ameryce Południowej.

Powyżej, omawiając rezolucję 1718, zwrócono już uwagę na postawę Korei Południowej. Ciekawe jest stanowisko Pekinu, który oficjalnie popiera cele PSI¹⁰¹ oraz wszystkie jej działania prowadzone w ramach prawa międzynarodowego. Chiny obawiają się jednak, że działania te mogą przekroczyć te ramy i dlatego pozostaje poza Inicjatywą.

Obecnie trwają ożywione dyskusje w Indiach, związane z podpisaniem przez ten kraj porozumienia z USA o cywilnej współpracy nuklearnej, sankcjonującej faktyczny status jądrowy tego azjatyckiego państwa. Wiadomo już, że Delhi zgodziło się przystąpić do *Container Security Initiative*, promującej wzmocnione standardy bezpieczeństwa w przewozach kontenerowych. Nie jest jasne, czy Waszyngton zdoła przekonać Indie do przyłączenia się do PSI. Starania takie podejmuje jednak od dawna, słusznie dostrzegając potencjał tego kraju w walce z proliferacją. Oba kraje złożyły już wspólne deklaracje woli walki z proliferacją¹⁰².

Jedyny w swoim rodzaju wyspiarski charakter, położenie w regionie, gdzie wciąż aktywni są piraci, mogący służyć jako przemytnicy materiałów do produkcji BMR to atuty Indonezji jako potencjalnego członka PSI. Dżakarta odmawia jednak przystąpienia, argumentując, że Inicjatywa jest sprzeczna z prawem morza, a jej zaakceptowanie ograniczałoby suwerenność¹⁰³. Podobne stanowisko zajmują sąsiedzkie Tajlandia i Malezja.

Polska w PSI

Spośród najbardziej zaangażowanych państw PSI warto poświęcić uwagę jednemu – Polsce. Nasz kraj jest niejako „organicznie” włączony w Inicjatywę, już choćby poprzez miejsce, gdzie została ogłoszona. Należymy również do najaktywniejszych członków tego gremium.

Już w styczniu 2004 roku Polska zorganizowała spotkanie informacyjne na temat Inicjatywy dla krajów regionu Europy Środkowej i Wschodniej¹⁰⁴. Uczestnicy

¹⁰¹ Stanowisko ChRL wobec PSI można znaleźć na stronie chińskiego MSZ: www.fmprc.gov.cn.

¹⁰² *New Framework for the U.S.-India Defense Relationship*, Signed on June 28, 2005 in Washington DC, <http://newdelhi.usembassy.gov/iopr062805.html>.

¹⁰³ Mayuka Yamazaki, op. cit., s. 8.

¹⁰⁴ Komunikat dostępny na www.psi.msz.gov.pl [do weryfikacji!].

spotkania zapoznani zostali z aktualnym stanem PSI oraz wkładem RP w jej rozwój. Byliśmy gospodarzami jedynych spotkań PSI o wymiarze globalnym (opisane wyżej spotkania w 2004 i 2006 roku w Krakowie i Warszawie), przeprowadziliśmy także szereg ćwiczeń, poczynając od „Safe Borders” w 2004 roku do „Amber Sunrise” w 2006 roku. Wspieraliśmy ćwiczenia organizowane przez naszych sąsiadów: „Bohemian Guard 2005” w Czechach i „Smart Raven 2007” na Litwie.

W oświadczeniu Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, wydanym 31 maja 2007 roku z okazji czwartej rocznicy ogłoszenia Inicjatywy¹⁰⁵, czytamy: *„Po czterech latach istnienia można stwierdzić, że Inicjatywa w pełni realizuje postawione przed nią zadania. Dołącza do niej coraz więcej państw zaniepokojonych funkcjonowaniem nielegalnego rynku handlarzy materiałami do produkcji broni masowego rażenia. Państwa te wspólnie działają na rzecz likwidacji tego procederu.*

Do najaktywniejszych uczestników Inicjatywy należy Polska. W 2006 roku w Warszawie, pod patronatem Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego, zorganizowano Spotkanie Polityczne, które zgromadziło 65 państw wspierających PSI. Również w zeszłym roku przeprowadziliśmy – wspólne z Rosją i Danią – ćwiczenia na Morzu Bałtyckim. W 2007 roku Polska zaangażowała się w przygotowania i realizację ćwiczenia na Litwie, a obecnie współorganizuje ćwiczenie na Morzu Czarnym, którego gospodarzem będzie Ukraina. Działalność Polski, koordynowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, sprawiła, że poparcie dla PSI w naszej części Europy jest powszechne, co bezpośrednio przekłada się na wysoki stopień świadomości zagrożeń wynikających z rozprzestrzeniania broni masowego rażenia oraz udział w ćwiczeniach niemal wszystkich państw regionu. Poprzez promowanie celów Inicjatywy możliwe jest podniesienie standardów bezpieczeństwa międzynarodowego, a tym samym ograniczenie zagrożeń użycia broni masowego rażenia w konfliktach międzypaństwowych i atakach terrorystycznych. Polska, uznając PSI za jeden z najskuteczniejszych mechanizmów międzynarodowych na rzecz nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, zamierza kontynuować wysiłki na rzecz promowania wyznaczanych przez nią standardów”.

Od chwili jej ogłoszenia minęły już cztery lata. Wśród istniejących do tej pory międzynarodowych mechanizmów nieproliferacyjnych pojawił się organizm nowy pod kilkoma względami:

¹⁰⁵ Pełny tekst: <http://msz.gov.pl/>.

– jako mechanizm współpracy międzynarodowej odzwierciedlający w praktyce aktywne podejście do problemu rozprzestrzeniania BMR – tzw. *counter-proliferation*,

– po raz pierwszy zajęto się problemem przemytu BMR i śledzeniem powiązań między państwami i podmiotami pozapaństwowymi, aby wykrywać i zatrzymywać proceder nielegalnego handlu tą bronią i komponentami do jej tworzenia,

– inicjator, Stany Zjednoczone, nie zamierza utworzyć nowej organizacji międzynarodowej dla zwalczania przemytu BMR, podkreślając, że PSI jest dobrowolnym przedsięwzięciem wybranych państw. Mamy więc do czynienia z formą „*coalition of the willing*”.

Po czterech latach funkcjonowania warto postawić kilka pytań – przede wszystkim, czy taka forma współpracy jak PSI okazała się skuteczna i czy mechanizm ten zmieni się w przyszłości? Ocena skuteczności Inicjatywy nie jest zadaniem łatwym. Jej praktyczny charakter i skupienie się na działaniach służb państwowych zdolnych do zatrzymania ładunku BMR przemycanego przez – na przykład – członków ugrupowania terrorystycznego oznacza przecież, jak już wyżej zaznaczono, że operacje przechwytywania nie są podawane do publicznej wiadomości. Nie wiemy też ile akcji zostało podjętych, ale nie dokończonych (choćby z powodu, że akcja taka naruszałaby prawo międzynarodowe).

Brak więc możliwości oceny skuteczności operacyjnej PSI. Pozostaje jednak możliwość oceny skutków politycznych. Tutaj należy odnotować, że amerykańska propozycja spotkała się z szerokim, choć nie zawsze pozytywnym odzewem. Wiele państw w wybiórczy sposób potraktowało cele PSI wskazując na te mogące świadczyć o niezgodności jej działań z prawem międzynarodowym. Tymczasem należy zwrócić uwagę, że wszystkie kraje PSI podkreślają, że nigdy nie doszło do pogwałcenia tych norm. Nie wydaje się, żeby ewentualny przypadek pogwałcenia prawa międzynarodowego przeszedł bez echa. Fakt, że poparcie dla PSI wyraziły państwa oraz organizacje międzynarodowe (np. NATO, UE) również pozwala domniemywać, że podmioty te nie firmują zjawiska podejrzanego. Sukces polityczny polega na uświadomieniu społeczności międzynarodowej wagi problemu jakim stała się proliferacja BMR i przede wszystkim to stanowi o efektywności PSI. W obliczu

kryzysu ONZ, która na swym szczycie z okazji sześćdziesięciolecia nie była w stanie przyjąć zapisu na temat nieprolifracji¹⁰⁶ PSI pokazała, że możliwe jest podjęcie konkretnych działań na rzecz bezpieczeństwa międzynarodowego w gronie państw wyznających wspólne wartości.

Należy oczekiwać, że PSI będzie podlegać ewolucji w następnych latach. Jako inicjatywa USA, której pomysłodawcą była administracja republikańska jest kojarzona ściśle z postacią Prezydenta Busha. Objęcie miejsca w Białym Domu przez demokratę w 2008 roku może wpłynąć również na amerykańskie podejście do PSI. Świadczyć o tym może przyjęta przez Kongres USA (zdominowany przez Partię Demokratyczną) ustawa o implementacji wniosków komisji badającej zamachy z 11 września 2001 roku. Zawiera ona również rekomendacje dotyczące PSI¹⁰⁷. Ustawa zobowiązuje Prezydenta USA do utworzenia multilateralnego mechanizmu, który wzmocni współpracę państw–uczestników PSI oraz sugeruje rządowi amerykańskiemu wzmocnienie współpracy dwustronnej z państwami na rzecz przeprowadzania skutecznych akcji przechwytywania.

Dokument ten nie określa jasno roli, jaką miałyby dokładnie odgrywać ten mechanizm, ani jakie byłoby jego umocowanie. Jest jednak jasne, że chodzi o – nawet jeśli minimalną – instytucjonalizację PSI. Wydaje się, że nie zaszkodziłaby ona Inicjatywie, pomimo, że przez ostatnie cztery lata wskazywano, że to właśnie elastyczność oraz brak biurokracji są podstawą sukcesu tego przedsięwzięcia. Jeśli jednak znajduje to uzasadnienie dla współpracy operacyjnej, kiedy liczy się szybkość i skuteczność, to należy odnotować, że Inicjatywa wypracowała również mechanizm współpracy politycznej. Bardziej niż na operacjach przechwytywania skupia się on na promowaniu pewnych standardów wśród państw popierających, których realizacja może pomóc w takim kształtowaniu ich polityki wewnętrznej i struktur, aby były one przygotowane do przeciwdziałania proliferacji.

Ograniczona instytucjonalizacja mogłaby też skłonić nowe państwa do przystąpienia do Inicjatywy. Utworzenie, jak postuluje amerykański Kongres, multilateralnego mechanizmu spowoduje bowiem, że PSI umiędzynarodowi się i nie będzie już tak jednoznacznie kojarzona z rządem USA, który i tak zostanie głównym promotorem Inicjatywy (vide zapisy ustawy o działaniach wspomagających

¹⁰⁶ Dokument Końcowy Szczytu Światowego, http://www.unic.un.org.pl/szczyt2005/dokument_koncowy.php.

¹⁰⁷ Vide tekst ustawy, str. 228, <http://frwebgate.access.gpo.gov>.

finansowo państwa współpracujące z USA w zwalczaniu przemytu BMR). Doszło by również do zwiększenia przejrzystości PSI, co z kolei pozwoliłoby na potwierdzenie, że jest ona zgodna z prawem międzynarodowym.

Proliferation Security Initiative jest wciąż młodym mechanizmem współpracy międzynarodowej, stąd niemożliwa jest pełna ocena jego skuteczności. Jako, że jest inicjatywą amerykańską i USA są jej liderem z pewnością ciekawa będzie obserwacja rozwoju PSI jeśli wybory prezydenckie w 2008 roku wygra kandydat Partii Demokratycznej. Zaslugą administracji George'a Busha będzie z pewnością to, że Inicjatywa wniosła powiew świeżości w działania społeczności międzynarodowej wymierzone w proliferatorów. Wymusiła na państwach ustosunkowanie się do jednego z najważniejszych problemów współczesności, jakim jest groźba wejścia w posiadanie broni masowego rażenia przez terrorystów. Wiele wskazuje na to, że PSI znacząco ograniczy to zagrożenie.

3.2. Implementacja PSI w wymiarze narodowym – analiza stanu prawnego¹⁰⁸

Polska będąc jednym z państw założycieli *Proliferation Security Initiative* rozpoczęła jej implementację w dniu ogłoszenia, czyli 31 maja 2003 r. W chwili kształtowania oraz po ogłoszeniu 4 września 2003 r. w Paryżu dokumentu, określanego mianem „Zasad przechwytywania” (*„PSI Statement of Interdiction Principles”*)¹⁰⁹, Polska podjęła działania zmierzające do zidentyfikowania w polskim prawie i polskiej administracji tych obszarów przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i materiałów z nią związanych – tzw. materiałów podwójnego zastosowania, które są zgodne z duchem inicjatywy oraz tych, które wymagają zmiany, bądź ulepszenia.

Pamiętać należy, iż sposoby ich wdrażania podobne są w każdym państwie działającym w ramach inicjatywy. Różnice występują w regulacjach prawnych dotyczących tego obszaru oraz organach, do których kompetencji należy przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia. Polska administracja rządowa

¹⁰⁸ Rozważania bazują na analizie aktów prawnych według stanu na lipiec 2007 r.

¹⁰⁹ W dalszej części rozdziału, będzie mowa o zasadach przechwytywania, czyli założeniach dokumentu „Zasady przechwytywania” z 4 września 2003 r.

przyjmuje, iż wdrażanie postanowień zasad przechwytywania inicjatywy przebiega w czterech etapach:

- identyfikacja rządowych instytucji, które są odpowiedzialne i kompetentne do przeciwdziałania zjawisku rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia,
- utworzenie międzyresortowego forum z udziałem tych instytucji,
- analiza przepisów i specyficznych kompetencji instytucji oraz stworzenie bazy wiedzy o nich,
- wykorzystanie tych kompetencji w działaniach, w ramach zasad przechwytywania inicjatywy.

Początkowo (w 2003 roku) w działania związane z PSI zaangażowane były cztery instytucje: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczna oraz Służba Celna.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych było oraz nadal jest koordynatorem działań podejmowanych w ramach inicjatywy przez inne organy administracji rządowej. Odpowiada za polityczny wymiar inicjatywy – promocję jej celów, budowanie wizerunku i pozycji Polski w inicjatywie oraz kontakty z partnerami zagranicznymi.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest jedyną służbą, która w polskim prawie ma zapisane kompetencje do prowadzenia operacji związanych z przeciwdziałaniem rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia. Pozostałe organy są instytucjami wspierającymi jej działania.

Straż Graniczna i Służba Celna włączone zostały w prace przy implementacji inicjatywy w pierwszej kolejności, ze względu na swoje kompetencje w obszarze kontroli międzynarodowego obrotu handlowego – opuszczania i wprowadzania towarów i osób na polskie terytorium lub polski obszar celny. Głównie te służby mogły posiadać informacje, które pomocne byłyby w rozpoznaniu i śledztwach dotyczących obrotu dobrami podwójnego zastosowania, prowadzonych przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Te służby były również kompetentne do podejmowania działań zmierzających do zatrzymania towarów lub osób, na podstawie informacji przekazywanych przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

W ciągu kolejnych lat do współpracy w implementacji zasad przechwytywania włączały się kolejne organy administracji publicznej: Agencja Wywiadu, Ministerstwo

Finansów (Główny Inspektor Informacji Finansowej), Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Gospodarki Morskiej, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Transportu, a także Policja i administracja prezydencka – Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. W dalszej części rozdziału zostaną opisane szczegółowo kompetencje instytucji biorących udział w implementacji i rozwoju inicjatywy w Rzeczypospolitej Polskiej, przepisy prawne dotyczące zapobiegania i przechwytywania nielegalnego obrotu oraz propozycja systemu koordynacji i monitorowania systemu przechwytywania, który mógłby zostać uruchomiony w celu odpowiedzi na nowe wyzwania stawiane przed Inicjatywą.

Proliferation Security Initiative jest w Polsce przedsięwzięciem, które obejmuje swoim zakresem inne reżimy kontrolne. W związku z tym koordynacja odbywa się na forum międzyresortowym, poświęconym uczestnictwu Rzeczypospolitej Polskiej w Inicjatywie Krakowskiej. Biorą w nim udział eksperci z różnych instytucji, zajmujący się sprawami z zakresu zapobiegania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i innych materiałów z nią związanych, w różnych reżimach, a także sprawami z zakresu zapobieganiu wejścia w posiadanie i użycia broni masowego rażenia przez terrorystów.

3.2.1. Ustawowe kompetencje w kontekście wdrażania postanowień inicjatywy

Kompetencje poszczególnych organów, służb i agencji administracji rządowej, opisywane poniżej, zostały wybrane w kontekście przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i materiałów z nią związanych oraz zapobieganiu wpadnięcia tych dóbr w ręce terrorystów lub tak zwanych „państw sponsorujących lub eksportujących terroryzm” (inaczej nazywanych „państwami podwyższonego lub wysokiego ryzyka”, „państwami zbójckimi” (*rogue states*)).

Opisane zostaną organy, służby i agencje uczestniczące w międzyresortowej współpracy w zakresie implementacji zasad przechwytywania w ramach Inicjatywy. Będą to w kolejności:

- minister właściwy do spraw zagranicznych,
- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- Agencja Wywiadu,

- minister właściwy do spraw finansów publicznych,
- Służba Celna,
- minister właściwy do spraw instytucji finansowych,
- Generalny Inspektor Informacji Finansowej,
- minister właściwy do spraw wewnętrznych,
- Straż Graniczna,
- Policja (Centralne Biuro Śledcze),
- minister właściwy do spraw obrony narodowej,
- minister właściwy do spraw gospodarki,
- minister właściwy do spraw gospodarki morskiej,
- minister właściwy do spraw transportu,
- minister właściwy do spraw sprawiedliwości,
- Prokuratura Krajowa,
- Państwowa Agencja Atomistyki,
- Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.

Minister właściwy do **spraw zagranicznych** jest ministrem odpowiedzialnym za stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z innymi państwami oraz z organizacjami międzynarodowymi. Reprezentuje interesy oraz promuje Rzeczpospolitą Polską poza granicami państwa. Jest też organem właściwym do koordynacji działalności innych organów i instytucji państwowych w dziedzinie stosunków z zagranicą¹¹⁰.

W związku z tym, iż inicjatywa została ogłoszona przez administrację Stanów Zjednoczonych oraz jest inicjatywą polegającą na współpracy międzynarodowej, minister właściwy do spraw zagranicznych odpowiedzialny jest za kontakty z państwami w niej uczestniczącymi. Zadaniem tego ministra jest więc nawiązywanie kontaktów z partnerami zagranicznymi na szczeblu dyplomatycznym, polityczne wsparcie inicjatywy poza granicami państwa oraz koordynacja działań podejmowanych pod szyldem PSI przez organy, służby i agencje administracji rządowej. Koordynacja ta dotyczy również uczestnictwa Polski w innych reżimach i inicjatywach związanych z zapobieganiem rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia.

¹¹⁰ Art. 32 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

Minister właściwy do spraw zagranicznych jest więc organem koordynującym implementację zasad przechwytywania Inicjatywy Krakowskiej. Głównym organem, posiadającym ustawowe kompetencje do przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i materiałów z nią związanych jest **Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego**.

Zadaniami nałożonymi przez ustawę na agencję są, w pierwszej kolejności: rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożeń godzących w bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz jego porządek konstytucyjny, a w szczególności w suwerenność i międzynarodową pozycję, niepodległość i nienaruszalność jego terytorium, a także obronność państwa. Jak wcześniej było wspomniane, agencja, jako jedyna, ma ustawowo zapisane zadania z zakresu: rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw: terroryzmu, godzących w bezpieczeństwo państwa, w zakresie produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także nielegalnego wytwarzania, posiadania i obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowej zagłady oraz środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, w obrocie międzynarodowym oraz ściganie ich sprawców. Jakkolwiek działalność agencji ograniczona jest do terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, może ona podejmować poza granicami działania, które pozostają w związku z jej działalnością na terytorium państwa, a dotyczą zadań wymienionych w poprzednim zdaniu¹¹¹.

Instytucją wspierającą działania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest **Agencja Wywiadu**. Do zadań tej agencji należy m.in.: uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej potencjału ekonomicznego i obronnego. Zadaniem nałożonym na agencję, a najważniejszym w kontekście implementacji inicjatywy, jest rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia. Zadania

¹¹¹ Art. 5 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (DzU z 2002 r. nr 74 poz. 676 ze zm.).

swoje agencja wykonuje poza granicami państwa. Ewentualna działalność operacyjna na terenie Polski może być prowadzona przez agencję za pośrednictwem Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz jeżeli pozostaje w związku z jej działalnością poza granicami państwa¹¹².

Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu nakłada obowiązek współpracy w dziedzinie wymiany informacji pomiędzy tymi dwiema agencjami, a także pomiędzy innymi organami, służbami i wymienionymi agencjami. Wprowadza również podział kompetencji i obowiązek przekazywania informacji i materiałów właściwym w prowadzonych sprawach instytucjom.

Kolejnymi opisywanymi organami są minister właściwy do spraw **finansów publicznych** oraz minister właściwy do spraw **instytucji finansowych**. Obecnie obydwa z wymienionych działów administracji rządowej leżą we właściwości Ministra Finansów. Minister ten jest organem nadrzędnym w stosunku do Służby Celnej oraz Generalnego Inspektora Informacji Finansowej¹¹³.

Służba Celna jest formacją utworzoną w celu zapewnienia zgodności z prawem przywozu i wywozu towarów do i z obszaru celnego Wspólnoty Europejskiej. Realizując politykę celną państwa, dotyczącą przywozu i wywozu towarów oraz inne przypisane jej w przepisach prawa obowiązki, służba ma za zadanie m.in.:

- kontrolowanie przestrzegania przepisów prawa celnego oraz innych przepisów związanych z przywozem i wywozem towarów,
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw związanych z przywozem i wywozem towarów oraz ściganie ich sprawców,
- rozpoznawanie, wykrywanie, zapobieganie i zwalczanie przestępstw i wykroczeń związanych z wprowadzaniem na polski obszar celny oraz wyprowadzaniem z polskiego obszaru celnego towarów objętych ograniczeniami lub zakazami, w szczególności takich jak: odpady szkodliwe, substancje chemiczne,

¹¹² Art. 6 ww. ustawy.

¹¹³ Nadrzędność ministra właściwego do spraw finansów publicznych nad organami Służby Celnej wynika z art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437), organizacja, zadania i kompetencje tych organów zapisane są w ustawie z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 156 poz. 1641 ze zm.). Nadrzędność ministra właściwego do spraw instytucji finansowych nad Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej wynika z art. 3 ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu (tekst jedn. DzU z 2003 r. nr 153 poz. 1505 ze zm.).

materiały jądrowe i promieniotwórcze, środki odurzające i substancje psychotropowe oraz broń, amunicja, materiały wybuchowe i technologie objęte kontrolą międzynarodową¹¹⁴.

Służba ta kontroluje dokumenty towarów wprowadzanych i wyprowadzanych z polskiego i wspólnotowego obszaru celnego, wobec tego może wejść w posiadanie informacji o nielegalnym przewozie dóbr podwójnego zastosowania. Służba następnie może zatrzymać podejrzany towar, a uzyskane w trakcie czynności kontrolnych informacje mogą zostać przekazane do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego lub prokuratury, celem zatrzymania osób powiązanych z nielegalnym transportem i ich ukarania.

Do zadań **Generalnego Inspektora Informacji Finansowej** należy uzyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji oraz podejmowanie działań w celu przeciwdziałania wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł i przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu. W tym celu uprawniony jest on m.in. do:

- przeprowadzania procedury wstrzymania transakcji lub blokady rachunku,
- przekazywania instytucjom obowiązany informacji o podmiotach, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mają one związek z popełnianiem aktów terrorystycznych,
- inicjowanie i podejmowanie innych działań obejmujących przeciwdziałanie wykorzystywaniu polskiego systemu finansowego do legalizacji dochodów pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł,
- współpraca z zagranicznymi instytucjami zajmującymi się zapobieganiem wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł lub przeciwdziałaniem finansowaniu terroryzmu¹¹⁵.

Generalny inspektor jest organem, który najpóźniej przystąpił do współpracy międzyresortowej w sprawie udziału Rzeczypospolitej Polskiej w *PSI*. Jest to

¹¹⁴ Art. 1 ustawy z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 156 poz. 1641 ze zm.).

¹¹⁵ Art. 4 ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu (tekst jedn. DzU z 2003 r. nr 153 poz. 1505 ze zm.).

spowodowane tym, iż przeciwdziałanie finansowaniu rozprzestrzeniania broni masowego rażenia jest stosunkowo nowym zagadnieniem poruszonym na forum inicjatywy. Sam mechanizm przeciwdziałania finansowaniu rozprzestrzeniania broni masowego rażenia nie jest czymś nowym. Wykorzystane są tu dotychczasowe przepisy dotyczące zwalczania prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu – tak w Polsce, jak i w innych państwach uczestnikach inicjatywy¹¹⁶.

Minister właściwy do **spraw wewnętrznych**¹¹⁷ kieruje działem administracji rządowej, który obejmuje m.in. sprawy ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochrony granicy państwa, kontroli ruchu granicznego i cudzoziemców, zarządzania kryzysowego, a także przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu. W celu realizacji zadań z tego zakresu oddany został mu nadzór nad cywilnymi służbami mundurowymi, w tym Policją i Strażą Graniczną¹¹⁸.

Minister ten stanowi również ogniwo kontroli eksportu, wydając koncesje na wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym¹¹⁹.

Straż Graniczna jest formacją, do której zadań należy m.in.:

- ochrona granicy państwowej,
- organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego,
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, a w szczególności przestępstw i wykroczeń pozostających w związku z przekraczaniem granicy państwowej lub przemieszczaniem przez granicę państwową przedmiotów określonych w przepisach o broni i amunicji oraz o materiałach wybuchowych,

¹¹⁶ Z analizy przedstawionych kompetencji wynika, iż w polskim prawie istnieje konieczność udowodnienia związku obrotu dobrami podwójnego zastosowania z nielegalnym finansowaniem tego obrotu lub działalnością terrorystyczną, nim przedstawione kompetencje będą mogły być wykorzystane do zapobiegania finansowania rozprzestrzeniania broni masowego rażenia.

¹¹⁷ Obecnie ten dział administracji rządowej leży we właściwości Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

¹¹⁸ Art. 29 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

¹¹⁹ Art. 7 ustawy z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (DzU z 2001 r. nr 67 poz. 679 ze zm.).

- prowadzenie czynności w celu rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem,
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym,
- zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także broni, amunicji i materiałów wybuchowych¹²⁰.

Służba ta ma więc kompetencje do samodzielnego rozpoznawania i ścigania sprawców przestępstw związanych z niezgodnym z przepisami przemieszczaniem przez granicę towarów. Kompetencja ta dotyczy również dóbr podwójnego zastosowania (określonych w przepisach o kontroli eksportu, o których będzie mowa w dalszej części rozdziału), gdyż ustawowy katalog przestępstw i wykroczeń, ściganych przez Straż Graniczną, nie jest zamknięty – dotyczy wszystkich, które pozostają w związku z przekraczaniem granicy.

Do zadań **Policji** należy, m.in.:

- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców,
- gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych¹²¹.

Z powyższego wynika, iż Policja jest służbą przeznaczoną do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego, a w związku z tym uprawnioną do podejmowania działań w celu zapobiegania, wykrywania i ścigania sprawców wszelkich przestępstw i wykroczeń. Nie podejmuje jednak samodzielnie działań w stosunku do przestępstw, których ściganie pozostaje, jednoznacznie, we właściwości innego organu, służby, czy agencji. W takich przypadkach przekazuje informacje do właściwej formacji (w przypadku

¹²⁰ Art. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. DzU z 2005 r. nr 234 poz. 1997 ze zm.).

¹²¹ Art. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 43 poz. 277 ze zm.).

przestępstw związanych z nielegalnym obrotem dobrami podwójnego zastosowania, przekazuje te informacje do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego) oraz, jeżeli jest to konieczne, służy jako wsparcie w czasie śledztwa lub działań operacyjnych.

W implementacji zasad przechwytywania inicjatywy, z ramienia Policji uczestniczy **Centralne Biuro Śledcze**. Do zadań biura należy m.in. zwalczanie przestępczości zorganizowanej, transgranicznej i gospodarczej – tak zwanej przestępczości kryminalnej (związanej z terrorem kryminalnym, handlem bronią itp.), czy narkotykowej. Obszar zainteresowania biura jest więc bliski właściwości Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, wobec czego obydwie te formacje powinny współdziałać ze sobą, szczególnie w zakresie wymiany informacji. Biuro może wspomagać również agencję w czasie zatrzymywania sprawców przestępstw związanych z nielegalnym obrotem dobrami podwójnego zastosowania.

Do zadań ministra właściwego do spraw **obrony narodowej** (wykonującego również konstytucyjne zadania i kompetencje Ministra Obrony Narodowej) należą sprawy: obrony państwa i Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, udziału Rzeczypospolitej Polskiej w wojskowych przedsięwzięciach organizacji międzynarodowych oraz w zakresie wywiązywania się z zobowiązań militarnych, wynikających z umów międzynarodowych. Niektóre sprawy z tego zakresu należą do zadań i kompetencji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej lub innych organów państwowych (np. Sejmu). W kontekście przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, zadania z działu obrona narodowa wykonuje wspomniany minister¹²².

Ministrowi właściwemu do spraw obrony podlegają: **Żandarmeria Wojskowa**, **Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW)** oraz **Służba Wywiadu Wojskowego (SWW)**¹²³. Formacje te wypełniają, w strukturach wojskowych i w stosunku do sił zbrojnych, analogiczne zadania jak Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencja Wywiadu w strukturach cywilnych. Również **szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego**¹²⁴, a co za tym idzie – za jego pośrednictwem, wszystkie rodzaje Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ministrowi właściwemu do spraw obrony narodowej. O roli czynnika wojskowego w zapobieganiu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia będzie mowa w kolejnym podrozdziale.

¹²² Art. 19 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

¹²³ Art. 5 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (DzU z 1996 r. nr 10 poz. 56 ze zm.).

¹²⁴ Art. 7 ww. ustawy.

Minister właściwy do spraw **gospodarki** jest odpowiedzialny m.in. za sprawy dotyczące: współpracy gospodarczej z zagranicą, energetyki, certyfikacji, własności przemysłowej, działalności gospodarczej oraz współpracy z organizacjami samorządu gospodarczego, a w szczególności, biorąc pod uwagę zadania związane z celami inicjatywy, za sprawy:

- kontroli obrotu z zagranicą towarami i technologiami w związku z porozumieniami i zobowiązaniami międzynarodowymi,
- ustalania taryf celnych, kontyngentów oraz wprowadzania zakazów przywozu i wywozu towarów i technologii¹²⁵.

Jest on więc głównym ogniwem fazy zapobiegania nielegalnemu obrotowi. Wykonuje to poprzez wydawanie zezwoleń i nadzór nad systemem kontroli obrotu – prowadzi rejestr udzielonych zezwoleń oraz osób fizycznych lub prawnych, które spełniły warunek prowadzenia wewnętrznego systemu kontroli obrotu (będzie o tym mowa w dalszej części rozdziału).

Minister właściwy do spraw **gospodarki morskiej** jest odpowiedzialny za sprawy transportu i żeglugi morskiej, obszarów morskich oraz portów i przystani morskich¹²⁶. Jest on naczelnym organem administracji morskiej, sprawującym władzę administracyjną nad obszarami morskimi poprzez dyrektorów urzędów morskich – terenowe organy administracji morskiej (administracja niezespolona)¹²⁷.

Do właściwości organów administracji morskiej należą m.in. sprawy:

- bezpieczeństwa żeglugi morskiej,
- ochrony portów morskich i żeglugi morskiej, w tym związane z wykonywaniem zadań obronnych oraz zadań o charakterze niemilitarnym, w szczególności zapobieganie aktom terroru oraz likwidacji skutków zaistniałych zdarzeń,
- ochrony środowiska morskiego przed zanieczyszczeniem wskutek korzystania z morza oraz przez zatapianie odpadów i innych substancji,
- monitorowania i informowania o ruchu statków,

¹²⁵ Art. 9 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

¹²⁶ Art. 10 ww. ustawy.

¹²⁷ Art. 38 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (tekst jedn. DzU z 2003 r. nr 153 poz. 1502 ze zm.).

– ewidencji ładunków i pasażerów oraz wykonywanie zadań w dziedzinie współpracy międzynarodowej w zakresie wymienionych powyżej spraw¹²⁸.

Z powyższego wynika, iż organy administracji morskiej odpowiedzialne są, ogólnie mówiąc, za bezpieczeństwo morskich: portów, szlaków komunikacyjnych i transportu. Mają w związku z tym prawo do kontrolowania, czy statki są uprawnione do działalności, którą wykonują, oraz czy posiadają wymagane pozwolenie, a także do kontrolowania, czy żegluga lub inna działalność jest wykonywana zgodnie z przepisami prawa polskiego i umowami międzynarodowymi. Władzę tę wykonują przede wszystkim przy pomocy inspekcji morskiej (z jednym wyjątkiem – za bezpieczeństwo żeglugi w porcie odpowiedzialny jest kapitanat portu), która współdziała w tym zakresie ze Strażą Graniczną i, w razie takiej konieczności, z Marynarką Wojenną (Straż Graniczna posiada również upoważnienie ustawowe do samodzielnego wykonywania wymienionych uprawnień)¹²⁹. Zadania z zakresu monitorowania ruchu statków i przekazywania informacji o tym ruchu do właściwych organów, służb i agencji wykonywane są przy pomocy Służby Kontroli Ruchu Statków (Służba VTS)¹³⁰.

Organy i służby resortu gospodarki morskiej stanowią istotne ogniwo kontroli transportu drogą morską, czyli są tym rodzajem transportu, którym przewożone są największe masy towarów. Mogą także stanowić wsparcie dla innych służb w czasie operacji przechwytywania na morzu, szczególnie w zakresie wskazywania pozycji i kursu statków, kontroli ich działalności oraz przekazywania informacji o ruchu w portach. Należy zaznaczyć, iż informacje na temat transportu towarów drogą morską oraz wykorzystywania portów jako punktów przeładunkowych dla kontenerów leżą w obszarze szczególnego zainteresowania *Proliferation Security Initiative*.

Za sprawy związane z przewozem osób i rzeczy środkami transportu samochodowego, kolejowego, lotniczego i żeglugi śródlądowej odpowiedzialny jest minister właściwy do spraw **transportu**. Sprawuje on nadzór nad Prezesem Urzędu Lotnictwa Cywilnego, Prezesem Urzędu Transportu Kolejowego oraz Głównym Inspektorem Transportu Drogowego. Podlega mu również Polska Agencja Żeglugi Powietrznej¹³¹.

¹²⁸ Art. 42 ww. ustawy.

¹²⁹ Art. 50 ww. ustawy.

¹³⁰ Art. 39 ww. ustawy.

¹³¹ Art. 27 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

Jego zadaniem jest skoordynowanie działalności podległych mu organów i służb, polegającej na zapewnieniu bezpieczeństwa transportu i szlaków komunikacyjnych (z wyjątkiem morskich). Służby mu podległe, a w szczególności Inspekcja Transportu Drogowego ma uprawnienia do kontrolowania dokumentów przewozowych¹³² – ich zgodności ze stanem rzeczywistym, a co za tym idzie, jest jedną ze służb wspierających w systemie zapobiegania nielegalnemu obrotowi dobrami podwójnego zastosowania. Potencjalne znaczenie w tym systemie ma również Polska Agencja Żeglugi Powietrznej, która ma zapewniać bezpieczną, ciągłą, płynną i efektywną żeglugę powietrzną w polskiej przestrzeni powietrznej przez wykonywanie funkcji instytucji zapewniających służby żeglugi powietrznej, zarządzanie przestrzenią powietrzną oraz zarządzanie przepływem ruchu lotniczego (również w przestrzeni powietrznej Unii Europejskiej)¹³³. Instytucje zapewniające służby żeglugi powietrznej mogłyby pełnić rolę wspierającą w czasie przechwytywania nielegalnych transportów dóbr podwójnego zastosowania drogą powietrzną – analogiczną do roli służby VTS na morzu. W tym celu agencja mogłaby współdziałać z wojskowymi służbami obrony powietrznej kraju¹³⁴.

Minister właściwy do spraw **sprawiedliwości**, do którego właściwości należą sprawy sądownictwa, prokuratury i wykonywania kar, jest również, z mocy ustawy, naczelnym organem prokuratury – Prokuratorem Generalnym¹³⁵. Prokuratura jest instytucją, której zadaniem jest czuwanie nad ściganiem przestępstw (w tym przestępstw nielegalnego obrotu bronią masowego rażenia, środkami jej przenoszenia oraz materiałów z nią związanych). Zadania te wykonywane są m.in. przez:

- prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych,
- podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach,

¹³² Art. 50 ustawy dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 204 poz. 2088 ze zm.).

¹³³ Art. 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2006 r. o Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej (DzU z 2006 r. nr 249 poz. 1829).

¹³⁴ Wykorzystanie tych kompetencji w przechwytywaniu nielegalnych transportów dóbr podwójnego zastosowania drogą powietrzną jest w niektórych przypadkach problematyczne. Kwestie te wyjaśnia podrozdział, dotyczący udziału sił zbrojnych w powietrznych operacjach przechwytywania.

¹³⁵ Art. 24 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437) oraz art.1 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. DzU z 2002 r. nr 21 poz. 206 ze zm.).

- sprawowanie nadzoru nad wykonaniem postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności,
- prowadzenie badań w zakresie problematyki przestępczości oraz jej zwalczania i zapobiegania,
- gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie w systemach informatycznych danych, przekazywanie tych danych i wyników analiz właściwym organom, jeżeli przewiduje to ustawa lub umowa międzynarodowa ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską,
- koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw, prowadzonej przez inne organy państwowe,
- współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa¹³⁶.

Powyższe zadania są wspólne dla wszystkich prokuratur: jej organów centralnych, terenowych i wojskowych, jednak wiodącą rolę w implementacji zasad przechwytywania Inicjatywy Krakowskiej odgrywa **Prokuratura Krajowa** (nie tylko spośród prokuratur, ale też z całego resortu sprawiedliwości). W szczególności do jej zadań, leżących w zakresie zainteresowania inicjatywy, oprócz tych wymienionych powyżej, należy:

- nadzorowanie i koordynowanie pracy podległych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie wykonywania ich ustawowych zadań,
- współpraca międzynarodowa w zakresie ścigania przestępczości,
- określanie celów i środków gromadzenia, przetwarzania i udostępniania danych z systemów informatycznych prokuratury, określanie zasad użytkowania ogólnopolskich systemów informatycznych prokuratury oraz prowadzenie analiz z wykorzystaniem danych zawartych w tych systemach,
- przygotowywanie informacji dla prezydenta RP, Sejmu, Senatu, Rady Ministrów i innych organów w zakresie działania prokuratury – zgodnie z właściwością.

¹³⁶ Art. 3 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. DzU z 2002 r. nr 21 poz. 206 ze zm.).

Prokuratura jest wiodącą instytucją w obszarze ścigania przestępstw, a jej zadaniem jest postawienie osób związanych z nielegalnym obrotem dobrami podwójnego zastosowania przed sądem i skazanie – zgodnie z przepisami kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego. Celowi temu służą materiały zebrane w trakcie śledztw i operacji przeprowadzanych przez opisywane wcześniej służby i agencje oraz przekazane prokuraturze. Prokuratura koordynuje działania służb i agencji w momencie przejęcia materiałów.

Minister właściwy do spraw środowiska sprawuje nadzór nad **Prezesem Państwowej Agencji Atomistyki**¹³⁷, który jest centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej¹³⁸. Do jego zadań należy zapewnienie bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej kraju, poprzez:

- sprawowanie nadzoru nad działalnością powodującą lub mogącą powodować narażenie ludzi i środowiska na promieniowanie jonizujące oraz przeprowadzanie kontroli w tym zakresie,

- wykonywanie zadań wynikających z zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie prowadzenia ewidencji i kontroli materiałów jądrowych, ochrony fizycznej materiałów i obiektów jądrowych, (szczególnie ważnej z punktu widzenia inicjatywy) kontroli obrotu z zagranicą towarami i technologiami jądrowymi oraz innych zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych dotyczących bezpieczeństwa jądrowego i ochrony radiologicznej.

Agencja jest więc instytucją kontrolującą obrót materiałami jądrowymi, które należą do dóbr podwójnego zastosowania.

W implementacji inicjatywy bierze udział również **Biuro Bezpieczeństwa Narodowego**, część administracji prezydenckiej, urząd wykonujący zadania w zakresie bezpieczeństwa i obronności przypisane Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej¹³⁹. Biuro przygotowuje analizy dotyczące zagadnień będących w obszarze zainteresowania inicjatywy, które kieruje do właściwych instytucji administracji rządowej, a także bierze udział w planowaniu i wykonywaniu ćwiczeń.

¹³⁷ Art. 28 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65 poz. 437).

¹³⁸ Art.109 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 42 poz. 276).

¹³⁹ Art.11 w związku z art. 4a i art.5 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 241 poz. 2416 ze zm.).

3.2.2. Przepisy dotyczące zapobiegania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia

W polskim porządku prawnym, już przed przystąpieniem Rzeczypospolitej Polskiej do *Proliferation Security Initiative*, a także przed przystąpieniem do Unii Europejskiej obowiązywały przepisy dotyczące kontroli obrotu materiałami związanymi z produkcją broni masowego rażenia, a po przystąpieniu do europejskiego obszaru celnego obowiązują dodatkowo europejskie przepisy kontrolne. Zawarte są one w:

- rozporządzeniu Rady (WE) nr 1334/2000 ustanawiającym wspólnotowy system kontroli eksportu towarów i technologii podwójnego zastosowania, obowiązującym bezpośrednio w polskim porządku prawnym od roku 2004, to jest, od przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Wspólnot i Unii Europejskiej¹⁴⁰,

- ustawie o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, służącej wykonaniu postanowień powyższego rozporządzenia¹⁴¹,

oraz przepisy wykonawcze do nich, z których najistotniejszymi są¹⁴²:

- rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie wykazu uzbrojenia, do którego załącznik jest uzupełnieniem wspólnotowej listy towarów – wymienionych w załącznikach do rozporządzenia nr 1334/2000, a którymi kontrola obrotu wykracza poza kompetencje Wspólnot i Unii Europejskiej¹⁴³,

- rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wprowadzenia zakazu i ograniczenia obrotu towarami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, wymieniające państwa lub podmioty niepaństwowe, z którymi handel podlega zakazowi bądź ograniczeniu¹⁴⁴.

¹⁴⁰ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1334/2000 z dnia 22 czerwca 2000 r. ustanawiające wspólnotowy system kontroli eksportu produktów i technologii podwójnego zastosowania (DzU UE L 159 poz. 1 z 30 czerwca 2000 r. ze zm.).

¹⁴¹ Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 229 poz. 2315).

¹⁴² Wydane na podstawie art. 6 ww. ustawy.

¹⁴³ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 sierpnia 2006 r. w sprawie wykazu uzbrojenia (DzU z 2006 r. nr 188 poz. 1390 ze zm.).

¹⁴⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2004 r. w sprawie wprowadzenia zakazu i ograniczenia obrotu towarami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa (DzU z 2004 r. nr 255 poz. 2557 ze zm.).

Wszelkie działania w ramach Inicjatywy Krakowskiej, podejmowane przez organy, służby i agencje Rzeczypospolitej Polskiej, opierają swoją legalność przede wszystkim na wyżej wymienionych aktach prawnych. Realizacja zasad przechwytywania w polskim porządku prawnym polega więc na aktualizacji, przez kompetentne organy, jeśli jest to konieczne, wyżej wymienionych aktów prawnych. Ewentualna ich aktualizacja może polegać m.in. na wpisaniu lub skreśleniu niektórych towarów z list kontrolnych lub zmianach wykazu państw i podmiotów niepaństwowych, z którymi obrót podlega ograniczeniu lub zakazowi. W końcu zmiany dotyczyć mogą sposobu kontroli formalnej (na przykład poprzez zezwolenia) lub udzielanie (albo odbieranie) nowych uprawnień organom, służbom i agencjom administracji rządowej w dziedzinie kontroli obrotu.

W preambule do rozporządzenia 1334/2000 zapisane zostały względy, którymi kierował się prawodawca ustanawiając wspólny, europejski system kontroli obrotu:

- niezbędny jest efektywny, wspólny system kontroli eksportu produktów podwójnego zastosowania, aby zapewnić wypełnianie międzynarodowych ustaleń i zobowiązań Państw Członkowskich, w szczególności odnośnie nieprolifracji, i Unii Europejskiej.

- decyzje o aktualizacji wspólnych wykazów produktów podwójnego zastosowania muszą być całkowicie zgodne ze zobowiązaniami i ustaleniami, jakie każde z Państw Członkowskich przyjęło jako członek odpowiednich międzynarodowych reżimów nieprolifacyjnych i porozumień w sprawie kontroli eksportu, lub przez ratyfikowanie stosownych traktatów międzynarodowych.

Postulaty te są o tyle istotne, iż państwa członkowskie Unii Europejskiej biorą udział w inicjatywach i reżimach ukierunkowanych na przerwanie nielegalnego obrotu dobrami podwójnego zastosowania. Można wywnioskować z nich również, iż listy kontrolne zawarte w europejskim rozporządzeniu obejmują w dużym stopniu (jeżeli nie w całości) listy kontrolne innych reżimów. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż artykuł 4 daje państwom członkowskim możliwość rozciągnięcia konieczności uzyskania zezwolenia na dobra spoza listy kontrolnej w związku z embargiem nałożonym przez OBWE lub rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ, a także możliwość utrzymania ustawodawstwa krajowego, rozszerzającego listy kontrolne. Artykuł 8 natomiast wskazuje zobowiązania państw członkowskich podjęte, na forach

międzynarodowych reżimów nieproliferacyjnych i porozumień w sprawie kontroli eksportu, jako kryterium wydawania zezwoleń na eksport dóbr podwójnego zastosowania. Cele europejskiego systemu kontroli obrotu są więc spójne z dążeniami inicjatywy i reżimów kontrolnych.

Zgodnie ze wspomnianą wyżej ustawą, obrót z zagranicą jest zabroniony z mocy prawa, jeżeli nie zostały spełnione warunki i ograniczenia określone w rozporządzeniu nr 1334/2000, w ustawie, przepisach innych ustaw oraz w umowach i innych zobowiązaniach międzynarodowych¹⁴⁵.

W ustawie umocowany jest polski system kontroli legalności obrotu, określone są w niej również szczegółowe kryteria wydawania, zmiany i cofania zezwoleń przedsiębiorcy¹⁴⁶. Obrót dobrami podwójnego zastosowania może być wykonywany wyłącznie na podstawie zezwolenia na eksport, na wykonywanie usług pośrednictwa, a także na świadczenie pomocy technicznej i w zakresie określonym w tym zezwoleniu. Wyróżnia się zezwolenia indywidualne, generalne i globalne. Import na terytorium Polski towarów podwójnego zastosowania nie wymaga uzyskania zezwolenia. Obrót uzbrojeniem¹⁴⁷ może być wykonywany wyłącznie na podstawie zezwolenia na eksport, import, tranzyt i na wykonywanie usług pośrednictwa, a także na świadczenie pomocy technicznej i w zakresie określonym w tym zezwoleniu. Ustawa wprowadza również system monitorowania importu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej niektórych dóbr wykorzystywanych w telekomunikacji lub do ochrony informacji.

Zezwolenia wydaje minister właściwy do spraw gospodarki. Aby wydać zezwolenie, może on zażądać od przedsiębiorcy spełnienia dodatkowych warunków, na przykład: złożenia przez zagranicznego końcowego użytkownika oświadczenia o zastosowaniu towaru o znaczeniu strategicznym lub przedłożenia międzynarodowego certyfikatu importowego. Również – analogicznie – gdy właściwe władze kraju zagranicznego eksportera tego wymagają, organ kontroli obrotu może wydać certyfikat importowy lub potwierdzić oświadczenie końcowego użytkownika dla przedsiębiorcy. Zezwolenia podlegają kontroli przy zgłoszeniu celnym, a obrót

¹⁴⁵ Art. 2 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 229 poz. 2315).

¹⁴⁶ Kolejne akapity opisujące ten system stworzone są w oparciu o art. 6–21 ww. ustawy.

¹⁴⁷ Czyli wyłącznie dobrami określonymi w wykazie uzbrojenia – rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia z dnia 28 sierpnia 2006 r., a nie w rozporządzeniu 1334/2000.

dobrami podwójnego zastosowania może odbywać się jedynie w wyznaczonych urzędach celnych, określonych w rozporządzeniu wydanym przez ministra właściwego do spraw finansów publicznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki. Zezwolenie potwierdza zgodę władz polskich na dokonanie transakcji.

Minister właściwy do spraw gospodarki – organ kontroli obrotu, współdziała, z mocy prawa, z organami opiniującymi: ministrem właściwym do spraw zagranicznych, Ministrem Obrony Narodowej, ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefem Agencji Wywiadu, ministrem właściwym do spraw finansów publicznych oraz Prezesem Państwowej Agencji Atomistyki. Organem monitorującym import jest Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Kontrola obrotu obejmuje przestrzeganie zgodności obrotu z zezwoleniem, w tym weryfikację transakcji po jej dokonaniu, działanie wewnętrznego systemu kontroli oraz prawidłowość prowadzenia ewidencji obrotu towarami strategicznymi.

Ustawa wymaga aby przedsiębiorca dokonujący obrotu dobrami podwójnego zastosowania stworzył wewnętrzny system kontroli i zarządzania obrotem tymi towarami. W ramach tego systemu powinny zostać określone zadania organów przedsiębiorstwa, zadania na stanowiskach pracy w zakresie kontroli i zarządzania obrotem, sposób współpracy podmiotu z administracją rządową w tym zakresie, zasady doboru pracowników, archiwizacji danych, szkolenia, kontroli wewnętrznej oraz realizacji zamówień. System podlega certyfikacji zgodności z wymaganiami międzynarodowych norm serii ISO 9000. W okresie ważności certyfikatu (3 lata) upoważnione jednostki kontrolujące przeprowadzają co najmniej 5 kontroli zgodności funkcjonowania wewnętrznego systemu kontroli i zarządzania obrotem.

Powyższy system kontroli obrotu nakłada dość konkretne i surowe wymagania na przedsiębiorców. Jest to związane z tym, iż rozprzestrzenianie broni masowego rażenia odbywa się poprzez transfer towarów i technologii pomiędzy przedsiębiorcami, i nie zawsze jest to działanie uświadomione. Ważnym aspektem przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi jest więc informowanie przedsiębiorców o przepisach prawa w tym obszarze oraz o konsekwencjach jego nieprzestrzegania, a także konsekwencjach transferu technologii do państw wspierających terroryzm.

3.2.3. Przechwytywanie – działania operacyjne

Zezwolenia, koncesjonowanie i kontrolowanie, opisane powyżej, zaliczane jest do jednego z etapów przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, nazywanego przechwytywaniem (w dokumentach dotyczących inicjatywy używa się angielskiego słowa *interdiction*).

Przechwytywanie kojarzy się jednak głównie z działaniami operacyjnymi, które kończą się zatrzymaniem i zajęciem ładunku lub osób, albo z zablokowaniem transakcji finansowej. Zadania organów, służb i agencji, które są kompetentne do przeprowadzenia działań operacyjnych, opisane zostały wcześniej. Aby wykonać te zadania, poszczególne instytucje upoważnione są do podejmowania określonych czynności. Poniżej przedstawione zostaną te, które mogą być podjęte przez służby i agencje, biorące udział w tak zwanych operacjach przechwytywania.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, w zakresie swojej właściwości, może podejmować:

- czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw oraz ścigania ich sprawców,
- czynności operacyjno-rozpoznawcze i analityczno-informacyjne w celu uzyskiwania i przetwarzania informacji istotnych dla ochrony bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego.

Funkcjonariusze agencji wykonują również czynności na polecenie sądu lub prokuratora, w zakresie, który jest określony kodeksami: postępowania karnego oraz karnym wykonawczym. Zadania te muszą się jednak mieścić w zakresie właściwości agencji i w tym zakresie przysługują im uprawnienia procesowe Policji, wynikające z przepisów kodeksu postępowania karnego¹⁴⁸.

Funkcjonariusze Agencji Wywiadu mogą realizować zadania, wykonując czynności operacyjno-rozpoznawcze i analityczno-informacyjne¹⁴⁹.

Wynika z tego, iż pierwsza z agencji ma więcej uprawnień, które pozwalają jej na prowadzenie dochodzeń i ściganie sprawców przestępstw. Została ona zrównana przez ustawodawcę z Policją, w zakresie swojej właściwości. Druga z agencji jest

¹⁴⁸ Art. 21 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (DzU z 2002 r. nr 74 poz. 676 ze zm.).

¹⁴⁹ Art. 22 ww. ustawy.

instytucją wspierającą działania tej pierwszej, głównie poprzez zbieranie i przekazywanie uzyskanych informacji.

Polskie prawo stanowi, iż kiedy informacje i materiały uzyskane w wyniku czynności podjętych przez organy, służby lub instytucje uprawnione do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych wskazują, że sprawa będąca przedmiotem tych czynności należy do zakresu działania agencji (czyli m.in. związana jest z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia), podmioty te przekazują uzyskane informacje i materiały właściwej agencji¹⁵⁰. Oznacza to, że jeżeli instytucja prowadząca dochodzenie odkryje, iż sprawa dotyczy nielegalnego rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, obowiązana jest przekazać sprawę Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego lub Agencji Wywiadu. Jednak agencje te mogą się również zwrócić do tych instytucji o wsparcie, szczególnie jeżeli nie mają wystarczających sił i środków, aby dokonać przechwycenia nielegalnego transportu samodzielnie. Wsparciem mogą służyć instytucje mające odpowiednie uprawnienia. Są to mianowicie: Straż Graniczna, Policja (przede wszystkim Centralne Biuro Śledcze) i Służba Celna.

Służba Celna wykonuje swoje zadania podejmując czynności kontrolne, prowadząc postępowanie przygotowawcze zgodnie z przepisami kodeksów: postępowania karnego i karnego skarbowego¹⁵¹.

Funkcjonariusze Straży Granicznej pełnią służbę graniczną, prowadzą działania graniczne, wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze i administracyjno-porządkowe oraz prowadzą postępowania przygotowawcze według przepisów kodeksu postępowania karnego. Wykonują także czynności na polecenie sądu i prokuratury oraz innych właściwych organów państwowych w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych przepisach¹⁵².

Policja upoważniona jest do prowadzenia czynności: operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych i administracyjno-porządkowych. Policja wykonuje również czynności na polecenie sądu, prokuratora, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych ustawach¹⁵³.

¹⁵⁰ Art. 22a ww. ustawy.

¹⁵¹ Art. 1 ustawy z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 156 poz. 1641 ze zm.).

¹⁵² Art. 9 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. DzU z 2005 r. nr 234 poz. 1997 ze zm.).

¹⁵³ Art. 14 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 43 poz. 277 ze zm.).

Wszystkie z opisanych powyżej trzech instytucji mają uprawnienia do prowadzenia postępowań przygotowawczych, czyli uprawnienia procesowe (za wyjątkiem Agencji Wywiadu). Są one zdolne do wykrycia przypadków nielegalnego obrotu oraz do ścigania sprawców i zbierania dowodów przeciwko nim.

Ustawy kompetencyjne szczegółowo określają, jak poszczególne instytucje mogą prowadzić czynności operacyjne i kontrolne. Uprawnienia służb i agencji obejmują: zatrzymywanie i przeszukiwanie osób, pomieszczeń i środków transportu, w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego, a także prowadzenia kontroli operacyjnej, czyli zakładania podsłuchu, nagrywania dźwięku i obrazu w trakcie operacji oraz kontrolowanego przemieszczania lub wytwarzania przedmiotów przestępstwa. Każda z tych czynności wymaga jednak zgody sądu lub prokuratora.

Należy również wspomnieć o specyficznych uprawnieniach instytucji, które mogą być wykorzystane przy operacjach przechwytywania:

- do zatrzymywania transportów morskich – inspekcja morska i Straż Graniczna (we współdziałaniu z Marynarką Wojenną, jeżeli jest to konieczne),
- do zatrzymywania transportów powietrznych – Polska Agencja Żeglugi Powietrznej (we współdziałaniu z Siłami Powietrznymi, jeżeli jest to konieczne),
- do uruchomienia procedury wstrzymania transakcji lub blokady środków finansowych – Generalny Inspektor Informacji Finansowej.

Jeżeli informacje i materiały uzyskane w trakcie operacji wskazują na uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa albo potwierdzają jego popełnienie, informacje i materiały przekazywane są właściwemu prokuratorowi, w celu podjęcia decyzji w zakresie ich dalszego procesowego wykorzystania. Polskie prawo za przestępstwa i wykroczenia z zakresu rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i materiałów z nią związanych przewiduje kary od grzywny do 10 lat pozbawienia wolności, w zależności od ciężaru czynu zabronionego¹⁵⁴.

Nie należy też zapominać, iż wymienione w tej części rozdziału instytucje mają prawo zawierać umowy dwu- lub wielostronne, dotyczące wymiany informacji

¹⁵⁴ Art. 33 i następane ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 229 poz. 2315), a także art. 120 i 121 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (DzU z 1997 r. nr 88 poz. 553 ze zm.).

i współdziałania (przykładowo umowy o ponadgranicznym zwalczaniu przestępczości zorganizowanej) lub współpracować ze swoimi zagranicznymi odpowiednikami z mocy ustawy. Współpraca tego typu – bezpośrednia, przez wymianę informacji, uważana jest za podstawę efektywnego działania Inicjatywy Krakowskiej. Bez przekazania odpowiedniej informacji na czas nie byłoby możliwe zatrzymywanie transportów i ujmowanie sprawców nielegalnego obrotu dobrami podwójnego zastosowania – zjawiska o międzynarodowym charakterze.

Implementacja postanowień zasad przechwytywania *Proliferation Security Initiative* oraz kolejnych, wynikających z prac na jej forum, wynika z powziętych przez Rzeczpospolitą Polską zobowiązań międzynarodowych. Jakkolwiek nie są one wiążące ani obligatoryjne, ich wypełnienie jest zgodne ze strategią bezpieczeństwa narodowego państw uczestników inicjatywy oraz stanowi o pozycji Polski na arenie międzynarodowej. Po przeanalizowaniu prawodawstwa polskiego pod kątem zwalczania rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, środków jej przenoszenia i materiałów z nią związanych, przedstawiona zostanie jedna z propozycji usprawnienia współpracy międzyresortowej. System ten może być również wykorzystany przy implementacji postanowień innych inicjatyw i reżimów kontrolnych.

Tworzenie nowej instytucji (na przykład nowego urzędu do spraw nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia) nie wydaje się działaniem koniecznym i potrzebnym. Organy, służby i inspekcje polskiej administracji rządowej mają wystarczające, własne kompetencje, aby wypełniać zobowiązania wynikające z oświadczenia o zasadach przechwytywania *PSI*. Czynności związane z monitorowaniem międzynarodowego obrotu i rozpoznawaniem nielegalnego obrotu dobrami podwójnego zastosowania, a także uzyskiwanie, przetwarzanie i analizowanie informacji o tym obrocie (działania operacyjno-rozpoznawcze) należą do „zwykłych” zadań służb specjalnych, takich jak Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencja Wywiadu. Zadania związane z politycznym udziałem Polski w inicjatywie koordynowane są przez ministra właściwego do spraw zagranicznych. Wydawanie zezwoleń na obrót materiałami podwójnego zastosowania koordynowane jest przez ministra właściwego do spraw gospodarki, przy współudziale szeregu organów opiniujących. Kontrolowanie dóbr przemieszczających się przez granicę państwową lub celną, kontrolowanie wydanych zezwoleń i dokumentów przewozowych oraz zgodności działalności przedsiębiorców z tymi

zezwoleń i dokumentami należy do służb administracji rządowej, takich jak na przykład Służba Celna, czy Straż Graniczna.

Problemami do rozstrzygnięcia pozostają: zakres i sposób koordynacji, system i sposób działania na wypadek zdarzeń wymagających decyzji na wysokim szczeblu lub w kilku resortach.

Koordynacja działań podejmowanych w ramach implementacji i funkcjonowania inicjatywy w Rzeczypospolitej Polskiej powinna występować w tych obszarach, w których wymagane jest współdziałanie wielu instytucji. Obszary, które powinny być koordynowane, to m.in.:

- współpraca na forum międzynarodowym inicjatywy w przypadku przygotowywania zarówno oficjalnych oświadczeń, jak i kontaktów roboczych – obszar należący do właściwości resortu spraw zagranicznych, który jednak wymaga wsparcia specjalistyczną wiedzą ekspertów z innych resortów (z zakresu kontroli eksportu, działań wywiadowczych, działań organów celnych, służb bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz innych),

- analiza funkcjonowania polskiego systemu przechwytywania pod kątem jego zgodności z założeniami inicjatywy, obecnymi oraz tymi, które pojawiać się będą w przyszłości – czyli obszar polskiego prawodawstwa, który był opisywany wcześniej, jego analiza i ewentualne zmiany, a także procedury działania,

- działania propagujące cele inicjatywy: polityczne i informacyjne, w tym ćwiczenia krajowe i międzynarodowe, seminaria regionalne oraz forum dla przedsiębiorców – gdzie wymagane jest współdziałanie międzyresortowe, podobnego typu, jak w przypadku współpracy na forum międzynarodowym inicjatywy, a w przypadku przedsiębiorców – współdziałanie właściwych resortów (gospodarki – przedsiębiorstwa eksportujące, transportu – przewoźnicy, gospodarki morskiej – porty i terminale przeładunkowe),

- szkoleń dla administracji publicznej, obejmujących m.in. zapoznanie z problemem nielegalnego obrotu dobrami podwójnego zastosowania, tendencji i nowych wyzwań oraz rozpoznawanie tych dóbr – szczególnie dla służb, które na co dzień mogą się zetknąć z nielegalnym ich transportem.

Koordinacją tych obszarów mógłby zająć się zespół opiniująco-doradczy, składający się z ekspertów zajmujących się tematyką nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, którego zadaniem byłoby przedstawianie rekomendacji i opinii dla rady ministrów w tym zakresie oraz zapewnienie roboczej koordynacji działań resortów. Zespół nie powinien mieć uprawnień wykonawczych w celu uniknięcia nakładania się jego kompetencji na kompetencje organów, z których pochodzą eksperci i tym samym, tworzenia kilku ośrodków decyzyjnych. Zespół powinien działać w oparciu o kontakty robocze oraz na posiedzeniach zwoływanych na wniosek ekspertów.

Koordinacja, w kształcie opisanym powyżej, nie powinna jednak obejmować działań operacyjnych (przykładowo współdziałania w czasie operacji przechwytywania nielegalnego transportu). Przynajmniej nie powinna to być koordynacja na szczeblu centralnym, dopóki nie jest wymagana decyzja na tym szczeblu. Działania operacyjne powinny być koordynowane na miejscu zdarzenia przez właściwą służbę (w większości przypadków będzie to Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego) w oparciu o kompetencje ustawowe, a informacje potrzebne do sprawnego przeprowadzenia operacji, przekazywane na możliwie najniższym szczeblu (przez najmniejszą liczbę pośredników). Powodem jest konieczność zachowania niejawności (bezpieczeństwa wymiany informacji) oraz szybkości działania – zachowania niezbędnych proporcji między nimi. Ustanowienie centralnego organu koordynującego do spraw działań operacyjnych mogłoby wydłużyć drogę przepływu informacji i powodować w pewnym stopniu paraliż decyzyjny, a przede wszystkim mogłoby dublować kompetencje innych instytucji.

W przypadku działań operacyjnych ważniejsze wydaje się określenie rodzajów możliwych zdarzeń, reakcji na nie i zapisanie ich w procedurach oraz zapoznanie z nimi odpowiedzialnych za ten obszar pracowników. Procedury te opracowane zostałyby przez ekspertów z poszczególnych instytucji, zajmujących się działaniami operacyjnymi, a funkcjonowanie procedur na styku działania mogłoby zostać wypracowane na forum wcześniej wspomnianego zespołu międzyresortowego.

Może jednak wystąpić, w trakcie operacji przechwytywania, konieczność podjęcia decyzji na wyższym szczeblu lub w kilku resortach, która miałaby skutki polityczne lub dyplomatyczne. Nie wydaje się jednak, aby takie przypadki zdarzały się często, wobec czego mechanizm włączania decydentów wysokiego szczebla do

operacji przechwytywania można oprzeć na innym systemie – systemie zarządzania kryzysowego. System zarządzania kryzysowego przewiduje możliwość uruchamiania coraz wyższych poziomów koordynacji w razie eskalacji zdarzenia, obejmuje reakcje na nieprzewidziane zdarzenia w obszarze szeroko pojętego bezpieczeństwa narodowego i, w założeniu, tworzy całodobową i całotygodniową służbę operacyjną w newralgicznych organach i służbach.

Podsumowując, mechanizm przechwytywania powinien opierać się na określonych, właściwych poszczególnym organom, służbom i agencjom kompetencjach, pisemnych procedurach działania na wypadek wystąpienia zdarzeń z zakresu zainteresowania inicjatywy i uruchamianiu systemu zarządzania kryzysowego w przypadku eskalacji zdarzenia oraz na ciele opiniująco-doradczym, zapewniającym analizę i koordynację działania mechanizmu. Wyróżnić należy poziom operacyjny – wykonywanie kompetencji i procedur oraz poziom polityczno-koordynujący – zapewniający wsparcie dla systemu. Należy przy tym pamiętać o wiodącej roli politycznej resortu spraw zagranicznych oraz operacyjnej służb specjalnych.

3.3. Implementacja PSI – rola czynnika wojskowego

Przystępując do rozważania roli sił zbrojnych w procesie przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia w kontekście *Inicjatywy Krakowskiej* należy zwrócić uwagę na międzynarodowy, międzyagencyjny i wieloaspektowy charakter działań podejmowanych w ramach procesu przeciwdziałania proliferacji BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania.

Poza obszarem działań o charakterze polityczno-dyplomatycznym, będącym całkowicie poza sferą działań sił zbrojnych, na szczególne wyróżnienie zasługują **działania zwalczania** proliferacji BMR w postaci **operacji przechwytywania BMR**, które jawią się jako główne i przykuwające największą uwagę ekspertów narzędzie tworzonego systemu przeciwdziałania proliferacji BMR.

Ze względu na środowisko, w jakim będą prowadzone operacje można je podzielić na:

- morskie operacje przechwytywania (*maritime interdiction operations – MIO*),
- powietrzne operacje przechwytywania (*air interception operations* lub *air interdiction operations – AIO*),

- lądowe operacje przechwytywania (*land interdiction operations – LIO*).

Analiza dostępnych informacji na temat przeprowadzonych operacji przechwytywania prowadzi do wniosku, że są one prowadzone bardzo rzadko a nawet, jeżeli zostają przeprowadzone to względy natury politycznej, czy też wywiadowczej powodują, iż informacje na ich temat nie są udostępniane lub są udostępniane wybiórczo i dotyczą tylko nielicznych operacji, które zakończyły się sukcesem.

Niezwykle istotne znaczenie dla budowy zdolności w zakresie przeciwdziałania proliferacji BMR ma obszar **działań szkoleniowych** w postaci **ćwiczeń z wydzielonymi siłami, ćwiczeń sztabowych, gier strategicznych i decyzyjnych**. Ćwiczenia i gry stanowią najważniejszą część współpracy międzynarodowej i krajowej podejmowanej w ramach *Inicjatywy Krakowskiej* i umożliwiają sprawdzenie w praktyce procesu decyzyjnego, procedur przechwytywania oraz zdolności w postaci sił, środków i elementów kierowania i dowodzenia nimi zanim zostaną użyte w rzeczywistej operacji przechwytywania BMR. Międzynarodowy i inter-agencyjny charakter ćwiczeń wymusza między innymi rozwiązywanie problemów dotyczących wymiany informacji wywiadowczych i rozpoznawczych pomiędzy partnerami, weryfikacji podstaw prawnych podejmowanych działań oraz wzajemnej interoperacyjności uczestników ćwiczenia.

Do działań szkoleniowych można także zaliczyć spotkania grup ekspertów operacyjnych (*Operational Expert Group Meetings – OEG*) w części dotyczącej wymiany doświadczeń z przeprowadzonych operacji oraz ćwiczeń i gier.

Innym obszarem o rosnącym znaczeniu dla procesu przeciwdziałania proliferacji BMR są **działania promocyjne** w postaci **seminariów, warsztatów i konferencji**. Przedsięwzięcia te są nakierowane na promocję celów i zadań *Inicjatywy Krakowskiej* w krajach, które dotychczas nie przystąpiły do *Inicjatywy...*, a zwłaszcza wśród przedstawicieli przemysłu. Przybliżają uczestnikom specyfikę przeciwdziałania proliferacji BMR w obszarach takich jak np. lotniczy transport ładunków, morski transport kontenerowy oraz służą zacieśnianiu współpracy pomiędzy instytucjami państwowymi a przemysłem i przewoźnikami.

Rola sił zbrojnych w zwalczaniu proliferacji BMR – operacje przechwytywania

Zgodnie z zapisami Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP – Siły Zbrojne RP – „Służą zapewnieniu bezpieczeństwa Polski i niosą pomoc sojuszniczą zgodnie

z art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, ich celem jest także ochrona polskich interesów oraz budowa pozycji Polski w NATO i UE. (...) Udział w obronie narodowej polega na odpowiednim przygotowaniu i wykorzystaniu sił oraz środków będących w dyspozycji Sił Zbrojnych w celu przeciwdziałania **wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla bezpieczeństwa państwa** oraz ochrony interesów Polski”¹⁵⁵.

Podstawową misją Sił Zbrojnych RP w czasie pokoju jest utrzymanie sił i zdolności potrzebnych do realizacji zadań w zakresie ochrony i zapewnienia bezpieczeństwa Polski oraz **udzielanie władzom cywilnym niezbędnej pomocy wojskowej**, głównie w wypadku zagrożeń niemilitarnych (klęsk żywiołowych, awarii technicznych, katastrof itp.)¹⁵⁶.

Zapisy powyższe nie precyzują ani też nie wykluczają udziału poszczególnych sił i środków będących w dyspozycji Ministra Obrony Narodowej w operacjach przechwytywania podejrzanych lub wskazanych przez służby wywiadowcze transportów BMR w przypadku akcji prowadzonych w ramach *Inicjatywy Krakowskiej*, mających na celu przeciwdziałanie proliferacji BMR. Należy wszakże zaznaczyć, iż Siły Zbrojne RP nie mogą podejmować tego typu akcji z własnej inicjatywy i każdorazowo – z braku uregulowań szczegółowych – muszą mieć podstawę prawną.

Taką podstawę prawną do podejmowania działań poza granicami państwa stanowi ustawa o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa z dnia 17 grudnia 1998 r., która przewiduje użycie Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa w celu udziału w:

- konflikcie zbrojnym lub dla wzmocnienia sił państwa lub państw sojuszniczych,
- misji pokojowej,
- akcji zapobieżenia aktom terroryzmu lub ich skutkom.

Natomiast w odniesieniu do działań na terenie państwa można posiłkować się pośrednimi zapisami zawartymi w szeregu ustaw i przepisów wykonawczych¹⁵⁷. I tak na przykład wsparcie działań Straży Granicznej przez Marynarkę Wojenną RP może

¹⁵⁵ *Strategia bezpieczeństwa RP*, Rozdział III (Zadania służb państwowych), punkt 2 (Siły zbrojne) – dostępna na stronie internetowej http://www.wp.mil.pl/strona.php?idstrona=36&idn=1_4_2.

¹⁵⁶ Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia w zakresie udziału Sił Zbrojnych w sytuacjach kryzysowych przedstawia załącznik 2.

¹⁵⁷ Pełny wykaz podstaw prawnych i dokumentów odniesienia do użycia sił zbrojnych w sytuacjach kryzysowych zawierają załączniki 2, 3 i 4. Odpowiednio SZ RP - załącznik 2, MW RP - załącznik 3, SP - załącznik 4.

być realizowane na zasadzie współdziałania w zakresie ochrony granicy państwowej na morzu w oparciu o zapisy Art. 19 Ustawy o Straży Granicznej. Współdziałanie to polega na utrzymywaniu stałej łączności i przekazywaniu przez jednostki współdziałające informacji dotyczących:

- ujawnionych przestępstw skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej,
- wykrycia jednostek pływających zagrażających pokojowi, porządkowi publicznemu lub bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej,
- wykrycia obcych okrętów wojennych i samolotów wojskowych na polskich obszarach morskich,
- wykrycia w zasięgu obserwacji technicznej i wzrokowej nierozpoznanych obiektów nawodnych oraz statków powietrznych.

Jednakże najbardziej odpowiadającym wymaganiom prawnym i organizacyjnym, jakie stawia problematyka przeciwdziałania proliferacji BMR są rozwiązania przyjęte dla Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej, a opierające się o szereg aktów prawnych i dokumentów odniesienia¹⁵⁸. System Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej stanowi integralną część zarządzania kryzysowego państwa i składa się z:

- Kierownictwa Ministerstwa Obrony Narodowej;
- Sztabu Kryzysowego Ministra Obrony Narodowej;
- Grup Reagowania Kryzysowego: Dowództwa Operacyjnego, Dowództwa Wojsk Lądowych, Dowództwa Sił Powietrznych, Dowództwa Marynarki Wojennej, Dowództwa Sił Specjalnych, Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych, Inspektoratu Wojskowej Służby Zdrowia, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej;
- Grup Operacyjnych: Dowództw Okręgów Wojskowych, Dowództwa Garnizonu Warszawa, Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej, dowództw korpusów

¹⁵⁸Np.: „Decyzja Nr Z-1/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 15 lutego 2007 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej” oraz „Rozkaz Nr Z-412/DOW/DSO SZ RP Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 27 kwietnia 2007 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej”.

i związków taktycznych, baz lotniczych, oddziałów Żandarmerii Wojskowej i Wojewódzkich Sztabów Wojskowych;

– Zespołów Operacyjnych jednostek wojskowych (organizowanych zgodnie z decyzjami dowódców rodzajów Sił Zbrojnych).

Oprócz elementów wchodzących w skład Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej, Siły Zbrojne wydzielają także siły i środki przeznaczone do przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym bądź usuwania ich skutków.

W oparciu o wcześniej wspomniane podstawy prawne w Sztabie Generalnym WP został opracowany „Plan użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych”, który określa rolę, miejsce, zadania z zakresu reagowania kryzysowego oraz siły i środki przewidziane do użycia a także zasady ich użycia w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych w celu wsparcia organów administracji publicznej w realizacji zadań z zakresu reagowania kryzysowego oraz udzielania niezbędnej pomocy wojskowej władzom cywilnym i społeczeństwu.

Choć plan ten w załącznikach wykonawczych określających zakres udziału sił zbrojnych nie odnosi się bezpośrednio do przeciwdziałania proliferacji BMR to jednak w „Rejestrze Zagrożeń”, będącym pierwszym z załączników do tegoż planu, wymienia proliferację BMR i przemyt materiałów niebezpiecznych (w tym radioaktywnych) jako jedno z wielu zagrożeń, które może doprowadzić do powstania sytuacji kryzysowych mających wpływ na bezpieczeństwo i funkcjonowanie państwa, w których żołnierze mogą nieść pomoc oraz uczestniczyć w likwidacji skutków powstałych w związku z zaistniałą sytuacją kryzysową.

Argumentem przemawiającym za wykorzystaniem zapisów tegoż planu w przypadku rozważania udziału sił zbrojnych w przeciwdziałaniu proliferacji BMR jest zestaw sił przewidzianych do realizacji niektórych z zadań z zakresu reagowania kryzysowego. W pierwszej kolejności należy wymienić siły i środki przewidziane do wsparcia działań rozpoznania i likwidacji skażeń spowodowanych awarią chemiczną, wypadkiem radiacyjnym lub aktem terroru, działań przeciwepidemicznych, działań antyterrorystycznych czy oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Siły te posiadają specjalistyczny sprzęt i zdolności, które mogą być wykorzystane z powodzeniem we wsparciu działań prowadzonych przez główne

organa powołane do przeciwdziałania proliferacji BMR a w szczególności do działań Policji. Część z tych sił jest wymieniona jako siły przeznaczone do specjalistycznego wsparcia działań Policji oraz do wsparcia działań antyterrorystycznych pododdziałów Policji. „Plan użycia...” przewiduje wydzielanie sił w przypadku, gdy użycie sił i środków układu pozamilitarnego jest niemożliwe lub niewystarczające oraz gdy nie posiadają one specjalistycznego sprzętu będącego tylko na wyposażeniu wojska. Poza siłami ujętymi w „Planie użycia...”, które są wydzielane w pierwszej kolejności możliwe jest wykorzystanie innych sił i środków nie ujętych w „Planie użycia...”, adekwatnych do skali sytuacji kryzysowej oraz potrzeb operacyjnych.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia z przeprowadzonych rzeczywistych operacji przechwytywania na morzu oraz realizowanych ćwiczeń, w przypadku morskiej, jak i powietrznej operacji przechwytywania BMR można wyróżnić następujące fazy¹⁵⁹:

1. Analizy i wymiany informacji wywiadowczych;
2. Oceny sytuacji i wypracowania propozycji dalszego działania;
3. Podjęcia decyzji politycznej i wydania poleceń dla służb uczestniczących;
4. Ustanowienia struktury dowodzenia;
5. Wydzielenia sił;
6. Poszukiwania, identyfikacji i śledzenia;
7. Przechwycenia, a w przypadku operacji morskich wizyty, boardingu, przeszukania i ewentualnego zajęcia;
8. Przekazania dowodów, materiałów, urządzeń oraz zatrzymanych osób do innych służb lub instytucji będących właściwymi organami prawnymi.

Każda z tych faz posiada swoją specyfikę i w każdej z nich możemy przypisać różną rolę dla czynnika wojskowego w ogóle oraz dla poszczególnych służb i rodzajów sił zbrojnych. W przypadku pierwszych czterech faz można mówić o wręcz takim samym udziale czynnika wojskowego tak w morskiej jak i powietrznej operacji przechwytywania. Znaczne różnice pojawią się i zostaną szczegółowo opisane dla każdej z tych operacji w kolejnych fazach i będą dotyczyły rodzaju wydzielanych sił,

¹⁵⁹ Proliferation Security Initiative –OEG Lessons from PSI Exercises and Operations.

sił i środków poszukiwania, identyfikacji i śledzenia, sposobu samego przechwycenia oraz przekazania do innych służb będących właściwymi organami prawnymi dla danego przypadku.

W odniesieniu do **informacji wywiadowczych** należy zaznaczyć, że bez dokładnych informacji wywiadowczych na przykład wręcz wskazujących nie tylko prawdopodobną lokalizację lub trasę samego statku użytego do transportu BMR lub komponentów do jej produkcji, ale także lokalizację tegoż ładunku na samym statku, poszukiwanie statku lub przechwycenie i przeszukanie statku w morzu dają nikłe szanse powodzenia. Przeprowadzenie operacji przechwycenia na morzu w przypadku nie potwierdzenia się podejrzeń, dodatkowo może skutkować trudnymi do przewidzenia konsekwencjami natury politycznej i finansowej, związanej z odpowiedzialnością państwa podejmującego działanie. Podobna sytuacja występuje w przypadku proliferacji z wykorzystaniem kołowego lub kolejowego transportu lądowego oraz transportu lotniczego. W przypadku transportu lotniczego dodatkowego znaczenia nabiera czynnik czasu, w jakim informacja zostanie przekazana i przetworzona na decyzję do działania oraz czas reakcji zaangażowanych służb i instytucji.

Służbami wojskowymi, które mogą pozyskiwać informacje i przekazywać je właściwej wiodącej służbie wywiadowczej¹⁶⁰ są Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego. W odniesieniu do działalności SKW i SWW prowadzonej w kraju będą to w szczególności informacje dotyczące obywateli państw wysokiego ryzyka i osób utrzymujących kontakty z organizacjami zainteresowanymi pozyskaniem BMR i materiałów do ich produkcji, czy też ich przenoszenia a także osób powiązanych z firmami uczestniczącymi w handlu sprzętem i materiałami o zastosowaniach wojskowych mogącymi posłużyć do konstrukcji BMR, w tym dóbr podwójnego zastosowania. Zakres i dostępność informacji w czasie, w którym może być ona przydatna i wykorzystana na potrzeby operacji będą bardzo mocno uzależnione od bieżącej współpracy i efektywności procedur wymiany tego typu informacji pomiędzy służbami. Rolę służb wojskowych można określić jako wspierającą, a zakres ich wykorzystania jako bardzo ograniczony i sporadyczny. Jednocześnie należy podkreślić duże oczekiwania w stosunku do SKW ze strony dowódców wojskowych w odniesieniu do informacji wywiadowczych dotyczących zagrożeń i ryzyka dla sił własnych podczas

¹⁶⁰ W świetle opracowywanych przez MSWiA dokumentów, w ramach krajowego mechanizmu przechwytywania, wiodącą służbą wywiadowczą jest Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

udziału w operacjach przechwytywania, ale w tym przypadku ABW wydaje się być bardziej prawdopodobnym dostarczycielem tych informacji.

W fazie **oceny sytuacji i wypracowania propozycji dalszego działania** oraz w fazie **podejmowania decyzji politycznej i wydawania poleceń dla służb uczestniczących** rolę, jaką można przypisać czynnikowi wojskowemu, w tym przypadku ministrowi obrony narodowej lub jego przedstawicielom czy też powołanym ekspertom z RSZ i wojskowych instytutów naukowo-badawczych, należy ogólnie określić jako doradczą i wspierającą działania innych podmiotów takich jak np. minister spraw zagranicznych, szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego czy też minister spraw wewnętrznych i administracji. Doradztwo to będzie obejmowało głównie informacje dotyczące dostępnych sił i środków, możliwych opcji i zadań w zakresie przechwycenia, poszukiwania, identyfikacji i śledzenia podejrzanych obiektów z udziałem sił zbrojnych oraz wsparcia, jakie mogą one zapewnić w ramach zarządzania kryzysowego w odniesieniu do rozpoznania i identyfikacji materiałów oraz zdarzeń typu ROTA¹⁶¹.

W fazie **oceny sytuacji** możliwe jest również wykorzystanie ekspertów wojskowych, głównie z wojskowych ośrodków naukowo-badawczych i laboratoriów wojskowych, do identyfikacji BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania a także do oceny zagrożenia, jakie może spowodować ewentualne pozyskanie tego typu środków i materiałów przez osoby dążące do ich pozyskania. Wojskowymi ośrodkami naukowo-badawczymi posiadającymi największy potencjał w tym obszarze w postaci wykwalifikowanej kadry naukowo-badawczej oraz technicznej a także wyposażenia laboratoryjnego są: Wojskowa Akademia Techniczna, Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia, Wojskowy Instytut Higieny i Epidemiologii, Wojskowy Instytut Chemii i Radiometrii, Zakład Medycyny Morskiej i Tropikalnej Wojskowego Instytutu Medycznego, Instytut Techniczny Wojsk Lotniczych.

Należy jednocześnie podkreślić, że jedynie w przypadku operacji przechwytywania przeprowadzanej poza granicami kraju z udziałem sił zbrojnych celowe jest, aby minister obrony narodowej i jego resort sprawował rolę wiodącą. Taka sytuacja może

¹⁶¹ *Releases Other Than Attack* - obejmuje uwolnienie toksycznych substancji promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych w sposób inny niż użycie broni masowego rażenia. *Obrona przed Bronią Masowego Rażenia w Operacjach Połączonych*, DD/3.18 GZW SG WP, 2004.

mieć szczególnie miejsce w przypadku uczestniczenia w sojuszniczej lub koalicyjnej operacji morskiej, której jednym z celów byłoby zwalczanie proliferacji BMR.

Rozpatrując zagadnienie **struktury dowodzenia** należy rozważyć je, w co najmniej dwóch aspektach: instytucjonalnym i infrastruktury dowodzenia i łączności. W aspekcie instytucjonalnym siłom zbrojnym zostaje przypisana rola wykonawcza w odniesieniu do ustanowionej struktury nadrzędnej obejmującej elementy kierowania na szczeblu strategicznym czy też inaczej określając krajowym i elementy dowodzenia operacją przechwytywania na szczeblu operacyjnym. Z uwagi na charakter działań jak i na istotę samego zjawiska proliferacji, tak kierowanie jak i dowodzenie operacją na wyżej wspomnianych szczeblach, mają charakter międzyresortowy z jedną ze wskazanych instytucji lub służb jako wiodącą. Trudno wyobrazić sobie sytuację, w której taka rola zostałaby przypisana siłom zbrojnym w przypadku prowadzenia operacji na terenie kraju. W aspekcie infrastruktury dowodzenia i łączności siły zbrojne mogą odgrywać kluczową rolę poprzez udostępnienie swoich centrów dowodzenia z podległymi elementami (Centrum Operacji Powietrznych lub Centrum Operacji Morskich) na potrzeby kierowania operacją lub lokalizację ośrodków decyzyjnych bezpośrednio przy takim centrum. Taka konieczność zachodzi w przypadku powietrznych operacji przechwytywania, których cechą charakterystyczną jest bardzo wysoka dynamika działań i szybko zmieniająca się sytuacja, co prowadzi praktycznie do podejmowania decyzji w dużym deficycie czasu i skutkuje brakiem tegoż czasu na długotrwałe nawiązywanie łączności i konsultacje z innymi współdziałającymi elementami dowodzenia. W tej sytuacji wymagana jest dostępność odpowiednio rozbudowanego, efektywnego i zautomatyzowanego systemu dowodzenia i łączności, który zapewnić mogą właśnie centra operacyjne sił zbrojnych.

Rozważając natomiast dowodzenie i kierowanie siłami należy stwierdzić, że wydzielane pododdziały Sił Zbrojnych pozostaną zawsze pod dowództwem wojskowym i są dowodzone na zasadach określonych w regulaminach wojskowych oraz według procedur obowiązujących w SZ RP. Natomiast koordynowanie udziału wydzielonych sił jest realizowane przez służbę lub instytucję wskazaną jako wiodącą. W tym przypadku służba wiodąca określa zadania dla wydzielonych sił oraz sposób współdziałania z innymi podmiotami. Zadania i sposób współdziałania mogą być

przekazywane bezpośrednio dowódcom wydzielonych pododdziałów lub za pośrednictwem właściwych wojskowych organów dowodzenia.

W dalszych fazach operacje przechwytywania różnią się w znacznej mierze pomiędzy sobą a zatem i rolę sił zbrojnych w nich należy rozpatrywać osobno, choć można ją ogólnie określić jako wykonawczą.

Udział sił zbrojnych w morskich operacjach przechwytywania BMR

Doktryna Narodowa – Operacje Połączone odwołując się do morskich operacji przechwytyjących podaje je jako jeden z przykładów działania na morzu w ramach operacji wprowadzenia sankcji, embarga prowadzonych w związku z wystąpieniem kryzysów o charakterze pozamilitarnym¹⁶². Jednakże nawet autorzy tegoż dokumentu doktrynalnego dostrzegając szybko zachodzące zmiany w stopniu i charakterze zaangażowania sił zbrojnych w różnego typu operacje dopuszczają konieczność uzupełnienia o inne formy, które w chwili obecnej są trudne do przewidzenia.

Udział sił MW w ramach sił sojuszniczych NATO w tego rodzaju operacjach ma głównie charakter wspomagający. Czas zaangażowania sił NATO w operacji może wynosić 6 miesięcy i dłużej – w operacjach kryzysowych spoza Art. 5 (*Non Article 5 Crisis Response Operations - NA5CRO*) oraz rok i dłużej – w operacjach obrony kolektywnej prowadzonych w ramach Art. 5 (np. operacja *Enduring Freedom* i *Active Endeavour*)¹⁶³.

Obecnie forum Dowódców Europejskich Marynarek Wojennych (CHENS¹⁶⁴) prowadzi prace nad opracowaniem strategii europejskiego bezpieczeństwa morskigo¹⁶⁵, która wpisywałaby się w ramy, jakie zostały nakreślone w Zielonej Księdze Komisji Europejskiej dotyczącej Polityki Morskiej Unii Europejskiej¹⁶⁶. W ramach tej strategii kluczową rolę odgrywają morskie operacje bezpieczeństwa (MSO)¹⁶⁷, które nakierowane są nie tylko na zwalczanie terroryzmu, ale także na przeciwdziałanie innym nielegalnym aktom, które stanowią zagrożenie bezpieczeństwa w środowisku morskim takim właśnie jak proliferacja broni masowego rażenia a także piractwo, przemyt narkotyków i ludzi, nielegalna emigracja, celowe zanieczyszczenia, nielegalne połowy czy przerwanie zaopatrzenia w surowce energetyczne.

¹⁶² *Doktryna Narodowa – Operacje Połączone OP/01*, Warszawa 2002, Sztab Generalny WP.

¹⁶³ Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia w zakresie udziału sił Marynarki Wojennej RP w sytuacjach kryzysowych przedstawia załącznik 3.

¹⁶⁴ *Chiefs of European Navies*.

¹⁶⁵ W oparciu o *CHENS comments on the EU Maritime Policy Green Paper*, projekt wersja z 23 kwietnia 2007 r.

¹⁶⁶ *EU Maritime Policy Green Paper*.

¹⁶⁷ *Maritime Security Operations*.

W celu uściślenia należy zaznaczyć, że morskie operacje przechwytywania BMR dotyczą środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania na morzu, w portach oraz na terenie obiektów bezpośrednio przyległych i powiązanych z infrastrukturą portową takich jak: terminale kontenerowe, terminale pasażerskie oraz inne np. w postaci składów celnych niekiedy oddalonych od obiektów portowych. W tym przypadku pod pojęciem morza należy uznać tak morze terytorialne, morskie wody wewnętrzne jak i morze pełne¹⁶⁸.

Głównymi organami państwowymi, które mogą wykonywać zadania w ramach morskich operacji przechwytywania są: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczna, Służba Celna oraz Policja. Organy te wykonują swoje uprawnienia na terytorium RP, które obejmuje terytorium lądowe (w tym obiekty portowe, składy celne), morskie wody wewnętrzne (w tym zatoki i porty), wody terytorialne oraz przestrzeń powietrzną nad nimi. W przypadku transportu drogą morską, istnieje możliwość, zgodnie z postanowieniami Konwencji Prawa Morza ONZ, aby organy te mogły również dokonywać czynności poza granicami morza terytorialnego, w ramach tzw. *gorącego pościgu/po gorących śladach*, w sytuacjach, kiedy dany statek morski opuścił wody terytorialne RP, a istnieje podejrzenie o naruszeniu prawa. Zgodnie z ustawą o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu, ABW może wykonywać swoje zadania również poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. AW, jako służba wspierająca działania ABW, generalnie prowadzi działania poza granicami państwa, natomiast może także wykonywać swoje uprawnienia na terytorium Polski, jeżeli takie działania pozostają w związku z jej działalnością poza granicami państwa.

Z uwagi na przeznaczenie oraz dyslokację sił i środków we wsparciu działań organów państwowych w ramach morskich operacji przechwytywania BMR będą głównie uczestniczyły siły i środki Marynarki Wojennej RP, choć należy zaznaczyć, że także poza MW RP występują kluczowe w pewnych obszarach siły i środki będące w podległości Ministra Obrony Narodowej, które mogą także wesprzeć te działania, ale będzie to dotyczyło głównie operacji przechwytywania w portach morskich. Siły te oraz zakres ich użycia zostaną szczegółowo opisane w dalszej części dotyczącej udziału SZ RP w lądowych operacjach przechwytywania.

¹⁶⁸ Na podstawie Konferencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza (UNCLOS - *United Nations Convention on the Law of the Sea*) sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (DzU z 2002 r. nr 59 poz. 543).

Biorąc pod uwagę rodzaj prowadzonych działań i obszar działania, możemy dokonać podziału działań prowadzonych przez MW RP na następujące trzy sfery:

- działalność operacyjna sił MW RP prowadzona w strefie obrony i obszarze operacyjnego zainteresowania MW RP¹⁶⁹ w ramach narodowego i sojuszniczego systemu bezpieczeństwa;
- działania reagowania kryzysowego wydzielonych sił MW RP prowadzone w kraju i na polskich obszarach morskich w ramach wsparcia instytucji cywilnych (administracji rządowej, samorządowej) oraz innych służb (np. Policja) w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych;
- działania reagowania kryzysowego wydzielonych sił MW RP mające na celu wykrywanie, powstrzymywanie i zwalczanie zagrożeń bezpieczeństwa, szczególnie terrorystycznych, prowadzone w dowolnym obszarze geograficznym.

Działalność operacyjna sił MW RP prowadzona w strefie obrony i obszarze operacyjnego zainteresowania MW RP jest podstawową sferą aktywności MW RP i jednocześnie ma bezpośredni wpływ na utrzymanie bezpieczeństwa morskiego państwa. W ramach działalności operacyjnej MW RP realizuje szereg bardzo istotnych zadań, które bezpośrednio lub pośrednio mogą mieć związek z przeciwdziałaniem proliferacji BMR i materiałów niebezpiecznych, a są to:

- wsparcie Straży Granicznej w ochronie morskiej granicy państwowej i polskiej strefy ekonomicznej,
- rozpoznanie i obserwację mające na celu zapewnienie wczesnego wykrycia symptomów zagrożenia bezpieczeństwa państwa od strony morza,
- zapewnienie bezpieczeństwa żeglugi na polskich obszarach morskich, a w tym: eskortowanie statków o dużym ryzyku zagrożenia, NCAGS,
- przeciwdziałanie zorganizowanej przestępczości w zakresie: penetracji ochraniających obiektów, zaborowi broni, środków bojowych i materiałów wybuchowych,

¹⁶⁹ Obszar Operacyjnego Zainteresowania MW RP (OOZ MW RP) obejmuje akweny i przestrzeń powietrzną Morza Bałtyckiego, strefy Cieśnin Bałtyckich oraz wschodnią i północną część Morza Północnego *Regulamin działań MW RP*, Gdynia 2003.

– demonstrowanie obecności morskiej w strefie zainteresowania państwa (32,8 tys. km² Wyłącznej Strefy Ekonomicznej i ponad 140 tys. km² obszaru zainteresowania Państwa),

– udział w ratowaniu życia w polskiej strefie ratownictwa SAR (*Search and Rescue*): utrzymywanie śmigłowców i okrętów w dyżurach w gotowości do działania na wezwanie.

Powyższe zadania siły MW RP mogą realizować poprzez prowadzenie:

– patrolowania przez okręty nawodne i podwodne oraz lotnictwo marynarki wojennej w określonych rejonach lub po wyznaczonych trasach w Obszarze Operacyjnego Zainteresowania (OOZ), którego celem jest rozpoznanie sytuacji oraz wykrycie i identyfikacja jednostek nawodnych i podwodnych oraz statków powietrznych innych państw w OOZ,

– obserwacji brzegowej przez stacjonarne punkty obserwacji wzrokowo-technicznej (PO) oraz renowe punkty obserwacji (RPO), tworząc ciągłą strefę wykrywania obiektów nawodnych i powietrznych wzdłuż wybrzeża, której celem jest ciągłe śledzenie i monitorowanie sytuacji w strefie przybrzeżnej oraz naprowadzanie okrętowych i lotniczych sił dyżurnych na wykryte obiekty,

– poszukiwania na wezwanie przez okrętowe i lotnicze siły dyżurne w określonym rejonie, w celu identyfikacji obiektów wykrytych środkami rozpoznania radioelektronicznego lub potwierdzenia obecności obiektów wykrytych przez inne źródła, a także określenia np. parametrów ruchu obiektów,

– rozpoznania radioelektronicznego przez wyspecjalizowane siły i środki marynarki wojennej.

Do bezpośredniego wsparcia działań sił Morskiego Oddziału Straży Granicznej (MOSG) w ochronie morskiej granicy państwowej i polskiej strefy ekonomicznej w pierwszej kolejności są wykorzystywane okręty, pomocnicze jednostki pływające (PJP), samoloty i śmigłowce pełniące dyżury bojowe.

Działania reagowania kryzysowego wydzielonych sił MW RP prowadzone w kraju i na polskich obszarach morskich w ramach wsparcia instytucji cywilnych (administracji rządowej, samorządowej) oraz innych służb (np. Policja) w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych są realizowane w ramach Systemu Zarządzania

Kryzysowego resortu obrony narodowej. W oparciu o plan szczebla nadrzędnego¹⁷⁰ i z uwzględnieniem specyfiki regionu nadmorskiego i polskich obszarów morskich w Marynarce Wojennej RP, podobnie jak w innych rodzajach sił zbrojnych, opracowywany jest „Plan użycia oddziałów i pododdziałów Marynarki Wojennej RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych”. Problematyka zagrożeń w zakresie proliferacji BMR i materiałów niebezpiecznych została ujęta w podobny sposób¹⁷¹ jak w planie szczebla nadrzędnego i nie określa bezpośrednio sił i środków, jakie są przygotowane do użycia w przeciwdziałaniu tego typu zagrożeniom. W praktyce dopuszcza to interpretację zapisów dotyczących możliwości użycia sił MW RP w dwóch kierunkach:

- wsparcia działań organów administracji publicznej w realizacji zadań z zakresu reagowania kryzysowego,
- specjalistycznego wsparcia działań Policji oraz wsparcia działań antyterrorystycznych pododdziałów Policji.

W obu przypadkach możliwe jest użycie podobnego zestawu sił o podobnych możliwościach. Siły te stanowią szeroki wachlarz sił specjalistycznych, z których, uwzględniając przydatność w morskiej operacji przechwytywania BMR, należy wyróżnić:

- dyżurne okręty nawodne,
- samoloty i śmigłowce lotnictwa MW,
- grupy specjalne pływonurków i drużyny pływonurków minerów,
- Chemiczno–Radiacyjne Zespoły Awaryjne (ChRZA) MW.

Wydzielenie i użycie sił do zadań reagowania kryzysowego może nastąpić na wniosek wojewody do Ministra Obrony Narodowej, jeżeli w sytuacji kryzysowej użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające¹⁷².

Do wydzielenia i użycia sił do wsparcia działań antyterrorystycznych Policji niezbędnym jest wydanie, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, postanowienia Prezydenta RP. Jednakże w przypadkach nie cierpiących zwłoki decyzję o udzieleniu

¹⁷⁰ Plan użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych.

¹⁷¹ Zagrożenie proliferacją BMR i materiałów niebezpiecznych zostało ujęte w Rejestrze zagrożeń.

¹⁷² Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r. (wchodzi w życie 3 miesiące od daty ogłoszenia).

pomocy oddziałom Policji może podjąć Minister Obrony Narodowej, na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Podjęcie działań w tym trybie wymaga powiadomienia Prezydenta RP i Premiera RP. Prezydent RP niezwłocznie wydaje postanowienie o zatwierdzeniu lub uchyleniu decyzji Ministra Obrony Narodowej¹⁷³.

Działania mające na celu wykrywanie, powstrzymanie, zwalczanie zagrożeń bezpieczeństwa u ich źródła, są prowadzone w dowolnym obszarze geograficznym, często na odległych akwenach morskich w oddaleniu od Polski. Działania te mogą być realizowane w ramach operacji sojuszniczych lub koalicyjnych, prowadzonych przez NATO, ONZ, UE lub OBWE a także w ramach koalicji zawiązywanych *ad hoc* lub samodzielnie przez RP. Przykładem takich działań prowadzonych w ostatnich latach mogą być:

– udział wydzielonych sił MW RP (GSP)¹⁷⁴ w morskiej operacji przechwytyjącej (MIO)¹⁷⁵ w rejonie Zatoki Perskiej w latach 2000–2001. Operacja ta była realizowana w oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 665 i miała na celu kontrolę przestrzegania embarga¹⁷⁶, wiodącą rolę odgrywały siły morskie USA, a siły wydzieliło 9 kolejnych krajów (w 2000 r.),

– udział wydzielonych sił MW RP (okręt wsparcia logistycznego ORP CZERNICKI i GSP) w morskiej części operacji antyterrorystycznej pk. *Enduring Freedom* w rejonie Zatoki Perskiej w latach 2002–2003. Również w tej operacji wiodącą rolę odgrywały siły morskie USA a siły wydzieliło 16 kolejnych krajów (wg stanu na styczeń 2002 r.). Operacja była realizowana w oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1441¹⁷⁷,

– udział wydzielonych sił MW RP (okręt wsparcia logistycznego ORP CZERNICKI i GSP) w operacji wojennej pk. *Iraqi Freedom* w rejonie północnej części Zatoki Perskiej w 2003 roku,

– udział wydzielonych sił MW RP (okręt podwodny ORP BIELIK) w operacji antyterrorystycznej NATO w ramach artykułu 5 pk. *Active Endeavour* w rejonie wschodniej części Morza Śródziemnego w 2005, 2006 i 2007 roku,

¹⁷³ Ustawa o Policji z dnia 19 kwietnia 1990 r.

¹⁷⁴ Grupy Specjalne Płetwonurów

¹⁷⁵ *Maritime Interdiction Operation*.

¹⁷⁶ UN Security Council resolutions, Iraq Watch, http://www.iraqwatch.org/un/Index_SecCounRes.html.

¹⁷⁷ Tamże.

– udział wydzielonych sił MW RP (fregata raketowa ORP PULASKI) w operacji antyterrorystycznej NATO w ramach artykułu 5 pkt. *Active Endeavour* w rejonie zachodniej części Morza Śródziemnego w 2006 roku w składzie SNMG 1¹⁷⁸.

Wszystkie wymienione działania były prowadzone w ramach operacji sojuszniczych lub koalicyjnych. Większość z nich dotyczyła udziału wydzielonych sił MW RP w morskich operacjach przechwytyjących¹⁷⁹, a realizowane w ramach tych operacji zadania polegały na: patrolowaniu przez okręty nawodne i podwodne w określonych rejonach, prowadzeniu kontroli jednostek, izolowaniu zatrzymanych jednostek, przeprowadzaniu boardingów typu *compliant* i *non-compliant*¹⁸⁰ zgodnie z procedurami VBSS¹⁸¹, eskortowaniu jednostek o szczególnym znaczeniu (HVU)¹⁸² np. statku z pomocą humanitarną, zwalczaniu piractwa, prowadzeniu akcji poszukiwawczo–ratowniczych (SAR).

Możliwe jest także przeprowadzenie morskiej operacji przechwytywania BMR samodzielnie przez RP. W przypadku gdyby dotyczyła ona statku w stosunku, do którego planowane jest przechwycenie na pełnym morzu należy brać pod uwagę:

- konieczność wydania postanowienia Prezydenta RP o użyciu SZ RP poza granicami państwa,
- konieczność uzyskania przez MSZ zgody państwa bandery, w przypadku gdy jest to statek obcej bandery,
- wydzielenie okrętu posiadającego odpowiednie zdolności (w tym autonomiczną grupę abordażową lub przydzieloną grupę boardingową oraz środki nawodne lub lotnicze do ich przerzutu) oraz innych sił wsparcia bojowego.

W przypadku, gdy przechwycenie statku planowane jest w obszarze operacyjnego zainteresowania do wydzielenia można brać pod uwagę okręty wykonujące zadania w OoZ lub bazujące w portach natomiast, gdy przechwycenie planowane jest poza OoZ, w dowolnym obszarze geograficznym, praktycznie można rozważyć jedynie użycie sił przebywających w danym rejonie np. na ćwiczeniach lub odbywających rejsy. W oparciu o dotychczasowe doświadczenia z udziału sił MW

¹⁷⁸ *Standing NATO Maritime Group 1* – stała grupa morska NATO.

¹⁷⁹ *Maritime Interdiction Operation*.

¹⁸⁰ *Compliant boarding* – wejście na pokład jednostki w celu kontroli za zgodą kapitana, *non-compliant boarding* – wejście na pokład jednostki w celu kontroli bez zgody kapitana (tłum. własne).

¹⁸¹ *Visit Board, Search, Seizure* - wejście na pokład, przeszukanie i zajęcie (tłum. własne).

¹⁸² *High Value Unit*.

w MIO należy przyjąć, że do wejścia na pokład kontrolowanego statku za zgodą jej kapitana (*compliant boarding*) można wykorzystywać tak autonomiczne grupy abordażowe okrętów jak i przydzielone grupy boardingowe wydzielane z grup specjalnych pływonurków. Jednak będzie to uzależnione od oceny sytuacji i występującego zagrożenia.

Natomiast w przypadku wejścia na pokład statku bez zgody kapitana (*non-compliant boarding*), z uwagi na występujące ryzyko czynnego oporu załogi statku lub osób na nim znajdujących się i brak wystarczającego wyszkolenia w tym zakresie autonomicznych grup abordażowych z okrętów, należy wykorzystywać przydzielone grupy boardingowe wydzielane z grup specjalnych pływonurków. W takim przypadku, w zależności od wielkości statku i liczebności jego załogi należy również uwzględniać konieczność użycia, co najmniej, dwóch grup boardingowych i prowadzenie boardingu sposobem mieszanym z wykorzystaniem nawodnych i lotniczych środków transportu w postaci szybkich łodzi motorowych i śmigłowców. W przypadku podejrzenia występowania na przechwytywanym statku materiałów niebezpiecznych, które mogą stanowić zagrożenie dla grupy boardingowej podczas kontroli a także dla innych służb w toku dalszych czynności należy uwzględniać udział elementów rozpoznania chemicznego, radiacyjnego i biologicznego w celu przeprowadzenia rozpoznania i identyfikacji środków chemicznych, radiacyjnych i biologicznych oraz zabezpieczenia tychże środków.

Z uwagi na wymagany wysoki poziom ekspercki przy identyfikacji nie tylko BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji, ale przede wszystkim dóbr podwójnego zastosowania, prowadząc operacje przechwytywania, należy brać pod uwagę konieczność włączenia do grupy boardingowej prowadzącej kontrolę statku także ekspertów wojskowych w tych dziedzinach lub w zdecydowanej większości przypadków ekspertów spoza wojska. W przypadku prowadzenia *non-compliant boarding* wejście tych ekspertów na pokład jest możliwe dopiero po spacyfikowaniu załogi lub innych osób stawiających opór i przebywających na statku. W sytuacji, kiedy odpowiedni eksperci nie są dostępni istotnym jest szybkie przesłanie możliwie jak najbardziej obszernej informacji, w tym fotograficznej, do centrum kierowania w celu dalszej weryfikacji, ponieważ wynik tej weryfikacji stanowi jedną z podstaw do decyzji o ewentualnym skierowaniu podejrzanego statku do portu, w którym zostanie przeprowadzone dalsze sprawdzenie. Powyższe postępo-

wanie dotyczące sprawdzenia ładunku jest zasadne w odniesieniu do jednostek transportujących ładunek niekonteneryzowany. W przypadku ładunku umieszczonego w kontenerze, do którego nie ma bezpośredniego dostępu, grupa boardingowa prowadząca kontrolę ogranicza się do sprawdzenia dokumentacji okrętowej i zebrania informacji umożliwiających weryfikację wcześniejszych podejrzeń. W przypadku potwierdzenia podejrzeń i zlokalizowaniu ładunku w oparciu o dokumentację okrętową podejrzana jednostka jest kierowana do portu, w którym po rozładowaniu kontenerów na brzeg zostanie przeprowadzona szczegółowa kontrola.

Dotychczas morska operacja przechwytywania BMR nie była przeprowadzana samodzielnie przez RP, choć jej elementy były realizowane podczas wcześniej wymienionych operacji sojuszniczych i koalicyjnych i są systematycznie ćwiczone w ramach ćwiczeń sojuszniczych.

Udział sił zbrojnych w powietrznych operacjach przechwytywania

Na wstępie należy zaznaczyć, że powietrzne operacje przechwytywania dotyczą przechwytywania w powietrzu, na lotniskach oraz na terenie obiektów bezpośrednio przyległych i powiązanych z infrastrukturą lotniskową takich jak terminale cargo, terminale pasażerskie oraz inne. Z uwagi na specyfikę środowiska, w którym są przeprowadzane powietrzne operacje przechwytywania, możemy mówić o bardzo dokładnie zdefiniowanej i raczej ograniczonej roli Sił Powietrznych¹⁸³ i innych elementów wspierających wydzielanych do tego typu operacji z sił zbrojnych. Przede wszystkim wynika to z faktu, że w przypadku przechwycenia ładunku w transporcie powietrznym należy dążyć, aby to przechwycenie miało miejsce na ziemi, czyli na lotnisku i w zdecydowanej większości przypadków będzie to odbywało się na lotnisku cywilnym przed planowanym przelotem, w trakcie międzylądowania lub po wylądowaniu na lotnisku docelowym.

W przypadku samolotu lecącego czy też ładunku przemieszczanego drogą lotniczą po określonej trasie decydującym czynnikiem wyboru miejsca lub bardziej precyzyjnie ujmując lotniska, na którym ma być dokonane przechwycenie będzie fakt, które z lotnisk znajdują się na terenie krajów, które przystąpiły lub współpracują

¹⁸³ Wykaz dokumentów prawnych i organizacyjnych na podstawie których Siły Powietrzne mogą realizować przedsięwzięcia związane z przeciwdziałaniem proliferacji BMR zawiera załącznik 4.

w ramach PSI¹⁸⁴. Natomiast przechwycenie statku powietrznego w fazie lotu oraz ewentualne zmuszenie go do lądowania na lotnisku interwencyjnym z uwagi na połączone z tymi działaniami zagrożenia jest rozwiązaniem ostatecznym, stosowanym jedynie w przypadku braku możliwości innego przeciwdziałania aktowi proliferacji. Dążyć należy do wykonania przechwycenia BMR na lotnisku (lądowisku) załadunku, w miarę możliwości przed umieszczeniem BMR na pokładzie statku powietrznego.

Takie zdefiniowanie podejścia do prowadzenia powietrznych operacji przechwytywania znacznie zawęży udział sił zbrojnych. Przy tak zdefiniowanym podejściu wiodąca rola zostaje przypisana instytucjom i służbom posiadającym większe niż siły zbrojne uprawnienia w stosunku do podmiotów cywilnych działających w transporcie lotniczym, a podejmujących działania związane z proliferacją broni masowego rażenia oraz urządzeń i materiałów mogących służyć do jej produkcji lub, raczej jak to należałoby określić, będących wykorzystywanymi bezpośrednio lub pośrednio przez właściwych „proliferatorów”.

Biorąc pod uwagę kryterium legalności lotu wykonywanego przez statek powietrzny, powietrzne operacje przechwytywania broni masowego rażenia lub materiałów mogących służyć do jej produkcji ukierunkowane są na przeciwdziałanie dwóm zasadniczym sposobom proliferacji BMR z wykorzystaniem statku powietrznego:

- przewóz BMR lub materiałów (urządzeń) mogących służyć do jej produkcji statkiem powietrznym wykonującym zgłoszony lot zgodnie z zaakceptowanym planem lotu;
- nielegalne przekroczenie granicy przez statek powietrzny lub wykonanie przelotu wewnątrz krajowego, bez jego uprzedniego zgłoszenia do państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym.

Mimo drugoplanowej roli Sił Zbrojnych RP (a w tym Sił Powietrznych) w działaniach antyproliferacyjnych, z uwagi na dysponowanie specyficznymi środkami poszerzającymi i uzupełniającymi możliwości układu pozamilitarnego takimi jak samoloty bojowe, środki rozpoznania radiolokacyjnego i radioelektronicznego, infrastruktura oraz siły i środki baz lotniczych, Siły Powietrzne w ramach działań ukierunkowanych

¹⁸⁴ Za takie uważa się kraje, które podpisały i stosują na zasadzie dobrowolności *PSI Statement of Interdiction Principles* (*Stanowisko w sprawie Zasad Przechwytywania Inicjatywy Krakowskiej* - tłum. własne) lub wspierają inne kraje uczestniczące. Na koniec 2006 roku 83 kraje deklarywały przystąpienie bądź wspieranie PSI.

na przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz środków przeznaczonych do jej produkcji mogą realizować następujące przedsięwzięcia:

- nieustanne monitorowanie sytuacji w polskiej przestrzeni powietrznej oraz w pasie przygranicznym w celu zapobiegania naruszeniom granicy państwa,
- rozpoznanie radiolokacyjne obiektów w polskiej przestrzeni powietrznej (od wysokości 3000 m)¹⁸⁵,
- realizacja misji wojskowego nadzoru przestrzeni powietrznej (*Air Policing*) przez siły dyżurujące w ramach Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej NATO (*NATO Integrated Air Defence System – NATINADS*)¹⁸⁶,
- utrzymywanie w gotowości (za wyjątkiem okresów planowanych wyłączeń np. w celu prac remontowych) trzech lotnisk interwencyjnych (Świdwin, Łask i Powidz) wykorzystywanych w przypadku zmuszenia do lądowania statku powietrznego zidentyfikowanego jako zagrożenie z powietrza typu *RENEGADE*¹⁸⁷,
- wymuszenie lądowania statku powietrznego zakwalifikowanego do kategorii *RENEGADE*¹⁸⁸ na wybranym lotnisku interwencyjnym SP oraz udział w procedurze przeciwdziałania po wylądowaniu statku powietrznego na lotnisku interwencyjnym, we współdziałaniu z siłami Żandarmerii Wojskowej, Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej oraz organami administracji terenowej;
- udział elementów Sił Powietrznych wchodzących w skład Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej (Grupa Reagowania Kryzysowego SP, Grupy Operacyjne i Zespoły Operacyjne wybranych jednostek SP) w wypracowaniu decyzji dotyczących sytuacji kryzysowych (w tym możliwości proliferacji broni masowego rażenia lub środków mogących służyć do jej produkcji);

¹⁸⁵ W uzasadnionych przypadkach możliwe jest obniżenie dolnej granicy strefy rozpoznania radiolokacyjnego na ograniczonym obszarze, poprzez wydzielenie dodatkowych stacji radiolokacyjnych do prowadzenia rozpoznania przestrzeni powietrznej.

¹⁸⁶ Siły Powietrzne utrzymują w 15 minutowej gotowości do startu 2 samoloty myśliwskie MiG-29 z 1. eskadry lotnictwa taktycznego w Mińsku Mazowieckim lub 41. eskadry lotnictwa taktycznego w Malborku.

¹⁸⁷ Szczegółowo zagrożenie tego typu oraz procedury postępowania Sił Powietrznych w tym zakresie zostały określone w *Szczegółowym zakresie działania Dyżurnego Dowódcy Obrony Powietrznej w zakresie przeciwdziałania obiektom powietrznym typu RENEGADE*.

¹⁸⁸ Statek powietrzny przewożący broń masowego rażenia bądź materiały służące do jej produkcji może zostać zmuszony do lądowania na wojskowym lotnisku interwencyjnym jedynie w przypadku nie stosowania się do poleceń państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym, co spowoduje zakwalifikowanie go do kategorii zagrożenia terrorystycznego z powietrza typu *RENEGADE* i rozpoczęcie procedury przeciwdziałania.

– współdziałanie z instytucjami zaangażowanymi w działania antyproliferycyjne polegające np. na wydzieleniu dodatkowych stacji radiolokacyjnych lub statków powietrznych – na wniosek innego resortu.

Za organizację i koordynację udziału Sił Powietrznych w przedsięwzięciach związanych z Inicjatywą Krakowską odpowiedzialny jest Zarząd Operacji Sił Powietrznych umiejscowiony w pionie Szefa Sztabu Sił Powietrznych w Dowództwie Sił Powietrznych. Natomiast stanowiskiem dowodzenia koordynującym bieżące użycie pododdziałów Sił Powietrznych zaangażowanych w ewentualne operacje antyproliferycyjne jest Centrum Operacji Powietrznych.

Aktualnie Siły Powietrzne posiadają trzy lotniska wyznaczone jako lotniska interwencyjne wykorzystywane w przypadku zmuszenia do lądowania statku powietrznego niewykonującego poleceń państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym. Lotniska te znajdują się na terenie 21. Bazy Lotniczej w Świdwinie, 32. Bazy Lotniczej w Łasku i 33. Bazy Lotniczej w Powidzu. Wdrożone zostały również procedury postępowania osób funkcyjnych oraz wyznaczonego personelu wymienionych baz lotniczych w przypadku podjęcia przeciwdziałania zagrożeniu terrorystycznemu, określanego mianem *RENEGADE*. Uzgodnione zostały także zasady współpracy międzyresortowej określające sposób wymiany informacji i zakresy działania Sił Powietrznych, Żandarmerii Wojskowej, Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Granicznej oraz organów administracji terenowej podczas przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym typu *RENEGADE*.

Poszerzeniem zakresu udziału Sił Powietrznych w działaniach przeciwko proliferacji broni masowego rażenia oraz środków przeznaczonych do jej produkcji byłoby wyznaczenie lotnisk w Świdwinie, Łasku i Powidzu również jako lotnisk interwencyjnych w ramach PSI oraz ustanowienie (na zasadzie porozumień międzyresortowych) procedur określających przedsięwzięcia realizowane przez poszczególne służby w ramach działań antyproliferycyjnych. Jednakże, wyznaczenie wymienionych lotnisk jako miejsc, w których przejmowane będą elementy lub materiały służące do produkcji broni masowego rażenia (lub gotowa broń) wiązałoby się z koniecznością dokonania zmian organizacyjno–etatowych we wspomnianych bazach lotniczych oraz ich wyposażeniem w sprzęt służący do rozpoznania i zabezpieczenia materiałów niebezpiecznych. Konieczne byłoby również wprowadzenie

dzenie wyposażenia ochronnego dla wyznaczonego personelu baz lotniczych oraz jego przeszkolenie w zakresie postępowania z materiałami niebezpiecznymi.

Zaangażowanie Sił Powietrznych w działania z zakresu Inicjatywy Krakowskiej rozpatrywać należy również w kontekście istniejących ograniczeń o charakterze prawno–organizacyjnym oraz wyposażeniowym (sprzętowym).

Zakres zaangażowania Sił Powietrznych w przeciwdziałaniu sytuacjom kryzysowym określa „*Plan użycia oddziałów i pododdziałów Sił Powietrznych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych*” opracowany przez Dowództwo Sił Powietrznych na podstawie „*Planu użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych*”, który jest planem szczebla nadrzędnego opracowywanym przez Sztab Generalny WP. Plan szczebla nadrzędnego w „*Rejestrze Zagrożeń*”, będącym jednym z załączników do tegoż planu, wymienia proliferację BMR jako jedno z wielu zagrożeń. Natomiast tak plan nadrzędny, jak i plan Sił Powietrznych w załącznikach wykonawczych określających zakres udziału Sił Powietrznych w działaniach podejmowanych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych takich jak: akty terroru, powodzie i zjawiska lodowe, obfite opady śniegu, pożary przestrzenne, awarie techniczne i wypadki radiacyjne, zagrożenia spowodowane przez materiały wybuchowe i inne materiały niebezpieczne oraz zagrożenia epidemiczne nie zawierają konkretnych zapisów dotyczących użycia Sił Powietrznych w działaniach ukierunkowanych na przeciwdziałanie proliferacji broni masowego rażenia i materiałów służących do jej produkcji.

Kolejnym ograniczeniem, wynikającym z przepisów ICAO (*International Civil Aviation Organization* – Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego) oraz uregulowań narodowych jest brak możliwości użycia samolotów dyżurujących w ramach misji *Air Policing* w stosunku do statków powietrznych przewożących broń masowego rażenia bądź materiały służące do jej produkcji, ale nienaruszających warunków lotu nakazanych przez cywilne służby ruchu lotniczego. W przypadku respektowania przez załogę statku powietrznego poleceń państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym, instytucjami uprawnionymi do interwencji (włącznie z odmową zgody na wlot w przestrzeń powietrzną RP) są: Urząd Lotnictwa Cywilnego oraz Polska Agencja Żeglugi Powietrznej.

Istotnym ograniczeniem zaangażowania Sił Powietrznych w przedsięwzięcia z zakresu Inicjatywy Krakowskiej jest także brak w bazach lotniczych wyznaczonych jako lotniska interwencyjne wyspecjalizowanego wyposażenia, koniecznego dla podjęcia działań związanych z przechwytywaniem i zabezpieczeniem materiałów niebezpiecznych.

Do wymienionych wcześniej ograniczeń dodać należy także brak uzbrojonych śmigłowców i samolotów turbośmigłowych w Siłach Powietrznych, co uniemożliwia przeciwdziałanie statkom powietrznym wykonującym lot z niewielką prędkością na bardzo małej wysokości (np. śmigłowcom lub awionetkom). Dlatego też, przeciwdziałanie tego typu statkom powietrznym (np. nielegalnie przekraczającym granicę państwową RP na bardzo małej wysokości) może być wykonywane jedynie przez lotnictwo służb takich jak Policja i Straż Graniczna lub, teoretycznie rozpatrując, lotnictwo Wojsk Lądowych, jednakże w tym zakresie brak odpowiednich dokumentów wykonawczych.

Udział sił zbrojnych w lądowych operacjach przechwytywania

Uwzględniając dotychczasowe doświadczenia z prowadzonych operacji przechwytywania na lądzie można pokusić się o stwierdzenie, że polegają one głównie na działaniach służb celnych wspieranych przez Straż Graniczną, jeżeli są prowadzone bezpośrednio na granicy lub także przez policję, jeżeli są prowadzone w głębi kraju. Oczywiście, podobnie jak w przypadku morskich i powietrznych operacji przechwytywania, ogromną rolę odgrywają służby wywiadowcze, które, upraszczając można stwierdzić, że w zdecydowanej większości przypadków wręcz inicjują wszelkie działania. Dlatego też rola sił zbrojnych w przypadku tego typu operacji ogranicza się do ewentualnego udziału SKW i SWW w pozyskaniu i przekazaniu informacji służbie wiodej jaką jest ABW, wsparciu działań policji przez Żandarmerię Wojskową lub szeroko pojmowanego udziału sił zbrojnych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych.

Ze względu na przyznane uprawnienia i posiadanie odpowiedniego wyposażenia, elementem Sił Zbrojnych RP najbardziej predysponowanym do działania w ramach lądowych operacji przechwytywania jest Żandarmeria Wojskowa. Ustawa o Żandarmerii Wojskowej¹⁸⁹ stwarza podstawy prawne do użycia tej służby zarówno do zwalczania klęsk żywiołowych oraz nadzwyczajnych zagrożeń środo-

¹⁸⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych.

wiska i usuwania ich skutków, jak i czynnego uczestnictwa w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych. Ponadto, na mocy tejże ustawy, Żandarmeria Wojskowa uprawniona jest do współpracy nie tylko z polskimi, ale również z zagranicznymi organami i służbami właściwymi w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi.

W ramach działań prowadzonych podczas lądowych operacji przechwytywania, Żandarmeria Wojskowa może realizować następujące zadania:

- zabezpieczanie śladów i dowodów popełnienia przestępstw i wykroczeń,
- wykonywanie przeszukania osób i pomieszczeń,
- wykonywanie czynności operacyjno – rozpoznawczych,
- poszukiwanie sprawców przestępstw i wykroczeń,
- współdziałanie z Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policją, Strażą Graniczną, organami celnymi, organami kontroli skarbowej, Biurem Ochrony Rządu, strażami ochrony kolei oraz innymi organami uprawnionymi do prowadzenia działalności operacyjno–rozpoznawczej,
- wykonywanie kontroli ruchu drogowego na wyznaczonych drogach dojazdowych oraz kierowanie ruchem drogowym,
- kontrolowanie porządku publicznego w rejonie działania oraz interweniowanie w przypadku jego naruszenia.

Podobne zadania, w ramach wsparcia innych organów państwowych, Żandarmeria Wojskowa może realizować także w przypadku prowadzenia morskiej operacji przechwytywania BMR w portach morskich lub powietrznej operacji przechwytywania na wojskowych lotniskach interwencyjnych. Szczególnie, gdy w operacjach tych biorą już udział inne siły wydzielane z Sił Zbrojnych lub działania są prowadzone na terenie obiektów wojskowych. Wręcz taka konieczność wynika z faktu, że ŻW jest jedynym organem wojskowym posiadającym siły przeszkolone i wyposażone do zabezpieczania śladów i dowodów w toku prowadzonych działań oraz dokumentowania działań. Podobnie jak jest to określone w przypadku wsparcia działań policji przez wojsko, w przypadku prowadzenia działań przechwytyjących z udziałem SZ RP należy również prowadzić pełne dokumentowanie prowadzonych działań poprzez wideofilmowanie i inne techniki. Dokumentowanie działań szczególnie podczas

przechwycenia oraz zabezpieczenie śladów i dowodów jest niezwykle istotne dla sprawnej realizacji ostatniej fazy operacji przechwytywania, którą jest przekazanie dowodów, materiałów, urządzeń oraz zatrzymanych osób do innych służb lub instytucji będących właściwymi organami prawnymi. Właściwe zabezpieczenie śladów i dowodów jest również bardzo ważne w toku późniejszych czynności procesowych realizowanych przez właściwe organa.

W działaniach podejmowanych w ramach lądowych operacji przechwytywania a także w przypadku prowadzenia morskich operacji przechwytywania BMR w portach morskich lub powietrznych operacji przechwytywania na lotniskach mogą być również zaangażowane pododdziały specjalistyczne Sił Zbrojnych RP. Na szczególną uwagę ze względu na swoją przydatność w tego typu operacjach zasługują Chemiczno–Radiacyjne Zespoły Awaryjne Marynarki Wojennej i Wojsk Lądowych oraz Grupy Ratownictwa Chemicznego Sił Powietrznych oraz Zespoły Rozpoznania Biologicznego Wojskowych Ośrodków Medycyny Prewencyjnej (ZRB WOMP) pozostające w podległości Inspektoratu Służby Zdrowia.

Chemiczno–Radiacyjne Zespoły Awaryjne Marynarki Wojennej i Wojsk Lądowych oraz Grupy Ratownictwa Chemicznego Sił Powietrznych posiadają możliwości w zakresie rozpoznania i identyfikacji środków chemicznych i radiacyjnych. Przy czym w ramach identyfikacji CHRZA realizują pobieranie próbek i ich transport, natomiast analizy laboratoryjne są prowadzone w oparciu o specjalistyczne laboratoria stacjonarne lub w przypadku dostępności przez laboratoria mobilne. W przypadku wystąpienia uwolnienia tego typu środków niebezpiecznych i wystąpienia skażenia chemicznego czy promieniotwórczego CHRZA mogą przeprowadzić likwidację skażenia lub zabezpieczenie tychże środków.

Zespoły Rozpoznania Biologicznego Wojskowych Ośrodków Medycyny Prewencyjnej (ZRB WOMP) posiadają możliwości w zakresie prowadzenia rozpoznania i identyfikacji środków biologicznych oraz biologicznego zabezpieczenia potencjalnie skażonego obszaru lub obiektu, a także udziału w tworzeniu kordonu sanitarnego. Przy czym w ramach identyfikacji środków biologicznych ZRB realizują pobieranie próbek w terenie i przeprowadzają wstępną

identyfikację patogenów oraz biologicznie bezpieczny transport zebranych próbek do laboratorium BSL-3190 w celu przeprowadzenia weryfikacji wyniku.

Oprócz wyżej wymienionych pododdziałów specjalistycznych SZ RP w działaniach prowadzonych na lądzie, w portach morskich lub na lotniskach mogą być również zaangażowane inne pododdziały w zależności od dostępności sił i środków w innych służbach oraz potrzeb operacyjnych i specyfiki konkretnej sytuacji. Duże znaczenie w doborze sił i środków do użycia odgrywają czynniki czasu, w jakim mogą być użyte, ich mobilności oraz dyslokacji. W pierwszej kolejności w tego typu działaniach będą używane siły i środki przygotowane do realizacji zadań w ramach Systemu Zarządzania Kryzysowego MON. Z powyższych względów należy również podkreślić, że w pełni przygotowanymi siłami jakie potencjalnie mogą w znacznej mierze wesprzeć działania w zakresie prowadzenia operacji przechwytywania są pododdziały specjalne podległe nowo sformowanemu Dowództwu Wojsk Specjalnych, mimo, że dotychczas nie przewidywano ich udziału w tego typu operacjach z uwagi na ograniczenia prawne, co do ich użycia na terytorium kraju¹⁹¹.

Oprócz tych sił należy także brać pod uwagę możliwość wykorzystania ekspertów wojskowych, głównie z wojskowych ośrodków naukowo-badawczych i laboratoriów wojskowych w celu przeprowadzenia identyfikacji lub ekspertyz dotyczących BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania. Taka możliwość występuje nie tylko w ramach prowadzonych operacji przechwytywania, szczególnie w fazach oceny sytuacji i samego przechwycenia, ale także po zakończeniu operacji przechwytywania podczas weryfikacji zabezpieczonych dowodów i w toku dalszych czynności procesowych.

Rola sił zbrojnych w organizacji i doświadczenia z ćwiczeń prowadzonych w ramach inicjatywy PSI

Z uwagi na wcześniej wskazaną niewielką ilość operacji przechwytywania, które mogą posłużyć w procesie szkolenia jako użyteczne studium przypadku,

¹⁹⁰ *Biological Survey Laboratory - 3* – laboratorium (3 stopnia) referencyjne potwierdzające lub wykluczające wyniki wstępnej identyfikacji prowadzonej na poziomie ZRB (BSL – 2).

¹⁹¹ Np. jednostka specjalna GROM była przeznaczona do prowadzenia działań poza granicami kraju.

szczególnego znaczenia w implementacji PSI ma obszar działań szkoleniowych w postaci ćwiczeń z siłami, ćwiczeń sztabowych, gier strategicznych i decyzyjnych.

Od czasu ogłoszenia w maju 2003 roku Inicjatywy Krakowskiej strona polska zorganizowała i przeprowadziła następujące ćwiczenia PSI:

– Międzynarodowe Ćwiczenie Przechwytywania na Lądzie pk. *Safe Borders 2004* zorganizowane przez Polskę w kwietniu 2004 roku we Wrocławiu z udziałem 8 państw oraz udziałem obserwatorów z 28 państw;

– Międzynarodowe Ćwiczenie Przechwytywania na Morzu pk. *Amber Sunrise 2006* zorganizowane przez Polskę we wrześniu 2006 roku na wodach Zatoki Gdańskiej i w porcie w Gdyni z udziałem sił służb z Polski i Rosji oraz elementów dowodzenia służb basenu Morza Bałtyckiego (Danii i Szwecji) a także z udziałem ponad 100 obserwatorów z 21 państw.

Ćwiczenia te miały na celu prezentację możliwości i zgrzywanie wydzielonych sił narodowych we współdziałaniu ze służbami państw sąsiadujących w prowadzeniu odpowiednio lądowej operacji przechwytywania BMR (*Safe Borders 2004*) i morskiej operacji przechwytywania prekursorów broni chemicznej i biologicznej (*Amber Sunrise 2006*).

Strona polska nie ogranicza się tylko do rozwoju własnych zdolności w zakresie prowadzenia operacji przechwytywania BMR, ale także prowadzi intensywne działania wspierające rozwój podobnych zdolności w krajach partnerskich PSI w regionie Europy środkowo-wschodniej, szczególnie w krajach sąsiadujących, a polegające na współudziale w przygotowaniu i organizacji ćwiczeń narodowych i regionalnych prowadzonych w tych krajach. Dotychczas Polska była zaangażowana w przygotowanie następujących ćwiczeń PSI w krajach partnerskich:

– Regionalne Ćwiczenie Przechwytywania Lądowego pk. *Bohemian Guard 2005* zorganizowane w czerwcu 2005 roku w Ostrawie wspólnie z Republiką Czeską, w którym wzięły udział siły służb z Polski i Czech oraz zaproszeni obserwatorzy,

– Ćwiczenie Przechwytywania Powietrznego pk. *Smart Raven 2007* zorganizowane i przeprowadzone na lotnisku Siauliai na Litwie w kwietniu 2007 roku z udziałem sił litewskich oraz ponad 50 obserwatorów z 19 państw,

– Międzynarodowego Ćwiczenia PSI pk. *Eastern Shield 2007*, planowanego do przeprowadzenia na Ukrainie w 2007 roku z udziałem sił służb Ukrainy i innych krajów Morza Czarnego, współorganizowanego przez stronę polską we współpracy z USA.

Ćwiczenia z siłami umożliwiają sprawdzenie procesu decyzyjnego w praktyce na szczeblu taktycznym, procedur przechwytywania oraz zdolności w postaci sił, środków i elementów kierowania i dowodzenia nimi zanim zostaną użyte w rzeczywistej operacji przechwytywania BMR. Specyfika ćwiczeń w ramach PSI polega na ich międzynarodowym i interagencyjnym charakterze, co umożliwia nie tylko zgrywanie sił wydzielanych z różnych służb i instytucji w układzie narodowym, ale także wymusza współdziałanie na szczeblu taktycznym i operacyjnym z siłami i służbami innych zaangażowanych państw.

Ponadto delegacja polska uczestniczyła w trzech grach strategicznych organizowanych w czerwcu 2004 roku w Newport, USA, w 2005 roku w Bergen, Norwegia i w czerwcu 2007 roku ponownie w Newport. Gry strategiczne prowadzone w USA koncentrowały się głównie na problemach przechwytywania morskiego, natomiast ćwiczenie prowadzone w Norwegii na problemach przechwytywania powietrznego.

Wszystkie wyżej wymienione przedsięwzięcia szkoleniowe zostały przeprowadzone z udziałem sił i środków wydzielanych z SZ RP, elementów dowodzenia nimi oraz z udziałem wojskowych przedstawicieli głównie z RSZ – ale także z MON i BBN.

Zebrane doświadczenia z prowadzonych ćwiczeń w powiązaniu z analizą dostępnych informacji na temat przeprowadzonych operacji przechwytywania pozwalają na określenie istotnych aspektów operacyjnych dla prowadzenia tych operacji z udziałem sił zbrojnych. Rozważając użycie sił zbrojnych politycy i służby państwowe zaangażowane w proces podejmowania decyzji muszą w pełni rozumieć ograniczenia, jakim podlega użycie sił zbrojnych i że powinno ono być traktowane zawsze jako środek ostateczny. Nakreślając cel misji należy uwzględnić ograniczenia polityczne, prawne i operacyjne. W celu sprawnego przeprowadzenia operacji przechwytywania należy zapewnić:

– sprawną koordynację oraz uprzednie wyznaczenie służby wiodącej i służb wspierających z podziałem na poszczególne fazy planowanej operacji przechwytywania,

– efektywną łączność pomiędzy współdziałającymi pododdziałami i służbami, także w układzie międzynarodowym, uwzględniającą odpowiednią ilość kanałów łączności, także zapasowych. Jeżeli to tylko możliwe, powinna być to łączność bezpieczna, natomiast jeżeli nie jest dostępna, zalecane jest stosowanie podwójnej identyfikacji w otwartych kanałach łączności,

– dokładne i dostarczone w odpowiednim czasie informacje wywiadowcze i rozpoznawcze.

Ograniczenia polityczne, prawne i operacyjne należy przetransponować na jasno i precyzyjnie określone zasady użycia siły (*ROE*)¹⁹² dla wydzielanych pododdziałów. *ROE* powinny być dostosowane do misji i jednocześnie powinny uwzględniać wnioski z oceny zagrożenia i ryzyka. Dowódcy wszystkich zaangażowanych szczebli muszą mieć pełen wgląd i zrozumienie sytuacji oraz dostęp do informacji wywiadowczych, które pozwolą im właściwie oszacować możliwe zagrożenia i występujące ryzyko oraz wybrać sposób, a jeżeli to możliwe, to także czas i miejsce realizacji zadania.

Doświadczenia zebrane w toku prowadzonych ćwiczeń z siłami oraz podczas udziału przedstawicieli w grach strategicznych wskazują na:

– potrzebę opracowania stałych procedur operacyjnych (*SOP*)¹⁹³ na poziomie operacyjnym i taktycznym dotyczących działań w zakresie przechwytywania BMR a także procedur zawierających sposoby sięgania po pomoc ekspercką w zakresie BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania, ulokowaną głównie w wojskowych ośrodkach naukowo-badawczych i laboratoriach. Eksperti ci stanowią niewielką grupę pracowników naukowych i kadry skupioną głównie w 6. ośrodkach naukowo badawczych;

– konieczność uprzedniego opracowania klarownych zasad użycia siły (*ROE*) dla sił wydzielanych do operacji przechwytywania.

Duże doświadczenie posiadane przez kadre SZ RP w zakresie metodyki planowania, przygotowania i prowadzenia ćwiczeń oraz gier decyzyjnych w porównaniu z innymi służbami a szczególnie instytucjami cywilnymi pozwala na stwierdzenie, że SZ RP mogą znacznie wspierać implementację PSI poprzez swój udział w przygo-

¹⁹² *Rules of Engagement.*

¹⁹³ *Standing Operational Procedures.*

towaniu i koordynacji prowadzenia ćwiczeń na szczeblu krajowym, a także ćwiczeń prowadzonych za granicą, w których przygotowaniu Polska współuczestniczy.

Wnioski i perspektywy dotyczące roli czynnika wojskowego w implementacji PSI

Analiza dotychczasowego zakresu udziału Sił Zbrojnych RP w implementacji PSI oraz obserwowanego zakres udziału sił zbrojnych innych państw, które przystąpiły do Inicjatywy Krakowskiej, w jej implementacji i rozwoju PSI pozwala na przedstawienie następujących wniosków:

1. Siły Zbrojne RP, podobnie jak siły zbrojne innych państw, zapewniają udział sił i środków oraz ekspertów bez których prowadzenie operacji przechwytywania BMR byłoby wręcz niemożliwe z uwagi na brak podstaw prawnych i fizycznych możliwości wykonania takiego zadania przez inne organa państwowe. Dotyczy to szczególnie prowadzenia morskich operacji przechwytywania na morzu pełnym i powietrznych operacji przechwytywania statków powietrznych zakwalifikowanych jako *RENEGADE*. W przypadku pozostałych operacji przechwytywania Siły Zbrojne RP zapewniają udział sił i środków specjalistycznych, które wypełniają lukę w zdolnościach innych służb lub wzmacniają te zdolności, w przypadku szczupłości zasobów tego typu sił i środków lub możliwości ich użycia przez główne organa oraz inne służby zaangażowane w działania zwalczania proliferacji.

2. Obowiązujące akty prawa krajowego nie precyzują wystarczająco dokładnie, ani też nie wykluczają udziału SZ RP w przeciwdziałaniu proliferacji BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania. Stosowane w praktyce posiłkowanie się w tym przypadku regulacjami prawnymi odnoszącymi się do użycia SZ RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, w tym zagrożenia terrorystycznego, nie w pełni odpowiada problematyce przeciwdziałania proliferacji i może być akceptowane tylko jako rozwiązanie tymczasowe do zakończenia prac nad stworzeniem narodowego mechanizmu przechwytywania BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji i dóbr podwójnego zastosowania oraz do uzupełnienia podstaw prawnych o rozwiązania szczegółowe w tym zakresie, precyzujące zakres użycia Sił Zbrojnych RP w zwalczaniu proliferacji BMR.

3. Obserwowane są zdecydowane różnice w podejściu prezentowanym przez poszczególne Rodzaje Sił Zbrojnych do problematyki zwalczania proliferacji

BMR, wynikające przede wszystkim z charakteru operacji przechwytywania BMR w poszczególnych środowiskach (morskim, powietrznym i lądowym), uwarunkowań prawnych zawartych w prawie krajowym, jak i międzynarodowym oraz specyfiki poszczególnych RSZ. W przypadku Marynarki Wojennej RP jest to podejście o najszerszym spektrum działań związanych ze wsparciem Straży Granicznej w ochronie granicy morskiej, wydzielaniem sił w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, udziałem w sojuszniczych i koalicyjnych operacjach przechwytywania na morzu, integracji w ramach ćwiczeń pododdziałów, które w przeszłości wchodziły w skład MW RP (WOMP, poprzednio Sanepid MW), a ostatnio spojrzenia na zwalczanie proliferacji BMR jako jeden z elementów morskich operacji bezpieczeństwa (MSO). Siły Powietrzne prezentują podejście opierające się na postępowaniu przyjętym dla zastosowań antyterrorystycznych (RENEGADE) oraz wydzielaniu sił w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych. Natomiast Wojska Lądowe w podejściu do tej problematyki nie wykraczają praktycznie poza obszar OPBMR.

4. Prowadzone prace w MSWiA zmierzające do opracowania dokumentów dających podstawę funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Przechwytywania błędnie zawężają działania zwalczania proliferacji BMR do działań prowadzonych na terenie kraju, co leży w sprzeczności z rozwiązaniami przyjętymi przez inne kraje i promowanymi podczas gier strategicznych PSI. Mechanizm ten powinien mieć wymiar „narodowy”, a nie „krajowy” i dotyczyć zwalczania proliferacji BMR w kraju, jak i za granicą, dlatego też **Narodowy** Mechanizm Przechwytywania powinien określać narodowe procedury i przedsięwzięcia z zakresu zwalczania proliferacji BMR, zawierające w szczególności:

- wykaz służb i instytucji odpowiedzialnych za poszczególne obszary funkcjonalne przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz materiałów służących do jej produkcji,
- procedury dotyczące współdziałania pomiędzy tymi służbami i instytucjami, uwzględniające procedury wymiany informacji między służbami i instytucjami zaangażowanymi w działania zwalczania proliferacji BMR,
- zakres działania poszczególnych służb i instytucji, w tym Sił Zbrojnych RP z wyszczególnieniem zadań MON, SG WP, Dowództwa Operacyjnego

i poszczególnych Rodzajów Sił Zbrojnych, Żandarmerii Wojskowej oraz Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego.

5. Specyfika operacji przechwytywania BMR wymusza konieczność opracowania, w oparciu o wyżej wymienione zadania, stałych procedur operacyjnych (SOP) na poziomie operacyjnym i taktycznym dotyczących działań w zakresie przechwytywania BMR, a także procedur zawierających sposoby sięgania po pomoc ekspercką w zakresie BMR, środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz dóbr podwójnego zastosowania ulokowaną głównie w wojskowych instytucjach naukowo-badawczych i laboratoriach.

6. Brak regulacji prawnych dotyczących opracowywania w układzie narodowym zasad użycia siły (ROE) może prowadzić do poważnych implikacji natury prawnej szczególnie w przypadku prowadzenia operacji przechwytywania na pełnym morzu (poza granicami kraju). Jednocześnie np. uwzględnienie w stałych ROE możliwych do podjęcia działań w zakresie zwalczania proliferacji BMR na morzu umożliwi proaktywną postawę dowódców okrętów, natomiast brak takiej regulacji zmusza do zachowań pasywnych.

7. Brak jest przygotowanych, a w większości przypadków także dostępnych sił ŻW do wsparcia działań na morzu, dotyczących dokumentowania działań podczas morskich operacji przechwytywania, prowadzonych na pełnym morzu. W takim przypadku należy w procedurach taktycznych przewidzieć konieczność prowadzenia dokumentowania przez grupę abordażową, zabezpieczania śladów i dowodów zgodnie z wytycznymi właściwych organów, a także zapewnić odpowiednie wyposażenie sprzętowe tych grup.

8. Nowe uwarunkowania prawne w zakresie prawa międzynarodowego w postaci podpisanych, a nieratyfikowanych protokołów z 2005 r. do konwencji SUA¹⁹⁴ poszerzą możliwości przeciwdziałania proliferacji BMR na pełnym morzu w odniesieniu do statków zaangażowanych w działania proliferacyjne i terrorystyczne. Ratyfikacja protokołów z 2005 r. do SUA zwiększy możliwość udziału sił Marynarki Wojennej w operacjach przechwytywania na pełnym morzu z wykorzystaniem zgody państwa bandery.

¹⁹⁴UN Convention for the Suppression of Illegal Acts against the Safety of Maritime Navigation - Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (DzU z 1994 r. nr 129 poz. 635 z późn. zm.).

PRZECIWDZIAŁANIE PROLIFERACJI W TEORII I PRAKTYCE ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH ORAZ W ŚWIELE PRAC NIEZALEŻNYCH INSTYTUCJI I KOMISJI

Jednym z podstawowych zadań jakie spoczywają na Organizacji Narodów Zjednoczonych jest zapewnienie światowego bezpieczeństwa. Odnosi się to w szczególności do stosowania instrumentów mogących skutecznie powstrzymać lub ograniczyć terroryzm. Dla skuteczności walki z tym zjawiskiem, szczególnie zaś jego najbardziej niebezpieczną postacią – z wykorzystaniem broni masowego rażenia, kluczowe znaczenie posiada ścisła współpraca państw członkowskich na forum ONZ.

Jak wynika z ocen ONZ istnieje sześć grup zagrożeń, którymi powinien zająć się świat¹⁹⁵: (1) wojny między państwami; (2) przemoc wewnątrz państw, w tym wojny domowe, masowe łamanie praw człowieka i ludobójstwo; (3) bieda, choroby zakaźne i degradacja środowiska; (4) broń nuklearna, radiologiczna, chemiczna i biologiczna; (5) terroryzm; (6) międzynarodowa przestępczość zorganizowana. Problematyka dotycząca punktu (4) będzie przedmiotem rozważań w podrozdziale 4.1.

W podrozdziale 4.2 będzie rozważany rozwój zdolności NATO, a w podrozdziale 4.3 – Unii Europejskiej. Kwestie proliferacji są podejmowane również w pracach grupy G8, co będzie przedmiotem rozważań w podrozdziale 4.4. Z kolei wzmożoną aktywność związaną ze zjawiskiem terroryzmu z wykorzystaniem broni masowego rażenia, podejmowaną przez niezależne komisje międzynarodowe, potwierdza wydanie studium pod tytułem „Bronie terroru”, w którym zawarto wyniki prac Komisji ds. BMR pod przewodnictwem Hansa Blixa. Problematyka ta będzie przedmiotem rozważań w podrozdziale 4.5. W podrozdziale 4.6 zamieszczone zostaną rozważania na temat problematyki proliferacyjnej w świetle raportów sztokholmskiego instytutu SIPRI.

¹⁹⁵ *Bezpieczny świat: nasza wspólna odpowiedzialność*, Raport Panelu Wysokiego Szczebla ds. Zagrożeń, Wyzwań i Zmian, strona internetowa ośrodka informacji ONZ w Warszawie, <http://www.unic.un.org.pl>, dostęp 2007-06-10.

4.1. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych

Zwalczanie proliferacji BMR jest integralną częścią mandatu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zgodnie z zapisami Karty Narodów Zjednoczonych, celem ONZ jest „... utrzymać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, stosując w tym celu skuteczne środki zbiorowe dla zapobiegania zagrożeniom pokoju i ich usuwania, tłumienia wszelkich aktów agresji i innych naruszeń pokoju, łagodzić lub załatwiać pokojowymi sposobami, zgodnie z zasadami sprawiedliwości i prawa międzynarodowego, spory albo sytuacje międzynarodowe, które mogą prowadzić do naruszenia pokoju”¹⁹⁶.

Zamachy z 11 września 2001 roku przyczyniły się istotnie do wzmożenia działań ONZ mających na celu walkę z terroryzmem oraz proliferacją BMR w wymiarze globalnym. Rada Bezpieczeństwa ONZ określiła zamachy z 11 września jako tragedię, stanowiącą zarazem wyzwanie dla ludzkości, podkreślając, iż nie można uzasadnić ani usprawiedliwić takich czynów. Zamachy w Nowym Jorku, Waszyngtonie i Pensylwanii doprowadziły również do uchwalenia przez Radę Bezpieczeństwa ONZ rezolucji ukierunkowanych na walkę z terroryzmem oraz zwalczanie proliferacji.

Pierwsza z nich nosi numer 1368 z 2001 roku, a została przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ w dniu 12 września 2001 roku. Zawiera jednogłośnie potępienie aktów terroru z dnia 11 września 2001 roku uznając jednocześnie takie czyny jako groźbę dla pokoju oraz bezpieczeństwa światowego. Ponadto w rezolucji znalazły się najgłębsze wyrazy współczucia i kondolencje ofiarom oraz ich rodzinom, a także rządowi USA. Ponadto rezolucja wezwała wszystkie państwa do wspólnej pracy by doprowadzić przed oblicze sprawiedliwości winnych tej tragedii. Jednocześnie wezwała do przyspieszenia wysiłków zmierzających do ratyfikacji przez poszczególne państwa konwencji antyterrorystycznych uchwalonych przez ONZ, a także wyraziła gotowość do podjęcia wszelkich niezbędnych kroków, w celu zwalczania terroryzmu, zgodnych z zapisami w Karcie Narodów Zjednoczonych. Rezolucja potwierdziła również wolę ONZ walki ze wszelkimi formami terroryzmu¹⁹⁷.

¹⁹⁶ Karta Narodów Zjednoczonych, art. 1, strona internetowa ONZ, www.un.org, dostęp 2007-05-08.

¹⁹⁷ Resolution 1368 (2001) condemning the terrorist attacks of 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania, United States of America, strona internetowa ONZ, www.un.org.

Z kolei w odezwie wygłoszonej do Zgromadzenia Ogólnego we wrześniu 2003 roku, Sekretarz Generalny ONZ, Kofi Annan, ostrzegł Państwa Członkowskie, że Organizacja Narodów Zjednoczonych znalazła się na rozdrożu. ONZ może podjąć wyzwanie sprostania nowym zagrożeniom lub stanąć na krawędzi rozpadu w obliczu rosnącej niezgody pomiędzy państwami i jednostronnych działań przez nie podejmowanych. Sekretarz Generalny powołał Panel Wysokiego Szczebla ds. Zagrożeń, Wyzwań i Zmian w celu opracowania nowych polityk i powołania instytucji niezbędnych, by działania Organizacji Narodów Zjednoczonych były skuteczne w dwudziestym pierwszym wieku.

Raport Panelu Wysokiego Szczebla wyznacza śmiałą, nową wizję bezpieczeństwa zbiorowego w dwudziestym pierwszym wieku, w realiach nowych zagrożeń, których nie można było przewidzieć w 1945 roku, kiedy to powstawała Organizacja Narodów Zjednoczonych. Są to przede wszystkim: terroryzm nuklearny i rozpad państw spowodowany biedą, chorobami i wojnami domowymi¹⁹⁸. Z kolei globalizacja oznacza, że duży atak terrorystyczny w jakimkolwiek uprzemysłowionym państwie niesie druzgocące konsekwencje dla milionów ludzi w krajach rozwijających się. Każdy z 700 milionów pasażerów korzystających co roku z międzynarodowych linii lotniczych może być nieświadomym nosicielem śmiertelnej choroby zakaźnej. Upadające państwa w dowolnym miejscu na świecie osłabiają możliwości zabezpieczenia się innych państw przed międzynarodowymi zagrożeniami, takimi jak terroryzm i przestępczość zorganizowana. Zapewnienie bezpieczeństwa każdego państwa wymaga współpracy międzynarodowej.

Raport podkreśla, że zapobieganie rozpowszechnianiu i wykorzystywaniu broni nuklearnej, biologicznej i chemicznej jest niezwykle istotne. Oznacza to konieczność zmniejszenia popytu na taką broń i ograniczenia dostaw materiałów zbrojeniowych. Wiąże się to również z wypełnianiem postanowień istniejących traktatów, w tym negocjacji rozbrojeniowych. Oznacza to także egzekwowanie umów międzynarodowych. Raport zawiera zalecenia, by stworzyć bodźce dla państw, by zrezygnowały ze wzbogacania uranu. Zaleca negocjacje nowych ustaleń, które umożliwią Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej pełnić rolę gwaranta dostaw materiałów rozszczepialnych odbiorcom cywilnym po cenach rynkowych. Wzywa rządy do ustanowienia dobrowolnego, ograniczonego czasowo moratorium na budowanie nowych urządzeń służących do wzbogacania

¹⁹⁸ Wersja angielska raportu *A more secure world: Our shared responsibility* dostępna jest na stronie www.un.org/secureworld.

i przetwarzania uranu, i odpowiednich gwarancji dostaw materiałów rozszczepialnych przez obecnych dostawców.

Z kolei w dniu 28 kwietnia 2004 r. Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęła jednogłośnie **rezolucję nr 1540** stanowiącą pierwszy dokument międzynarodowy, który zajmuje się – w sposób zintegrowany i wszechstronny – bronią masowego rażenia, sposobami jej dostarczania i powiązanymi z nią materiałami. Wszystkie państwa członkowskie UE wyraziły zdecydowane poparcie dla tego dokumentu dotyczącego nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia. Zgodnie z tą rezolucją ustanowiony został Komitet Rady Bezpieczeństwa, któremu powierzono zadanie składania Radzie Bezpieczeństwa sprawozdań dotyczących wykonania rezolucji, sporządzanych na podstawie sprawozdań krajowych. Sprawozdania krajowe powinny określać działania, które państwa podjęły lub zamierzają podjąć w celu wykonania rezolucji. W rezolucji tej przyznaje się, że niektóre państwa mogą potrzebować pomocy przy wykonywaniu jej postanowień. W związku z tym pomoc techniczna i wymiana doświadczeń nabytych podczas opracowywania sprawozdań krajowych i przyjmowania środków służących wykonaniu rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) może bezpośrednio przyczynić się do zapewnienia powszechniejszego wypełniania obowiązku składania sprawozdań przewidzianych w tej rezolucji oraz do jej faktycznego wdrożenia. Rada Bezpieczeństwa w dniu 9 czerwca 2004 r. powierzyła Departamentowi ONZ ds. Rozbrojenia (Sekretariatowi ONZ) zadanie zapewnienia Komitetowi 1540 i jego ekspertom wsparcia merytorycznego i logistycznego.

Szczególny nacisk na problematykę terroryzmu i proliferacji został położony w trakcie obrad 60. sesji ONZ, w ramach której przyjęto 289 rezolucji, w tym kilka mających bezpośredni związek z problematyką terroryzmu i proliferacji BMR¹⁹⁹. Przykłady znaczenia tych zagadnień stanowią treści dwóch rezolucji przyjętych 8 grudnia 2005 roku, a oficjalnie opublikowanych w dniu 11 stycznia 2006 roku.

¹⁹⁹Na przykład: A/RES/60/92 The risk of nuclear proliferation in the Middle East, 8 Dec. 2005, A/RES/60/96 Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, 8 Dec. 2005, A/RES/60/88 Convention on the Prohibition of the Use of Nuclear Weapons, 8 Dec. 2005, A/RES/60/79 Reducing nuclear danger 8 Dec. 2005, A/RES/60/78 Measures to prevent terrorists from acquiring weapons of mass destruction, 8 Dec. 2005, A/RES/60/73 Preventing the risk of radiological terrorism, 8 Dec. 2005. Na podstawie: *Resolutions adopted by the General Assembly at its 60th session: (numerical sequence in reverse order) A/RES/60/1-A/RES/60/289*, strona internetowa ONZ: www.un.org.

Pierwsza dotyczy środków zapobiegania dostępowi przez terrorystów do broni masowego rażenia²⁰⁰. Wyrażając zaniepokojenie rosnącym ryzykiem związków między terroryzmem, a bronią masowego rażenia, rezolucja podkreśla znaczenie podejmowanych przez kraje członkowskie działań związanych z implementacją rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1540 (2004), w sprawie nieprolifracji broni masowego rażenia, przyjętą 28 kwietnia 2004 roku. Ponadto zawiera słowa zadowolenia z jednomyślnego przyjęcia 13 kwietnia 2005 roku Międzynarodowej Konwencji w sprawie Powstrzymywania się od Aktów Terroryzmu Jądrowego²⁰¹, a także jednomyślnego przyjęcia przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej w dniu 8 lipca 2005 roku poprawek zmierzających do wzmocnienia Konwencji w sprawie Fizycznej Ochrony Materiałów Jądrowych²⁰².

Ponadto w rezolucji odnotowano wsparcie dla idei zapobiegania dostępowi terrorystów do broni masowego rażenia, jakie wyrażone zostało w dokumencie końcowym 13. konferencji przywódców państw niezaangażowanych, zorganizowanej w Kuala Lumpur w dniach 20–26 lutego 2003 roku²⁰³, a również w dokumencie końcowym 14. konferencji ministerialnej ruchu państw niezaangażowanych przeprowadzonej w Durbanie w dniach 17–19 sierpnia 2004 roku²⁰⁴. Rezolucja ta w konkluzji wzywa państwa członkowskie do wsparcia międzynarodowych wysiłków zmierzających do uniemożliwienia terrorystom dostępu do broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, a ponadto zachęca państwa ONZ do rozważenia możliwości podpisania i ratyfikacji Międzynarodowej Konwencji dla Zapobieżenia Aktom Terroryzmu Jądrowego, w celu jak najszybszego jej obowiązywania.

Z kolei druga rezolucja – w sprawie zapobiegania ryzyku terroryzmu radiologicznego, podkreśla kluczową rolę Międzynarodowej Agencji Energii Jądrowej w promowaniu i wzmacnianiu bezpieczeństwa materiałów radioaktywnych i ich źródeł, szczególnie poprzez wspieranie narodowych wysiłków prawnych i infrastruktury obiektowej²⁰⁵. W rezolucji podkreśla się znaczenie przestrzegania postanowień wspólnej konwencji w sprawie bezpieczeństwa w postępowaniu ze użytym

²⁰⁰ *Measures to prevent terrorists from acquiring weapons of mass destruction*, United Nations General Assembly, A/RES/60/78, distributed 11 January 2006.

²⁰¹ *International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*, Resolution 59/290, annex.

²⁰² *Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*, United Nations, Treaty Series, vol. 1456, No 24631.

²⁰³ *Final document of the Thirteenth Conference of Hades of State or Government of Non-Aligned Countries*, United Nations A/57/759-S/2003/332, annex I.

²⁰⁴ *Final Document of the Fourteenth Ministerial Conference of the Movement of Non-Aligned Countries*.

²⁰⁵ *Preventing the risk of radiological terrorism*, United Nations General Assembly, A/RES/60/78, distributed 11 January 2006.

materiałem i odpadami radioaktywnymi²⁰⁶, a także wagę zapisów kodu postępowania z zakresu bezpieczeństwa źródeł radioaktywnych²⁰⁷. W konkluzji rezolucja wzywa państwa członkowskie ONZ do wspierania wysiłków Międzynarodowej Agencji Energii Jądrowej zmierzających do zwiększenia bezpieczeństwa źródeł radioaktywnych, tak jak zostało to przedstawione w planie bezpieczeństwa jądrowego na lata 2006–2009²⁰⁸.

We wspomnianym już planie do globalnej strategii przeciwdziałania terroryzmowi, zawierającym szczegółowe formy i sposoby działań ONZ, przedstawiono przedsięwzięcia dla zapobiegania i zwalczania terroryzmu. Zaliczono do nich zacieśnienie koordynacji i współpracy państw w zwalczaniu przestępstw mogących mieć związek z terroryzmem, włącznie z przemytem narkotyków we wszystkich jego aspektach oraz przemytem uzbrojenia, ze szczególnym uwzględnieniem broni masowego rażenia. W kolejnym punkcie mowa jest o zacieśnianiu współpracy dla uszczelnienia granic, w tym w celu zapobiegania transferowi środków broni masowego rażenia. Wśród przedsięwzięć dla tworzenia zdolności państw w obszarze zapobiegania i zwalczania terroryzmu, a także wzmocnienia roli systemu ONZ w tym względzie, znalazły się zapisy zachęty do kontynuowania wysiłków przez Międzynarodową Agencję Energii Jądrowej oraz Organizację Zakazu Broni Chemicznej dla udzielania pomocy krajom zamierzającym zabezpieczać swoją infrastrukturę przed atakami terrorystycznymi z wykorzystaniem broni masowego rażenia. Uwzględniając realia środowiska bezpieczeństwa, Organizacja Narodów Zjednoczonych powinna przewodzić walce z terroryzmem. Służyć temu może umocowana prawnie oraz kompleksowa, wspomniana strategia. Działania ONZ powinny skupiać się przede wszystkim na zniechęcaniu niezadowolonych grup społecznych od wyboru terroryzmu jako taktyki działania. Kolejny aspekt to pozbawienie terrorystów możliwości dokonywania zamachów. Chodzi o to, by utrudnić im podróżowanie, korzystanie z finansowego wsparcia lub nabywanie materiałów nuklearnych lub radiologicznych. Trzecia kwestia polega na tym, by powstrzymać państwa od udzielania pomocy terrorystom. Po czwarte, należy rozwijać możliwości państw tak, by mogły one

²⁰⁶ *Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management*, United Nations, *Treaty Series*, vol. 2153, No. 37605.

²⁰⁷ *Code of Conduct on the Safety and Security of Radioactive Sources*, *International Atomic Energy Agency* (IAEA/CODEOC/2004).

²⁰⁸ *IAEA Revised Action Plan for the Safety and Security of Radioactive Sources and Nuclear Security Plan for 2006-2009*, Resolutions and Other Decisions of the General Conference Forty-ninth Regular Session 26-30 September 2005.

przeciwdziałać terroryzmowi. Piątą kwestią jest obrona praw człowieka i rządów prawa. Terroryzm jest bezpośrednim zagrożeniem dla tych podstawowych wartości²⁰⁹.

Natomiast w dniu **27 kwietnia 2006 r.** Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła jednogłośnie rezolucję RB ONZ nr 1673 (2006), na mocy której mandat Komitetu 1540 został przedłużony o kolejne dwa lata. Przewidziano, że Komitet 1540 powinien zwiększyć wysiłki na rzecz upowszechniania pełnego wykonania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) poprzez program działań, pomoc, wsparcie i współpracę.

W rezolucji tej Komitet 1540 został również wezwany do przeanalizowania razem z państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, regionalnymi i subregionalnymi zdobytego doświadczenia i wiedzy oraz zweryfikowania dostępności programów, które mogą ułatwić wdrożenie rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004). W sprawozdaniu Komitet 1540 zaleca poszerzenie i zintensyfikowanie działań pomocowych prowadzonych na szczeblu regionalnym i subregionalnym, mających dostarczyć w sposób zorganizowany wskazówek dotyczących wykonywania zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004), uwzględniając fakt, że sześćdziesiąt dwa państwa muszą jeszcze przedłożyć swoje pierwsze sprawozdanie, natomiast pięćdziesiąt pięć państw spośród tych, które takie sprawozdanie już przedłożyły, musi jeszcze dostarczyć – na żądanie Komitetu 1540 – dodatkowych informacji i wyjaśnień. W sprawozdaniu tym Komitet 1540 podkreślił również, że nie licząc państw, które jeszcze nie przedstawiły swoich sprawozdań, trzydzieści dwa państwa zwróciły się w swoich sprawozdaniach o udzielenie pomocy we wdrożeniu rezolucji RB ONZ nr 1540.

Znaczącym krokiem w dziedzinie podejścia do zjawiska terroryzmu i proliferacji jest ogłoszenie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, w dniu **8 września 2006 roku**, globalnej strategii przeciwko terroryzmowi (*Global Counter-Terrorism Strategy*)²¹⁰. Strategia, przyjęta w formę rezolucji oraz planu działania (*Action Plan*), stanowi unikalny instrument, mający wzmocnić nie tylko wysiłki pojedynczych krajów, ale również organizacji międzynarodowych, zmierzające do zwalczania zjawiska

²⁰⁹ K. Annan, Wystąpienie w dniu 10 marca 2005 roku na Międzynarodowym Szczycie do spraw Demokracji, Terroryzmu i Bezpieczeństwa w Madrycie, dokument opracowany przez Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie na podstawie materiałów ONZ, marzec 2005 r.

²¹⁰ *United Nations General Assembly Adopts Global Counter-Terrorism Strategy*, strona internetowa ONZ: www.un.org/terrorism/strategy, dostęp 2006-09-14,

terroryzmu. Po raz pierwszy w historii, wszystkie państwa członkowskie zgodziły się na wspólne podejście do zwalczania terroryzmu w wymiarze strategicznym, nie tylko wysyłając czytelny sygnał braku zgody na terroryzm w jakiegokolwiek postaci, ale również godząc się na podjęcie konkretnych działań, zarówno indywidualnych, jak i wspólnych, dla jego zapobieżenia i zwalczania. Wspomniane praktyczne przedsięwzięcia obejmują pakiet środków, począwszy od zwiększenia zdolności pojedynczych krajów dla zwalczania zagrożeń terrorystycznych, do lepszej koordynacji systemu działań przeciw-terrorystycznych w ramach ONZ. Przyjęcie wspomnianej strategii stanowi wypełnienie zobowiązań złożonych przez przywódców wielu krajów na sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ we wrześniu 2005 roku, a także zawiera katalog elementów przedstawionych przez sekretarza generalnego ONZ w opublikowanym 2 maja 2006 roku raporcie „Zjednoczeni przeciwko terroryzmowi: rekomendacje w sprawie globalnej strategii przeciwdziałania terroryzmowi”²¹¹.

Ważnym elementem rezolucji jest stwierdzenie, że strategia zostanie poddana po dwóch latach szczegółowej ocenie w zakresie stopnia jej wdrożenia, a w miarę potrzeb wzbogacona o nowe treści uwzględniające nową sytuację. Zaznacza się jednak, że wiele przedsięwzięć opisanych w strategii może być zrealizowanych od razu, niektóre będą wymagały ponoszenia wysiłków w ciągu kilku najbliższych lat, inne zaś należy traktować jako zadania długofalowe. Jak wspomniano, elementem strategii jest plan działania zawierający szczegółowe formy i sposoby działań, usystematyzowane w czterech kategoriach: (1) przedsięwzięcia zmierzające do ograniczenia warunków dla rozprzestrzeniania się terroryzmu (*Measures to address the conditions conducive to spread of terrorism*). (2) przedsięwzięcia dla zapobiegania i zwalczania terroryzmu (*Measures to prevent and combat terrorism*). (3) Przedsięwzięcia dla tworzenia zdolności państw w obszarze zapobiegania i zwalczania terroryzmu, a także wzmacniania roli systemu ONZ w tym względzie (*Measures to build States' capacity to prevent and combat terrorism and to strengthen the role of the United Nations system in this regard*). (4) Przedsięwzięcia zmierzające do zapewnienia szacunku dla praw człowieka dla wszystkich oraz państwa prawa, jako fundamentów walki z terroryzmem (*Measures to ensure respect for human rights for all and the rule of law as the fundamental basis of the fight against terrorism*).

²¹¹ *Uniting against Terrorism: Recommendation for a Global Counter – Terrorism Strategy*, doc. A/60/825 submitted by the Secretary General to the General Assembly, UN 2006-05-02.

Należy podkreślić, że Komitet 1540 jest współorganizatorem debat, seminariów oraz warsztatów poświęconych problematyce nieprolifracji. Do takich przedsięwzięć można zaliczyć seminarium zorganizowane w dniu 11 lipca 2006 roku w Pekinie²¹², warsztaty robocze w Wiedniu w dniu 8 listopada 2006 roku²¹³, w dniach 9–10 listopada 2006 roku w Ghanie²¹⁴, 28 listopada 2006 roku w Limie²¹⁵. Najnowszy przykład stanowi całonocna debata, zorganizowana w dniu 23 lutego 2007 roku w Radzie Bezpieczeństwa ONZ na temat sposobów optymalizacji implementacji rezolucji 1540²¹⁶.

4.2. Rozwój zdolności wojskowych NATO w zakresie przeciwdziałania proliferacji²¹⁷

Problematyka broni masowego rażenia stanowi integralną część stałej adaptacji Sojuszu Północnoatlantyckiego do nowego postzimnowojennego środowiska bezpieczeństwa²¹⁸. Problematyka ta nabrała jeszcze większego znaczenia, gdy w raporcie „Komisji Rumsfelda” z 1997 roku uznano, że USA nie są odpowiednio przygotowane do skutecznej obrony własnego terytorium przed potencjalnym atakiem raketowym zarówno państw szczególnego zatroskania (tzw. „*states of concern*”), jak też bliżej nie określonych ugrupowań terrorystycznych zdolnych do wystrzelenia rakiet balistycznych o zasięgu ponad 5 tysięcy kilometrów²¹⁹.

W związku z dokonany – 11 września 2001 roku – atakiem terrorystycznym na Stany Zjednoczone nastąpił dalszy wzrost rangi poszczególnych kategorii broni masowego rażenia w pracach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Szczególne znaczenia nabrała ocena charakteru i możliwości zagrożenia atakiem terrorystycznym z użyciem BMR. Zmiany w podejściu Sojuszu Północnoatlantyckiego do problematyki proliferacji

²¹² UN seminar on implementing Security Council resolution aimed at preventing mass destruction weapon proliferation in Beijing 12 – 13 July 2006, strona internetowa www.un.int, dostęp 2007-06-07.

²¹³ Implementing UN Resolution 1540 focus of OSCE workshop in Vienna, strona internetowa www.un.int, dostęp 2007-06-07.

²¹⁴ Ghana To Host Seminar On Security Council Resolution 1540, 9-10 November 2006. strona internetowa www.un.int, dostęp 2007-06-07.

²¹⁵ UN Seminar on Implementing Security Council Resolution 1540 in Latin America, Caribbean, Taking Place in Lima, Peru, 27 – 28 November, strona internetowa www.un.int, dostęp 2007-06-07.

²¹⁶ Security Council affirms determination to strengthen cooperation aimed at countering nuclear, chemical, biological weapons proliferation. Presidential Statement Follows Day-Long Debate On Ways to Enhance Implementation of Resolution 1540, strona internetowa www.un.int, dostęp 2007-06-07.

²¹⁷ Powyższe opracowanie nie prezentuje oficjalnego stanowiska Ministerstwa Obrony Narodowej.

²¹⁸ Por. A. B. Carter i D. B. Omand: „Countering the proliferation risks: Adapting the Alliance to the new security environment”, (w:) „NATO Review”, No. 5, September 1996, s. 10-15; „Report on Options for Confidence and Security Building Measures (CSBMs), Verification, Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament”. December 2000, Press Communiqué M-NAC-2(2000)121.

²¹⁹ Por. M. Malec, P. Durys, P. Pacholski: „Prolifracja broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia – aktualne wyzwania”. Warszawa 2001, s. 22-23.

broni masowego rażenia dotyczyły w pierwszej kolejności m.in. zwiększenia zdolności obronnych Sojuszu Północnoatlantyckiego przed bronią masowego rażenia, szczególnie w ramach rozpoznawania, wykrywania, przeciwdziałania i likwidowania skutków użycia lub groźby użycia broni (bakteriologicznej) biologicznej i chemicznej²²⁰.

W ocenie NATO nastąpił wzrost prawdopodobieństwa niekontrolowanej proliferacji broni masowego rażenia i jej użycia (szczególnie broni biologicznej) w akcji terrorystycznej. Może to nastąpić nie tylko w wyniku działalności państwowej, ale także być dziełem aktora trudnego do zdefiniowania. Tym samym wzrasta zarówno znaczenie zapobiegania jej rozprzestrzenianiu, jak i ochrony ludności na własnym terytorium przed skutkami jej użycia. Oznacza to położenie większego nacisku na rozwój zdolności, które będą przeciwdziałać zagrożeniom ze strony broni masowego rażenia (i jej proliferacji) dla wojsk i ludności cywilnej państw członkowskich NATO. W przypadku ludności cywilnej działania te są przede wszystkim przedmiotem zainteresowania komitetów i grup roboczych NATO odpowiadających za ochronę ludności cywilnej przed atakiem z użyciem broni masowego rażenia podległych Wysokiemu Komitetowi ds. Planowania w Sytuacjach Nadzwyczajnych (*Senior Civil Emergency Planning Committee*)²²¹.

Wytyczne polityczne w zakresie rozwoju zdolności wojskowych są opracowywane przez Wyższą Grupę Obronną NATO ds. Proliferacji (*Defense Group on Proliferation*) i inne komitety i grupy robocze NATO podległe w znacznej mierze władzom wojskowym Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zmierzają one w kierunku pozyskania szerokiego spektrum zdolności wojskowych, których celem jest przeciwdziałanie proliferacji broni masowego rażenia. Dotyczy to zarówno zdolności w dziedzinie obrony przed bronią masowego rażenia, które służą stworzeniu skutecznego systemu mogącego zapewnić bezpieczeństwo całemu Sojuszowi Północnoatlantyckiemu, jak również wzmocnienia potencjału państw członkowskich przed poszczególnymi kategoriami broni masowego rażenia

²²⁰ Ponadto, działania te nakierowane są na: (1) podniesienie poziomu informacji nt. programów broni masowego rażenia państw szczególnego zatroskania, głównie poprzez działania wywiadowcze i nowoczesne środki pozyskiwania informacji; (2) objęcie większą kontrolą składów broni masowego rażenia i dostępu do nich (państwa b. ZSRR), zabezpieczenie laboratoriów prowadzących badania nad bronią biologiczną, przepływu materiałów rozszczepialnych mogących służyć produkcji niewielkich ładunków jądrowych (tzw. walizek atomowych) dla potrzeb ugrupowań terrorystycznych; (3) zaostrzenie polityki państw członkowskich NATO wobec państw podejrzanych o rozwijanie lub posiadanie programów broni masowego rażenia; (4) wzrostu nakładów finansowych w budżetach poszczególnych państw na prace związane z przeciwdziałaniem użyciu lub groźbie użycia broni masowego rażenia. Por. P. Pacholski: „*Polityka kontroli zbrojeń i rozbrojenia NATO*”, (w:) L. Kościuk (red.) „*Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2002 rok*”, Warszawa 2003, s. 122-123.

²²¹ Por. „*NATO's Role in Civil Emergency Planning*”, NATO Public Diplomacy Division 2006. Szczególnie znaczenie z punktu widzenia cywilnych zdolności, które mogą służyć przeciwdziałaniu proliferacji, posiada tzw. baza narodowych zdolności na wypadek zdarzeń z użyciem broni masowego rażenia (CBR Inventory), która uwzględnia m.in. zespoły rozpoznania skażeń promieniotwórczych.

i toksycznymi środkami przemysłowymi (*toxic industrial materials*). Szczególny nacisk w pracach NATO został położony na systemy wykrywania, monitorowania i identyfikowania skażeń chemicznych, biologicznych i promieniotwórczych²²², jak również wzmocnienie strategicznego wywiadu w tym zakresie (*WMD strategic intelligence*). Duże znaczenie dla podniesienia poziomu zabezpieczenia wojsk przed skutkami ewentualnego ataku z użyciem broni masowego rażenia, miały przyjęte na szczycie NATO w Pradze w 2002 r. inicjatywy w dziedzinie obrony przed bronią masowego rażenia²²³, które dotyczyły m.in.:

1. Powołania mobilnego laboratorium analizy skażeń BMR

Propozycja ta dotyczyła uzyskania zdolności do przeprowadzania diagnoz i wsparcia analitycznego dla zespołu reagowania w przypadku użycia BMR, w tym potwierdzenia dokonanego ataku, określenia rodzaju użytej broni i określenia możliwości obrony przed skutkami ataku. Zaproponowano utworzenie w tym celu mobilnego laboratorium NATO do praktycznego wykorzystania najnowszej techniki diagnostycznej²²⁴.

2. Utworzenia zespołu reagowania w przypadku użycia BMR

Zespół ten, utworzony przez państwa sojusznice, ma za zadanie dokonać szybkiej oceny skali i śmiertelności ataku bronią masowego rażenia oraz wspieranie początkowych działań obronnych. Utworzenie tego zespołu miało pomóc także zintegrować zdolności obronne przed bronią masowego rażenia, w tym w koordynowaniu aktywności cywilnych instytucji zarządzających reagowaniem kryzysowym²²⁵.

3. Utworzenia Wirtualnego Centrum Doskonalenia Obrony przed Bronią Masowego Rażenia

Zadaniem Centrum²²⁶ jest rozwijanie pogłębionego, profesjonalnego i wielonarodowego procesu kształcenia i treningu w szeroko pojętej dziedzinie przeciwdziałania zagrożeniom i skutkom użycia BMR. Jego elementami są: (1) Centrum

²²² W ramach prac koncepcyjnych i rozwoju technologicznego uzbrojenia i sprzętu wojskowego w dziedzinie przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia, główny nacisk został położony na systemy zdalnego wykrywania skażeń biologicznych (tzw. *stand-off detection systems*).

²²³ Por. "NATO briefing on Countering weapons of mass destruction", NATO Public Diplomacy Division, March 2005.

²²⁴ Obecnie komponent ten, jako Mobilne Laboratorium OPBMR (*Deployable NBC Analytical Laboratory*), wchodzi w skład Wielonarodowego Batalionu Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia Sił Odpowiedzi NATO (przyp. autora).

²²⁵ Obecnie komponent ten, jako Połączony Zespół ds. Oceny Zagrożeń (*Joint Assessment Team*), wchodzi w skład Wielonarodowego Batalionu Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia Sił Odpowiedzi NATO (przyp. autora).

²²⁶ Obecnie zadanie to w znaczącej mierze przejmują Połączone Centrum Doskonalenia NATO ds. Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia (*Joint NATO CBRN Defense Centre of Excellence*), zlokalizowane na terytorium Republiki Czeskiej w m. Vyskov.

Broni Masowego Rażenia NATO; (2) Akademia Obrony NATO w Rzymie; (3) Szkoła NATO w Oberammergau; (4) Program Naukowy NATO; (5) Centra treningowe ds. obrony przed BMR państw sojuszniczych i partnerskich.

4. Ustanowienia zapasów środków ochrony przed skutkami użycia BMR

Propozycja ta ma na celu utworzenie sojuszniczych zapasów leków, szczepionek, narzędzi diagnostycznych oraz zwiększenie możliwości prowadzenia profilaktyki medycznej, głównie w przypadku użycia broni biologicznej.

5. Stworzenia systemu rozpoznania epidemiologicznego

System ten umożliwiłby wykrywanie w czasie zbliżonym do realnego przyczyn zachorowań o charakterze epidemicznym, pozwalając jednocześnie na ocenę ich intencjonalnego lub naturalnego pochodzenia. W tym celu planuje się ustanowienie procedur, dzięki którym możliwe byłoby szybkie gromadzenie i analiza danych medycznych pozwalających na sprawne określanie ryzyka ataku bronią biologiczną.

Przedstawione powyżej inicjatywy w dziedzinie obrony przed bronią masowego rażenia, zainicjowały proces wypracowywania przez państwa NATO zdolności, które w większości zostały „zogniskowane” w szerokim spektrum zadań realizowanych przez Wielonarodowy Batalion Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia Sił Odpowiedzi NATO (*NATO Multinational CBRN Defense Battalion*). Jednostka ta, utworzona w czerwcu 2003 r. jako autonomiczny komponent Sił Odpowiedzi NATO, posiada pełny zakres zdolności w zakresie oceny i analizy sytuacji skażeń, rozpoznania skażeń chemicznych, biologicznych i promieniotwórczych, likwidacji skażeń oraz pobierania, transportu i analizy skażonych materiałów. Z tego też względu może być ona użyta w różnych działaniach, nie tylko o charakterze *stricte* obronnym. Eksperci wchodzący w skład np. Połączonego Zespołu ds. Oceny Zagrożeń (*Joint Assessment Team*) są w stanie służyć swoją wiedzą również w przypadku działań mających na celu eliminowanie zagrożeń ze strony proliferacji broni masowego rażenia, wskazując dowódcy operacji na teatrze działań najlepsze opcje rozwiązania sytuacji w obliczu tego typu zagrożeń.

Biorąc pod uwagę trendy rozwojowe przeciwdziałania proliferacji, prace Sojuszu Północnoatlantyckiego zmierzają w kierunku wyposażenia sił NATO w środki wykraczające poza tradycyjnie określone w języku polskim zdolności w zakresie obrony przed bronią masowego rażenia. Dotyczy to w szczególności systemów dowo-

dzenia, kierowania i kontroli (*Command, Control and Communications*), wspomaganych systemami wykrywania, rozpoznania i śledzenia (*Intelligence, Surveillance and Target Acquisition*), a także systemów zaawansowanego technologicznie uzbrojenia m.in. środków precyzyjnego rażenia (*Precision Guided Munitions*)²²⁷.

Rozwój szeroko rozumianych zdolności wojskowych NATO do przeciwdziałania nowym zagrożeniom i wyzwaniom dla bezpieczeństwa międzynarodowego, umożliwi elastyczne ich użycie w zależności od zaistniałej sytuacji. Środki te mają: (1) zapobiec proliferacji; (2) umożliwić wykrywanie ewentualnego zamiaru użycia broni masowego rażenia przez potencjalnego adwersarza; (3) odstraszyć potencjalnego adwersarza przed atakiem z użyciem broni masowego rażenia poprzez posiadanie odpowiedniego własnego potencjału wojskowego; (4) zniszczyć jego potencjał przed ewentualnym użyciem przeciwko NATO, a także ostatecznie (5) umożliwić skuteczną obronę przed takim atakiem. W ramach tak nakreślonych zadań do realizacji, siły NATO są także przygotowywane do przeprowadzania szerokiego spektrum misji, z użyciem np. odpowiednio przeszkolonych jednostek sił specjalnych, które mogą działać w środowisku skażenia bronią masowego rażenia²²⁸. Duży nacisk położony został także na możliwość przeprowadzania operacji przechwytywania na morzu podejrzanych komponentów do produkcji broni masowego rażenia²²⁹. Działania takie są już wykonywane, w ograniczonym zakresie, skoncentrowanym głównie na zatrzymywaniu i przeszukiwaniu jednostek pływających pod kątem nielegalnych imigrantów i osób podejrzanych o wspieranie działalności terrorystycznej, m.in. w ramach operacji „*Active Endeavour*” na Morzu Śródziemnym. Podobne kroki, ale w środowisku lądowym, są przeprowadzane w ramach prowadzonych w Afganistanie operacji: sojuszniczej „*Enduring Freedom*” i oenzetowskiej „*International Security Assistance Force*” (ISAF).

Istotny wpływ na rozwój zdolności wojskowych NATO w zakresie przeciwdziałania proliferacji mają prace naukowe prowadzone w ramach m.in. Programu

²²⁷ Szerzej: M. Szkodzińska, Z. Pękala: „*Od Pragi do Stambułu – Implementacja założeń wojskowego wymiaru transformacji NATO*”, Warszawa 2006, s. 30-38.

²²⁸ Wzmocnieniu tego typu zdolności służy również Inicjatywa w zakresie rozwoju sił specjalnych (*Special Operations Forces – SOF*).

²²⁹ Aktualnie Wyższa Grupa Obronna NATO ds. Proliferacji (DGP) przygotowuje wytyczne polityczne w zakresie przeprowadzania operacji przechwytywania drogą morską broni masowego rażenia, komponentów do jej produkcji oraz środków jej przenoszenia. Z operacyjnego punktu widzenia duże znaczenie dla skuteczności tego typu operacji będzie mieć rozwój zdolności w zakresie zdalnego wykrywania skażeń. W tym też kierunku będzie zmierzać rozwój technologii wojskowych. Por. m.in.: „*Guide to the NATO Programme for Security Through Science*”, NATO Public Diplomacy Division 2005.

Naukowego NATO (*NATO Science Programme – NSP*), a także aktywność grup i komitetów roboczych podporządkowanych Konferencji Narodowych Dyrektorów ds. Uzbrojenia (*Conference of National Armaments Directors – CNAD*). W obrębie zainteresowania Programu Naukowego NATO znajdują się m.in. badania nad „narzędziami”, które mogą usprawnić proces skutecznej kontroli granicznej pod kątem np. przemytu materiałów rozszczepialnych²³⁰, czy też umożliwić szybkie wykrywanie skażeń ze strony takich środków biologicznych jak np. węglik²³¹. Prace te mają charakter komplementarny w stosunku do działań podejmowanych przez CNAD, którego głównym zadaniem jest identyfikowanie i promowanie wśród państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego możliwości rozwoju w ramach NATO określonego typu uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Dokonując, krótkiego siłą rzeczy, przeglądu rozwoju zdolności wojskowych NATO w interesującej nas dziedzinie, nie należy zapominać o coraz większej interakcji w tym zakresie pomiędzy Sojuszem Północnoatlantyckim a państwami partnerskimi z Euroatlantyckiej Rady Partnerstwa (*Euroatlantic Partnership Council – EAPC*), zainicjowanej współpracy w ramach Rady NATO-Rosja (*NATO-Russia Council – NRC*) czy też Komisji NATO-Ukraina (*NATO-Ukraine Commission – NUC*). Kontakty powyższe coraz częściej dotyczą wymiany informacji i możliwości współpracy w zakresie przeciwdziałania proliferacji. Pomijając oczywiście czynnik polityczny, który ma największy wpływ na efektywność wzajemnych stosunków na linii np. NATO–Rosja, współpraca ta w coraz większym stopniu dotyczy wszystkich wspomnianych przeze mnie płaszczyzn tj. operacyjnej, naukowej²³² i technologicznej.

Podsumowując, rozwój zdolności wojskowych NATO w zakresie przeciwdziałania proliferacji zajmuje obecnie w wysiłkach Sojuszu miejsce priorytetowe. Przykładem takiego podejścia jest doniosłe znaczenie tej problematyki w trakcie kolejnych szczytów Szefów Państw i Rządów NATO: w Pradze w 2002 r., w Istambule w 2004 r.²³³ i Rydze w 2006 r.²³⁴

²³⁰ Por. „*Science, Society, Security News*”, issue 3/2004, Science Committee, Committee on the Challenges of Modern Society.

²³¹ Por. „*Science, Society, Security News*”, issue 2/2005, Science Committee, Committee on the Challenges of Modern Society.

²³² Por. np. spotkanie Komitetu Naukowego Rady NATO-Rosja w Sankt Petersburgu w dniach 13-14 czerwca 2005 r., w trakcie którego dyskutowano m.in. kwestie związane z ochroną przed środkami biologicznymi, chemicznymi i promieniotwórczymi. Szerzej: „*NATO Russia News. Towards greater interoperability*”, issue 2/2005, NATO Public Diplomacy Division.

²³³ Por. „*NATO after Istanbul. Expanding Operations, Improving Capabilities, Enhancing Cooperation*”, NATO Public Diplomacy Division 2004.

²³⁴ Por. „*NATO after Riga. Prevailing in Afghanistan, Improving Capabilities, Enhancing Cooperation*”, NATO Public Diplomacy Division 2006.

Głównym kryterium rozwoju obecnych i przyszłych zdolności w tej dziedzinie będzie połączenie wysiłków na płaszczyźnie politycznej (wytyczne polityczne ze strony DGP i współpraca z innymi organizacjami i państwami) i wojskowej (operacyjne uwarunkowania użycia sił NATO w procesie przeciwdziałania proliferacji) z możliwościami technologicznymi (prace prowadzone w dziedzinie rozwoju technologii w ramach NSP i CNAD).

4.3. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności Unii Europejskiej

Należy podkreślić, że omawiana problematyka jest obecnie rozważana w ramach prowadzonych w Unii Europejskiej prac koncepcyjnych nad przyszłą wizją środowiska bezpieczeństwa europejskiego w perspektywie 2025 roku (*Europe's Long Term Vision of the Defence Environment in 2025*). Dostępne materiały wskazują, że proliferacja BMR jest zjawiskiem, które nie zniknie ze sceny politycznej²³⁵.

Należy odnotować, że dnia 12 grudnia 2003 r. Rada Europejska przyjęła strategię UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, która w rozdziale III zawiera wykaz działań mających zapobiegać rozprzestrzenianiu tej broni, które powinny być podjęte zarówno w UE, jak i w państwach trzecich. UE aktywnie realizuje tę strategię wraz z działaniami wymienionymi w jej rozdziale III, w szczególności poprzez uruchamianie zasobów finansowych mających wspierać konkretne projekty realizowane przez instytucje wielostronne, poprzez dostarczanie pomocy technicznej i wiedzy fachowej państwom potrzebującym szerokiego spektrum działań służących zapobieganiu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz poprzez wspieranie roli, jaką odgrywa Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych.

UE podjęła wobec państw trzecich kroki dyplomatyczne w celu zachęcenia ich do składania sprawozdań krajowych przewidzianych w rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004). Przygotowanie sprawozdań krajowych wymaga znacznego wysiłku i wiedzy technicznej ze strony tych państw. Pomoc techniczna oraz wymiana doświadczeń zdobytych podczas opracowywania sprawozdań krajowych i przyjmowania środków służących wdrożeniu rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) mogą zatem bezpośrednio przyczynić się do zapewnienia powszechniejszego wypełniania obowiązku składania sprawozdań przewidzianych w tej rezolucji oraz do jej faktycznego wdrożenia.

²³⁵ Por. materiały z seminarium eksperckiego nt.: „*Europe's long-term vision of the defence environment in 2025: sharp or fuzzy?*”, zorganizowanego przez Europejską Agencję Obrony w dniu 13 czerwca 2006 roku w Brukseli, rękopis; N. Witney, *Meeting the Challenge*, „EDA Bulletin” 2006, nr 2, s. 9, G. Grevi, B. Schmitt, *Long Term Vision*, „EUISS Newsletter” 2006, nr 18, s. 1.

W ramowej umowie finansowej i administracyjnej, zawartej między Wspólnotą Europejską z jednej strony, a ONZ z drugiej strony, zostały określone ramowe postanowienia służące zacieśnieniu współpracy ONZ i Wspólnoty Europejskiej, obejmującej również partnerstwo programowe. Wykonaniu tej umowy ramowej służyć ma umowa dotycząca wkładu finansowego, o której mowa w niniejszym wspólnym działaniu (tłumaczenie robocze przedstawia załącznik 1).

Na szczególne podkreślenie zasługuje ponadto aktywność Komitetu Bezpieczeństwa Zdrowotnego Komisji Europejskiej w obszarze ujednoczenia procedur odnoszących się do reagowania na BMR. Z inicjatywy tego Komitetu doszło do spotkania w Ottawie w dniu 7 listopada 2001 roku, w którym uczestniczyli ministrowie zdrowia państw grupy G7 oraz Meksyku, a także krajów członkowskich Komisji Europejskiej. Celem obrad było ujednoczenia oraz wzmocnienia sektora zdrowia publicznego w obliczu terroryzmu CBRN. Ponadto Komitet opracował we współpracy z Europejską Agencją ds. oceny produktów medycznych (*The European Agency for Evaluation of Medical Products – EMEA*) program współdziałania w zakresie przygotowania oraz reagowania na ataki biologiczne i chemiczne (*Programme of Cooperation on Preparedness to Biological and Chemical attacks – BICHAT*). Jednym z efektów programu było przyjęcie wytycznych w sprawie stosowania produktów medycznych wobec pacjentów narażonych na ataki terrorystyczne z użyciem broni chemicznej²³⁶.

4.4. Przeciwdziałanie proliferacji w działalności grupy G8

Grupa G8 w swojej działalności również poświęca znaczącą uwagę kwestiom zwalczania proliferacji BMR. Przykładem był już pierwszy szczyt grupy zorganizowany w 2002 roku w **Kananaskis** (Kanada). W jego trakcie doszło do ustanowienia globalnego partnerstwa przeciwko rozprzestrzenianiu broni i materiałów masowego rażenia (*Global partnership against the spread of weapons and materials of mass destruction*). Wspólne oświadczenie przywódców państw G8 stanowi załącznik nr 5.

Partnerstwo ma wspierać przede wszystkim specyficzne projekty współpracy, na początek z Rosją, ukierunkowane na niszczenie zasobów broni chemicznej,

²³⁶ *Guidance Document on the Use of Medicinal Products for the Treatment of Patients Exposed to Terrorist Attacks with Chemical Agents*, EMEA/CPMP/1255/03, London 25 April 2003.

neutralizację materiałów radioaktywnych z okrętów podwodnych wycofanych ze służby, składowanie materiałów rozszczepialnych oraz zatrudnienie bezrobotnych naukowców sfery broni masowego rażenia. Przedstawiciele grupy G8 zapowiedzieli przeznaczenie na wspomniane działania, obliczone na okres 10 lat, kwotę około 20 mld USD.

W ramach drugiego szczytu, zorganizowanego w 2003 roku w **Evian**²³⁷ (Francja), przywódcy państw G8 ocenili, że od poprzedniego szczytu poczyniono znaczne postępy w osiągnięciu założonych celów, tzn. uniemożliwianiu terrorystom oraz ich sponsorom nabywania środków masowego rażenia oraz prowadzenia badań nad ich udoskonaleniem. W trakcie obrad podjęto decyzje precyzujące zamiar wydzielania 20 miliardów USD na cele zwalczania proliferacji w ciągu 10 lat. Oceniono z zadowoleniem, że rząd rosyjski rozpoczął działania zapewniające wdrożenie wytycznych związanych ze sferą zwolnienia z ubezpieczenia i opodatkowania prac, usług i towarów objętych programami nieproliferacyjnymi. Oceniono ponadto, że państwa G8 aktywnie zaangażowały się w podejmowane projekty, zgodnie z priorytetami ustalonymi w Kananaskis. Podjęto też decyzje mające ułatwić państwom spoza G8 uczestnictwo w projektach – w związku z zainteresowaniem wykazywanym przez Finlandię, Norwegię, Polskę, Szwecję i Szwajcarię.

W komunikacie końcowym szczytu zadeklarowano między innymi zamiar przyjęcia uniwersalnych zasad zapobiegania proliferacji oraz znaczącego rozszerzenie aktywności wewnątrz projektów. Ma być kontynuowane modyfikowanie projektów, a także zabieganie o udział w globalnym partnerstwie zainteresowanych państw spoza G8, które wyrażają chęć przyjęcia dokumentów z Kananaskis.

Na trzecim szczycie G8 w 2004 roku w **Sea Island** (Stany Zjednoczone) proliferację broni masowego rażenia i systemów jej dostarczania oraz międzynarodowy terrorizm uznano ponownie za kluczowe zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. To wyzwanie wymaga długofalowej strategii i wielostronnego podejścia. Państwa G8 wyraziły stanowcze dążenie do zapobiegania oraz powstrzymywania proliferacji. Ogłosiły w Sea Island plan działań w celu umocnienia globalnego reżimu nieproliferacji, który ma być realizowany wraz z innymi zainteresowanymi państwami. Stwierdzono, że zagrożeniem dla wszystkich mogą być także handel i rozprzestrzenianie materiałów nuklearnych, wyposażenia

²³⁷ Na podstawie strony internetowej http://www.g8.gc.ca/mass_destruction-en.asp; dostęp 2007-09-01.

i technologii. Aby umożliwić światu bezpieczne korzystanie z zalet pokojowej energii nuklearnej, bez zwiększania zagrożeń bezpieczeństwa, ustalono podjęcie nowych środków, tak aby części wyposażenia oraz materiały z potencjałem proliferacji nie były eksportowane do krajów, które mogą użyć ich w celach wojskowych, a przede wszystkim nie trafiły w ręce terrorystów.

Państwa G8 wsparły inicjatywę bezpieczeństwa proliferacji (*Proliferation Security Initiative – PSI*), które jest globalną odpowiedzią na problem dotyczący całego świata. Podkreślono, że kraje G8 będą kontynuować wysiłki dla budowy efektywnego partnerstwa PSI w celu powstrzymania handlu bronią masowego rażenia oraz jej transportu. W trakcie szczytu podjęto kolejne działania w ramach globalnego partnerstwa przeciwko broni i materiałom masowego rażenia. Oceniono, że od czasu zapoczątkowania w Kananaskis przez liderów państw G8, partnerstwo to stało się znaczącą światową siłą w poprawianiu bezpieczeństwa międzynarodowego. Państwa członkowskie, włączając sześciu nowych sponsorów, krajów które przyłączyły się po szczycie w Evian, podjęły nowe projekty współpracy z Rosją. W obszarze wyzwań nieproliferacyjnych państwa G8 wyraziły determinację w zamiarze spowodowania zaprzestania przez Iran zaawansowanego programu nuklearnego. Stwierdzono, że kraj ten musi podporządkować się zasadom NPT i porozumieniom zabezpieczającym. Podkreślono, że Iran podpisał dodatkowy protokół i zobowiązał się do współpracy oraz zawieszenia wzbogacania i przetwarzania uranu. Zaangażowanie Iranu nie jest jednak wystarczające. Dlatego też Iran został wezwany do natychmiastowego, pełnego stosowania się do podjętych zobowiązań.

Państwa G8 wyraziły zadowolenie ze strategicznej decyzji Libii dotyczącej pozbycia się broni masowego rażenia i amunicji dalekiego zasięgu oraz usunięcia broni chemicznej. W trakcie szczytu wskazano, że ogromne zagrożenie dla bezpieczeństwa wszystkich krajów stanowi bioterroryzm, który może zagrozić życiu, zdrowiu publicznemu oraz gospodarce. Państwa G8 zobowiązały się do podjęcia odpowiednich kroków w celu wykrywania ataków bioterrorystycznych przeciwko ludziom, zwierzętom i uprawom. Uwzględniając aspekt proliferacji broni chemicznej, państwa G8 silnie namawiają wszystkie kraje do przyłączenia się do konwencji z 1993 roku o zakazie prowadzenia badań, produkcji, gromadzenia i użycia broni

chemicznej oraz jej zniszczenia. Popierają użycie wszelkich środków mających na celu zebranie miarodajnych informacji, ich weryfikację oraz wiarygodność.

Na czwartym szczycie G8 w 2005 roku w **Glenaegles** (Wielka Brytania) wydano oświadczenie na temat nieprolifracji. Państwa G8 potwierdziły, tak jak poprzednio w Evian i Sea Island, że proliferacja broni masowego rażenia i środków jej transportu oraz międzynarodowy terroryzm pozostają kluczowymi zagrożeniami dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Państwa G8 z zadowoleniem przyjęły zainicjowane przez Rosję porozumienie społeczności międzynarodowej dotyczące konwencji potępiającej akty terroryzmu nuklearnego. Na szczycie przyjęto stanowisko dotyczące działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych. Uznano wiodącą rolę Rady Bezpieczeństwa ONZ w podejmowaniu wyzwań dotyczących proliferacji. Oceniono, że większość krajów ONZ odpowiedziała pozytywnie na rezolucję nr 1540. Państwa G8 wyraziły także zadowolenie ze wzrastającego poparcia inicjatywy PSI na arenie międzynarodowej oraz oceniły działania Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. Potwierdzono pełne wsparcie dla podejmowanych przez agencję wysiłków.

W trakcie piątego szczytu G8 w 2006 roku w **Sankt Petersburgu** (Federacja Rosyjska) ponownie oceniono, że proliferacja broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia wraz z terroryzmem międzynarodowym pozostają głównymi zagrożeniami dla międzynarodowego pokoju oraz bezpieczeństwa. Społeczność międzynarodowa musi śmiało stawić czoło tym wyzwaniom. Państwa G8 potwierdziły pełne zaangażowanie dla postanowień traktatu NPT oraz poruszyły temat pokojowego użycia energii jądrowej. Przywołano czwarty artykuł NPT, który stwierdza, że nic w traktacie nie powinno być interpretowane jako wpływanie na prawo pojedynczego państwa do rozwoju badań, produkcji i użycia energii jądrowej dla celów pokojowych bez dyskryminacji w ramach pierwszego i drugiego artykułu traktatu.

Państwa G8 poparły rozwój środków zabezpieczających transfer sprzętu jądrowego, materiałów i technologii do państw, które mogą użyć ich w celach wojskowych albo pozwolić dostać się im w ręce terrorystów. Podkreślono, że eksport tego rodzaju materiałów powinien być zgodny ze światowymi normami dotyczącymi nieprolifracji. Oceniono, że w ciągu ostatnich dwóch lat nastąpił znaczący postęp w rozwoju tych kryteriów. Państwa G8 wyraziły zamiar umocnienia partnerstwa z Indiami, zachęcając ten kraj do podjęcia dalszych kroków w kierunku integracji z głównym nurtem wzmocnienia reżimu nieprolifracji. Państwa G8 potwierdziły

kluczową rolę Rady Bezpieczeństwa ONZ w zajmowaniu się wyzwaniami proliferacji, wzywając wszystkie państwa do wprowadzenia w życie rezolucji 1540. Na szczycie potwierdzono również zaangażowanie w PSI, która stanowi ważny środek przeciwdziałania proliferacji broni masowego rażenia i środków jej transportu. Wykazano zadowolenie ze wzrastającego poparcia międzynarodowego dla inicjatywy. Podczas szczytu omówiono sprawę Libii, która wyrzekła się posiadania broni masowego rażenia. Pozytywna odpowiedź społeczności międzynarodowej demonstruje korzyści z tej strategicznej decyzji współpracy i jest częścią globalnego nurtu nieproliferaacji. Zajęto się również sprawą Iranu, wyrażając poważne zaniepokojenie implikacjami proliferacji irańskiego programu nuklearnego. Państwa G8 poparły oświadczenie Ministrów Spraw Zagranicznych z 12 lipca 2006 roku z Paryża, w którym wyrazili swoje głębokie rozczarowanie brakiem jakiegokolwiek sygnału ze strony Iranu, że kraj ten jest gotowy do zaangażowania w realizację propozycji rozpoczęcia negocjacji. Państwa G8 jednomyślnie poparły rezolucję 1695 Rady Bezpieczeństwa ONZ, która reprezentuje wolę społeczności międzynarodowej. Globalne partnerstwo przeciwko rozszerzaniu się broni masowego rażenia służy osiągnięciu celów ustalonych w Kananaskis.

Podczas szóstego szczytu w 2007 roku w **Heiligendamm** (Niemcy) przywódcy G8 wydali oświadczenie na temat nieproliferaacji, potwierdzając wspólne postanowienie o przeciwstawianiu się proliferacji broni masowego rażenia. Przywódcy G8 podkreślili znaczenie zaangażowania społeczności międzynarodowej, zwłaszcza w obliczu zagrożenia ze strony Iranu i Korei Północnej.

Kraje G8 oceniły, że osiągnięte cele są sukcesywnie przyjęte na poprzednich szczytach. Kluczową rolę odgrywa traktat NPT, konwencja dotycząca broni chemicznej oraz konwencja o zakazie broni biologicznej i toksycznej. Te traktaty są podstawą bezpieczeństwa międzynarodowego, zaś państwa G8 będą zachęcały inne kraje do wypełniania zobowiązań zapisanych w tych traktatach.

Podczas szczytu kraje G8 potwierdziły zobowiązanie podjęte w trakcie szczytu w Gleneagles, aby rozwijać procedury wykrywania, śledzenia oraz uniemożliwiania transakcji finansowych związanych z proliferacją broni masowego rażenia. Zgodzono się, że rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1540, 1695, 1718, 1737 oraz 1747 wymagają, aby wszystkie kraje powzięły działania przeciwko proliferacji broni masowego rażenia.

Oceniono, że globalne partnerstwo przeciwko proliferacji broni i materiałów masowego rażenia, zapoczątkowane w Kananaskis, jest udanym przedsięwzięciem. Podkreślono, że należy zwiększyć wydajność współpracy w celu całkowitego osiągnięcia założonych celów. Ponownie wezwano Iran do podporządkowania się wymaganiom międzynarodowej społeczności i pełnej współpracy z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej. Wykazano nadzieję na współdziałanie także na polu politycznym, gospodarczym oraz technologicznym.

4.5. Przeciwdziałanie proliferacji w pracach niezależnych komisji międzynarodowych. Raport Blixa

Dotychczas trzykrotnie powoływano niezależne komisje międzynarodowe, podejmujące tematykę proliferacji BMR. W 1982, komisja pod przewodnictwem premiera Szwecji Olofa Palme przedstawiła raport pod tytułem: „Wspólne bezpieczeństwo (*Common Security*). Stwierdzono w nim, że wyścig zbrojeń jądrowych oraz możliwość spowodowania wzajemnego zniszczenia się (*Mutual Assured Destruction - MAD*) mogą spowodować unicestwienie ludzkiej cywilizacji, natomiast bezpieczeństwo możliwe jest do osiągnięcia jedynie poprzez współpracę i rozbrojenie. Wyrażona została jednocześnie wiara w silną wolę skierowaną przeciwko wojnie, z obawy przed totalną zagładą. Pomimo, że zimna wojna była kontynuowana, doszło jednak do podpisania znaczących porozumień rozbrojeniowych między Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim, a helsińska konferencja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie (*Conference on Security and Co-operation in Europe – CSCE*) potwierdziła nadejście nowego klimatu²³⁸. W 1996 roku opublikowany został dokument opracowany na zlecenie rządu Australii. Nosił tytuł: „Raport komisji z Canberry w sprawie zniszczenia broni jądrowej” (*Report of the Canberra Commission on the Elimination of Nuclear Weapons*)²³⁹.

Po zakończeniu zimnej wojny nadszedł okres nadziei na zapewnienie większego bezpieczeństwa społeczności międzynarodowej. Po zakończeniu, z powodzeniem, w 1991 roku wojny w Zatoce Perskiej, prowadzonej pod flagą ONZ,

²³⁸ Szczegółowe informacje na temat działalności komisji oraz opublikowanego przez nią raportu zamieszczono w numerze specjalnym *Journal of Peace Research*, Vol. 21, No. 2, Special Issue on Alternative Defense (Jun., 1984), *Common Security. A Programme for Disarmament 1982*. Independent Commission on Disarmament and Security Issues.

²³⁹ The Canberra Commission report, the Conference on Disarmament, Australian Minister for Foreign Affairs, 30 January 1997 oraz strona internetowa: <http://www.dfat.gov.au/cc/cchome.html>.

kóra była odpowiedzią na iracką agresję na Kuwejt, prezydent Stanów Zjednoczonych mówił o nowym porządku światowym (*New World Order*). W 1995 roku osiągnięto porozumienie w sprawie nieograniczonego przedłużenia traktatu o nieprolifracji broni jądrowej. Komisji z Canberry wzywała to podjęcia natychmiastowych oraz konkretnych działań dla zniszczenia broni jądrowej.

W sierpniu 1998 roku, dziewięć miesięcy po przeprowadzeniu przez Indie oraz Pakistan prób jądrowych, rząd Japonii zorganizował niezależne forum w sprawie nieprolifracji broni jądrowej oraz rozbrojenia (*Tokyo Forum for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament*). Raport końcowy, wydany 25 lipca 1999 roku zawierał również plan działania (*Action Plan*). Obejmował on m.in. 17 rekomendacji dotyczących spraw rozbrojenia jądrowego, nieprolifracji oraz terroryzmu²⁴⁰.

Wkrótce po opublikowaniu raportu, senat Stanów Zjednoczonych odmówił ratyfikacji traktatu o powszechnym zakazie przeprowadzania prób jądrowych (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*), a w kontekście znikomych postępów w kwestii rozbrojenia jądrowego oraz rosnących obaw przed terroryzmem, zmieniły się realia środowiska bezpieczeństwa.

Dziesięć lat po opublikowaniu raportu komisji z Canberry zdecydowanie zacieśniły się globalne powiązania gospodarcze, a wszystkie państwa są w prawie takim samym stopniu narażone na zagrożenia środowiskowe oraz epidemie chorób zakaźnych. Pomimo, że przez ostatnie dziesięć lat nie doszło do konfliktów terytorialnych lub ideologicznych między potęgami wojskowymi, to klimat dla podejmowania inicjatyw rozbrojeniowych uległ pogorszeniu.

W tym kontekście należy rozpatrywać opublikowanie raportu komisji Hansa Blixa. 1 czerwca 2006 roku zostało opublikowane studium pod tytułem „*Bronie terroru*”²⁴¹, które stanowi efekt działań 14-osobowej, niezależnej komisji międzynarodowej ds. broni masowego rażenia (*The Weapons of Mass Destruction Commission*), której przewodniczył Szwed Hans Blix, były szef zespołu ONZ ds. inspekcji w Iraku. W trakcie konferencji prasowej związanej z publikacją studium stwierdził, że „*Dopóki jakiegokolwiek państwo posiada taką broń – szczególnie jądrową*

²⁴⁰ Szczegółowe informacje na temat prac komisji oraz opublikowanego przez nią raportu są dostępne na stronie internetowej MSZ Japonii <http://mofa.gov.jp/policy/un/disarmament/forum>.

²⁴¹ Weapons of Mass Destruction Commission, *Weapons of Terror. Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*, Stockholm, Sweden, 1 June 2006.

– inne państwo będzie dążyło do jej posiadania. Tak długo, jak taka broń będzie w arsenalach państwa, to istnieje ryzyko, że pewnego dnia może być użyta, rozmyślnie lub przypadkowo. Obojętnie co będzie przyczyną, skutek będzie katastroficzny”²⁴².

Poszukując odpowiedzi na pytanie „jakie działania należy podjąć?” (*what must be done?*), autorzy raportu na wstępie stwierdzają, że broń jądrowa, biologiczna oraz chemiczna są najbardziej nieludzkimi. Obliczone na prerażenie oraz niszczenie, mogą w rękach krajów lub aktorów niepaństwowych spowodować zniszczenia zdecydowanie większe, niż jakkolwiek broń klasyczna. Ich wpływ jest ponadto zdecydowanie dłuższy. Jak długo jakiegokolwiek państwo dysponuje taką bronią, szczególnie jądrową, tak długo inne kraje będą chciały wejść w jej posiadanie. Jak długo taka broń znajduje się w zasobach jakiegokolwiek państwa, tak długo występuje ryzyko, że może ona zostać pewnego dnia użyta, albo rozmyślnie albo przez przypadek. Każdy z tych przypadków będzie niósł katastroficzne skutki. Pomimo zakończenia zimnej wojny, zapasy takiej broni są niezwykle wysokie. Istnieje około 27 000 głowic jądrowych, z czego około 12 000 znajduje się w gotowości operacyjnej. Wszystkie bronie masowego rażenia powinny zostać zabronione, tak jak to dotyczy broni biologicznej i chemicznej. Powinny zostać skutecznie wdrożone ściśle określone zasady podporządkowywania się, weryfikacji oraz procedur wymuszania. Jeśli będzie taka wola, eliminacja broni jądrowej jest w zasięgu świata. W poprzednich dziesięciu latach utracone zostały szanse na skuteczniejsze realizowanie wysiłków w sferze rozbrojenia oraz nieprolifracji. Uzgodnienia traktatowe oraz ich wprowadzanie w życie napotykało na ogromne trudności. Nadeszła nowa fala proliferacji, a jednostronne działania pojedynczych krajów były coraz bardziej usprawiedliwiane. W 2005 roku rozległy się dwa głośnie sygnały alarmowe. Pierwszym było fiasko konferencji przeglądowej NPT, a drugi to niezdolność szczytu światowego (*World Summit*) na przyjęcie jednej linii postępowania wobec kwestii broni masowego rażenia. Oba te sygnały należy potraktować niezwykle poważnie.

W ramach poszukiwania odpowiedzi na pytanie o to, co musi być zrobione (*What must be done*), stwierdza się, że możliwe jest udzielenie wielu konkretnych rekomendacji, które mogą zostać podzielone na cztery bloki.

²⁴² T. Deen, *Commision proposes ways to eliminate WMD*, „Jane's Defence Weekly” 2006, nr 43, s. 6.

Pierwszy blok dotyczy zgody co do ogólnych zasad działania (*Agree on general principles of action*). Rozbrojenie i nieprolifracja najlepiej są realizowane w warunkach współpracy międzynarodowej, stosowanej oraz wymuszanej w ramach skutecznych instytucji wielostronnych, z Radą Bezpieczeństwa ONZ jako ostateczną władzą światową.

Występuje pilna potrzeba ożywienia ważnych negocjacji, poprzez zastosowanie mechanizmów międzyrządowych, w obszarze trzech zasadniczych celów. Są to: obniżenie niebezpieczeństwa związanego z istniejącymi arsenałami uzbrojenia, zapobieżenie proliferacji oraz uczynienie broni masowego rażenia bezprawnym środkiem teraz i na zawsze. Kraje, indywidualnie oraz wspólnie, powinny stale prowadzić politykę zmierzającą do tego, aby żadne państwo nie czuło potrzeby pozyskiwania broni masowego rażenia. Rządy, organizacje międzyrządowe oraz aktorzy pozarządowi powinni rozpocząć przygotowania do szczytu światowego na temat rozbrojenia, nieprolifracji oraz dostępu terrorystów do BMR (*World Summit on disarmament, non-proliferation and terrorist use of weapons of mass destruction*) w celu wygenerowania właściwego klimatu dla wspólnych wysiłków międzynarodowych.

Kolejny blok rekomendacji dotyczy zmniejszenia obecnych arsenałów. Jeśli nie będą używane przez państwa, terroryści nie będą mieli do nich dostępu (*Reduce the danger of present arsenals: no use by states – no access by terrorists*). W ramach tej rekomendacji podkreśla się kwestie zabezpieczenia wszystkich materiałów i zasobów BMR oraz środków przenoszenia przed kradzieżą lub wejściem w posiadanie w inny sposób przez terrorystów. Należy ponadto obniżyć stopień gotowości środków przenoszenia BMR w celu uniknięcia ryzyka przypadkowego odpalenia. Ponadto należy przeprowadzić zdecydowaną redukcję zasobów strategicznej broni jądrowej, a uzbrojenie nie mające zasięgu strategicznego umieścić w scentralizowanym składzie, jednocześnie wycofując BMR z terytorium innych krajów. Należy też zabronić produkcji materiałów rozszczepialnych dla potrzeb broni jądrowej oraz zaprzestać produkcji wzbogaconego uranu. To także zmniejszenie znaczenia broni jądrowej poprzez przyjęcie zobowiązań o nie użyciu tej broni jako pierwsza strona, udzielenie gwarancji państwom nie dysponującym taką bronią, a także nie prowadzenie badań nad zastosowaniem broni jądrowej do nowych zadań.

Trzeci blok rekomendacji ma związek z prewencją proliferacyjną, ukierunkowaną na to, aby nie wdrażać nowych systemów uzbrojenia, przez co nie będzie nowych ich

posiadaczy (*Prevent proliferation: no new weapon systems – no new possessors*). Kluczowe rekomendacje dotyczą zakazu prowadzenia jakichkolwiek prób z bronią jądrową oraz spowodowanie obowiązywania traktatu o zaprzestaniu prób z tą bronią. Należy spowodować ożywienie działań wszystkich stron traktatu NPT: pięć państw dysponujących bronią jądrową powinno podjąć negocjacje dla rozbrojenia jądrowego, natomiast państwa nie posiadające broni jądrowej powinny zobowiązać się do zaprzestania programów zmierzających do jej opracowania. Należy uznać, że państwa nie będące stronami NPT również mają obowiązek uczestnictwa w procesie rozbrojenia. Należy kontynuować negocjacje z Iranem oraz Koreą Północną dla osiągnięcia ich pewnego i weryfikowalnego zrzeczenia się opcji jądrowej, jednocześnie potwierdzając ich bezpieczeństwo oraz prawo wszystkich państw-stron traktatu NPT do pokojowego wykorzystania energii jądrowej. Należy dążyć do osiągnięcia porozumień międzynarodowych w kwestii dostaw wzbogaconego uranu jako paliwa jądrowego, utylizacji zużytego paliwa tak, aby zmniejszyć ryzyka proliferacyjne.

Czwarty blok to działania ukierunkowane na spowodowanie, aby BMR została ogłoszona jako bezprawna, raz na zawsze (*Work towards outlawing all weapons of mass destruction once and for all*). Należy przyjąć zasadę, że broń jądrowa powinna trafić poza margines prawa, podobnie jak to obowiązuje w przypadku broni biologicznej i chemicznej, przy jednoczesnym rozważeniu możliwości politycznych, prawnych oraz proceduralnych, aby takie rozwiązanie można było osiągnąć w rozsądnym czasie. Należy zakończyć działania nad wprowadzaniem już ogłoszonych stref wolnych od broni jądrowej, aktywnie działając nad ustanawianiem nowych stref w innych regionach, szczególnie i najpilniej na Bliskim Wschodzie. Należy osiągnąć pełne przestrzeganie oraz skuteczną implementację konwencji o zakazie broni chemicznej, a także przyspieszyć niszczenie zapasów tej broni. Należy osiągnąć pełne przestrzeganie oraz skuteczną implementację konwencji o zakazie broni biologicznej, a także poprawić współpracę między przemysłem, środowiskiem naukowym oraz rządami dla wzmocnienia zakazu prac oraz produkcji broni biologicznej uwzględniając najnowsze trendy w biotechnologii. Należy zapobiec wyścigowi zbrojeń w przestrzeni kosmicznej poprzez zakaz umieszczania lub wykorzystywania broni w kosmosie.

4.6. Problematyka przeciwdziałania proliferacji w świetle raportów instytutu SIPRI

Problematyka proliferacji znajduje znaczące miejsce w publikowanych corocznie raportach Międzynarodowego Instytutu Badań Pokojowych ze Sztokholmu (*Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI*).

Z raportu opublikowanego w czerwcu 2006 roku²⁴³ wynika m.in., że w 2005 roku pięć państw definiowanych w świetle układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej z 1968 roku (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Non-Proliferation Treaty – NPT*) jako kraje nią dysponujące – Chiny, Francja, Rosja, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone – posiadały w gotowości operacyjnej około 12 000 głowic jądrowych. Uwzględniając wszystkie głowice jądrowe, niezależnie od ich statusu, łączna liczba przekraczała 27 000. Jak wynika z przytaczanego raportu, około 440 bomb jądrowych było składowanych w ośmiu bazach NATO w Europie, przeznaczonych do zamontowania na samolotach NATO i Stanów Zjednoczonych. Ponadto w raporcie stwierdzono, że oprócz Wielkiej Brytanii, wszystkie pozostałe państwa prowadzą programy modernizacyjne uzbrojenia jądrowego, co może prowadzić do osłabienia międzynarodowych wysiłków zmierzających do zdelegalizowania broni jądrowej jako instrumentu wojskowego.

Z kolei we wstępie do raportu z 2007 roku²⁴⁴ podjęto szkieletową próbę ujęcia tego problemu, stworzenia jego definicji i kontekstu funkcjonowania pojęcia w zakresie międzynarodowego bezpieczeństwa. Uwydatniono społeczny wymiar ryzyka, kreśląc portret człowieka będącego jego twórcą i potencjalnym odbiorcą. Koncepcja „globalnego społeczeństwa” (*global society*) zastąpiona została pojęciem „społeczeństwa ryzyka” (*risk society*).

W tekście wskazana została różnorodność potencjalnego zagrożenia – konflikty, terroryzm, katastrofy naturalne, ekonomiczne i społeczne niedoskonałości. Pojawienie się nie-państwowego aktora na międzynarodowej scenie zaowocowało nowym wymiarem ryzyka, dla którego należy opracować odpowiedni system postępowania.

²⁴³ *SIPRI Yearbook 2006, Armaments, Disarmament and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, strona internetowa SIPRI: <http://www.sipri.org>.. dostęp 2007-05-10.

²⁴⁴ *SIPRI Yearbook 2007, Armaments, Disarmament and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, strona internetowa SIPRI: <http://www.sipri.org>.. dostęp 2007-07-10,

Wstęp omawia również zagadnienie zapobiegania zagrożeniu (*pre-emption*), możliwości jego ekstrapolacji. Zasadniczy wniosek stanowi refleksja, jakoby daremnym było zajmowanie się ryzykiem bez zastanowienia, jak czyjeś zachowanie może je generować lub pogarszać. Analiza bezpieczeństwa oparta na antycypacji ryzyka mogłaby, zatem, stać się hamulcem dla potencjalnej lekkomyślności.

Pierwszy rozdział raportu poświęcony został strukturalnym euro-atlantyckim w kontekście zmian, zachodzących na arenie międzynarodowej. Autorzy zauważają, że razem z przełomem 11 września 2001 roku – objęciem przez terroryzm roli zasadniczego zagrożenia współczesnego świata – niewiele zmieniło się w kwestii analizy. Autorzy interesująco konstatują, iż obecnie UE i NATO poszukują sposobów na udowodnienie swojej doniosłości w kontekście nowych wyzwań. Autorzy zwracają uwagę na kryzys obu instytucji, nakreślając prawdopodobne przyczyny takiego stanu rzeczy. W dalszej części tekstu, rozważane jest miejsce Rosji na arenie międzynarodowej. Do istotnych wniosków należy stwierdzenie, że państwo to wykorzystuje swoje bogactwo energetyczne do odnowienia narodowej dumy, odbudowy wpływów w strefie pogranicza i maksymalizacji siły geopolitycznej. Autorzy ciekawie spostrzegają, iż lekceważenie w tym procesie innych państw szybko może się przeciw niej obrócić. Pogłębia to również rozdzwięk między Zachodnią a Wschodnią Europą.

Rozdział drugi – „Główne konflikty zbrojne” – rozważa kwestię transnacionalizmu. Autorzy umieszczają pojęcie w kontekście konfliktów zbrojnych, tworząc z niego pomost między lokalnym aspektem przemocy a szerszym tłem społecznym, politycznym i ekonomicznym. Następnie, analizie poddane zostają trzy areny konfliktów, przykuwające międzynarodową uwagę i prezentujące problem transnacionalizmu w działaniu: Afganistan, Bliski Wschód i Somalia.

Jak przekonująco stwierdzają autorzy, głównym elementem transnacionalnym w Afganistanie stanowiła zdolność do prowadzenia działań z sąsiedniego Pakistanu. Mimo oficjalnego potępienia tego procederu przez rząd pakistański, traktowano go jako istniejący stan rzeczy. Antagonizm pomiędzy Izraelem, terytorium Palestyny i Libanem daje autorom możliwość naszkicowania sieci zależności między państwowymi i niepaństwowymi aktorami oraz problemem regionalności i transnacionalności konfliktów. Somalia, nękana przez liczne kryzysy humanitarne i krwawą przemoc, w oczach autorów stanowi palący problem na mapie międzynarodowych

zagrożeń. Jako czynniki destabilizujące, wymieniają oni wpływy zewnętrzne (m.in. działanie Unii Państw Islamskich) oraz rozproszone rzesze uchodźców.

Załącznik 2A prezentuje dane i zróżnicowanie głównych konfliktów zbrojnych w latach 1997-2006. Załącznik 2B wyjaśnia definicje, źródła i metody dla danych prezentowanych w załączniku 2A. Załącznik 2C, zatytułowany „Zbiorowa przemoc poza standardową definicją konfliktu zbrojnego” traktuje o zbieraniu oraz wykorzystywaniu danych, dotyczących konfliktów zbrojnych. Wskazuje ewentualne możliwości użytkowania informacji. Autor zwraca uwagę na analityczny potencjał znanych faktów, na podstawie których można antycypować przyszłość konfliktów zbrojnych.

W rozdziale trzecim raportu zamieszczono informacje dotyczące wielonarodowych misjach pokojowych, prowadzonych w 2006 roku, opisując także siły, działające w Libanie, Afganistanie, Timorze – Leste i Sudanie. Zauważa, że dawno ugruntowane główne zasady utrzymywania pokoju, takie jak: zgoda, bezstronność i neutralność, wysunęły się na czoło w dyskusjach politycznych i zostały poważnie przetestowane pod kątem użyteczności w 2006 roku.

Załącznik 3A wymienia wszystkie wielonarodowe misje pokojowe, które rozpoczęły się, trwały lub zakończyły się w 2006 roku. Zawiera również dane, dotyczące uczestniczących w nich krajów, personel, koszt finansowy i ofiary tych operacji.

Rozdział czwarty podejmuje problem organizacji bezpieczeństwa na terenach post-sowieckich. Autorzy rozwijają zagadnienie zawarte w tytule eseju – „*Kooperacja w międzynarodowym bezpieczeństwie na terenach post-sowieckich*”. Przytaczają cztery najistotniejsze dla tego regionu stowarzyszenia: Wspólnotę Niepodległych Państw (*Commonwealth of Independent States, CIS*), Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (*Collective Security Treaty Organization CSTO*), Organizację na Rzecz Demokracji i Rozwoju – pakt Gruzji, Ukrainy, Azerbejdżanu i Mołdawii (GUAM) i Szanghajską Organizację Współpracy (*Shanghai Cooperation Organization, SCO*). Następnie dokonują analizy ich miejsca na arenie międzynarodowej. Zauważają wyraźne lekceważenie, czy wręcz negatywne spojrzenie na ich skuteczność. Istniejący stan rzeczy przypisują trudnym relacjom związanym z bezpieczeństwem zarówno z Rosją, jak i Chinami.

Rozdział piąty rozważa sytuację sił wywiadowczych i zmianę w ich postrzeganiu po 11. września 2001 roku. Do ciekawych spostrzeżeń należą konstatacje

dotyczące zagadnienia odpowiedzialności wywiadu. Równie wysoką wartość poznawczą ma specyfikacja problemów, którym wywiad musi stawić czoła: balansowanie między transparentnością a tajnością, polityzacja, współpraca wywiadowcza, demokratyzacja wywiadu w państwach post-autorytarnych i post-sowieckich.

W rozdziale szóstym znajdują się informacje dotyczące aspektów bezpieczeństwa energetycznego, zarówno w wymiarze regionalnym, jak i światowym. Szkicowo ujmuje on zagrożenia, związane z potencjalnym brakiem stabilności w tej dziedzinie na arenie międzynarodowej. Z niepokojem opisuje nacjonalizację podejścia do bezpieczeństwa energetycznego. Zauważa konieczność znalezienia balansu pomiędzy kooperacją i współzawodnictwem oraz sprawowania kontroli nad dysponentami zasobów energetycznych.

W rozdziale siódmym podjęte są zagadnienia analizy ryzyka dla życia ludzkiego. Przedstawiono krótką historię uprzednich ścieżek wnioskowania, które różniło przede wszystkim ujęcie problemu bezpieczeństwa. Zwraca się uwagę na możliwości wykorzystania światowych zasobów dla ograniczenia głodu, biedy, czynników środowiskowych, co – w szerszej perspektywie – poprawiłoby jakość życia ludzkiego i wzmocniło międzynarodowe bezpieczeństwo. Dla poparcia też przytoczono konkretne dane liczbowe.

Przedmiotem rozdziału ósmego są wydatki na wojsko. Autorzy śledzą zmiany, zachodzące w ilościach funduszy przeznaczanych na zbrojenie na przestrzeni dziesięciu lat. Dostrzegają wyraźny wzrost nakładów w USA. Swoje obserwacje przypisują wysokim kosztom prowadzenia operacji w Iraku i Afganistanie. W refleksji autorów, również Chiny gwałtownie zwiększają ilość środków przeznaczanych na wojsko. Porównują oni priorytetowe wydatki obu państw. Następnie, przytaczają ilość funduszy używanych na cele socjalne. Załączniki 8A–8D zawierają tabele z danymi dla lat 1997–2006, dla członków NATO w latach 2000–2006 oraz wyjaśnienie, w jaki sposób SIPRI zbiera swoje informacje.

Rozdział dziewiąty rozważa kwestię produkcji zbrojnej. Autorzy przytaczają dane liczbowe, na podstawie których analizują stan przemysłu zbrojeniowego na świecie. Zestawiają je również z wynikami z lat ubiegłych. Do istotniejszych spostrzeżeń należy zdecydowanie konstatacja, jakoby zaawansowane technologie, użytkowane przez współczesne armie, niosły ze sobą konieczność coraz wyższych – obserwowalnych zresztą – wydatków. Załącznik 9A stanowi lista 100 największych przedsiębiorstw zbrojeniowych

w 2005 roku. Powstała ona na bazie danych SIPRI. Załącznik 2B dostarcza szczegółowych informacji na temat fuzji i nabytków w północno-amerykańskim i europejskim przemyśle zbrojeniowym w 2006 roku.

Rozdział dziesiąty prezentuje międzynarodowe transfery broni. Na podstawie przytoczonych danych liczbowych, autorzy wysnuwają liczne refleksje na temat obecnego i przyszłego stanu przemysłu zbrojeniowego w aspekcie handlu międzynarodowego. Konstatują, że USA i Rosja są najpotężniejszymi dostawcami broni na świecie, każdy zaopatrując 30 % odbiorców. Równie poważnymi aktorami na tej scenie są Chiny i Indie – pozostają oni największymi importerami broni. Ponieważ rozwój przemysłu zbrojeniowego opartego na najnowszych technologiach staje się ekstremalnie kosztowny, większość państw będzie wkrótce zależało od głównych producentów. Aby uniknąć potencjalnych zagrożeń, autorzy postulują pełną transparentę w transakcjach.

Załączniki 10A i 10B zawierają dane dotyczące odbiorców i dostawców broni oraz metody badawcze SIPRI. Załącznik 10C stanowi refleksję nad przyszłością przemysłu zbrojeniowego. Konstatacje dotyczą traktatu, który regulowałby problem handlu bronią. Zdaniem autorów, taka inicjatywa stanowi najbardziej znaczące ogniwo w łańcuchu rozwoju konwencjonalnego systemu zbrojeń od czasów zimnej wojny.

W rozdziale jedenastym skupiono się na problemie redukcji ryzyka w bezpieczeństwie poprzez kontrolę posiadania i używania materiałów cywilnych. Autor postuluje wprowadzenie kontroli nad użytkowaniem materiałów, wyposażenia, wiedzy i technologii cywilnej, tak aby była ona wykorzystywana tylko w celach pokojowych. Niezwykle interesujące i odkrywcze zdaje się spostrzeżenie, że biznes i rząd będą musiały stać się partnerami w procesie budowy bezpieczeństwa. W obecnej sytuacji – uwzględniając stałe zagrożenie terroryzmem – korporacje powinny być nadzorowane poprzez sieć regulacji, ale również same powinny być świadome ciężącej na nich odpowiedzialności.

Załącznik 11A stanowi refleksję nad 1540 rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ, dotyczącą nieprolifracji w kontekście międzynarodowego prawodawstwa. Tekst stawia pytania warte rozważenia: jak powiązać rezolucje będące inicjatywami legislacyjnymi z siódmym rozdziałem Karty ONZ? Jaki jest właściwie wymiar i charakter nakazów prawnych niesionych przez rezolucję? I, wreszcie, czy rezolucja może być efektywnie wprowadzana w życie? Według autora, rezolucja „legislacyjna” wiązać się może z obchodzeniem standardowego procesu prawodawczego, a tym samym nie gwarantuje

skuteczności w zapewnianiu międzynarodowego bezpieczeństwa i pokoju. Załącznik 11B stanowi przedruk rezolucji 1540.

Rozdział dwunasty porusza problem kontroli zbrojeń jądrowych i nieprolifracji. Na przykładzie Korei Północnej, Iranu oraz Indii snuje refleksje nad potencjalnym zagrożeniem jądrowym. Analizuje również tekst traktatu o globalnym zaprzestaniu używania materiałów rozszczepialnych (FMCT). Dane, dotyczące sił jądrowych na świecie, dysponowanych przez dziewięć państw znajdują się w załączniku 12A. Istotną informacją jest, że na początku 2007 roku pięć państw – sygnatariuszy NPT – posiadało 26 000 głowic nuklearnych. Załącznik 12B opisuje eksplozję jądrową w Korei Północnej w październiku 2006 roku i wymienia wszystkie eksplozje jądrowe od 1945 roku. Załącznik 12C stanowi analizę zagadnienia materiałów rozszczepialnych, światowych magazynów, ich produkcji i eliminacji. Szkicowo przedstawia problem wysoko wzbogaconego uranu i odseparowanego plutonu. Przestrzega przed cywilnymi składami materiałów rozszczepialnych i zwraca uwagę na niejasności związane z eksploatacją reaktorów jądrowych.

Rozdział trzynasty opisuje rozwój broni chemicznej i biologicznej oraz kontrolę zbrojeń. Podłożem były: Konwencja o Broni Biologicznej i Toksycznej z 1972 roku (BTWC) oraz Konwencja o Broni Chemicznej (CWC) z roku 1993. Postulatem autorów jest zwiększenie ogólnoświatowej świadomości w kwestii istotnej roli, odgrywanej przez powyższe konwencje. Zdaniem autorów, właściwa aprecjacja zagrożeń, wynikających z proliferacji broni jądrowej, powinna wiązać się z interdyscyplinarnym podejściem, łączącym w sobie czynniki historyczne, prawne, polityczne i techniczne. Trudno nie zgodzić się z tym stwierdzeniem.

Rozdział czternasty dotyczy kontroli zbrojeń konwencjonalnych. Autorzy dokonują opisu dwóch istotnych traktatów: traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE Treaty) oraz konwencji o zakazie broni chemicznej CCW.

Robocze tłumaczenia treści rozdziałów dotyczących proliferacji oraz broni masowego rażenia zamieszczono w załączniku 6.

ZAKOŃCZENIE

Biorąc pod uwagę obszar inicjatyw zmierzających do przeciwdziałania proliferacji, należy mieć świadomość, że skuteczne może okazać się jedynie podejście kompleksowe. Jak słusznie zauważa Robert Joseph, amerykański podsekretarz stanu ds. kontroli zbrojeń i polityki międzynarodowej: *Odniesienie sukcesu w zwalczaniu BMR jest możliwe jedynie przy zastosowaniu wszystkich instrumentów oddziaływań w wymiarze krajowym i międzynarodowym – dyplomatycznych, gospodarczych, wywiadowczych, prawnych oraz wojskowych*²⁴⁵.

Przykładem działań kompleksowych jest zorganizowany w Madrycie 10 marca 2005 r. Międzynarodowy Szczyt do spraw Demokracji, Terroryzmu i Bezpieczeństwa (*International Summit on Democracy, Terrorism and Security*). Jeden z paneli był poświęcony zatrzymaniu rozprzestrzeniania broni masowego rażenia (*Stoppig the Spread of WMDs*)²⁴⁶.

Jako element służący ograniczeniu proliferacji można traktować inicjatywę państw skupionych w Radzie Współpracy Państw Zatoki Perskiej (*Gulf Countries Council – GCC*) – Arabia Saudyjska, Bahrajn, Kuwejt, Oman, Katar i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Zamierzają one stworzyć konsorcjum zajmujące się wzbogacaniem uranu poza Bliskim Wschodem (np. w Szwajcarii). Wyprodukowane paliwo ma być dostarczane do elektrowni jądrowych w Iranie oraz do państw Bliskiego Wschodu. Konsorcjum ma rozdzielać paliwo, przeznaczając go dla zainteresowanych państw. Rozwiązanie takie ma stanowić kompromis, który ma pozwolić Iranowi kontynuować pokojowy program atomowy, a jednocześnie nie będzie zachodziła obawa, że kraj ten wzbogaci uran do poziomu, który pozwoli wykorzystać go w bombie jądrowej. Kwestia ma znaczenie w kontekście zapowiedzi państw GCC oraz innych krajów regionu o zamiarze uruchomienia pokojowych programów nuklearnych²⁴⁷.

Można ocenić, że irański program jądrowy przestraszył kraje arabskie, czego kolejnym dowodem jest decyzja jordańskiego króla Abdullaha II o zamiarze prowa-

²⁴⁵ R. Joseph, *Meeting the Challenges of Weapons of Mass Destruction Proliferation*, strona internetowa Departamentu Stanu USA: <http://www.state.gov/t/us/rm/57874.htm>, dostęp, 2007-06-10.

²⁴⁶ Szczegółowe materiały dotyczące przebiegu obrad są dostępne pod adresem internetowym: <http://english.safe-democracy.org/keynotes/un-high-level-panel-report.html>.

²⁴⁷ M. Kazimierczyk, *Arabski uran dla Iranu*, „Gazeta Wyborcza”, 27–28 października 2007 r., s. 8.

dzenia własnego programu atomowego²⁴⁸. Podobne zamiary zgłosiły w 2006 r. inne kraje arabskie: Algieria, Egipt oraz Jemen, co stanowi, że w regionie Bliskiego Wschodu nie może już być mowy o tworzeniu strefy bezatomowej.

Bieżąca ocena zagrożeń proliferacyjnych była między innymi przedmiotem obrad dorocznej konferencji z cyklu „Rozwijanie koncepcji oraz eksperymentowanie” (*Concept Development and Experimentation Conference – CD&E*), na temat: „Odniesienia do dynamicznej zmiany oblicza wojny” (*Addressing the Dynamic Face of War*). Przedsięwzięcie zostało zorganizowane wspólnie przez Strategiczne Dowództwo NATO ds. Transformacji (*Allied Command Transformation – ACT*), Dowództwo Sił Połączonych USA (*US Joint Forces Command – US JFCOM*) oraz Sztab Generalny SZ Turcji (*The Turkish Armed Forces General Staff*) w Stambule w dniach 5–8 listopada 2007 roku²⁴⁹. Program obrad plenarnych obejmował trzy wykłady wiodące (*Keynote Speeches*), z których jeden wygłosił Ted Whiteside (dyrektor Centrum NATO ds. Broni Masowego Rażenia – *Head, NATO Weapon of Mass Destruction Centre*). Mówca skupił się na przedstawieniu proliferacji BMR jako kluczowego zagrożenia współczesności. Nawiązał do form, metod i sposobów zapobiegania proliferacji oraz wskazał na konkretne przykłady działań nieproliferacyjnych podejmowanych przez Centrum BMR. Podkreślił, że do przedsięwzięć włączają się aktywnie partnerzy z takich krajów, jak: Austria, Szwajcaria i Japonia, jednocześnie wskazał na małą aktywność Federacji Rosyjskiej w obszarze współpracy z Centrum.

Z kolei w dniu 20 sierpnia 2007 r. rozpoczęła w Genewie oficjalną działalność specjalny zespół wsparcia implementacyjnego (*Implementation Support Unit – ISU*), utworzony na mocy decyzji podjętej w grudniu 2006 r. w trakcie 6. Konferencji Przeglądowej Traktatu o Zakazie Broni Biologicznej. Zasadniczym celem jest zmniejszanie zagrożenia bronią biologiczną, wspieranie wysiłków państw-stron wspomnianego traktatu, promowanie środków budowy zaufania. Siedziba zespołu mieści się w budynku Biura ONZ ds. Rozbrojeniowych (*UN Office for Disarmament Affairs*)²⁵⁰.

Warto odnotować, że wspomniana w czwartym rozdziale pracy Międzynarodowa konwencja w sprawie powstrzymywania się od aktów terroryzmu jądrowego, przyjęta na forum ONZ w dniu 13 kwietnia 2005 r., a podpisana przez 115 krajów, weszła w życie

²⁴⁸ M. Zawadzki, *Arabski wyścig po atom*, „Gazeta Wyborcza”, 20–21 stycznia 2007, s. 8.

²⁴⁹ W konferencji uczestniczył przedstawiciel Akademii Obrony Narodowej – kmdr dr Piotr Gawliczek.

²⁵⁰ R. Hughes, *UN launches new unit to reduce threat from WMD*, „Jane’s Defence Weekly” 2007, nr 35, s. 7.

w dniu 7 lipca 2007 r., po ratyfikowaniu jej przez 22 kraje. Jak ocenił sekretarz ONZ Ban Ki-moon: *Konwencja pomoże w zapobieganiu dostępowi grup terrorystycznych do najbardziej śmiertelnej broni znanej ludzkości, co stanowi, że terroryzm jądrowy należy ocenić jako najgroźniejsze zagrożenie współczesności*²⁵¹.

Na podstawie przedstawionych w niniejszym opracowaniu rozważań należy przyjąć, że przeciwdziałanie proliferacji BMR można klasyfikować na trzy zasadnicze sposoby:

1. **Polityczne i dyplomatyczne przeciwdziałanie proliferacji**, wśród których należy wyróżnić:

- kształtowanie woli innych państw do przyjęcia prawnych norm przeciwdziałania proliferacji oraz weryfikacji ich stosowania;
- budowanie atmosfery politycznej podkreślającej wagę przeciwdziałania proliferacji BMR oraz konieczność wykorzystywania wszelkich metod jej zwalczania;
- kształtowanie mechanizmów konsultacji politycznych w sytuacji zagrożenia użycia BMR lub jej rozprzestrzeniania, w tym wywieranie nacisku na państwa dopuszczające się tego.

2. **Ekonomiczne przeciwdziałanie proliferacji**, do których zalicza się:

- stosowanie i promowanie wśród partnerów handlowych zakazu stosowania lub ograniczeń możliwości handlu komponentami służącymi do produkcji BMR oraz materiałami podwójnego zastosowania;
- stosowanie sankcji handlowych mających na celu ograniczenie finansowych możliwości pozyskiwania BMR lub zdolności do jej wytwarzania.

3. **Militarne metody przeciwdziałanie proliferacji**, które można podzielić na:

- prowadzenie rozpoznania w dziedzinie proliferacji BMR;
- rozwijanie współpracy polityczno-wojskowej oraz udzielanie pomocy eksperckiej i finansowej w dziedzinie eliminacji BMR;
- wykorzystywanie przewagi militarnej lub groźby użycia siły jako argumentu wspomagającego proces nakłonienia proliferatora do zmiany strategii działania;

²⁵¹ T. Deen, *Convention against nuclear terrorism comes into effect*, „Jane's Defence Weekly” 2007, nr 29, s. 6.

- użycie sił zbrojnych (bez prowadzenia otwartych działań zbrojnych) do zapobiegania proliferacji lub przejęcia dostaw BMR i/lub komponentów do jej produkcji;
- ataki prewencyjne na instalacje służące do produkcji BMR lub materiałów do jej produkcji;
- użycie sił zbrojnych do rozbrojenia oraz zapewnienia trwałej nieproliferycyjnej polityki danego państwa.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że w obszarze rozważań nad systemem przeciwdziałania proliferacji szczególną rolę odgrywa inicjatywa PSI, co w pełni potwierdziły wyniki badań przedstawione w niniejszym opracowaniu.

Bibliografia

Dokumenty normatywne

1. Decyzja Nr Z-1/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 15 lutego 2007 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej.
2. Rozkaz Nr Z-412/DOW/DSO SZ RP Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 27 kwietnia 2007 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej.
3. Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 sierpnia 2006 r. w sprawie wykazu uzbrojenia (DzU z 2006 r. nr 188, poz. 1390 ze zm.).
4. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1334/2000 z dnia 22 czerwca 2000 r. ustanawiające wspólnotowy system kontroli eksportu produktów i technologii podwójnego zastosowania (DzU UE L 159, poz. 1 z 30 czerwca 2000 r. ze zm.).
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2004 r. w sprawie wprowadzenia zakazu i ograniczenia obrotu towarami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa (DzU z 2004 r. nr 255, poz. 2557 ze zm.).
6. Ustawa dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 204, poz. 2088 ze zm.).
7. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r. (wchodzi w życie 3 miesiące od daty ogłoszenia)
8. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. DzU z 2005 r. nr 234, poz. 1997 ze zm.).
9. Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (DzU z 1996 r. nr 10, poz. 56 ze zm.).
10. Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu (tekst jedn. DzU z 2003 r. nr 153, poz. 1505 ze zm.).
11. Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. DzU z 2002 r. nr 21, poz. 206 ze zm.).
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 241, poz. 2416 ze zm.).
13. Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (tekst jedn. DzU z 2003 r. nr 153, poz. 1502 ze zm.).
14. Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją

oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (DzU z 2001 r. nr 67, poz. 679).

15. Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 156, poz. 1641 ze zm.).
16. Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (DzU z 2002 r. nr 74, poz. 676 ze zm.).
17. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU z 2001 r. nr 123, poz. 1353).
18. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 229, poz. 2315).
19. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (tekst jedn. DzU z 2004 r. nr 229, poz. 2315).
20. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 42, poz. 276).
21. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 65, poz. 437).
22. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. DzU z 2007 r. nr 43, poz. 277 ze zm.).
23. Ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej (DzU z 2006 r. nr 249, poz. 1829).

Publikacje i artykuły

1. Beck M., Gahlaut S.: *Creating a New Multilateral Export Control Regime*, „Arms Control Today”, April 2003.
2. Carter A.B., Omand D.B: *Countering the proliferation risks: Adapting the Alliance to the New Security environment*, „NATO Review”, no. 5, September 1996.
3. Cirincione J.: *How Will the Iraq War Change Global Nonproliferation Strategies?*, „Arms Control Today”, April 2003.
4. *Code of Conduct on the Safety and Security of Radioactive Sources*, International Atomic Energy, IAEA/CODEOC/2004.

5. *Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*, United Nations, Treaty Series, vol. 1456, No 24631.
6. Cortright D., Lopez G. A.: *Disarming Iraq: Nonmilitary Strategies and Options*, „Arms Control Today”, September 2002.
7. *DD/3.8, Obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych*, MON 2006.
8. Deen T.: *Commission proposes ways to eliminate WMD*, „Jane's Defence Weekly” 2006, nr 43.
9. Deen T.: *Convention against nuclear terrorism comes into effect*, „Jane's Defence Weekly” 2007, nr 29.
10. *Doktryna Narodowa – Operacje Połączone OP/01*, Warszawa 2002, Sztab Generalny WP.
11. Durys P., Pacholski P.: *Broń masowego rażenia Iraku. Ocena i ewolucja zagrożenia*, Warszawa 2002.
12. Durys P.: *Inicjatywa PSI – nowy wymiar zwalczania proliferacji*, Warszawa 2006.
13. Durys, P., Pacholski P.: *Dyplomacja prewencyjna a uderzenia wyprzedzające. Ewolucja mechanizmów bezpieczeństwa międzynarodowego*, Warszawa 2004.
14. Dybczyński A.: *Środowisko międzynarodowe a zachowania państw*, Wrocław 2006.
15. *Final Document of the Fourteenth Ministerial Conference of the Movement of Non-Aligned Countries*.
16. *Final document of the Thirteenth Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries*, United Nations A/57/759-S/2003/332, annex I.
17. Forden G.: *Avoiding Enrichment: Using Financial Tools to Prevent Another Khan Network*, „Arms Control Today”, June 2005.
18. Gawliczek P., Pawłowski J.: *Zagrożenia asymetryczne*, Warszawa 2003.
19. Goldblat J.: *Agreements for Arms Control*, SIPRI, Taylor&Francis Ltd., London 1982.
20. *Guidance Document on the Use of Medicinal Products for the Treatment of Patients Exposed to Terrorist Attacks with Chemical Agents*, EMEA/CPMP/1255/03, London 25 April 2003.
21. *Guide to the NATO Programme for Security Through Science*, NATO Public Diplomacy Division 2005.
22. Hughes R.: *UN launches new unit to reduce threat from WMD*, „Jane's Defence Weekly” 2007, nr 35.

23. *IAEA Revised Action Plan for the Safety and Security of Radioactive Sources and Nuclear Security Plan for 2006–2009, Resolutions and Other Decisions of the General Conference Forty-ninth Regular Session, 26–30 September 2005.*
24. *International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, Resolution 59/290, annex.*
25. *Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management, United Nations, Treaty Series, vol. 2153, no. 37605.*
26. „Journal of Peace Research”, vol. 21, no. 2, Special Issue on Alternative Defense (Jun., 1984), Common Security. A Programme for Disarmament 1982. Independent Commission on Disarmament and Security Issues.
27. Kaczmarek M.: *Pożegnanie z transformacją?*, „Polska Zbrojna” 2006, nr 10.
28. Kartchner K.M., Pitman G.R.: *Alternative Approaches to Arms Control in a Changing World*, „Disarmament Diplomacy”, January/February 2002.
29. Kazimierczyk M.: *Arabski uran dla Iranu*, „Gazeta Wyborcza”, 27–28.10.2007.
30. Khana A.Q., Corera G.: *Shopping for Bombs*, Oxford University Press, 2006.
31. Kissinger H.: *Siła i dyplomacja*, „Rzeczpospolita”, 13–14.05.2006.
32. Korb L.J., Tiersky A.: *The End of Unilateralism? Arms Control After September 11*, „Arms Control Today”, October 2001.
33. Kościuk L. (red.): *Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2002 rok*, Warszawa 2003.
34. Kościuk L. (red.): *Przegląd Światowego Procesu Rozbrojeniowego – 2003/2004 rok*, Warszawa 2005.
35. Kranz J.: *Wojna, pokój czy uspokajanie? Współczesne dylematy użycia siły zbrojnej*, Warszawa 2006.
36. Malec M., Durys P., Pacholski P.: *Proliferacja broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia – aktualne wyzwania*, Warszawa 2001.
37. *Measures to prevent terrorists from acquiring weapons of mass destruction*, United Nations General Assembly, A/RES/60/78, distributed 11 January 2006.
38. *NATO after Istanbul. Expanding Operations, Improving Capabilities, Enhancing Cooperation*, NATO Public Diplomacy Division 2004.
39. *NATO after Riga. Prevailing in Afghanistan, Improving Capabilities, Enhancing Cooperation*, NATO Public Diplomacy Division 2006.
40. *NATO briefing on Countering weapons of mass destruction*, NATO Public Diplomacy Division, March 2005.

41. *NATO Russia News. Towards greater interoperability*, issue 2/2005, NATO Public Diplomacy Division.
42. *NATO's Role in Civil Emergency Planning*, NATO Public Diplomacy Division 2006.
43. *Non-Proliferation and WMD Terrorism*, Bulletin 19 – Terror, Counterterror and Nuclear Disarmament, International Network of Engineers and Scientists Against Proliferation, December 2006, maszynopis.
44. Parachini J.: *Non-Proliferation Policy and the War on Terrorism*, „Arms Control Today”, October 2001.
45. Pawłowski J.: *Broń masowego rażenia orężem terroryzmu*, Warszawa 2004.
46. Pawłowski J.: *Strategiczne problemy i dylematy we współczesnym świecie*, Warszawa 2004.
47. *Preventing the risk of radiological terrorism*, United Nations General Assembly, A/RES/60/78, distributed 11 January 2006.
48. *Reducing the Risks of WMD Proliferation through Multilateral Initiatives*, Lawrence Livermore National Laboratory's Center for Global Strategic Research, (CSGR) January 19–21, 2006, maszynopis.
49. *Report on Options for Confidence and Security Building Measures (CSBMs), Verification, Non-Proliferation, Arms Control and Disarmament*, December 2000, Press Communiqué M-NAC-2(2000)121.
50. Rotfeld A.D.: *Od autora, czyli o dyplomacji inaczej*, [w:] *Polska w niepewnym świecie*, Warszawa 2006.
51. „Science, Society, Security News”, issue 2/2005, Science Committee, Committee on the Challenges of Modern Society.
52. „Science, Society, Security News”, issue 3/2004, Science Committee, Committee on the Challenges of Modern Society.
53. *Security Council resolution 1540 (2004) on the non-proliferation of weapons of mass destruction*, adopted on 28 April 2004.
54. Simon D.A.: *The Proliferation Security Initiative: What Comes Next?*, „Air Force Fellows (SDE) Air University”, April 2005.
55. Steinbruner J.: *Confusing Ends and Means: The Doctrine of Coercive Pre-emption*, „Arms Control Today”, January/February 2003.
56. *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, funkcjonowanie*, pod red. E. Halizaka i R. Kuźniara, Warszawa 1994.
57. Symonides J. (red.): *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Warszawa 2006.

58. Szkodzińska M., Pękala Z.: *Od Pragi do Stambułu – Implementacja założeń wojskowego wymiaru transformacji NATO*, Warszawa 2006.
59. *The Bush Administration's Nonproliferation Policy: An interview with Assistant Secretary of State John S. Wolf*, „Arms Control Today”, June 2004.
60. Treverton G.F.: *Intelligence: The Achilles Heel of the Bush Doctrine*, „Arms Control Today”, July/August 2003.
61. *Uniting against Terrorism: Recommendation for a Global Counter – Terrorism Strategy*, doc. A/60/825 submitted by the Secretary General to the General Assembly, UN 2006.
62. Valencia M.J., *The Proliferation Security Initiative: Making Waves in Asia*, „The International Institute for Strategic Studies”, 2005.
63. Valencia M.J., *The Proliferation Security Initiative: A Glass Half-Full*, „Arms Control Today”, June 2007.
64. Walker W.: *Weapons of Mass Destruction and International Order*, „The International Institute for Strategic Studies”, 2004.
65. *Weapons of Mass Destruction Commission, Weapons of Terror. Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*, Stockholm, Sweden, 1 June 2006.
66. Winner A.C.: *The Proliferation Security Initiative: The New Face of Interdiction*, „The Washington Quarterly”, Spring 2005.
67. Yamazaki M.: *Origin, Developments and Prospects for the Proliferation Security Initiative*, Georgetown University 2005.
68. Zawadzki M., *Arabski wyścig po atom*, „Gazeta Wyborcza”, 20–21.01.2007.

Inne źródła

1. *AAP-21B, Słownik terminów i definicji NATO dotyczący zagrożeń chemicznych, biologicznych, radiologicznych i nuklearnych (NATO Glossary of chemical, biological, radiological and nuclear terms and definitions)*, NATO 2006.
2. *AAP-6, Słownik terminów i definicji NATO*, NATO 2005.
3. *Amber Sunrise 2006 PSI exercise*, <http://www.navy.mw.mil/>.pl.
4. *Announcing the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*, White House, Joint Statement by the U.S. President George Bush and Russian Federation President V.V. Putin, St. Petersburg, Russia, <http://www.state.gov/ireur/rls/or/6902>.
5. *Bezpieczny świat: nasza wspólna odpowiedzialność*, Raport Panelu Wysokiego Szczebla ds. Zagrożeń, Wyzwań i Zmian, strona internetowa ośrodka informacji ONZ w Warszawie: http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/raport_bezpieczny-swiat.php#1.

6. *Bolton's Tough Style, Record Face Scrutiny Hearings Begin Today For U.N. Nominee*, Washington Post, April 11, 2005, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A42539-2005Apr10.html>.
7. Bond R.: *The Proliferation Security Initiative: Three Years On*, <http://www.basicint.org/nuclear/counterproliferation/psi.htm>.
8. *Chairman's 90-day report to the Security Council*, 23.03.2007, <http://www.un.org>.
9. Chossudovsky M., *Weapons of Mass Destruction: Building a Pretext for Waging war on Iran?*, Global Research, November 1, 2006, <http://www.globalresearch.ca>.
10. *CRS Report for Congress „Iran's Nuclear Program: Recent Developments”*; www.fas.org.
11. *Country Nuclear Power Profiles*, <http://www-pub.iaea.org/>.
12. *Dokument Końcowy Szczytu Światowego*, <http://www.unic.un.org.pl>.
13. Huisken R.: *The Proliferation Security Initiative: Coming in from the Cold*, <http://www.nautilus.org/~rmit/forum/0613a-huisken.html>.
14. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolution 1737 (2006) in the Islamic Republic of Iran*, <http://www.iaea.org>.
15. *Implementing UN Resolution 1540 focus of OSCE workshop in Vienna*, <http://www.un.int>.
16. INFCIRC/540 (corrected), Model Protocol Additional to the Agreement(s) between State(s) and the International Atomic Energy for the Application of Safeguards, <http://www.iaea.org/>.
17. Joseph R.: *Meeting the Challenges of Weapons of Mass Destruction Proliferation*, strona internetowa Departamentu Stanu USA, <http://www.state.gov>.
18. *National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*, <http://www.whitehouse.gov>.
19. *Karta Narodów Zjednoczonych*, strona internetowa ONZ, www.un.org.
20. *New Framework for the U.S.–India Defense Relationship*, Signed on June 28, 2005 in Washington DC, <http://newdelhi.usembassy.gov/ipr062805.html>.
21. *Pentagon Hosts PSI Maritime Game*, October 1, 2004, <http://www.acronym.org.uk>.
22. *Remarks at the Second Hankyoreh-Busan International Symposium*, Alexander Vershbow, U.S. Ambassador to the Republic of Korea, <http://seoul.usembassy.gov>.
23. *Resolution 1368 (2001) condemning the terrorist attacks of 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania*, United States of America, strona internetowa ONZ: www.un.org.

24. *Resolutions adopted by the General Assembly at its 60th session*: (numerical sequence in reverse order) A/RES/60/1-A/RES/60/289, strona internetowa ONZ: www.un.org.
25. Schneiderhan W.: *Die Bundeswehr im Transformationsprozess*, wykład wygłoszony 15 marca 2006 r. w Berlinie w ramach Forum „Przyszłość“ (niem. Forum Zukunft), <http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde>.
26. *Security Council affirms determination to strengthen cooperation aimed at countering nuclear, chemical, biological weapons proliferation*, Presidential Statement Follows Day-Long Debate On Ways to Enhance Implementation of Resolution 1540, <http://www.un.int>.
27. SIPRI Yearbook 2006, *Armaments, Disarmament and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, strona internetowa SIPRI: www.sipri.org.
28. Statement of Peter C.W. Flory, Assistant Secretary of Defense for International Security Policy before the House Armed Services Committee Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, April 5, 2006, <http://www.globalsecurity.org>.
29. *Strategia bezpieczeństwa RP*, <http://www.wp.mil.pl>.
30. *Strategia bezpieczeństwa UE*, European Defence Agency. An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs – www.eda.europa.eu.
31. *The Canberra Commission report, the Conference on Disarmament*, Australian Minister for Foreign Affairs, 30 January 1997 oraz <http://www.dfat.gov.au/cc/cchome.html>.
32. *The Lugar Survey on Proliferation threats and Responses*, The Office of Senator Richard G. Lugar, Washington DC, strona internetowa senatora R.G. Luga-ra: <http://lugar.senate.gov>.
33. *U.S. – Russia Joint Fact Sheet on the Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*, Media Note, Office of Spokesman, U.S. Department of State, <http://www.state.gov/r/prs/ps/2006>.
34. *UN Security Council resolutions*, Iraq Watch, <http://www.iraqwatch.org>.
35. *UN Seminar on Implementing Security Council Resolution 1540 in Latin America, Caribbean, Taking Place in Lima, Peru, 27–28 November*, <http://www.un.int>.
36. *UN seminar on implementing Security Council resolution aimed at preventing mass destruction weapon proliferation in Beijing, 12–13 July 2006*, <http://www.un.int>.
37. *United Nations General Assembly Adopts Global Counter-Terrorism Strategy*, strona internetowa ONZ: www.un.org/terrorism/strategy.

38. Valencia M.J.: *Maritime Interdiction of North Korean WMD Trade: Who Will Do What?*, Policy Forum Online 06-98A, November 3rd, 2006, <http://www.nautilus.org>.

Strony internetowe

1. www.un.int
2. www.daccessdds.un.org
3. www.iaea.org
4. www.imo.org
5. www.isis-online.org
6. www.mindef.gov.sg
7. www.state.gov/t/isn/c12386.htm
8. www.un.org

Wspólne działanie Rady Unii Europejskiej 2006/419/WPZiB z dnia 12 czerwca 2006 roku wspierające wdrożenie rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 1540 (2004) w ramach realizacji strategii UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia²⁵²

Wspólne działanie Rady 2006/419/WPZiB z dnia 12 czerwca 2006 r., wspierające wdrożenie rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych nr 1540 (2004) w ramach realizacji strategii UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 14,

a także mając na uwadze, co następuje:

(1) Dnia 12 grudnia 2003 r. Rada Unii Europejskiej przyjęła strategię UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, która w rozdziale III zawiera wykaz działań mających zapobiegać rozprzestrzenianiu tej broni, które powinny być podjęte zarówno w UE, jak i w państwach trzecich.

(2) UE aktywnie realizuje tę strategię wraz z działaniami wymienionymi w jej rozdziale III, w szczególności poprzez uruchamianie zasobów finansowych mających wspierać konkretne projekty realizowane przez instytucje wielostronne, poprzez dostarczanie pomocy technicznej i wiedzy fachowej państwom potrzebującym szerokiego spektrum działań służących zapobieganiu rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz poprzez wspieranie roli, jaką odgrywa Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (RB ONZ).

(3) W dniu 28 kwietnia 2004 r. RB ONZ przyjęła jednogłośnie rezolucję nr 1540 stanowiącą pierwszy dokument międzynarodowy, który zajmuje się – w sposób zintegrowany i wszechstronny – bronią masowego rażenia, sposobami jej dostarczania i powiązanymi z nią materiałami. W rezolucji tej zawarte są wiążące dla wszystkich państw zobowiązania, które mają zapobiegać uzyskaniu dostępu do takiej broni i powiązanych z nią materiałów przez podmioty niepaństwowe.

(4) W rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) państwa zostały wezwane do przedstawienia Komitetowi Rady Bezpieczeństwa ustanowionemu na podstawie tej rezolucji

²⁵² Opracowano na podstawie strony internetowej: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>, dostęp 2007-06-10

(zwanemu dalej Komitetem 1540) sprawozdania na temat działań, które podjęły lub mają zamiar podjąć w celu wdrożenia tej rezolucji. W związku z tym w dniu 28 października 2004 r. prezydencja przedstawiła w imieniu UE sprawozdanie Unii Europejskiej na temat wdrożenia rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004); państwa członkowskie przedstawiły swoje sprawozdania indywidualnie.

(5) UE podjęła wobec państw trzecich kroki dyplomatyczne w celu zachęcenia ich do składania sprawozdań krajowych przewidzianych w rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004). Przygotowanie sprawozdań krajowych wymaga znacznego wysiłku i wiedzy technicznej ze strony tych państw. Pomoc techniczna oraz wymiana doświadczeń zdobytych podczas opracowywania sprawozdań krajowych i przyjmowania środków służących wdrożeniu rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) mogą zatem bezpośrednio przyczynić się do zapewnienia powszechniejszego wypełniania obowiązku składania sprawozdań przewidzianego w tej rezolucji oraz do jej faktycznego wdrożenia.

(6) W dniu 27 kwietnia 2006 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła jednogłośnie rezolucję nr 1673 (2006), na mocy której mandat Komitetu 1540 został przedłużony o kolejne dwa lata; w rezolucji tej przewidziano, że komitet powinien zwiększyć wysiłki na rzecz upowszechniania pełnego wdrożenia rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) poprzez program działań, pomoc, wsparcie i współpracę. W rezolucji tej Komitet 1540 został również wezwany do przeanalizowania razem z państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, regionalnymi i subregionalnymi zdobytego doświadczenia i wiedzy oraz zweryfikowania dostępności programów, które mogą ułatwić wdrożenie rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

(7) W swoim sprawozdaniu Komitet 1540 zaleca poszerzenie i zintensyfikowanie działań pomocowych prowadzonych na szczeblu regionalnym i subregionalnym, mających dostarczyć w sposób zorganizowany wskazówek dotyczących wykonywania zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004), uwzględniając fakt, że sześćdziesiąt dwa państwa muszą jeszcze przedłożyć swoje pierwsze sprawozdanie, natomiast pięćdziesiąt pięć państw spośród tych, które takie sprawozdanie już przedłożyły, musi jeszcze dostarczyć – na żądanie Komitetu 1540 – dodatkowych informacji i wyjaśnień.

(8) W sprawozdaniu tym Komitet 1540 podkreślił również, że nie licząc państw, które jeszcze nie przedstawiły swoich sprawozdań, trzydzieści dwa państwa zwróciły się w swoich sprawozdaniach o udzielenie pomocy we wdrożeniu rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

(9) Rada Bezpieczeństwa w dniu 9 czerwca 2004 r. powierzyła Departamentowi ONZ ds. Rozbrojenia (Sekretariatowi ONZ) zadanie zapewnienia Komitetowi 1540 i jego ekspertom wsparcia merytorycznego i logistycznego.

(10) W ramowej umowie finansowej i administracyjnej, zawartej między Wspólnotą Europejską z jednej strony, a ONZ z drugiej strony, zostały określone ramowe postanowienia służące zacieśnieniu współpracy ONZ i Wspólnoty Europejskiej, obejmującej również partnerstwo programowe. Wykonaniu tej umowy ramowej służyć ma umowa dotycząca wkładu finansowego, o której mowa w niniejszym wspólnym działaniu.

(11) Nadzór nad właściwym wykorzystaniem wkładu finansowego UE powierza się Komisji,

PRZYJMUJE NINIEJSZE WSPÓLNE DZIAŁANIE:

Artykuł 1

1. Zgodnie ze strategią UE przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, w której wyznaczono cel polegający na wspieraniu roli Rady Bezpieczeństwa ONZ i pogłębieniu wiedzy na temat stawiania czoła wyzwaniom związanym z rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia, UE wspiera wdrażanie rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

2. Projekty wspierające rezolucję RB ONZ nr 1540 (2004), odpowiadające działaniom przewidzianym w strategii UE, mają na celu:

- zwiększenie świadomości w zakresie wymogów wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) i w zakresie znaczenia samej rezolucji jako dokumentu międzynarodowego dotyczącego nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia,

- przyczynienie się do zwiększenia możliwości administracji krajowych państw trzecich w trzech regionach (Azja–Pacyfik, Afryka i Ameryka Łacińska–Karaiby) w zakresie opracowywania sprawozdań krajowych na temat wykonania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

Szczegółowy opis projektów jest zawarty w Załączniku.

Artykuł 2

1. Prezydencja, wspierana przez Sekretarza Generalnego Rady/Wysokiego Przedstawiciela ds. WPZiB, jest odpowiedzialna za wdrażanie niniejszego wspólnego działania. Komisja jest w to w pełni włączana.

2. Komisja nadzoruje właściwe wykorzystanie wkładu finansowego, o którym mowa w art. 3.

3. Techniczną realizację projektów, o których mowa w art. 1 ust. 2, powierza się Sekretariatowi ONZ (Departament ds. Rozbrojenia) (zwanemu dalej Sekretariatem ONZ (DdR)). W ramach tej kompetencji wykonuje on to zadanie pod nadzorem prezydencji i pod kontrolą SG/WP. W tym celu SG/WP dokonuje niezbędnych ustaleń z Sekretariatem ONZ (DdR).

Artykuł 3

1. Finansowa kwota referencyjna dla realizacji projektów, o których mowa w art. 1 ust. 2, wynosi 195000 EUR.
2. Zarządzanie wydatkami finansowanymi z budżetu ogólnego Unii Europejskiej, wymienionymi w ust. 1, podlega procedurom i przepisom wspólnotowym mającym zastosowanie do kwestii budżetowych z zastrzeżeniem, że finansowanie wstępne nie pozostaje własnością Wspólnoty.
3. Do celów realizacji wydatków, o których mowa w ust. 1, Komisja zawiera z Sekretariatem ONZ (DdR) umowę dotyczącą wkładu finansowego, zgodnie z regulaminem i przepisami tej organizacji. W umowie tej zostaje zawarte zapewnienie ze strony Sekretariatu ONZ (DdR), że wkład UE będzie zauważalny, stosownie do jego wielkości.

Artykuł 4

Prezydencja, wspierana przez Sekretarza Generalnego Rady/Wysokiego Przedstawiciela ds. WPZiB, przekazuje Radzie sprawozdania dotyczące wdrażania niniejszego wspólnego działania sporządzone na podstawie regularnych sprawozdań przygotowywanych przez Sekretariat ONZ (DdR). Komisja jest w pełni włączana w wykonywanie tych zadań i dostarcza informacji dotyczących aspektów finansowych realizacji projektów, o których mowa w art. 1 ust. 2.

Artykuł 5

Niniejsze wspólne działanie wchodzi w życie w dniu jego przyjęcia.

Niniejsze wspólne działanie przestaje obowiązywać w dniu 12 czerwca 2008 r.

Artykuł 6

Niniejsze wspólne działanie zostaje opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

Sporządzono w Luksemburgu, dnia 12 czerwca 2006 r.

W imieniu Rady

U. Plassnik

Przewodniczący

Załącznik - WSPARCIE UE DLA WDRAŻANIA REZOLUCJI RADY BEZPIECZEŃSTWA ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH NR 1540 (2004) – str. 195

ZAŁĄCZNIK

WSPARCIE UE DLA WDRAŻANIA REZOLUCJI RADY BEZPIECZEŃSTWA ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH NR 1540 (2004)

1. Opis

W dniu 28 kwietnia 2004 r. Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęła jednogłośnie rezolucję nr 1540 stanowiącą pierwszy dokument międzynarodowy, który zajmuje się – w sposób zintegrowany i wszechstronny – bronią masowego rażenia, sposobami jej dostarczania i powiązanymi z nią materiałami. Wszystkie państwa członkowskie UE wyraziły zdecydowane poparcie dla tego dokumentu dotyczącego nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia. Zgodnie z tą rezolucją ustanowiony został Komitet Rady Bezpieczeństwa, któremu powierzono zadanie składania Radzie Bezpieczeństwa sprawozdań dotyczących wykonania rezolucji, sporządzanych na podstawie sprawozdań krajowych. Sprawozdania krajowe powinny określać działania, które państwa podjęły lub zamierzają podjąć w celu wykonania rezolucji.

UE podjęła wobec państw trzecich działania dyplomatyczne w celu zachęcenia ich do składania sprawozdań krajowych przewidzianych w rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004). W rezolucji tej przyznaje się, że niektóre państwa mogą potrzebować pomocy przy wykonywaniu jej postanowień. W związku z tym pomoc techniczna i wymiana doświadczeń nabytych podczas opracowywania sprawozdań krajowych i przyjmowania środków służących wykonaniu rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) może bezpośrednio przyczynić się do zapewnienia powszechniejszego wypełniania obowiązku składania sprawozdań przewidzianego w tej rezolucji oraz do jej faktycznego wdrożenia.

W dniu 27 kwietnia 2006 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła jednogłośnie rezolucję RB ONZ nr 1673 (2006), w której przewidziano, że Komitet 1540 powinien zwiększyć wysiłki na rzecz upowszechniania pełnego wykonania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) poprzez program działań, pomoc, wsparcie i współpracę. W sprawozdaniu z kwietnia 2006 r. Komitet 1540 stwierdził, że ze względu na fakt, iż sześćdziesiąt dwa państwa, które mają jeszcze przedstawić swoje pierwsze sprawozdanie krajowe oraz pięćdziesiąt pięć państw, które takie sprawozdanie już przedłożyły, musi jeszcze dostarczyć dodatkowych informacji i wyjaśnień, znajduje się w trzech regionach geograficznych (Afryka, Karaiby i Południowy Pacyfik), jak również ze względu na fakt, że luki w sprawozdaniach krajowych są charakterystyczne dla poszczególnych regionów, działania mające na celu udzielenie pomocy państwom w spełnianiu wymogów wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) powinny skoncentrować się na regionach i obszarach, w których zauważono istnienie szczególnych potrzeb.

2. Opis projektów

Celem projektów wspierających wdrożenie rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) jest skoncentrowanie się na trzech jego aspektach: zwiększeniu świadomości w zakresie wymogów i zobowiązań wynikających z tej rezolucji, przyczynianiu się do zwiększania możliwości administracji krajowych w trzech docelowych regionach (Afryka, Ameryka Łacińska i Karaiby, Azja–Pacyfik) w zakresie opracowywania sprawozdań krajowych na temat wykonania tej rezolucji oraz wymianie doświadczeń nabytych podczas podejmowania działań krajowych koniecznych do wdrożenia tej rezolucji.

Projekty powinny uwzględniać wnioski i zalecenia wynikające ze sprawozdania Komitetu Rady Bezpieczeństwa ustanowionego zgodnie z rezolucją RB ONZ nr 1540 (2004), zwłaszcza w odniesieniu do potrzeb poszczególnych regionów i braków w zakresie wykonania tej rezolucji, jak również, w stosownych przypadkach, potrzeb niektórych państw w zakresie pomocy technicznej. Za wstępny warunek udzielenia wsparcia przez UE uznaje się oficjalną deklarację wyrażającą zainteresowanie przyjęciem pomocy w jednym z regionów docelowych, złożoną w Komitecie Rady Bezpieczeństwa.

Projekt dotyczący Azji–Pacyfiku

Projekt ten polega przede wszystkim na zorganizowaniu działania pomocowego w formie seminarium, służącego zwiększeniu świadomości w zakresie zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004); projekt ten przyczyni się do zwiększenia możliwości administracji krajowych w zakresie wykonania tej rezolucji w państwach docelowych. Skutkiem seminarium może być określenie zapotrzebowania na pomoc, której będzie można udzielić w ramach przyszłych inicjatyw UE w dziedzinie pomocy technicznej. Projekt ten skierowany jest w głównej mierze do decydentów politycznych z państw beneficjentów. Program działań pomocowych powinien odzwierciedlać różnice regionalne w zakresie wdrażania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) i uwzględniać ogólne cele wspólnego działania.

Chiny zgłosiły Komitetowi Rady Bezpieczeństwa zainteresowanie przeprowadzeniem u siebie jeszcze w pierwszej połowie 2006 r. seminarium na szczeblu regionalnym na temat wykonania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) ze szczególnym uwzględnieniem problematyki kontroli eksportu.

Projekt dotyczący Afryki

Projekt ten polega przede wszystkim na zorganizowaniu działania pomocowego w formie seminarium, służącego zwiększaniu świadomości w zakresie zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004); projekt ten przyczyni się do zwiększenia możliwości administracji krajowych w zakresie wykonania tej rezolucji w państwach docelowych. Skutkiem seminarium może być określenie

zapotrzebowania na pomoc, której będzie można udzielić w ramach przyszłych inicjatyw UE w dziedzinie pomocy technicznej. Projekt ten skierowany jest w głównej mierze do decydentów politycznych z państw beneficjentów. Program działań pomocowych powinien odzwierciedlać różnice regionalne w zakresie wdrażania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) i uwzględniać ogólne cele wspólnego działania.

Ghana przyjęła propozycję Komitetu Rady Bezpieczeństwa dotyczącą przeprowadzenia, najwcześniej pod koniec 2006 roku, seminarium na szczeblu regionalnym na temat wdrażania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

Projekt dotyczący Ameryki Łacińskiej i Karaibów

Projekt ten polega przede wszystkim na zorganizowaniu działania pomocowego w formie seminarium, służącego zwiększaniu świadomości w zakresie zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004); projekt ten przyczyni się do zwiększenia możliwości administracji krajowych w zakresie wykonania tej rezolucji w państwach docelowych. Skutkiem seminarium może być określenie zapotrzebowania na pomoc, której będzie można udzielić w ramach przyszłych inicjatyw UE w dziedzinie pomocy technicznej. Projekt ten skierowany jest w głównej mierze do decydentów politycznych z państw beneficjentów. Program działań pomocowych powinien odzwierciedlać różnice regionalne w zakresie wdrażania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) i uwzględniać ogólne cele wspólnego działania.

Peru wyraziło zainteresowanie zorganizowaniem, przed końcem 2006 r., seminarium na szczeblu regionalnym na temat wdrożenia rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004).

Wyniki projektu:

- zwiększenie świadomości wśród państw i regionów docelowych w zakresie ich zobowiązań wynikających z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004) oraz możliwości uzyskania pomocy technicznej,
- przyczynienie się do zwiększenia możliwości administracji krajowych w państwach i regionach docelowych w zakresie opracowywania sprawozdań na temat wdrożenia rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004),
- sprawozdanie podsumowujące efekty działań pomocowych, np. seminaria oraz ocena zapotrzebowania na pomoc techniczną.

3. Czas trwania

Całkowity szacowany czas trwania projektów wynosi 24 miesiące.

4. Beneficjenci

Beneficjentami seminarium są w pierwszym rzędzie państwa znajdujące się w trzech regionach docelowych, które nie przedstawiły sprawozdań krajowych na temat wykonania rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004). Projektami powinny również zostać objęte te państwa, które wypełniły obowiązek składania sprawozdań wynikający z rezolucji RB ONZ nr 1540 (2004), ale nie dostarczyły dodatkowych informacji lub wyjaśnień, o które zwrócił się Komitet Rady Bezpieczeństwa.

Ostatecznego wyboru beneficjentów dokona prezydencja wspierana przez Sekretarza Generalnego/Wysokiego Przedstawiciela za pośrednictwem osobistego przedstawiciela ds. nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, działając na wniosek instytucji realizującej i zgodnie z art. 2 ust. 3 niniejszego wspólnego działania.

Do udziału w realizacji projektu zostaną zaproszeni zarówno potencjalni darczyńcy dostarczający pomoc techniczną na szczeblu regionalnym i ponadregionalnym, jak również odpowiednie organizacje międzynarodowe, regionalne i subregionalne.

5. Instytucja realizująca

Techniczna realizacja projektów w ramach koordynacji politycznej prowadzonej przez Sekretarza Generalnego/Wysokiego Przedstawiciela za pośrednictwem osobistego przedstawiciela ds. nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia zostanie powierzona Sekretariatowi ONZ (Departament ds. Rozbrojenia). Sekretariat Generalny ONZ (DdR) podpisze umowę o pomocy krajowej dla państwa przyjmującego z państwem, które zostanie wybrane jako państwo przyjmujące. Państwo przyjmujące będzie uczestniczyć w realizacji projektu. Zamawianie towarów, prac lub usług przez Sekretariat ONZ (DdR) w państwie przyjmującym w ramach niniejszego wspólnego działania będzie prowadzone zgodnie z odpowiednimi zasadami i procedurami ONZ, określonymi dokładnie w umowie dotyczącej wkładu finansowego UE zawartej z Sekretariatem ONZ (Departament ds. Rozbrojenia).

6. Szacowana wysokość wkładu finansowego UE

Projekty są współfinansowane przez UE i innych darczyńców. UE powinna skoncentrować się na wydatkach związanych z udziałem państw docelowych w seminariach, na kosztach organizacji konferencji i zaproszenia ekspertów. Wydatki poniesione przez odpowiednie organizacje regionalne i subregionalne również mogą być pokrywane, w zakresie, w jakim są bezpośrednio związane z udziałem w działaniach lub z organizowaniem działań w ramach projektu. Sekretariat ONZ (Departament ds. Rozbrojenia) będzie odpowiedzialny za ogólną koordynację wkładów wniesionych przez innych darczyńców, którzy finansować będą pozostałe

koszty projektów. Niektórzy darczyńcy mogą wspierać realizację projektu bezpośrednio na rzecz państwa przyjmującego. Szacowany ogólny koszt wkładu UE w wykonanie projektów w regionie Azji–Pacyfiku, Afryki oraz Ameryki Łacińskiej i Karaibów wynosi 195000 EUR. Przenoszenie wkładów pomiędzy projektami jest dozwolone, jeżeli uzasadniają je szczególne wymogi danych regionów.

Dodatkowo uwzględniono rezerwę budżetową w wysokości około 3 % kwalifikujących się kosztów (dla kwoty całkowitej 3395 EUR) na nieprzewidziane wydatki.

7. Finansowa kwota referencyjna na pokrycie kosztów projektów.

Całkowity koszt projektów wynosi 195000 EUR.

**Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia
w zakresie udziału Sił Zbrojnych RP w sytuacjach kryzysowych
(stan na dzień 30 marca 2007 r.)**

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU z 2004 r. nr 241 poz. 2416 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (DzU nr 62 poz. 558 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU nr 113 poz. 985 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (DzU nr 7 poz. 58 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU nr 123 poz. 1353 z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (DzU nr 104 poz. 709)
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad użycia oddziałów i pododdziałów SZ RP w czasie stanu wyjątkowego (DzU nr 89 poz. 821)
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (DzU z 2003 r. nr 41 poz. 347)
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu postępowania przy użyciu broni palnej przez policjantów oraz zasad użycia broni palnej przez oddziały i pododdziały zwarte Policji (DzU z 2005 r. nr 135 poz. 1132)
10. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz SZ RP w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (DzU z 2005 r. nr 135 poz. 1134)
11. Porozumienie z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie współdziałania SZ RP z Policją w zakresie przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym (DUrz MON nr 10 poz. 89 z 9 czerwca 2005 r.)
12. Strategia Wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej
13. Zarządzenie Nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2002 r. w sprawie Zespołu do Spraw Kryzysowych – uzupełnione Zarządzeniem Nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 marca 2002 r.
14. Zarządzenie nr 32/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 września 2006 r. w sprawie zakresu i trybu współdziałania Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego z niektórymi organami wojskowymi

15. Decyzja nr Z-3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2006 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej
16. Decyzja nr Z-3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 stycznia 2002 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Sztabu Kryzysowego MON
17. Rozkaz nr Z-100/DOW/P3 Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 27 marca 2003 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym resortu obrony narodowej
18. Wytoczne Zastępcy Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 01 lipca 2004 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym resortu obrony narodowej

**Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia
w zakresie udziału sił Marynarki Wojennej RP w sytuacjach kryzysowych
(stan na dzień 30 marca 2007 r.)**

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU z 2004 r. nr 241 poz. 2416 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (DzU nr 62 poz. 558 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (DzU nr 113 poz. 985 z późn. zm.)
4. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (DzU z 2002 r. nr 7 poz. 58 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (DzU nr 123 poz. 1353 z późn. zm.)
6. Ustawa z dnia 12 października 1990r. o ochronie granicy państwowej (DzU nr 78 poz. 461 z późn. zm.)
7. Międzynarodowa Konwencja o poszukiwaniu i ratownictwie morskim, sporządzona w Hamburgu dnia 27 kwietnia 1979 r. (SAR 79) (DzU z 1988 r. nr 27 poz. 184).
8. Konwencja o morzu pełnym sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958r. (DzU z 1963 r. nr 33 poz.187).
9. Konwencja o ujednoczeniu niektórych przepisów dotyczących niesienia pomocy i ratownictwa morskiego, podpisana w Brukseli dnia 23 września 1910 r. (DzU z 1938 r. nr 101 poz. 672).
10. Międzynarodowa Konwencja o bezpieczeństwie życia na morzu, 1974 (SOLAS-74) (DzU z 1984 r. nr 61 poz. 318 wraz z późniejszymi poprawkami i uzupełnieniami).
11. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (DzU nr 104 poz. 709)
12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad użycia oddziałów i pododdziałów SZ RP w czasie stanu wyjątkowego (DzU nr 89 poz. 821)
13. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (DzU nr 41 poz. 347)
14. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu postępowania przy użyciu broni palnej przez policjantów oraz zasad użycia broni palnej przez oddziały i pododdziały zwarte Policji (DzU z 2005 r. nr 135 poz. 1132)
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz SZ RP w razie

- zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (DzU nr 135 poz. 1134)
16. Porozumienie z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie współdziałania SZ RP z Policją w zakresie przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym (DzUzr MON z 9 czerwca 2005 r. nr 10 poz. 89)
 17. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej
 18. Zarządzenie Nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2002 r. w sprawie Zespołu do Spraw Kryzysowych, – uzupełnione Zarządzeniem Nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 marca 2002 r.
 19. Zarządzenie nr 32/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 września 2006 r. w sprawie zakresu i trybu współdziałania Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego z niektórymi organami wojskowymi
 20. Decyzja nr Z-3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2006 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej
 21. Decyzja nr Z-3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 stycznia 2002 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Sztabu Kryzysowego MON
 22. Rozkaz nr Z-100/DOW/P3 Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 27 marca 2003 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym resortu obrony narodowej
 23. Wytyczne Zastępcy Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 01 lipca 2004 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym resortu obrony narodowej
 24. Rozkaz Dowódcy Marynarki Wojennej Nr 49/N-6 z dnia 16.11.2006 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w Marynarce Wojennej;
 25. Rozkaz Dowódcy Marynarki Wojennej Nr 32/N-3 z 01.03.06 r. w sprawie opracowania i wdrożenia „Zestawienia zasadniczych przedsięwzięć realizowanych przez MW RP w ramach Narodowego Systemu Pogotowia Kryzysowego”
 26. Porozumienie pomiędzy Wojewodą Pomorskim a Dowódcą Marynarki Wojennej Rzeczypospolitej Polskiej zawarte w dniu 16 listopada 2004 roku w sprawie współdziałania w zakresie przeciwdziałania i reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych
 27. Porozumienie pomiędzy Wojewodą Zachodniopomorskim a Dowódcą Marynarki Wojennej Rzeczypospolitej Polskiej zawarte w dniu 11 stycznia 2005 roku w sprawie współdziałania w zakresie przeciwdziałania i reagowania w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych
 28. Rozkaz Dowódcy MW RP nr 2/G-3 z dnia 10.01.2003 r. w sprawie wprowadzenia do użytku „Planu użycia sił MW RP w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych”
 29. Rozkaz Dowódcy MW RP nr Z-14/ZDiŁ z dnia 19.03.2004 r. w sprawie funkcjonowania Grupy Reagowania Kryzysowego w Marynarce Wojennej
 30. Rozkaz Dowódcy MW RP nr 210/OPBMR z dnia 21.12.2005 r. w sprawie

funkcjonowania Podsystemu Ratownictwa Chemicznego w Marynarce Wojennej

31. Wytyczne Dowódcy Marynarki Wojennej Nr Z-1/ N-6 z dnia 13 lipca 2004 r. w sprawie postępowania jednostek organizacyjnych Marynarki Wojennej w stosunku do jednostek pływających, podejrzanych o działalność terrorystyczną.
32. Wytyczne Dowódcy Marynarki Wojennej Nr 2/ N-3 z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie współdziałania Marynarki Wojennej ze Strażą Graniczną w zakresie ochrony granicy państwowej w czasie pokoju.

**Wykaz obowiązujących podstaw prawnych i dokumentów odniesienia
w zakresie udziału Sił Powietrznych RP w sytuacjach kryzysowych
(stan na dzień 30 marca 2007 r.)**

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej²⁵³
2. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej
3. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze
4. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej
5. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy o ochronie granicy państwowej oraz niektórych innych ustaw
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym
7. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 stycznia 2005 r. w sprawie trybu postępowania z wnioskiem o zezwolenie na przekroczenie granicy państwowej i lot obcego wojskowego statku powietrznego w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej
8. Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury i Obrony Narodowej z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie wykonywania funkcji wynikających ze zwierzchnictwa w polskiej przestrzeni powietrznej oraz umacniania obronności na czas pokoju
9. Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury i Obrony Narodowej z dnia 27 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykonywania funkcji wynikających ze zwierzchnictwa w polskiej przestrzeni powietrznej oraz umacniania obronności na czas pokoju
10. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 8 marca 2004 r. w sprawie podziału i szczegółowych zasad korzystania z polskiej przestrzeni powietrznej oraz sposobów współdziałania państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym z cywilnymi i wojskowymi lotniskowymi organami służb ruchu lotniczego
11. Rozporządzenie Ministra Transportu i Budownictwa z dnia 15 grudnia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podziału i szczegółowych zasad korzystania z polskiej przestrzeni powietrznej oraz sposobów współdziałania państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym z cywilnymi i wojskowymi lotniskowymi

²⁵³ W momencie opracowania materiału trwały prace legislacyjne nad wprowadzeniem „Ustawy o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw”. Nowa ustawa zawiera odmienne regulacje w zakresie funkcji zwierzchnictwa w polskiej przestrzeni powietrznej – za ochronę granicy państwowej w wymiarze powietrznym odpowiadał będzie Dowódca Dowództwa Operacyjnego.

- organami służb ruchu lotniczego
12. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 11 marca 2004 r. w sprawie szczegółowych technicznych przepisów ruchu lotniczego
 13. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 17 maja 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania zadań przez państwowy organ zarządzania ruchem lotniczym
 14. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 lutego 2005 r. w sprawie sposobu współdziałania organów zarządzania ruchem lotniczym z Siłami Powietrznymi Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej
 15. Decyzja nr 71 Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 marca 2003 r. w sprawie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym z powietrza
 16. Porozumienie o współpracy pomiędzy Dowódcą Sił Powietrznych a Dyrektorem ARL w sprawie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym z powietrza
 17. Plan użycia oddziałów i pododdziałów Sił Powietrznych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych
 18. Instrukcja organizacji i pełnienia dyżurów bojowych w Systemie Obrony Powietrznej
 19. Instrukcja Air Policing
 20. Szczegółowy zakres działania Dyżurnego Dowódcy Obrony Powietrznej w zakresie przeciwdziałania obiektom powietrznym typu RENEGADE

Oświadczenie przywódców G8**„Globalne partnerstwo krajów G8 przeciwko proliferacji broni i materiałów masowego rażenia”²⁵⁴**

Ataki z 11 września 2001 roku były demonstracją przygotowania terrorystów do użycia jakiegokolwiek środka, aby za pomocą terroru spowodować przerażające ofiary wśród niewinnych ludzi. Zobowiązujemy się uniemożliwić terrorystom oraz tym, którzy dają im schronienie, nabywanie i wykorzystywanie broni nuklearnej, chemicznej, radiologicznej i biologicznej, amunicji i pokrewnych materiałów, sprzętu i technologii. Wzywamy wszystkie kraje do przyłączenia się do nas w celu wdrażania zbioru zasad nieprolifracji, które dzisiaj ogłosiliśmy.

W celu wdrożenia w życie tych zasad zdecydowaliśmy dzisiaj także wprowadzić nowe globalne partnerstwo krajów G8 przeciwko proliferacji broni i materiałów masowego rażenia. W ramach tej inicjatywy będziemy wspierać określone projekty współpracy, początkowo w Rosji, mające na celu rozwiązywanie problemów nieprolifracji, rozbrojenia, kontrterroryzmu i bezpieczeństwa nuklearnego. Wśród naszych priorytetów jest zniszczenie broni chemicznej, demontowanie wycofanych z linii okrętów podwodnych o napędzie jądrowym, pozbycie się materiałów rozszczepialnych i zatrudnienie byłych naukowców.

Zobowiązujemy się zebrać do 20 miliardów USD, aby wspierać takie projekty przez następne dziesięć lat. Zasięg opcji finansowych, włączając opcję dwustronnego długu dla programu wymiany, będzie dostępny dla krajów, które współpracują z nami w ramach partnerstwa globalnego.

Opracowaliśmy zespół wskazówek, które utworzą bazę dla negocjacji określonych porozumień dotyczących nowych projektów. Zakładamy niezwłoczne zastosowanie tych wskazówek z natychmiastowym efektem, aby zapewnić rozwój projektu, współpracę i wprowadzenie w życie. W ciągu następnego roku dokonamy przeglądu zastosowania wskazówek w istniejących projektach.

Zakładając, że to globalne partnerstwo poprawi bezpieczeństwo międzynarodowe, zapraszamy inne kraje, które są przygotowane do wdrożenia powszechnych zasad i wskazówek, aby wzięły udział w naszej dyskusji dotyczącej

²⁵⁴ Tłumaczenie robocze i opracowanie redakcyjne - Piotr Gawliczek.

współpracy w ramach tej inicjatywy. Postęp w ramach globalnego partnerstwa zostanie oceniony na naszym następnym szczycie w 2003 roku.

**Globalne partnerstwo państw G8:
zasady mające uniemożliwić terrorystom albo tym, którzy dają im schronienie,
dostęp do broni albo materiałów masowego rażenia.**

Kraje G8 wzywają wszystkie państwa, aby przyłączyły się do przestrzegania następujących sześciu zasad w celu uniemożliwienia terrorystom i tym, którzy dają im schronienie, nabycia i rozwoju broni nuklearnej, chemicznej, radiologicznej i biologicznej, amunicji i pokrewnych materiałów, sprzętu i technologii, poprzez:

1. Promowanie przyjęcia, uniwersalizacji, całkowitego wprowadzenia w życie oraz umocnienia wielostronnych traktatów i innych instrumentów międzynarodowych, których celem jest uniknięcie rozprzestrzeniania albo nielegalnego nabywania takich części. Dotyczy to również wzmocnienia instytucji służących wdrażaniu tych instrumentów.

2. Rozwój i utrzymanie odpowiednio efektywnych środków w celu zabezpieczenia takich części podczas produkcji, wykorzystywania, przechowywania i składowania oraz krajowego i międzynarodowego transportu. Zapewnienie pomocy krajom, którym brakuje wystarczających zasobów, aby zabezpieczyć te części.

3. Rozwój i utrzymanie odpowiednio efektywnych środków fizycznego zabezpieczenia stosowanych w urządzeniach, które mieszczą takie części, a także zapewnienie pomocy państwom, którym brakuje dostatecznych zasobów w celu zabezpieczenia ich urządzeń i wyposażenia.

4. Rozwój i utrzymanie efektywnych kontroli granicznych, wysiłków podczas wprowadzania w życie prawa i międzynarodowej współpracy w celu wykrycia przypadków nielegalnego handlu takimi częściami, jak na przykład instalacje systemów wykrywania, szkolenia personelu do odprawy celnej i wdrażania prawa, a także współpracy dotyczącej śledzenia i kontrolowania tych części. Zapewnienie pomocy państwom, którym brakuje dostatecznej wiedzy specjalistycznej albo zasobów, w celu wzmocnienia ich zdolności w wykrywaniu przypadków nielegalnego handlu tymi częściami.

5. Rozwój oraz utrzymanie efektywnego eksportu państwowego i kontroli transportu zarówno towarów będących na liście kontrolnej eksportu wielostronnego,

jak i towarów niezidentyfikowanych na tych listach, ale które jednakże mogą przyczynić się do rozwoju, produkcji albo użycia broni nuklearnej, chemicznej lub biologicznej i amunicji ze szczególnym rozważeniem ostatecznych użytkowników. Zapewnienie pomocy państwom, którym brakuje infrastruktury prawnej i kontrolującej, w celu rozwoju ich systemów nadzorujących transport.

6. Obieranie i wzmacnianie wysiłków w celu zarządzania pozbywania się materiałów rozszczepialnych już niepotrzebnych dla celów wojskowych, eliminacji całej broni chemicznej i minimalizacji udziałów niebezpiecznych biologicznych patogenów i substancji trujących, oparte na rozpoznaniu zagrożenia terrorystycznego.

Wskazówki do projektów dotyczących nowej i rozszerzonej współpracy.

Kraje G8 będą pracowały w ramach partnerstwa, dwustronnie oraz wielostronnie w celu rozwoju, koordynacji, wdrażania w życie i finansowania zgodnie z ich własnymi środkami, nowych albo rozszerzonych projektów współpracy w celu zajęcia się zagadnieniami nieprolifracji, rozbrojenia, kontrterroryzmu, bezpieczeństwa nuklearnego (włączając także środowiskowe) z myślą o poprawie stabilności strategicznej zgodnej z międzynarodowymi celami bezpieczeństwa i ze wsparciem wielostronnych reżimów nieprolifacyjnych.

Każde państwo ponosi podstawową odpowiedzialność za wprowadzenie w nim w życie zobowiązań i wymagań w sferze nieprolifracji, rozbrojenia, kontrterroryzmu i bezpieczeństwa nuklearnego oraz zobowiązuje się do pełnej współpracy w ramach partnerstwa.

W ramach tej inicjatywy projekty współpracy będą traktowane priorytetowo i wprowadzone w życie, z uwzględnieniem zobowiązań międzynarodowych oraz prawa wewnętrznego państw należących do partnerstwa, w ramach odpowiednich dwustronnych i wielostronnych legalnych struktur. Wdrożenie projektów współpracy wymaga respektowania następujących założeń:

1. Wielostronne zatwierdzenie efektywnych środków monitorowania, rewidowania i przejrzystości. Procedury będą obowiązkowo respektowane w celu zapewnienia tego, że działania dotyczące współpracy spełnią wymagania przyjętych celów (włączając nieodwracalność, jeśli to konieczne), aby potwierdzić przedstawienie pracy, zapewnić fundusze oraz zagwarantować wystarczający dostęp do reprezentantów-sponsorów w miejscu pracy.

2. Projekty będą wprowadzone przy zapewnieniu odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa dla środowiska naturalnego oraz niezawodności.

3. W ramach każdego projektu będą rozwijane jasno określone cele, włączając opcję zawieszania albo zakończenia projektu jeżeli cele nie zostaną osiągnięte.

4. Materiał, wyposażenie, technologia, usługi i wiedza specjalistyczna będą dostarczane tylko w celach pokojowych. W innych przypadkach mogą zostać wykorzystywane wyłącznie w celu wdrożenia projektów w życie. Właściwe środki fizycznego zabezpieczenia będą stosowane w celu niedopuszczenia do kradzieży i sabotażu.

5. Wszystkie rządy podejmą konieczne kroki, aby zapewnić, że dostarczone wsparcie będzie rozważane jako czysto techniczna pomoc i będzie zwolnione z podatków, ceł i innych opłat.

6. Zaopatrzenie w towary i usługi będzie przeprowadzone zgodnie z międzynarodowymi zwyczajami w najwyższym możliwym stopniu zgodnym z wymaganiami państwowego bezpieczeństwa.

7. Wszystkie rządy podejmą konieczne kroki, aby zapewnić właściwy poziom wykonania zadań związanych ze współpracą z państwami darczyńcami.

8. Odpowiednie przywileje i immunitety będą zapewnione dla rządowych przedstawicieli – ofiarodawców pracujących nad projektami dotyczącymi współpracy.

9. Będą zastosowane niezbędne środki w celu zapewnienia efektywnej ochrony informacji niejawnych i objętych ochroną własności intelektualnej.

Razem z podjętymi czynnościami, kraje G8 ustanowią odpowiedni mechanizm dla corocznego przeglądu postępu w ramach tej inicjatywy. Może on zawierać konsultacje dotyczące priorytetów, identyfikacji luk i potencjalnego zazębienia się projektów, a także ocenę skutków, jakie projekty współpracy przyniosły dla zobowiązań i celów bezpieczeństwa. Dwustronne i wielostronne wdrożenie projektu będzie koordynowane pod warunkiem przyjęcia/wdrożenia odpowiednich ustaleń dotyczących tego projektu. Skala możliwości finansowych, włączając opcję dwustronnego długu dla programów wymiany, będzie dostępna dla krajów, które współpracują z globalnym partnerstwem.

Istota zamierzeń globalnego partnerstwa będzie dotyczyła projektów realizowanych w Rosji, natomiast kraje G8 wyrażają gotowość do rozpoczęcia negocjacji z innymi państwami – odbiorcami, włączając kraje z byłego Związku Radzieckiego, do aktywnego włączenia do partnerstwa, uznając, że ma ono służyć poprawie bezpieczeństwa międzynarodowego.

Raport SIPRI - 2007

(robocze tłumaczenie rozdziałów dotyczących problematyki proliferacji
oraz zagrożenia bronią masowego rażenia)

Rozdział 12. Kontrola zbrojeń jądrowych i nieprolifracja. *Shannon N. Kile*

W październiku 2006 roku **Korea Północna** przeprowadziła test eksplozji jądrowej używając technologii i materiałów, które były importowane dla celów pokojowych. Eksplozja, którą poprzedziła seria bojowych testów pocisków balistycznych, przekazała jasną wiadomość, że Korea Północna pracowała nad rozwojem arsenału jądrowego. Próbną eksplozja została szeroko potępiona i Sekretarz Bezpieczeństwa ONZ odpowiedział koniecznością powrotu Korei do rozmów z Chinami, Japonią, Koreą Południową, Rosją i USA oraz nałożeniem finansowych i handlowych restrykcji skierowanych na uniemożliwienie Korei Północnej dostępu do jądrowej i związanej z pociskami technologii, wyposażenia i ekspertyz.

W styczniu **Iran** przerwał dobrowolne zawieszenie swojego programu wzbogacania uranu i wznowił instalację wirówek w pilotowej fabryce w Natanz. Posunięcie spowodowało, że Zarząd Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (IAEA) skierował dokumentacją dotyczącą irańskich planów jądrowych do Sekretarza Bezpieczeństwa ONZ, który w lipcu ogłosił rezolucję, żądającą od Iranu zawieszenia wszelkich działań, związanych z wzbogacaniem uranu i utylizacją plutonu, włączając badania i rozwój, poddane weryfikacji przez IAEA. Iran zignorował te żądania, wobec czego Sekretarz Bezpieczeństwa wydał kolejną rezolucję w grudniu, stawiając sankcje skierowane na program jądrowy i pocisków balistycznych.

Kontrowersyjna **inicjatywa cywilnej współpracy jądrowej Indii i USA**, skierowana na wznowienie pełnej cywilnej współpracy jądrowej między dwoma krajami, pozostawała w stanie zawieszenia pod koniec 2006 roku. W marcu obie strony zatwierdziły plan podziału indyjskiego planu jądrowego na cywilne i militarne komponenty. W grudniu Kongres Stanów Zjednoczonych zaakceptował zwolnienie Indii z przestrzegania Aktu Energii Atomowej z 1954 roku, co stanowiło kluczowy krok na drodze do wznowienia handlu materiałami i technologią jądrową. Jednakże Indie sprzeciwiły się warunkom, stawianym przez amerykańskie ustawodawstwo.

Na konferencji poświęconej rozbrojeniu (*Conference on Disarmament, CD*), USA przedłożyły szkicowy tekst **traktatu o globalnym zaprzestaniu używania materiałów rozszczepialnych** (*global fissile material cut-off treaty, FMCT*). Tekst nie

zawierał żadnych zabezpieczeń dla mechanizmów międzynarodowej weryfikacji, co odróżniło USA od większości pozostałych członków konferencji. Abstrahując od ponowionych wysiłków podejmowanych w ciągu roku, znacznie opóźnione negocjacje dotyczące traktatu zdają się grzęznąć w problemach proceduralnych.

Załącznik 12A, (*Shannon N. Kile, Vitaly Fedchenko and Hans M. Kristensen*) zawiera **tablice z danymi, dotyczącymi sił jądrowych** znajdujących się w posiadaniu dziewięciu państw.

Na początku 2007 roku, pięć państw rozpoznanych jako posiadające broń jądrową na mocy traktatu o nieprolifracji (NPT) – Chiny, Francja, Rosja, Wielka Brytania i USA – dysponowały w sumie ponad 26 000 głowic nuklearnych, w tym broń rozmieszczoną strategicznie, zapasową i składowaną aktywnie lub beczynnie. Wszystkie te państwa, za wyjątkiem Wielkiej Brytanii posiadały w toku znaczące programy modernizacji broni jądrowej. Wielka Brytania zapowiedziała zamiar rozpoczęcia w latach 20. XXI wieku zastępowania swojej trydenckiej floty podwodnej nową, opartą na łodziach podwodnych odstraszać czynniki jądrowe. Indie i Pakistan, które razem z Izraelem są de facto państwami posiadającymi broń nuklearną, a nie objętymi NPT, kontynuują rozwijanie nowych systemów pocisków zdolnych dostarczać broń jądrową. Próbna eksplozja jądrowa w Korei Północnej w październiku 2006 roku uznawana jest za częściowy sukces i wzbudziła wątpliwości, dotyczące możliwości produkowania przez Koreę Północną broni jądrowej.

Załącznik 12B, (*Vitaly Fedchenko i Ragnhild Ferm Hellgren*) opisuje **próbę jądrową w Korei Północnej** w październiku 2006 roku i wymienia wszystkie eksplozje jądrowe od 1945 roku.

Załącznik 12C. Materiały rozszczepialne: globalne zapasy, produkcja oraz eliminacja (Harold Feiveson, Alexander Glaser, Zia Mian i Frank von Hippel).

Współcześnie, na świecie znajduje się mniej więcej 1700 ton wysoko wzbogaconego uranu (HEU) i 500 ton odseparowanego plutonu, z których można wyprodukować 100 000 sztuk broni jądrowej. Akces do tych materiałów rozszczepialnych stanowi główną techniczną barierę determinującą, czy państwo może mieć w dyspozycji broń jądrową. Rosja i Stany Zjednoczone posiadają ponad 90 % materiałów rozszczepialnych produkowanych dla broni, jednakże ponad połowa odseparowanego plutonu została wyprodukowana dla celów cywilnych. Podczas gdy wszystkie pięć państw NPT zaprzestało produkcji materiałów rozszczepialnych z myślą o broni, Indie, Pakistan i być może również Izrael i Korea Północna najprawdopodobniej kontynuują taką praktykę.

Rosja i USA zadeklarowały znaczącą ilość HEU jako będącą w zasięgu potrzeb militarnych. Około 285 ton rosyjskich i 92 tony amerykańskich zapasów HEU

pochodzących ze zbyt licznych głowic jądrowych zostało wymieszane i sprzedane do użytku w amerykańskich cywilnych elektrowniach atomowych. Jednakże Rosja, Wielka Brytania i USA posiadają znaczne zapasy HEU stosowanego w produkcji broni dla przyszłego użytku w ich morskich reaktorach. Same Stany Zjednoczone zadeklarowały morską rezerwę HEU o jakości broni do stworzenia około 5000 głowic nuklearnych.

Globalne rezerwy odseparowanego plutonu stanowią niewiele ponad 500 ton. Prawie połowa należy do sfery militarnej i znajduje się w posiadaniu Rosji i USA. Około 250 ton plutonu zostało odseparowane z zużytego paliwa z cywilnych reaktorów elektrowni jądrowych, w większości w Wielkiej Brytanii, Francji i Rosji. **Rosnący zapas cywilnie odseparowanego plutonu szybko osiągnie znacznie większą ilość niż została zaplanowana do użycia do produkcji broni – a cały będzie użyteczny w tym celu.**

Cykl cywilnego paliwa nuklearnego opiera się na wzbogacaniu uranu, znacząco poprzez wykorzystanie technologii wirników paliwa. Zdecydowana większość urządzeń pracuje, jest konstruowana lub planowana w 12 krajach. Nieekonomiczna praktyka odseparowywania plutonu dla cywilnego paliwa elektrowni jądrowych nadal przeważa ze względu na trudności w osiągnięciu lokalnej akceptacji dla scentralizowanych urządzeń przechowywania zużytego paliwa. Liczne urządzenia utylizacyjne pracują we Francji, Indiach, Izraelu, Japonii, Pakistanie, Rosji i Wielkiej Brytanii.

Główne niejasności dotyczą rozmiaru magazynów militarnych materiałów rozszczepialnych posiadanych przez wszystkie państwa dysponujące bronią jądrową poza USA i Wielką Brytanią. Deklaracje dotyczące składów materiałów rozszczepialnych i większej przejrzystości w ich produkcji i historii ich dysponowaniem w innych państwach mogłoby zbudować zaufanie dla przyszłych redukcji arsenałów nuklearnych oraz zasobów materiałów rozszczepialnych.

Rozdział 13. Rozwój broni chemicznej i biologicznej oraz kontrola zbrojeń. *John Hart i Frida Kuhlau*

Szósta konferencja przeglądowa dotycząca Konwencji o Broni Biologicznej i Toksycznej (*Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC*) z 1972 roku odbyła się w Genewie w dniach 20 listopada – 8 grudnia 2006. Uczestnicy zgodzili się, że cykl corocznych spotkań powinien być kontynuowany w latach 2007-10, by rozważyć dostępne środki do promowania efektywnego wprowadzenia w życie BTWC, poprawiania bezpieczeństwa w urządzeniach biologicznych, ulepszania narodowych możliwości inwigilacji, wykrywania i diagnozowania chorób. Uczestnicy powołali również tymczasową jednostkę, zapewniającą wsparcie administracyjne dla corocznych spotkań. Jednostka ta będzie dodatkowo opracowywała roczną wymianę

informacji pomiędzy członkami BTWC, które będą stanowiły środek budowy wzajemnego zaufania.

Na jedenastej konferencji państw stron Konwencji o Zakazie Broni Chemicznej z 1993 roku (*Chemical Weapons Convention, CWC*), która odbyła się w grudniu 2006 roku, zdecydowano, że przedstawiciele Rady Wykonawczej powinni odwiedzać urządzenia związane z bronią chemiczną na terytoriach państw-stron, które wystąpiły o przesunięcie terminu zniszczenia własnej broni chemicznej. Decyzja ta spowodowała zwiększone zainteresowanie sygnatariuszy CWC faktem, iż termin wyznaczony przez konwencję dla dokonania zniszczenia całości posiadanych zasobów broni chemicznej – 29 kwietnia 2012 – nie zostanie dotrzymany przez wszystkie państwa dysponujące bronią chemiczną.

W 2006 roku wzrosło przekonanie, że powszechne przestrzeganie BTWC i CWC oraz efektywne wprowadzanie w życie ich warunków znacznie zredukuje ryzyko proliferacji i terroryzmu. Głównym wyzwaniem polityki jest zdefiniowanie zagrożenia, niesionego przez broń chemiczną i biologiczną (zarówno ogólnie, jak i w konkretnych przypadkach) oraz zidentyfikowanie jaka kombinacja środków państwowych i międzynarodowych mogłaby złagodzić te zagrożenia.

Kwestia rozwoju związanego z bezpieczeństwem ekologicznym została zaadresowana do zróżnicowanych inicjatyw i struktur w 2006 roku, zawierając ustalenia powzięte ad hoc oraz aktywności na państwowym i regionalnym szczeblu. Niektóre wysiłki skierowano na rozwój inwigilacji chorób i odpowiedzi, inne zaś na międzynarodową nieproliferację czy środki wspierające rozbrojenie. Dalsze zarzuty postawiono w kwestii rozwoju i użytkowania broni chemicznej i biologicznej. Dostępnymi stało się więcej informacji dotyczących minionych programów.

Właściwe oszacowanie zagrożeń, niesionych przez broń chemiczną oraz biologiczną wymaga podejścia interdyscyplinarnego, obejmującego historyczne, prawne, polityczne i techniczne czynniki. Jednakże wciąż jest zbyt mało mierzalnych informacji publicznych, które mogłyby służyć do oceny szacunkowego zagrożenia proliferacją, z racji istnienia państwowych i niepaństwowych aktorów, którzy chcieliby nabywać, rozwijać i używać tego rodzaju broni. Sposoby rozwoju efektywnej polityki, wprowadzanie w życie ocen zagrożenia i strategii ograniczających ryzyko nie są zawsze dobrze zrozumiane.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY 101

LECTURE NOTES

BY [Name]

DATE

CHAPTER 1

INTRODUCTION

THE PHILOSOPHY OF

PHILOSOPHY

Zamówienia
na publikacje Akademii Obrony Narodowej
można składać telefonicznie lub pisemnie na adres:

Księgarnia AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 40
00-910 Warszawa
tel./fax 022 681 46 08
e-mail: ksiegarnia.akademicka@aon.edu.pl

Wykaz publikacji znajduje się na stronie internetowej
księgarni akademickiej

www.biblioteka.aon.edu.pl